

UNIVERZITA PAVLA JOZÉFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Filozofická fakulta

Košice 2019

RODOVÝ ASPEKT V SLOVENSKEJ LITERATÚRE NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA
GENDER PERSPECTIVES IN SLOVAK LITERATURE OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES

Ivica Hajdučeková

RODOVÝ ASPEKT
V SLOVENSKEJ LITERATÚRE NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA
GENDER PERSPECTIVES
IN SLOVAK LITERATURE OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES

Ivica Hajdučeková

ISBN 978-80-8152-825-5

9 788081 528255

Ivica Hajdučeková

**RODOVÝ ASPEKT
V SLOVENSKEJ LITERATÚRE
NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA**
(Interpretačné etudy)

**GENDER PERSPECTIVES
IN SLOVAK LITERATURE
OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES**
(Interpretation Studies)

UNIVERZITA PAVLA JOZefa ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
FILOZOFOICKÁ FAKULTA
Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie

RODOVÝ ASPEKT V SLOVENSKÉJ LITERATÚRE
NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA
(Interpretačné etudy)

Vysokoškolská učebnica je výsledkom úloh grantového projektu **KEGA č. 008UPJŠ-4/2017 Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ)**, (vedúci projektu: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.)

© 2019 Ivica Hajdučeková

Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie Filozofickej fakulty
Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Ilustrácie:

© 2019 Diana Richnavská, Maroš Gardoš
Škola úžitkového výtvarníctva v Košiciach

Recenzenti: Mgr. Dana Hučková, CSc. – Ústav slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied v Bratislave

prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc. – Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie, Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Jazyková korektorka slovenskej verzie: PhDr. Iveta Bónová, PhD.

Preklad do anglického jazyka:

Mgr. Zuzana Buráková, PhD. (2015), PhDr. Štefan Franko, CSc. (2019)

© 2019 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8152-825-5 (e-publikácia)

Umiestnenie: <http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica/e-publikacia/>
Dostupná od 20. decembra 2019

PAVOL JOZEF ŠAFÁRIK UNIVERSITY IN KOŠICE
FACULTY OF ARTS

Department of Slovak Studies, Slavonic Philologies, and Communication

GENDER PERSPECTIVES IN SLOVAK LITERATURE
OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES
(InterpretationStudies)

The development of this bilingual coursebook evolved as part of project **KEGA Nr. 008UPJŠ-4/2017 Science without borders (Interdisciplinary Inspirations of Contemporary Literary Theory and Linguistics in Higher Education practices)**, (headed by prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.)

© 2019 Ivica Hajdučeková

Department of Slovak Studies, Slavonic Philologies, and Communication, Faculty of Arts,
Pavol Jozef Šafárik University in Košice

Illustrations:

© 2019 Diana Richnavská, Maroš Gardoš
School of Applied Art Košice

Reviewers:

Mgr. Dana Hučková, CSc. – Institute of Slovak Literature of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava

Prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc. – Department of Slovak Studies, Slavonic Philologies, and Communication, Faculty of Arts, P. J. Šafárik University in Košice

Language editor of the Slovak version: PhDr. Iveta Bónová, PhD.

English translation:

Mgr. Zuzana Buráková, PhD. (2015), PhDr. Štefan Franko, CSc. (2019)

English proofreading: Gavin Cowper

© 2019 Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Faculty of Arts

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of the publishers.

ISBN 978-80-8152-825-5 (E-publication)

Available at: <http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica/e-publikacia/>
Available since 20th of December 2019

**RODOVÝ ASPEKT
V SLOVENSKEJ LITERATÚRE NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA**
(Interpretačné etudy)

Ivica Hajdučeková

Obsah

Predstov (k 1. vydaniu)	8
Predstov (k 2. vydaniu)	10

I. kapitola

KATEGÓRIA RODU V OPTIKE MUŽOV

Martin KUKUČÍN	16
Ján ČAJAK	22
Jozef GREGOR TAJOVSKÝ	26
Janko JESENSKÝ	32

... s presahom na osi času:

Milo URBAN	36
------------------	----

II. kapitola

KATEGÓRIA RODU V OPTIKE ŽIEN

Elena Maróthy-ŠOLTÉSOVÁ	46
Terézia VANSOVÁ	56
Ľudmila PODJAVORINSKÁ	62
Božena Slančíková-TIMRAVA	66
Hana GREGOROVÁ	72
Ľudmila GROEBLOVÁ	80

... s presahom na osi času:

Uršuľa KOVALYK – Zuska KEPPLOVÁ	84
---------------------------------------	----

III. kapitola

RODOVÝ ASPEKT V UMELECKEJ FOTOGRAFII

(Didaktická transformácia)	93
----------------------------------	----

Príručný slovník rodových pojmov	121
Namiesto doslovu (k 1. vydaniu)	125
Doslov (k 2. vydaniu)	128
Literatúra	129

Predstaviteľ

(k 1. vydaniu)

Bilingválna učebnica **Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia** s podtitulom **Interpretačné etudy** bola vypracovaná v rámci projektu KEGA č. 020UPJŠ-4/2013 (vedúci: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.). Samotnému úsiliu v rámci grantového projektu predchádzala prierezová sonda do literatúry realizmu a moderny, ktorá preukázala nosnosť využitia analytickej kategórie rodu vo výskume literatúry. Na základe úvodných interpretačných vstupov, ktoré čerpali z interdisciplinárnych podnetov filozofie, sociológie aj historiografie, sme už mohli predvídať, čo ďalšie texty prinesú, a tak stanoviť hypotézu literárnovedeného výskumu. Medzitým sa stále neodbytnejšie vynárala otázka, kam sledovaná rodovosť smeruje. Preto sme si v rámci prvej fázy výskumu zvolili netradičný postup a nazreli sme do súčasnej literatúry, tvoriac tak zámerný presah na osi času. V prázach Z. Kepplovej a U. Kovalyku sa nám do problematiky rodu ponúklo viacero osobitých impulzov. Po nich sme sa pristavili pri slovenskom prozaikovi z medzivojnového obdobia, a to M. Urbanovi, tvoriac tak vo výskume rodovosti ďalší vývinový medzičlánok. Po krátkom exkurze sme sa napokon vrátili do obdobia prelomu 19. a 20. storočia, do ktorého sme náš záujem o rodový aspekt na materiáli slovenskej prózy ukotvili.

Pri vstupe do obdobia realizmu a moderny sme si stanovili, že náš pohľad bude zameraný na komplexné skúmanie mužsko-ženských vzťahov v tvorbe autorov a autorek píšúcich na konci 19. a v prvých dvoch desaťročiach 20. storočia. Postupne sme analyzovali prózy zakladajúcej generácie realizmu aj neskorého realizmu, a to M. Kukučína a J. Čajaka, J. G. Tajovského, J. Jesenského, E. M. Šoltésovej, T. Vansovej, Ľ. Podjavorinskej, B. S. Timravy, a taktiež H. Gregorovej a Ľ. Groeblovej ako reprezentantiek slovenskej literárnej moderny.

Volba inter-/transdisciplinárneho prístupu umožnila vytvoriť klúčový pojmový aparát a stanoviť nosnú tézu:

Rod ako analytická kategória, prekračujúca hranice biologickej determinácie pohlavia, umožňuje sledovať sociálne vzťahy žien a mužov nielen v konkrétnych spoločenských a kultúrnych podmienkach, ale aj v umeleckej literatúre.

Základné otázky o umeleckom stvárnení rodových modelov, rodových stereotypov, ustálených rol a ich modalít, atribúty maskulinity a femininity sa stali ústredným interpretačným problémom, ktorý sme sledovali ako v tematickej a personálnej rovine vybratých próz, tak aj v ich kompozícii. Nový pohľad so sebou priniesol zaujímavé výsledky, na ktoré v jednotlivých častiach učebnice poukazujeme.

Koncepcia učebnice nastoluje v dvoch kapitolách polaritu mužsko-ženského pohľadu na rodovú tému. Roztvára tým možnosti komparatívneho prístupu a hľadania odpovedí aj na otázky o mužskej a ženskej optike v umeleckom zobrazení. Ale k týmto paralelám a záverom je príjemca vedený postupne, po tom, čo mu jednotlivé interpretácie umožnia odhaliť rodové súvzťažnosti v súlade s nosnými tézami statí, klúčovými pojvmi (zaraďanými do *Príručného slovníka rodových pojmov*, ktorý má slúžiť ako tezaurus na získanie kompetencie diskurzívneho čitateľa-bádateľa) a takisto aj s námetmi na uvažovanie (ich cieľom je prehĺbiť poznatky, rozvinúť diskusiu, ba dokonca vyjadriť kritické postrehy

a polemizujúce názory). Rodová optika neraz preniká až do hĺbky kompozičnej štruktúry, je prítomná pri tvarovaní postáv a taktiež pri koncipovaní dejových línií, sujetových zvratov a konfliktov. Doterajší výskum potvrdzuje, že práve v nich má rodový aspekt svoju doménu. A popri tom kapitoly nazvané ... *presahy na osi času* sú podnetom na to, aby skúmané javy boli vnímané vo vývinových súvislostiach.

Veríme, že interpretačné etudy otvoria cestu k inovatívному čítaniu tradičných diel slovenskej literatúry a k ich prehodnocovaniu v kultúrno-umeleckej paradigme.

Predkladaná učebnica sleduje ústredný zámer v dvoch strategických líniach:

1. sprístupniť aktuálnu tému a s ňou aj výsledky súčasného literárnovedeného výskumu slovenským študentom, a to nielen v odbore slovenský jazyk a literatúra, ale aj v odboroch estetika, kulturológia a pod.;
2. predstaviť slovenskú literatúru cez osobitú prizmu aj neslovenskému príjemcovi, a to prostredníctvom **anglickej verzie učebnice**.

Prostredníctvom **bilingválnej učebnice** chceme napomôcť, aby sa inovatívna, rodovo podmienená interpretácia slovenskej prózy z obdobia realizmu a moderny, ako súčasť tradičnej slovenskej literatúry, dostala spolu s aktuálnymi poznatkami literárnej vedy do širšieho povedomia záujemcov aj za hranicami Slovenska.

Ivica Hajdučeková
(2015)

Predstavovanie

(k 2. vydaniu)

Druhé (doplnené a rozšírené) vydanie bilingválnej učebnice Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia (Interpretačné etudy)/Gender Perspectives in Slovak Literature of the late 19th and early 20th Centuries (Interpretation Studies) ponúka širšiemu okruhu príjemcov – študentom učiteľstva akademických predmetov aj učiteľom v praxi – didaktickú transformáciu aktuálnej výskumnej problematiky (s podporou e-gra-motnosti využitím online prístupov a QR kódov), ktorá vznikla v spolupráci so Školou úžitkového výtvarníctva v Košiciach (od roku 2019/20 s názvom Škola umeleckého priemyslu) v akademickom roku 2018/2019.

Odborná spolupráca v rámci projektu **KEGA č. 008UPJŠ-4/ 2017 – Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie súčasnej literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ)** s vyučujúcou slovenského jazyka a literatúry PaedDr. Janou Valicovou a vyučujúcou fotografického dizajnu Mgr. Renátou Novotnou Markovičovou zo ŠUP prebiehala v rámci projektového vyučovania. Priniesla výsledky v dvoch interdisciplinárnych výstupoch:

1. vytvorenie Literárneho salónika v študentskej kaviarni Minerva v areáli Filozofickej fakulty UPJŠ,
2. ilustrácie 2. vydania učebnice *Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia* (2019).

Projektové vyučovanie prebiehalo v dvoch fázach, a to ako ročníková práca, ktorej výsledkom boli plagáty autoriek alebo autorov a ilustrácie ich próz. Výsledky tohto úsilia žiakov 3. a 4. ročníka boli prezentované na vernisáži, ktorá sa uskutočnila v rámci sympózia *Veda a umenie bez bariér* 6. – 8. marca 2019 na Filozofickej fakulte UPJŠ v Košiciach. Výsledky druhej fázy vypracované v rámci individuálneho projektového zadania prezentuje 2. vydanie tejto učebnice (2019) v ilustračnej zložke zaradenej do slovenskej aj anglickej verzie. Na jej realizácii sa podieľali Diana Richnavská (návrh obálky, vstup do kapitol, interaktívny plagátik) a Maroš Gardoš (ilustrácie k vybraným prózam), obaja žiaci 4. ročníka (v školskom roku 2018/2019).

Nadväzne na výsledky spolupráce so stredoškolákmami a ich vyučujúcimi ponúkame didakticko-metodickú kapitolu venovanú transformácii literárnovedného výskumu a meta-interpretácií umeleckých próz ako námet do školskej praxe. Dokumentujeme tým, ako sa môže prepojiť konkrétny vedecký výskum s teóriou a vyučovacou praxou a tak tvorivo napĺňať nosný zámer zážitkovo-komunikačného vyučovania realizovaného v jednej z otvorených foriem vzdelávania.

Veríme, že tretia kapitola o rodovom aspekte v umeleckej fotografii prispeje nie len k pregraduálnej príprave študentov učiteľstva, ale bude aj presvedčivou inšpiráciou pre učiteľov v praxi, aby sa nebránili využívať inovatívne formy a metódy na hodinách literatúry, a to nielen na druhom stupni sekundárneho vzdelávania. Veď možnosti projektového vyučovania s princípmi kooperácie (tiež autoregulácie a autoevalvácie) v procese sociálneho konštruovania významov zodpovedajú súčasným trendom moderného „učenia sa“ s perspektívou celoživotného vzdelávania.

Výsledky transformácie aktuálnych vedeckých poznatkov do školskej praxe potvrdzujú, že zážitok z tvorivého čítania a myslenia, no najmä z metainterpretácie pri tvorbe vlastného umeleckého produktu, umožňuje prekročiť hranice tradičného vyučovania, podporiť talentovaných žiakov a vytvoriť priestor pre stále žiadany interdisciplinárny diskurz.

Našim spoločným projektovým zámerom bolo, aby veda „bez bariér“ vstúpila vedno so školou do životnej praxe.

Ivica Hajdučeková
(2019)

I. kapitola

KATEGÓRIA RODU V OPTIKE MUŽOV

Martin KUKUČÍN

Ján ČAJAK

Jozef GREGOR TAJOVSKÝ

Janko JESENSKÝ

... s presahom na osi času:

Milo URBAN

Martin KUKUČÍN

1860 – 1928

„Slovo dá slovo. Ty si, gospodarica' svojho, čo máš," vysvetľuje šor Piero vážne,

„on zas gospodar svojho. Čo za osoh, keď budeš hovoriť? Slovo dá slovo,

– ani nezvieš, len keď sa navarí čertova, pulenta'. A kto ju bude chlípať?"

Prvá zvada (1896)

Ján ČAJAK

1863 – 1944

Ach, či si ma len natrápila, či si mi to nemohla skôr povedať. - Chytil jej tvár. - Pozri sa na mňa. Veľmi, veľmi ťa chcem.

Pytačky (1943)

Jozef Gregor TÁJOVSKÝ

1874 – 1940

„Že by človek, muž, bol taký slaboch, nikdy by som nebol pomyslel. (Žiali.)

Tak sa zabudnúť, na celý život si škvruňu vypáliť na čelo! (Plače a zvrne.)

Ako, ako som – si ty – žena – Eva!"

Hriech (1911)

Janko JESENSKÝ

1874 – 1945

„Vy ste od prírody plaché v láske k mužskému, nesamostatné. Možno, neskôr, keď budete všetky emancipované, budete aj vy počínať, ale nateraz je tak, že najprv musí zahovoriť duša mužského, potom zahovorí vaša."

Slovo lásky (1906)

Milo URBAN

1904 – 1982

„Zamračení, roztržití, hanbivo ako chlapci odchádzali jeden po druhom."

Poľovačka (1922)

Martin KUKUČÍN

Martin Kukučín (1860 – 1928), jeden z najvýraznejších predstaviteľov zakladajúcej generácie realizmu v slovenskej literatúre, vo svojom treťom tvorivom období (po tzv. jasenovskom a pražskom) sa počas pobytu v Selciach na chorvátskom ostrove Brač (1894 – 1907) umelecky vyrovnával s novým prostredím. Ako začínajúci lekár v ňom nemienil zakotviť nastálo, len dovtedy, kým nevyrieši svoju nelichotivú finančnú situáciu, no aj tu už od počiatku naplno uplatňoval svoj pozorovací talent. Porovnávajúc prírodné krásy Dalmácie aj osobitý spôsob života, zachytil miestne rodové patriarchálne väzby živo a umelecky presvedčivo. Bolo to obdobie autorovho životného obratu, v ktorom by sme už vopred mohli predpokladať (v podoobe hypotézy), že rod ako zdroj identity a zároveň diferencie bude tematicky reflektovaný aj problematizovaný, čo napokon jednotlivé umelecké texty aj potvrdzujú.

Z týchto próz zameraných na rodovú problematiku vyberáme texty *Parník* (1896), *Prvá zvada* (1896) a *Baldo & Comp.* (1900). Podobne rodovú problematiku možno sledovať aj v ďalších juhosalvanských prózach, napr. *Svadba* (1896), *Rodina* (?), *Zádruga* (?) a tiež v románovom torze *Syn výtečníka* (?).⁵ [Online/QR]

■ Kliknite alebo skenujte:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/58/Martin-Kukucin>

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-assc2b?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3xiva&page=1

⁵ (?) – Podľa informácií zo súborov jednotlivých próz na stránke Zlatého fondu denníka Sme boli prózy Rodina a Zádruga publikované až v roku 1960, avšak datovanie ich rukopisov nie je známe. Tiež sa usudzuje, že román *Syn výtečníka* bol napísaný po r. 1894. Potvrdzuje to aj článok J. Menšíka: *Bračské rukopisy Kukucíne* (1922).

- ▶ **V interpretačnom postepe** sledujeme: zrežazenie postáv, mužsko-ženské vzťahy v obraze patriarchálneho rodového modelu, rodové stereotypy, umelecké stvárnenie mužstva a ženskosti.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** *androcentrizmus, patriarchálny rodový model, rodový stereotyp, maskulinita, femininita, rodové neutrum, his-story*⁶

Narúšanie patriarchálneho sveta

V rodovo zameranej črte *Parník* (Kukučín, 2009, s. 4 – 8) je v popredí androcentrická perspektíva. Ústredné postavenie v nej má mužská línia postáv: Bore, Miče Kvočič, Luka, Pave a Jure Vapičovci, Niko Berčík. Jej ženský pól tvoria: Čara, dcéra M. Kvočiča, a Jela Doricina, Nikova milá. Rodové neutrum zastupuje detská postava Jakova. V reťazci postáv si Kukučín všíma spoločenský status mužov reprezentovaný obydlím (kamenná chalupa Boha, honosný dom Mičeho Kvočiča v prístave a námorníka Luku bez strechy nad hlavou), atribúty mužstva (dobrodružnosť, smenosť, riskantnosť) a ženskosti (pôsobivý vzhľad, emocionalita prejavu), ale aj **patriarchálny rodový model** založený na hierarchizovanom vzťahu ženy a muža (Miče Kvočič a Čara, Niko a Jela). Žena je v ňom predstavená subordinatívne, len vo vzťahu k mužovi ako jeho ozdoba. Bez neho túto svoju estetickú funkciu stráca. Potvrdzuje to záverečná scéna rozlúčky Niku s Jelou, do ktorej jednoduchý sujet vystúpi: Jela stojí v prístave a máva šatkou Nikovi, ktorý odchádza na vzdálejúcom sa parníku, no v explice už len vzdychne a kráča domov so sklonenou hlavou. Obraz je výpovedný: odchodom Niku sa hierarchizovaný patriarchálny model znefunkčnil a otvoril priestor pre novú alternatívu – rodovo **diferencovanú dualitu**.

V próze *Prvá zvada* (Kukučín, 2009, s. 6 – 26) priniesol Kukučín čitateľsky príťažlivý problém – prvé nedorozumenie mladého manželského páru Zane Rosiliniho a jeho ženy Keky. Iniciátorkou napäťia bola Kekina matka Klema, ktorá chcela zasiahnuť do obchodných záujmov svojho zaťa. V patriarchálnom modeli má však ženský a mužský svet jasne vymedzené hranice. Kým mužská sféra záujmu sa orientuje na verejné účinkovanie, obchodné transakcie a tiež zveľaďovanie gazdovstva, tak záujem žien je zameraný na súkromnú sféru, starostlivosť o domácnosť a výchovu detí (deti predstavuje ako **rodové neutrum**, ktoré zjednocuje záujem rodičov aj starých rodičov, ako napr. v scéne po Lukricinom páde z mulice). Z narušenia hraníc vzájomne vyváženého **rodového stereotypu** sa črtá konflikt: „*„Slovo dá slovo. Ty si ,gospodarica‘ svojho, čo máš,“ vysvetluje šor Piero vážne, „on zas gospodar svojho. Čo za osoh, ked‘ budeš hovoriť? Slovo dá slovo, — ani nezvieš, len ked‘ sa navári čertova ,pulenta‘. A kto ju bude chlípať?“* (ibid., s. 10). Nenájduc odozvu u svojho muža, podnecuje Klema dcéru, aj keď vie, čo riskuje: „*Svet by ho vysmieval, že mu rozkazuje žena.*“ (ibid., s. 12). Avšak Zane autoritatívne obnovuje svoje kompetencie patriarchu, keď Klemu rázne zastaví: „*Pamäťajte si — toho sa držte: až naveky!“ A stisnutú päť podvihol vysoko nad hlavu. „*Punica (testiná) v mojom dome nemá práva!*“ (ibid., s. 22). Príčinu mlčanlivosti a zdánlivej nevšímavosti, ktorá bola spojená so starostlivosťou o existenčné potreby rodiny, odhalí len svojej žene. Záverečná scéna obnovuje vzájomné porozumenie a súlad medzi manželmi, čo je i pre ženu najvzácnejším okamihom.*

⁶ Význam kľúčových slov vyhľadajte v Príručnom slovníku rodových pojmov na s. 121 – 124 [Online/QR]

V poviedke autor venuje pozornosť tiež **atribútom ženskosti**: pôvabnému výzoru (krásna tvár, chôdza, držania tela), empatii, pôvodu emocionálnych výkyvov. Z osobitostí **mužskosti** uvádza rozhodnosť, riskantnosť, racionalitu, emocionálnu vyrovnanosť, ktoré rozprávač podáva cez optiku žien, pričom odkrýva aj modelové riešenie mužskej hriešnosti: „*Chlapi sú plní hriechu a všakovej športkarije* (ohavnosti) a žena — jazyk za zuby. To ti hovorím ja.“ (ibid., s. 17).

Próza *Prvá zvada* je obrazom **hierarchizovaných rodových vzťahov**, ktoré sú v patriarchálnom modeli budované na diferencii mužskej a ženskej sféry pôsobenia. Sústrednú funkciu v nich majú deti ako rodové neutrum (sú potenciálnymi pokračovateľmi rodu, determinovaného bipolaritou pohlavia).

Povedka **Baldo & Comp.** (Kukučín, 2009, s. 4 – 15) na rozdiel od predchádzajúcich próz predstavuje dve charakterovo kontrastné mužské postavy: Pave Kostiča a Zakarija Duplančiča. Obaja sa aktivizujú vo verejnej správe, do ktorej ženy nemajú prístup. Ako členovia magistrátu sú v rámci rodovo homogénnej zostavy rovnocennými partnermi. Vzájomne sa svojimi aktivitami dopĺňajú, čím tvoria bipolárne fungujúci celok. Ich životaschopnosť preverí verejnoprospešná činnosť aj hroziaca katastrofa – zrútenie novopostavenej väpenice, ku ktorej však vďaka Paveho rovzážnemu činu nedôjde. Jeho zážitok sa niekoľkonásobným prerozprávaním stáva príbehom – memorátom – „**his-story**“ („jeho príbeh“, t. j. príbeh muža). Nadobúda eticko-estetickú funkciu **maskulínnego vzoru** hrdinu/hrdinstva. Próza *Baldo & Comp.* tak ponúka pohľad nielen na sociálny, ale aj kultúrny rozmer maskulínnego modelu rodového stereotypu.

■ Syntéza

Doplňte text:

M. Kukučín v prózach z južnoslovanského prostredia Dalmácie zobrazil **patriarchálny model**, v ktorom je vzťah muža a ženy Problematizuje ho, čím otvára možnosť na uplatnenie usúvzťažnenia rodových vzťahov. Podobne má aj narúšanie rodových svoj problémový potenciál.

Realizáciou žensko-mužských vzťahov v rámci umelecky stvárneného patriarchálneho rodového modelu predstavuje Kukučín vo svojich prózach **rod ako kategóriu**.

- o Výber z možností: *dynamický, neutrálny, hierarchizovaný, statický, diferencovaná dualita, egalitársky model, stereotyp*.

Mario Gardoš, 2019

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Rodové vzťahy, v ktorých je postavenie muža a ženy hierarchizované a žena sa vníma len vo vzťahu k mužovi, najmä ako jeho „estetický doplnok“, zodpovedajú **patriarchálnemu rodovému modelu**.
2. **Rodový stereotyp** je nielen sociálne, ale aj kultúrne podmienený.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Z dvoch interpretovaných próz M. Kukučína vypíšte do prehľadnej tabuľky atribúty ženskosti a mužskosti a porovnajte ich s autorovými prázami zo slovenského prostredia (napr. *Rysavá jalovica*, *Máje*, *Na jarmok!*). Zo zistení vytvorte výskumný predpoklad.
2. Na základe prečítaných próz odôvodnite tvrdenie:
 - o *Ženy v patriarchálnom svete M. Kukučína nemajú vo verejnej sfére svoje miesto. Nie sú v ňom rovnocennými partnerkami svojich mužov.*
3. Na základe podnetu z poviedky *Baldo & Comp.* uvažujte o kultúrne podmienenom procese vzniku a ustálenia rodových stereotypov.
4. Konfrontujte čitateľskú skúsenosť s pohľadom literárneho vedca J. Gbúra, ktorý v interpretácii poviedky M. Kukučína *Na jarmok!* poukázal na prienik rodových vzťahov do kompozičných postupov:
 - o *Vďaka protikladnosti sociálnych a rodových rolí sa postupne kryštaličujú nielen Turákova charakteristika, ale aj sociálna a rodová rola jeho ženy, ktorú však Turák považuje za menej cennú.* (Gbúr, 2010, s. 46)

Ján ČAJAK

Tvorba Jána Čajaka (1863 – 1944), v prevažnej miere ovplyvnená dolnozemským prostredím, je v literárnej historii rozporuplné hodnotená. Niektorí literárni vedci ju hodnotia kladne, iní poukazujú na autorove nedostatky v umeleckej metóde. Kritické výhrady súvisia najmä s tým, že hoci J. Čajak generáčne už nepatrí k zakladajúcej generácii realistov, tematicky je im blízky. Jeho krátke prózy sa vyznačujú životnosťou, ktorá je, ako vyzdvihol A. Mráz (1956), odpozorovaná priamo zo života. Dedinský svet J. Čajaka – taký blízky Kukučínomu svetu, a predsa odlišný – nám sprostredkujú cez prizmu rodovosti dve prózy: *Vohľady* (1908) a *Pytačky* (1943). Cieľom bude sledovať ženské a mužské postavy v epickej línií sujetu. Aj v nich sa ukazuje, že práve **rodovo motivované vzťahy** medzi postavami sú v epickom priestore Čajakových čít zdrojom umeleckej pôsobivosti: kým ženské postavy sú iniciátorami epického pohybu, mužské postavy ho dramaticky rozvinú a vyhrotia. [Online/QR]

Kliknite alebo skenujte:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/100/Jan-Cajak>
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/121999/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122001/view?search=Dennica&page=15&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>

- ▶ **V interpretačnom postupe** sledujeme: problematizované vzťahy medzi ženskými a mužskými postavami, upevňovanie a narúšanie rodových stereotypov, sféry pôsobenia žien a mužov, umelecké stvárenie mužskosti a ženskosti.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** *rodový model diferencie, rodové stereotypy, funkcia ženskej a mužskej roly, maskulinita a femininita*

Muži vo sfére žien

V prázach Jána Čajaka je častá téma svadby a rodových zväzkov. Tento problémový okruh je prítomný aj v črtách *Vohľady* a *Pytačky*.

V situačne ladenej krátkej próze *Vohľady* (Čajak, online) autor zachytil rodovú atmosféru banátskeho prostredia. Žana Mara, aj keď už 60-ročná, no „herská“ (driečna) osôbka, púta pozornosť najbohatšieho gazdu, Miša Sochára. Nahováranie mu šance nedalo, a preto poslal sestru, aby šla ona na „prepáčky“ (vohľady). Až po nich by prišli na rad pytačky, kde by sa vymenil závdavok za „ručník“ (šatka) ako symbol záslub. Mara bolo ľuto opustiť svoj domov a ísť opatovať do cudzieho domu „cudzích“. Aj preto vdovcovi závdavok vrátila. Pokrvné **rodové väzby** napokon zvíťazia (biologicky podmienené putá prevážia nad sociálne motivovanými).

Po úvodnej charakteristike hlavnej ženskej postavy, vdovy Žane Mary, ktorej muž-pijan zomrel, sa rozvíja dialóg Mary s potenciálnym, ale ostýchavým nápadníkom. Ako Mišo Sochár sám prezrádza, život bez ženskej opatery nie je ľahký. Mara je však hrdá a vdovca s humorom odbije. V druhej časti prózy do diania zasahuje postava Mišovej sestry, Zuza Mostíčka, ktorá v duchu svojho mena stavia most z jednej strany na druhú (má funkciu svorníkovej postavy), aby brat na posmech nevyšiel, veď, ako on vráví: „*Vy ženy to lepšie viete ako my*“ (ibid., s. 5 – 6). V tretej epizóde ide Zuza k Mare na „prepáčky“ a lákavo jej predstavuje výhody bohatého gazdovstva, ktorým by sa zabezpečila, no tá sa zdráha prijať ponuku na sobáš. Ani syn s nevestou nie sú nadšení, lebo má doma všetko, čo potrebuje, a jej odchodom by stratili opatovateľku k deťom. Naopak, prajnostiou prekypuje kupcova žena, ktorá jej radí uzavrieť predmanželský kontrakt, čo je pre Maru neprijateľná predstava. Verí, že konvenčne zaužívané rodové zvyky (tradícia) ju zabezpečia aj bez právnej ochrany:

„*No a čože by zato? Keď chce mať ženu taký gazda, nech platí. Ved’ to už tak prišlo do módy.*

— *Ej, ja to už neurobím, aby prstom ukazovali na mňa. Ja, ak sa vydám, tak sa tak, ako to bolo do tých čias vo zvyku.*

— *No veď vás i tak vaša čiastka nemenie, ani vdovské právo, ak by vám muž zomrel*“ (ibid., s. 13).

V tomto obraze ustálených **rodových stereotypov** zasadnených do rodinných tradícií po-kračuje aj Sochár, keď v tretej epizóde prichádza na pytačky. **Rovnocennosť rol** je pre neho cieľom: rovnakú váhu pripisuje úlohe ženy opatovať muža, rodinu, ako aj úlohe muža hmotne zabezpečiť manželku. Manželský zväzok by ale neboli pre oboch rovnako účelný: kým Mišo hľadá starostlivú manželku a gazdinu, o Maru je postarané. Tento **žensko-mužský model** je vžitý aj v synovej rodine, preto nie je nevyhnutné, aby sa ovdovená Mara opäť vydala. V závere v podobe epilógu sa zásnuby vrátením ručníka anulujú.

V nenáročnom príbehu sa epický reťazec postáv začína, rozvíja aj ukončuje aktivitou ženských postáv: v expozícii dominuje nad Mišom Mara, Mišova sestra Zuza vyjednáva s nádejnou nevestou, Marino odmietnutie ponuky na sobáš iniciuje jej nevesta a syn len pritakáva. Mužské postavy do diania vstupujú až sekundárne.

V poviedke *Vohľady* nie je výhodný sobáš pre ženu šťastím, ktoré sa neodmieta, a to preto, lebo z modelu žensko-mužských vzťahov vyplýva **rovnocennosť diferencie**, ktorá je daná nielen v role ženy a muža v odlišných sférach pôsobenia, ale aj postavením ženy v rodine. Žena-opatovateľka, ktorú zabezpečuje muž-živitel, panuje v emocionálnej sfére. Obrazne povedané, „v srdci domu“ má tradičné právo na slobodné sebaurčenie – **autonómnosť**.

Črta Pytačky s podtitulom *Obraz z nášho folklóru* (Čajak, online) prináša epizodické dianie, v ktorom mladý Ondro Suchár zahorí láskou k prieberčivej Kate Kušniarovenej. Po dohode s matkou nájde spôsob, ako si ju získať, a tak je na pytačkách úspešný.

Introdukcia objasňuje okolnosti ženby, v ktorých Ondrova matka má hlavnú úlohu inšpirátorky aj iniciátorky. Ondrov záujem sa sústredí sice na chudobnú, aj keď prieberčívú a vrtošívú, no pohľadnú Katu. Keď matka pobadá, že syn sa stráni spoločnosti v obave pred posmechom, vezme vec do vlastných rúk. Ženské „zbrane“ pozná a do ich tajomstiev vovádza aj syna, čím si získa jeho dôveru: „*Ved' je to nič takô, čo ti povedala, ved' ti hned nemohla padnúť do náručia. Na dačo súca musí sa trochu pohrdiť, mûdriť, a len potom...*“ (ibid., s. 5). Matkina stratégia vyvolat žiarlivosť u vyvolenej sa ujala. Sama pozná, ako je doma paňou: „*Dobre ho chytila a občankala, ved' ona vedie domácnosť a jej je posledné slovo*“ (ibid., s. 7). Ondro zas vie, že nechce byť obeťou ženy: „*Nechcem, aby sa ihraла so mnou ako mačka s myšou, ved' ona to ešte obanuje*“ (ibid., s. 6). Napokon je obom matkám jasné, že prekážok niet. Ved' u Katy doma rozhoduje o vydaji tiež žena.

Na pytačkách majú hlavné slovo matky a muži len asistujú. Zuza nevyčká otcovo znamenie, lebo sestrin názor je pre ňu rozhodujúcim. Prejavom všeobecného súhlasu žien sú ručník a závdavok. Ondro sa odhodlá úprimne vyznať zo svojich citov, až keď nadobudne istotu, že nebude odmietnutý: „*Ach, či si ma len natrápila, či si mi to nemohla skôr povedať. — Chytil jej tvár. — Pozri na mňa. Veľmi, veľmi ďa chcem*“ (ibid., s. 12).

V závere sa ostrie ženského kontrastu ešte raz vyhrotí a neočakávane vyústi do paradoxa: kým zaľúbená Kata spieva, Mara od zlosti a v hanbe žiali, lebo bola len prostriedkom na vyvolanie žiarlivosti. Po idylickom závere je tak v epilógu exponovaný afektívny výlev ukrivdenej ženy.

Hlavnými aktérkami dejia sú v Čajakových prázach ženy, ktoré v nich nepredstavujú „slabšie“ pohlavie. **Emocionálna sféra** je doménou žien. Tie v nej panujú bezvýhradne, čo rešpektujú aj muži.

■ Diskusia

Nasledujúce tvrdenia prehodnotte a vyberte tie, ktoré sú nekorektné. Zdôvodnite ich neakceptovateľnosť:

- Biologické a sociálne determinanty rodu sa v Čajakových prázach vzájomne neovplyvňujú/neproblematizujú.
- Rodovo motivované vzťahy ženských a mužských postáv sú v Čajakových prázach zdrojom umeleckej pôsobivosti.
- Mužské postavy predstavujú v rodovom modeli práz J. Čajaka vzor patriarchálnej autority.
- Ženské a mužské postavy svojimi ustálenými rolami zodpovedajú egalitárskemu modelu diferencie.
- V tvarovaní postáv nenarúša autor ustálené vzory ženskosti a mužskosti.

ZÁKLADNÉ TÉZY

- Rodové stereotypy** sú podmienené kultúrnou tradíciou.
- Komplementarita žensko-mužskej sféry pôsobenia je príznačná pre **rodovo diferencovaný model**, v ktorom autonómnosť a rovnocennosť rol je „symetrickou“ alternatívou binárne hierarchizovaného patriarchálneho modelu.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

- Vysvetlite konštatovanie:
 - Tradičná klasifikácia ženského a mužského princípu ako lytického a epického je v prázach J. Čajaka „prepôlovaná“. Jeho duálna koncepcia rodu nesie v sebe dramatický potenciál. (Hajdučeková, 2015a)
- Porovnajte dedinský svet M. Kukučína a J. Čajaka uplatnením rodového aspektu a poukážte na ich odlišnosti. Sledujte v nich:
 - rodové modely, stereotypy a modality, mužsko-ženské sféry pôsobenia;
 - biologickú, sociálnu aj kultúrnu (ne)podmienenosť rodových vzťahov.
- Prečítajte si prízou J. Čajaka *Špitál* a uvažujte o umeleckom stvárnení problému biologickej a sociálnej podmienenosť rodu. Svoje zistenia konfrontujte s prízou Ľ. Podjavorinskej *Ondráš*.
- Zhodnotte prienik rodovosti do témy a jej problémovej roviny v prázach J. Čajaka v porovnaní s M. Kukučínom.

Jozef GREGOR TAJOVSKÝ

Jozef Gregor Tajovský (1874 – 1940), predstaviteľ generácie neskorého realizmu, bol svojou tvorbou spájaný s aktivitami hlasistov, ktorí sa snažili o presadzovanie didaktizujúcich, ľudovýchovných cieľov v literatúre. Vo svojej tvorbe však nepodľahol tlaku utilitarizmu, ale potvrdzoval ňou umelecké kvality realistickej metódy zobrazenia.

Ako podklad na rodové čítanie vyberáme dve prózy: *Mamka Pôstková* (1908), *Horký chlieb* (1909) a tiež dve divadelné hry: *Statky-zmätky* (1909) a *Hriech* (1911). Uvedené tituly ako „her-story“ („jej-príbeh“, t. j. príbehy žien) spája jednotná ideová os – obraz morálne silnej ženy, ktorá je v nepriazni osudu postavená pred neľahkú úlohu suplovať funkciu muža-živiteľa. [Online/QR]

■ Kliknite alebo skenujte:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/70/Jozef-Gregor-Tajovsky>

- ▶ **V interpretačnom postupe** sledujeme: pohľad na tematické a problémové stvárnenie ženských a mužských postáv, rodoovo motivovanú charakteristiku postáv na pozadí femininity a maskulinity, umelecké stvárnenie príčin narúšania rodových stereotypov v patriarchálnom modeli, predpoklady emancipácie žien, estetické stvárnenie etického problému a konfliktu svedomia v kontraste mužských a ženských postáv.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** *androcentrizmus, patriarchálny rodový model, autorita patriarchu, rodový stereotyp, rola muža a ženy, autonómnosť, „her-story“, vzor roly ženy-matky*

Na ceste k obrazu autonómnych žien

Jeden z najznámejších Tajovského príbehov, poviedka *Mamka Pôstková* (Tajovský, 1960, s. 96 – 106), ponúka čitateľom osud útlej, nenápadnej ženy hodnej obdivu. Svedomitosť, čestnosť, pokora, obetavosť, odriekanie, morálna neochvejnosť sú hodnotami, ktoré z postavy obyčajnej ženy vytvárajú vzor – **mravný ideál**, ktorý aj napriek tlaku hmotnej núdze nezlyháva. Opakom sú mužské postavy. Manžel mamky Pôstkovej, lenív, existenčne závislý od svojej ženy, a syn, kópia otca, navyše voči matke agresívny, potvrdzujú neschopnosť mužov zastávať rolu patriarchálnej autority.

Žensko-mužské vzťahy nastolené v poviedke odhaľujú jednu z príčin **rozpadu patriarchálneho modelu**. Postava mamky Pôstkovej v sebe spája rolu obetavej **ženy-matky** a súčasne aj rolu **ženy-živiteľky**, čím preberá spoločensky očakávanú funkciu muža. Aj sama narúša **rodové stereotypy** (viacgeneračné spolužitie rodín), keď sa rozhodne odísť od syna i nevesty a osamostatniť sa (vyhýbajúc sa konfliktu so synom, eliminujúc napätie v rodine, odchádza žiť do prenajatej komôrky). Zdvojená rola ženy a jej gesto sebaurčenia sú podmienené eticko-morálnymi príčinami na strane muža. Binárny **rodový model**, v ktorom status muža stráca dominantné postavenie, je znefunkčnený a **androcentrizmus** je vňom negovaný.

Podobný problém nachádzame aj v próze *Horký chlieb* (Tajovský, 1960, s. 107 – 112). Aj v nej autor do centra pozornosti kladie ženskú postavu – vdovu Maru Turjanku. Po smrti muža, drevorubača, ostala s tromi deťmi sama. Osud ju postavil pred neľahkú úlohu zastať si nielen materinskú rolu, ale suplovať aj rolu živiteľa. Zdvojená pozícia v nej vyvoláva vnútorné napätie. Nevie sa vyrovnať s vedomím, že namiesto toho, aby bola v noci so svojimi deťmi, stráži na zárobkoch tie cudzie. Konflikt žensko-mužskej roly vyústi v závere poviedky do dôsledkov – Turjanka ochorie a nad ňou i deťmi ostáva visieť hrozba.

Próza naznačuje, že strata jednej z funkcií **rodového stereotypu** môže byť v patriarchálnom rodovom modeli zdrojom existenčného ohrozenia.

Ako tvorca drám sa J. G. Tajovský zapísal do povedomia kultúrnych príjemcov divadelnej hrou *Statky-zmätky* (Tajovský, 2008, s. 3 – 64). V nej cez problém deformácie ľudských charakterov, morálnych hodnôt naruby rozohral spoločensky a eticky závažné javy. Starí bezdetní Palčíkovci, túžiaci po zveľaďovaní majetku prostredníctvom lacnej pracovnej sily, spoja na základe rodičovskej dohody osudy Zuzky Kamenskej a Ďurka Ľavka. Potom ich prijmú za svojich. Ľahtikár Ďuro je však voči svojej žene odmietavý a dáva prednosť frájerke Bete, namiesto práce majetok vynáša a nárokuje si svoj podiel z pozemkov. Konflikt vyústi do rozbroja, keď starý Palčík s revolverom v ruke Ďura vyženie. V tomto momente je iniciovaný morálny rozpor svedomia. Mladý muž si zrazu uvedomuje, že nemá nič: ani strechu nad hlavou, ale ani rodinu, keďže žena, s nenarodeným dieťaťom pod srdcom, od neho odísla. Zuza ho však už odmieta aj napriek prejavom ľútosti a vôle vrátiť sa. A tak postave Ďura je sice umožnené, aby kriticky prehodnotil svoje počinanie, ale život už vrátiť späť nemôže.

Záver hry ponúka realistické riešenie eticky podmieneného **rodového problému**. Príčinou rozpadu rodiny je práve muž, ktorý vo svojej mladickej nezrelosti nedokáže zastávať rolu živiteľa rodiny, manžela ani otca. Následne sa aj ženská postava vymyká z tradičnej poslušnosti a podriadenosti, začína konať autonómne. Zuza si dobrovoľne volí život v manželskej odluke. Prijíma úlohu osamostatnenej matky s dieťaťom (a to v prostredí

dedinského spoločenstva, ktoré sa voči narúšaniu tradícií aj rodových stereotypov stavia konzervatívne).

Aj v tomto prípade autor zobrazil príčiny **rozpadu patriarchálneho modelu rodiny**: nenaplnenie mužskej roly a oslabenie paternálnej línie rodu, ktorej následkom je strata androcentrickej perspektívy v rodovej štruktúre. Ženská postava reprezentuje novú alternatívu – autonómne spoločenské postavenie žien so zdvojenou rolou ako existenciálne podmienenú formu **emancipácie**.

Jednoaktovka **Hriech** (Tajovský, 2009, s. 4 – 20) nastoľuje sociálne spoločenské, etické aj náboženské problémy náročnejšie. Aj v tomto prípade môžeme sledovať rodové vzťahy v mužsko-ženskej konfigurácii postáv. Eva Kvašková, žijúca po dlhé roky sama, lebo jej muž Ondrej bol za zárobkom v Amerike, sa obáva jeho návratu domov. Čaká ho totiž v hriechu – po osemnástich rokoch bezdetnosti má nemanželské dieťa so sluhom Janom. Eva, vedomá si svojho poklesku, kajúcne očakáva mužovo odvrhnutie. Ondrej po príchode, v obave o stratu svojej mužskej **autority patriarchu**, ženu zbieje. Úľavu však nepociťuje, kedže sa v svedomí borí s vlastným zlyhaním, ku ktorému sa však nedokáže priznať: „*Tlačí, dusí na prsiach... A priznať sa? Stratím všetku cenu... Svojím hriechom, priznaním jej uľahčiť? Nie. Dus sa, Ondrej, dus do smrti... Dožil som sa na starosť! Budem na posmech svetu, chlapom... Ale zabiť mi ju neprichodilo. Druhý by tak bol urobil... práve taký, ktorý je i sám hriešny, ako som i ja... Želiem, že som na ňu ruku položil. Ale musel som, musel som sa zakryť...*“ (ibid., s. 15) Zároveň sám seba vníma ako slabocha: „*Že by človek, muž, bol taký slaboch, nikdy by som nebol pomyslel.* (žiali.) *Tak sa zabudnúť, na celý život si škvruňu vypáliť na čelo!* (Plače a zvrtnie.) *Ako, ako som — si ty — žena — Eva!...*“ (ibid., s. 14). Vnútorná dráma vrcholí, keď si Kvaško v plnej miere uvedomí možné fatálne následky svojho amorálneho činu: „*Čí na to nieto lieku zabudnutia?* (K obrazu.) *Bože na nebi! To si ty dopustil. Ty chceš vykoreníť môj rod. Ty si nám nedal dietok... Nemal nás kto zavracaať od hriechu.*“ Pod tlačom hrozby zániku rodu a neodbytného svedomia prijíma cudzie dieťa i svoju ženu, ktorej priznáva status gazdinej, aj keď vo svojej pokore by chcela vytrestať samu seba a byť mu len slúžkou. Záverečný výjav je však veľavravný: Kvaško odchádza zo scény za svojou ženou so slovami: „*A ja nemám odvahy jej povedať, že som nehoden práve len tak byť jej tiež — iba sluhom...*“ (ibid., s. 16) Radenie postáv nie je náhodné, ale je symbolickým obrazom hierarchickej zámeny.

Hriech a jeho dosah na ľudské osudy v pohnutých časoch vystáhovalectva preveril charakter a sproblematizoval dominanciu muža v **patriarchálnej rodine**. Kým žena, fyzicky potrestaná svojím manželom, v odovzdanosti prijíma **nadradenosť muža**, tak muž aj napriek navonok uplatňovanej autoritativnej pozícii sa vnútorne vníma ako slaboch (ako zbabec vystupuje aj sluha Jano). Morálne prvenstvo po obojstranne prebiehajúcim konflikte svedomia totiž patrí žene. Na rozdiel od muža má v sebe morálnu silu kajať sa a znášať následky svojho činu v mene obety za prijatie svojho nevinného dieťaťa.

Takto predstavená ženská postava je v rámci rodových vzťahov nositeľom vyšších, duchovne ukotvených ideálov (v intenciách kresťanstva), ktoré ale nie sú a priori dané, ale majú procesuálnu povahu. Determinatívnou zložkou patriarchálnej rodiny je v Tajovského tvorbe, podobne ako v Kukučíne, morálny aspekt a jeho spirituálny rozmer. Prostredníctvom neho umelecké dielo ponúka **ideálny obraz ženskej roly – matky**.

Mariš Gardoš, 2019

■ Výberové zadanie

téma č. 1: *Obraz patriarchálnej rodiny v tvorbe J. G. Tajovského*

- a) Na základe syntézy z interpretácie Tajovského próz vytvorte pracovnú hypotézu,
- b) prečítajte si prózy Tajovského z námetu č. 1,
- c) vypracujte odborný koreferát/diskusný príspevok na danú tému,
- d) v závere porovnajte stanovenú hypotézu s výsledkom vlastného bádania.

téma č. 2.: *Obraz ženy-matky v prázach slovenského realizmu*

- a) Na základe interpretácie Tajovského próz vytvorte hypotézu o umeleckom stvárnení roly matky v tvorbe ženských autoriek,
- b) prečítajte si prózy z námetu č. 2,
- c) vypracujte odborný referát na danú tému:
 - o porovnajte obraz ženy-matky v jednotlivých prázach,
 - o konfrontujte ho so stvárnením ženských postáv u Tajovského,
 - o posúdte mieru uplatnenia ženskej a mužskej optiky,
 - o porovnajte hypotézu s dosiahnutými výsledkami.

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Literatúra reflektovala príčiny **rozpadu patriarchálneho modelu** – v procese oslabovania androcentrizmu a posilňovania emancipácie žien – poukazuje nielen na ekonomicko-hospodárske a sociálne predpoklady tohto procesu, ale aj na jeho eticko-morálne podložie.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Porovnajte umelecké stvárnenie patriarchálnej rodiny v Tajovského poviedkach *Kosec Môcik* a *Dvanásť duší*.
2. Porovnajte očakávané a realizované naplnenie roly matky (penetranciu) v interpretovaných prázach Tajovského s postavami v poviedkach Ľ. Podjavorinskej *Ondráš a Žena* v konfrontácii s novelou T. Vansovej *Chovanica*.
3. Porovnajte svoje interpretačné zistenia o postave mamky Pôstkovej s názorom literárnej vedkyne M. Mikulovej (2010, s. 81, 82):
 - o „Text je na jednej strane budovaný vzostupne, ako oslava poctivého, bezúhonného života hlavnej hrdinky a vzhľadom na deficit kladných vlastností ho možno označiť ako ódu na ušľachtilý život v biede. Z takého aspektu sa dajú v hagiografickej štruktúre textu vyznačovať znaky legendy o „svätej matke“ (čo napokon konotuje názov poviedky, exponujúci slová matka a pôst – „matka, ktorá si odrieka“).“
 - o „... ona pre autora reprezentuje záhadu vitálnej ženskej energie, ktorú umiestňuje na jednu úroveň s mýtom – pre Tajovského stelesňuje mýtus večnej ženskosti, živený nevyčerpateľnou schopnosťou životnej regenerácie.“

Janko JESENSKÝ

Janko Jesenský (1874 – 1945) – smerovo a slohovo dvojdomý autor: realista a modernista, básnik a prozaik zároveň – je vo svojich prózach majstrom originálneho stvárnenia vzťahu muža a ženy, tvoriac mužský pendant k Timravinej svojráznosti. Avšak téma lásky má v jeho podaní osobitú podobu. Jeho mužská optika je v čomsi neopakovateľná. V novoromanticky ladených prázach (online: *Novely*): *Slovo lásky* (1906), *Koniec lásky* (1902), *Koketka* (?)⁷, *Otroci* (1905) či *Olga* (1902) nešetrí J. Jesenský paradoxom, iróniou a ani sarkazmom. [Online/QR]

■ Kliknite alebo skenujte:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/55/Janko-Jesensky>

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-asmgrt?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3sql4&page=2

- ▶ **V interpretačnom postupe** sledujeme: zdroj napäťia v rodovom modeli diferencie, usúvzťažnenie ženských a mužských postáv, umelecké stvárnenie novoromantického vzťahu lásky, narúšanie rodovo ustálených vzorov mužskosti a ženskosti ako postup nekonvenčnej charakterizácie postáv.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** *rodový model diferencie, rod, rodovo diferencovaná rola, pohlavie, „boj pohlaví“, flirt, mizogýnia, antagonizmus, emancipácia, maskulinita, femininita*

⁷ (?) - Presný rok vzniku Jesenského prózy *Koketka* nie je známy, no v súbore *Novely* na Zlatom fonde denníka Sme sa uvádzá, že bola napísaná približne v rokoch 1900 – 1906. Prečítať si ju môžete vo Vydrových besiedkach z roku 1914.

Novoromantická (anti)láska

Introspektívny obraz zaľúbeného muža pod názvom *Slovo lásky* (Jesenský, online, s. 62 – 70) odhaluje stupňujúci sa vnútorný emocionálny boj mladého právnika Čurína. Navonok zahalený chladnou maskou cynika sa vnútorne vyrovňáva so zradou Eleny, ktorá ho **flirtom** s iným mužom zranila: „Úžasne sa trápil. Zbledol. Prestal chodiť do kasína, do hostincov, aby ho niekde nezastihol posmešný pohľad alebo slovo. Bol by sa bil. Bol by sa prezradil. Pritom doma, kde ho nik nevidel, ustavične sa zrádzal.“ (ibid., s. 64) Žena bola v jeho očiach ideálom čistoty, objektom posvätného obdivu, po odovzdanosti ktorej túži, no sám svoju náklonnosť nedokáže vyjadriť. Provokujúce úvahy o ideálnej láske bez zjavnej príčiny, o neschopnosti ženy samostatne vyjadriť svoje city majú zakryť jeho vlastné zábrany hovoriť otvorene o prežívaných citoch. Hrdé sebazapieranie, snaha ostať v boji o ženu nepokoreným víťazom a zároveň mučivá bolest zo sklamania aj obojstranná túžba po opäťovnom zblížení kulminujú v **maske mizogýna**. Rozhodujúci krok na obnovenie vzťahu urobí napokon Elena. Svojím konaním napĺňa Čuríne predstavy o **ženskej emancipácii**: „Vy ste od prírody plaché v láske k mužskému, nesamostatné. Možno, neskôr, keď budete všetky emancipované, budete aj vy počínať, ale nateraz je tak, že najprv musí zahovoriť duša mužského, potom zahovoriť vaša.“ (ibid., s. 66) Elenin autonómny postoj, žiadosť o odpustenie i odhalenie citového rozpoloženia oslobodzuje muža, ktorého už neohrozuje pozícia ponížujúceho sa slabocha. **Súboj antinómnych pohlaví** sa v závere ukončí symbolickým gestom zmierenia – podaním rúk.

Protipóлом žensko-mužského zmierenia je vzťah Miloša Krátkeho a Eleny z prózy *Koniec lásky* (Jesenský, online, s. 98 – 107). Vzájomný vzťah mladých ľudí je založený na vonkajších podnetoch bez hlbkového rozmeru, vnútorného porozumenia. **Telesná príťažlivosť** však netvorí trvalé putá. Je zdrojom chvílkového opojenia, vzrušenia, prchavej náruživosti. Prvotné očarenie Miloša pominulo, mení sa v ňom na odpor: „A opäť mi bolo akosi odporne okolo srdca.“ (ibid., s. 102) a on stojí pred problémom, ako danej slečne oznámiť koniec vzťahu. V takmer bezvýchodiskovej situácii napokon demaskuje sám seba: „Neberte ma vážne“ (ibid., s. 107). Láska muža ako nezáväzná hra, povrchná, plytká, no vo svojej bezcitnosti zraňujúca, stavia muža a ženu do **antagonistického postavenia**: „Ale ja som jej vtedy ani ruku podať nemohol. Čosi ma odstíkalo. Stála predo mnou a ja som sa díval popri jej hľave niekam do kúta, chladno, bez rozochvenia.“ (ibid.). Potvrzuje to aj úvodné a záverečné rámcovanie prózy budované na prírodnno-psychickom paraleлизme.

Rovnako aj žena sa v Jesenského prázach javí ako rozmarná a v láske nestála, ba až cynická. V próze *Koketka* (Jesenský, online, s. 141 – 145) vychádza najavo Marina hra s citmi mužov. Je kratochvíľou, nezáväzným flirtom, ktorému muži ľahkovážne uveria. Láska má podobu hry, v ktorej oproti sebe stoja **žena-manipulátorka** a bezbranne dôverčivá **obet – muž**. Citové vzplanutie je len efektným afektom, no chýba mu hlbšia podstata: „... zasa som šiestim pomútila rozumy a srdcia. Dnes mi traja vyznali lásku... Zajtra mi musí Jedľovič, pozajstre Milanovič, a to do obedu, lebo večer mi iste vyzradí svoju veľkú tajnosť apatekár Slávik... Človek sa musí niečím zabávať...“ (ibid., s. 145).

Obraz žensko-mužských vzťahov sa vyostruje v próze *Olga* (Jesenský, online, s. 33 – 41). Rážnik, skrývajúc pred Ol'gou aj okolím svoje city, vedomý si svojej zraniteľnosti, sa v spoločenskej komunikácii stavia voči nej do antagonistického postavenia (ak ju chvália, on ju haní, ak ona chváli, on poprie). Vnútorene ale zvádzia boj sám so sebou: „Teraz teda boj, — dumal som, idúc do kaviarne. — Pretvoriť sa a odvŕatiť celkom. Lenže ja budem víťazom.

Musím byť. Ostatne, ved' má pravdu. I ja ju rád. Bohvie, je taká mrzká duša a predsa ju rád, najradšej. Aspoň posiaľ nikto ma tak nezaujímal. Ale to nesmie vidieť, cítiť, počuť. Vykyňožim cit do najmenšej iskierky. Beztak dnu v srdci, v duši a myšlienkach všetko umiera. Najmä láska.“ (ibid., s. 37) Oľga zas mužov emocionálne manipuluje a vzápäť zosmiešňuje, v jej prítomnosti sa **muži** menia na bezcenné figúrky – **slabochov**. Napokon aj Rážnik podľahol náruživosti a odvetou za prejavy nehy mu bol Oľgin ponížujúci výsmech: „*Mne často príde na um koncert. Malá bočná chyža, ona a moje roztúženie. Potom jej smiech, jej špatný, hnusný smiech triumfovania.*“ (ibid., s. 41) Na konci boja s láskou a protinej ostáva v mužovi namiesto hrdosti pokorujúci pocit hanby, potupenia.

V próze *Oľga* sa v mužsko-ženských vzťahoch stretávame s rozvinutým paradoxom, keď cynizmus a pretvárka, duševné trápenie i bolest plodia namiesto lásky jej rub – krutosť. Stratégia neľútostného „**boja pohlavi**“, ktorom sú žena a muž v pozíciah víťazného dravca a skolenej trofeje, je v závere sprevádzaná prvkami sarkazmu.

■ Argumentácia

K uvedeným názorom literárnej vedkyne D. Hučkovej (2014, s. 78, 86) uveďte argumentáciu. Pracujte kriticky, svoj názor dokladujte konkrétnymi ukážkami a výsledkami z vlastnej interpretácie prozaických textov:

- o „Postupom času, s presadzovaním modernistických tém partnerských vzťahov, hľadania lásky, jej nenachádzania a strácania, dochádza v dobovej literárnej tvorbe k premene literárneho obrazu ženy. Väčší priestor než samotný dej dostávajú psychologické analýzy citového rozpoloženia, introspekcia, novoromantická dezilúzia a sklamanie. Ked' Janko Jesenský v próze Koniec lásky (...) ironicky konštatuje: ,(...) kult žien je nie viacej v móde. Emancipácia, rovnoprávnosť...‘, znamená to iba, že žena reflektujúca svoj spoločenský status a presadzujúca sa aj v inom než len v rodinnom prostredí predstavovala už iný typ partnerky.“
- o „Dobové chápanie sentimentality sa spájalo so ženským prvkom: sentimentalita bola vnímaná ako ženská necnosť. V prístupe modernistov však začala dostávať nové významy, dostávala sa do konfrontácie s bezcitnosťou či s neschopnosťou citu. Jednou z aktuálnych podôb bol napr. emocionálny zármutok vyplývajúci z nemožnosti naplnenia citu. Tento moment je čitateľný i u autorov Slovenskej moderny (I. Krasko, I. Gall, J. Jesenský).“

■ Syntéza

Vytvorte vlastnú syntézu, v ktorej obsiahnete:

- o osobitosti novoromantického stvárnenia lásky muža a ženy,
- o zmeny v umeleckom stvárnení maskulinity a femininity (s využitím námetu č. 2),
- o zmeny v umeleckom zobrazení spoločenských konvencí (v ustálenom statuse žien a mužov) pod vplyvom emancipácie (s využitím námetu č. 3),
- o porovnanie umeleckého stvárnenia patriarchálneho modelu M. Kukučína a rodového modelu J. Jesenského.

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Vymedzenie **rodu ako sociálnej kategórie**, prekračujúcej hranice biologickej determinácie pohlavia (telesnosti), umožňuje sledovať **rodové stereotypy** na úrovni spoločenských konvencí a súbežne aj **telesnosť** ako biologicky podmienenú determináciu, ktorá je nezávislá od spoločensky ustálených rodových stereotypov.
2. **Rodový model diferencie** vo svojich krajiných pôloch skrýva potenciál vyhrotiť vzťah muža a ženy **antagonisticky**, kde „boj pohlaví“ kulminuje až na hranicu odporu.
3. V psychologickej rovine umeleckého stvárnenia sa rodovosť prejavuje v differencovanej škále atribútov na osi (alebo v napäti protikladov) **maskulinita – femininita**.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Preštudujte si názory A. Strindberga a uvažujte o ich vplyve na tvorbu dobových literárnych umelcov. Konfrontujte ich s prázou J. Jesenského *Slovo lásky*, v ktorej vyhľadáte významovo priliehavý úryvok.
2. Porovnajte stvárnenie maskulinity a femininity v prízach J. Jesenského s M. Kukučínom (použite už vytvorenú tabuľku). Vo výslednej syntéze poukážte na odlišnosti v postupoch autora realistu a autora literárnej moderny.
3. Prečítajte si Jesenského prázou *Otroci* a interpretujte význam jej titulu. Zhodnoťte pritom zobrazenie ženských a mužských postáv z hľadiska rodových stereotypov a spoločenských konvencí.

... s presahom na osi času:

Milo URBAN

Medzivojnový prozaik Milo Urban (1904 – 1982), zaraďovaný do línie sociálno-psychologickeho realizmu, je v literárnej tradícii známy pre dovšetkým svojím unanimistickým románom *Živý bič* (v r. 1966 bol sfilmovaný slovenským režisérom Martinom Čapákom). Významným prínosom do slovenskej kultúry je aj operné spracovanie jeho novely *Za vyšným mlynom* (1926), tzv. drámy svedomia, slovenským skladateľom Eugenom Suchoňom (v 40. rokoch 20. storočia). Pod názvom *Krútňava* sa táto opera stala prvou slovenskou národnou operou.

V presahu do prozaickej tvorby tohto významného slovenského spisovateľa sa upriamime na preskúmanie problematiky rodu v krátkych prízach, a to zo zbierky *Výkriky bez ozveny* (1928). Z prvej časti zbierky, *Na starú nôtu*, interpretujeme dva vybrané tituly: *Poľovačka* (1922) a *Po pijatike* (1922).⁸ V nich môžeme sledovať, ako sa vo vývine poetiky autora kryštalizovalo expresionistické stvárnenie mužských postáv.

■ Kliknite alebo skenujte:

prózy online nedostupné → vyhľadajte autora v knižnici...

- ▶ **V interpretačnom postepe** sledujeme: osobitosti umeleckých postupov, a to problémové aj konfliktné situácie v sujete, v ktorých sa v postupoch komiky devalvuje normotvorný kultúrny vzor muža-hrdinu a kryštalizuje sa vyhrotená (disproporčná) polarizácia ženskosti a mužskosti v expresionistickom stvárnení.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** *maskulinita, femininita, idealizované vzory, polarizácia, rodová rola, penetrancia, telesná túžba (pohlavná orientácia), sociálno-kultúrny model rodového stereotypu, agresia, animalizmus*

⁸ Rok vzniku týchto próz je uvedený priamo v zbierke *Výkriky bez ozveny* (1989).

Expresionistické stvárnenie mužskosti a ženskosti

V próze *Poľovačka* (1989, s. 56 – 64) je spracovaná príhoda z dedinského života. Chlapci z obce Havrania sa vydajú na hon, pretože diviaky narobili v chotári škodu. Autor prostredníctvom grotesky zachytáva situáciu, v ktorej odvaha, nebojácnosť a bojovnosť ako atribúty vzoru **ideálnej mužnosti** ostávajú na posmech. Starí, zrelí chlapci sa po úvodnom nadšení, pod rúškom rôznych zámienok, postupne vytrácajú. Ba aj richtár – úradná autorita obce – sa správa bezradne a jeho úlohu preberá iný. Následná zvada rozdúcha expresívnu slovnú potýčku, ktorú len ťažko tlmia, aby neprerástla do bitky. Prejav mužnosti v problémovej situácii odhaľujú svoj krajný pól – agresivitu podnecujúcu fyzické násilie. Príčinou sú tlmené obavy, nevyslovený strach, neistota, ktoré sa pretavujú do príslovečnej mužskej „ješitnosti“ (v zmysle urazenej mužskosti), zádrapčivosti a záste. Výsledným dojmom je zbabelosť, viac detinská ako chlapská: „Zamračení, roztržití, hanblivo ako chlapci odchádzali jeden po druhom“ (ibid., s. 62).

Komický výraz má svoj význam: narúša ustálenú predstavu mýticko-rozprávkovej **rolu muža-hrdinu**, ktorá sa ako estetizovaná ideálna norma stáva nenaplnenou ilúziou.

Celkový obraz dedinského spoločenstva dotvára mládež, ktorá je aktívnym účastníkom diania. Hľadí si však svojich záujmov: chlapci sa obzerajú za dievčami a dávajú momentom napäťia eroticko-lascívny podtón. Napríjajú tak svoje naturálne, t. j. biologicky determinované, zadanie, ktoré je podmienkou zachovania rodu.

V próze *Poľovačka* sa nám v obraze mládeže ponúka súvzťažnosť **rodu a pohlavia**, jeho biologického podložia. Hlavnú aktívnu úlohu v ňom hrá mužský element. Komický stvárnené typy mužských postáv sa svojimi atribútmi mužskosti od svojho ideálu vzdáľujú. Modelové postoje sa v ich správaní nenapĺňajú. Naopak, v prospech umeleckého účinku tvoria svojmu vzoru protipól.

Na pozadí ideálneho obrazu muža aj **atribútov mužnosti** v rodovom stereotype si aj čitateľ uvedomí funkciu zámernej „odchýlky“ od vzoru (sociálno-kultúrneho fenoménu), ktorou sa zvyšuje umelecká pôsobivosť tvarovania postáv, osobito účinkujúcej v prípade komického aj expresionistického výrazu.

Próza *Po pijatike* (ibid., s. 65 – 73) už názvom signalizuje ústredný problém, ktorý má v centrálnom zábere opäť mužskú postavu. Hondras Brenkus sa podgurázený, pospevujúc si lascívnu pieseň, vracia domov k svojej Mariši. Jeho vnútorný monológ aj reakcia ženy prezrádzajú, že status mužskej autority má vážnu trhlinu. Za nevábný stav dostáva pejoratívne označenie „ožran“. Celá spŕška potupných prívlastkov od kárajúcej ženy, mentorský pripomínajúcej autoritu Najvyššieho, odráža **antagonizmus** vo vzťahu manželskej dvojice. Dlhodobé ponižovanie muža má aj iný prameň. V časoch, keď chodil za ženou na zálety, nezvládol prechodiť cez lávku nad potokom a ostal visieť za nohu dolu hlavou. Pošramotená češť a hlboko zakorenéný posmech dediny Hondrasy poznačili. Potupa sa v ňom tým viac prehlbovala, čím viac ju zalieval alkoholom. Bludný kruh mu nepomohla preťať ani manželka. Neustále ponižovanie v ňom napokon prebudilo **animálne sily** a svoju ženu uškrtil.

Impulzom k zlomu bolo vedomie postavy Hondrasy, že namiesto klobúka mu žena nasadzuje čiapku. Naštrbenej autorite v dedinskej societe, ako aj frustráciu v manželskom zväzku sa bráni obnažením **antipólu mužskosti**: prebúdza sa v ňom driemajúci nevedomý **animalizmus**, ktorý sa prejavuje nekontrolovanou agresivitou a fyzickým násilím až za eticko-morálnu hranicu, keď žena útočiaca na mužovu hrdosť je usmrtená jeho nekontrolovanou živočíšnou silou.

V próze *Po pijatike* je presah za hranicu ideálneho spolužitia muža a ženy v manželskom zväzku stvárnený expresionisticky, t. j. ako deštrukcia axióm v **duálnej matrici**. Neprimerná miera v **disproporcii rol**, v ich rodovo motivovanej **penetrancii** (t. j. očakávané naplnenie rol; pozri Rakús, 2011, s. 53), je zdrojom tragickeho – avšak katarzného – záveru.

■ Komparácia

1. Porovnajte obraz ženy a muža v odlišnom spracovaní M. Urbana.
2. Porovnajte ho s obrazom ženy a muža v socialistickom realizme podľa príspevku V. Mikulu (in: Hajdučeková, 2015b, CD).
3. Napíšte literárno-kritickú (s)úvahu o premenách rodu v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia. Oživte ju konfrontáciami, v ktorých využijete informácie z príspevkov uverejnených v zborníku **Rodový aspekt v interdisciplinárnom diskurze** (Hajdučeková, 2015b, CD).

Mario Gardeš, 2019

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Z krajných pólov antagonistického postavenia muža a ženy sa rodí konflikt, v ktorom sa odhaluje rodovo diferencovaný protiklad psychicky podmienenej reakcie: (mužská) fyzická **agresivita** verus (ženský) emocionálny **afekt**.
2. Pohľad na maskulinitu a femininitu z ich krajných pólov odhaluje **duálnu matricu** rodovosti.
3. Rodový stereotyp v ustálenom obraze **femininity** a **maskulinity** sa stáva ako súčasť tradície **sociálno-kultúrnym fenoménom**.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Do porovnávania atribútov maskulinity a femininity v prázach M. Kukučína a J. Jesenského priradte aj M. Urbana. Zhodnote ich a uvedte, aké zmeny možno sledovať od realizmu k expresionizmu. Na základe (dis)kontinuity vývinu vyslovte hypotézu o vklade literárnej moderny. Predpoklad overte na próze I. Kraska *Svadba* (1908):

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122000/view?page=6&p=separate&tool=info>

2. Sledujte, akú funkciu má v uměleckém zobrazení rodových stereotypov tzv. atributívny deficit. Vyjadřte svůj názor na tézu (bližšie: Hajdučeková, 2012, 407 – 414):
 - o *Ideál maskulinity možno v literatúre uplatniť ako estetickú kategóriu a na jej pozadí rozlíšiť umělecké kvality v tvarovaní postáv.*
3. Oboznámte se s pojmem *animus* a *anima* v hlinnej psychológií C. G. Jun-
ga a posúdte možnosti ich uplatnenia v interpretácii maskulinity a femini-
nity v uměleckých textech.
4. Prečítajte si Urbanovu prózu *Nešťastník* a vysvetlite vplyv kresťanstva na životnú filozofiu postáv. Posúdte jej dosah na rodový model v príbehu ro-
dyny Zvarovcov. Porovnajte ho s prózou *Po pijatike*.

Elena MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ

S menom spisovateľky Eleny Maróthy-Šoltésovej (1855 – 1939) sa spája spolok **Živena**, ktorý vznikol v r. 1869 (od r. 1894 bola jeho predsedníčkou), ale aj rovnomený **ženský časopis**, ktorý redigovala v rokoch 1910 – 1922. *Živena* ako jediný slovenský časopis prežila v neľahkých časoch prvej svetovej vojny. Jej prvoradou úlohou bolo vychovávať a vzdelávať ženy, aby svojou zušľachtenosťou pôsobili vo vlastných domácnostiach, najmä na mravný vývin detí.

Šoltésová vo svojom článku **Načo sú tie ženské časopisy?** (1978a, s. 602 – 604) vyzdvihovala napr. intenciu ženských časopisov, pretože boli prostriedkom na zámerné formovanie čitateľiek. Uvedomovala si, že časopisy postupne razia ženám cestu do sféry, ktorá bola dovtedy prístupná výhradne mužom. Videla v nich nástroj na pozdvihnutie vzdelanostnej úrovne žien, ktoré v tej dobe zaostávali za úrovňou vzdelania mužov. [Online/QR]

Za nemenej dôležité považovala vydávať slovenské knihy, ktorými by si ženy rozšírili obzor a skrže ne pestovali materinskú reč.

Uvedomujúc si silu beletrie, ponúkala Šoltésová vo vlastnej tvorbe svojim čitateľkám príťažlivé vzory, podporovala v nich sebareflexiu a túžbu po sebarealizácii. Napriek tomu, že sa zaslúžila o zrod slovenskej literatúry pre ženy, literárna kritika neprijímala umeleckú kvalitu jej próz zhovievavo (pozri úlohu č. 4). Prečo to tak bolo, ukážeme na príklade štyroch vybraných práz, sledujúc v nich rodový aspekt aj umeleckú metódu autorky: *Na dedine* (1881), *Prípravy ku svadbe* (1882), *V čiernickej škole* (1891), *Za letného večera* (1902). [Online/QR]

■ Kliknite alebo skenujte:

https://zlatyfond.sme.sk/dielo/310/Marothy-Soltesova_Clanky/3

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/121907/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2323,3767>

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/48/Elena-Marothy-Soltesova>

- ▶ **V interpretačnom postepe** sledujeme: kompozíciu, budovanie napäcia v dejovej línií sujetu, diferenciáciu dedinského spoločenstva, usúvzaženie postáv, ich rodovo motivovanú charakteristiku, psychologizáciu, prácu s kontrastom a paralelou, funkciu motívov rozprávkovosti.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** rodový model (patriarchálny model, humanistický model diferencie), femininita, maskulinita, idealizovaný vzor, mužsko-ženská rola, emancipácia, her-story

„Her-story“ na ceste k ideálu...

Vo svojom debute **Na dedine** (1978b, s. 403 – 429) rozvinula E. Maróthy-Šoltésová príbeh dvoch mladých párov, ktoré sa naprieck pôvodu z rozdielnych spoločenských vrstiev dočkali rodičovského súhlasu, aby sa mohli zosobásiť. Určujúcimi pritom boli morálne kvality mladých žien, vďaka ktorým zaľúbenci zvíťazili.

Už lyrické motto zo slovenskej ľudovej piesne „*Láska, bože, láska, kde ťa ľudia berú?*“ napovedá, že ústredným motívom príbehu bude láska. Priestor dediny Skalná v nedele popoludní autorka vykreslila vo sviatočnej atmosfére. **Patriarchálne spoločenstvo**, situácie zachytené v družnej debate, je vnútore odlišené rodovou príslušnosťou (osobitné rozhovory vedú ženy aj muži) a tiež generáčne (stará mať sa venuje vnúčaťu). Ústredné postavenie v obraze dedinskej society má sedliacky syn Jano Javorovie, predstavený ako vzor slovenského mládenca.

Po obraze dedinskej society a ústrednej postavy je nastolený problém: spor matky a syna pre dcéru remeselníka, Maru klobučníkovie, s ktorou sa Jano chce oženiť. Matkinným obavám z nerovného zväzku však Jano čelí chlapsky, priam autoritatívne.

Jednoduchú zápletku autorka rozvinula v dvoch paralelných líniah: Matka, snažiac sa Maru od syna odlúčiť, snuje intrígy a nahovára mladého kušniera Štefana Sirôtku, aby Janovi Maru prebral. Ten voľbu v duchu odmieta, lebo jemu padla do oka Málika, rechtorova dcéra, o ktorú však javí záujem aj vdovec s dvoma deťmi, tiež rechtor.

Postava Máliky sa svojimi **atribútmi ženskosti** vyníma ako **vzor** slovenskej devy. Po nechode v detstve sice kríva, avšak výzorom (vkusným odevom) aj schopnosťami – je zručná, sčítaná, pomáha otcovi šíriť osvetu, zmieruje medzi ľudom spory – vzbudzuje dôveru ľudí, a tak predstavuje ženský pendant Jana Javorovie. Na vyhrotenie momentu napäcia v tejto línií príbehu využila autorka postup rozprávkovej paralely: keď Málika rozpráva svojim poslucháčкам rozprávku o sirote, musí ju prerušiť v napínavej chvíli, pretože k nim prichádza host, jej nádejný pytač. Ženy napäto očakávajú, ako sa naplní osud siroty, ktorá má dvoch nápadníkov, rovnako ako očakávajú Málikin príbeh lásky. V úzadí stojí kušnier Števko, zatiaľ však len ako nesmelý pozorovateľ scény.

Druhá zápletka sa odohráva medzi Markou a Janom. Tlak Janovej matky sa stupňuje: najprv Marke odkáže, že ju za nevestu nechce a neskôr ju sama zoči-voči odmietne. Náhodné, no vyostrené stretnutie priamo v poli zaseje pochybnosť do zmýšľania neúprosnej

matky, keď vidí Markin úprimný, čestný postoj a srdcervúci žiaľ. Marka si ctí vôľu rodičov natoľko, že sobáš bez ich odobrenia ani nepripúšťa. Svojím konaním reprezentuje **vzor cnostnej devy**.

Obrat do prvej zápletky prinesie typická romantická rekvizita, Števkov list aj s ružou. Málika ho prijíma a s podporou otca verí aj v súhlas matky a širšieho okruhu miestnej inteligencie, najmä farára. Verí ideálu, že dôležitejšie ako postavenie muža sú jeho vlastnosti. V tejto druhej zápletke dochádza k náhľemu obratu v situácii, keď Jano vyhľadá potajomky Marku, no matka ho sleduje. Vidí ich lásku, v ktorej Marka neporuší príkaz nestretávať sa s Janom, ale aj to, že ani syn neustúpi od milej. Preto napokon vystúpi z úzadia a dáva mladým požehnanie. V závere je romanticko-sentimentálna os príbehu ešte umocnená: obraz šťastných párov v nedeľu v kostole dostáva ráz posvätnosti. Obe dvojice majú punc morálneho ideálu – vzoru cnosti a mravnosti.

Osudy hrdinov po roku sú akoby kódou v realistickej rozprávke. Potvrdzujú idylický obrazok rodinného spolužitia: Števkov dom má vďaka Málikiným národnostno-osvetovým aktivitám osobitný význam a aj on sám sa pod jej vedením zdokonaľuje; u Javorov je zas Marka – úctivá, pracovitá, lásavá – morálnym príkladom vzornej manželky a príkladnej nevesty, ktorú vyzdvihuje jej nedávna odporkyňa – svokra.

V tematickej rovine zvíťazí láska vďaka morálnej sile, ktorá priťahuje a podriaduje si konanie postáv, podobne ako v rozprávke. Duchovné hodnoty – **ideál cnosti**, ako to potvrdzuje aj záver, určujú proces umeleckého zobrazenia. Preto príbeh nakoniec vyznie ako „plochý“ idealizovaný obrázok.

Črta **Pripravy ku svadbe** (online) odhaluje prostredníctvom ženských postáv v dvoch zrečených epizódach viditeľný aj skrytý priebeh predsvadobných príprav, a to ako významný medzník v živote ženy, ktorý je pomyselným prahom vedúcim k iniciačnému prerodu z dievča na ženu.

Úvodná situácia z prostredia dedinskej inteligencie nás vovádza do **ženskej sféry**, ktorej doménou je kuchyňa. Práve kuchynský priestor je dejiskom svadobných príprav. Všetky ženské postavy – Anku, Ľudmilu aj Nelku – spája (aj keď sú z rozdielnych spoločenských vrstiev) rovnaká pozícia slečien súčich na vydaj. Prvou v poradí je Anka, ktorá vnútorné zápasí s clivotou a obavami z budúcnosti, s pocitom, že ide akoby „*do hrobu*“, a pritom si uvedomuje, že „starou dievkou“ ostať nemôže. V obraze svadobného obradu má svoje neodmysliteľné miesto symbolika čepca, ktorý sa v ľudovej tradícii spája s významom ukončenia dievoctva, stratou slobody a s osobitným spoločenským postavením vydatej ženy. V prvom zábere teda autorka cez vonkajšie a vnútorné prejavy priblížila neľahký vstup dievča do nového života, ktorý však prináša aj pozitívum: možnosť vymaniť sa spod nadvlády rodičov a získať **spoločenský status panej**.

V prvej epizóde je zároveň zárodok ďalšej: na okraji diania sa mihe dedinský zeman, pán Dolský z Bahnova, ktorý má vážny záujem o iné dievča, Ľudmilku. Tušiac, o čo mu ide, reaguje aj ona úľakom. A „ženský príbeh“ ako „her-story“ sa zopakuje...

Druhý obraz sa odohráva v jeseni. Prírodná idyla v čase hojnosti je spätá s rovnakou sviatočnou udalosťou – s prípravou na svadbu, no tentokrát v obsadení Ľudmily Jarovskej a Ladislava Dolského. Prípravy opäť prebiehajú v kuchyni, kde sa ženy prekárajú. Anica by chcela svojho budúceho vychovávať, nie byť pomútená ako Ľudmilka, ktorá je zas v očiach Nelky princeznou z povesti. Vydatá Anka je už teraz veselá, žiari spokojnosťou. Do ženskej zóny vstupuje pán Jarovský, cítiac sa v nej ako cudzorodý prvok: „*No, no, ved' už vidím, že tu nie som ja pánom! Ked' ženy koláče pečú, aby sa im pokojamilovný človek nezblížil; to*

vždy tak bolo, aj tak bude!“ (ibid., s. 9). Ony znalé pečenia, on znalec vína, potvrdzujú komplementaritu **žensko-mužských sfér**. V uvoľnenej atmosféri si už aj mladšia sestra Nelka doberá matku svojím vydajom. Podobne ako predtým Anka aj Ľudmila sa uzatvára pred svetom a vyrovňáva sa s pocitom neistoty, s clivotou aj so slzami. Krok do neznáma jej uľahčuje matka, ktorá ju zasväcuje do nadchádzajúcich premien rodinných aj citových pomerov, lebo aj láska v manželstve sa zmení: „*je omnoho hlbšia, spoločnými starostami a vzájomnými obeťami posvätená, blahodarná nielen pre vás dvoch, ale pre všetkých, ktorí k vám budú patrit!*“ (ibid., s. 13). Autorka tak v druhej epizóde dala priestor odovzdávaniu životnej múdrosti **ženy-manželky a matky** svojej dcére. Ako v závere naznačuje Jarovská, stať sa ženou má hlbší, tajomný zmysel: „*Je to známa vec, že mladí zaťavia neplakávajú na svojej svadbe, a mladé nevesty temer každá. Musí to už mať svoje príčiny!*“ (ibid., s. 14).

Pripravy ku svadbe je črta, v ktorej sa autorka zamerala na osobité **emocionálne prežívanie žien**, pre ktoré je svadba významným medzníkom, prekročením prahu nového života. Zmena **ženskej roly** so sebou prináša hlboký emocionálny výkyv, po ktorom sa niečo skončí a niečo nové zrodí.

Próza **V čiernickej škole** (1978b, s. 433 – 555) čerpá námet takisto z prostredia dedinskej inteligencie. Rozvíja príbeh rechtorovej dcéry Johanky Lemjakovej, ktorej sa blíži čas vydaja. Záujem dobre situovaného obchodníka Huttera však odmieta, lebo radšej by prijala seberovného učiteľa Pavla Mikuša. Pavol jej city opäťuje, a preto sa snaží získať vhodné miesto na zabezpečenie spoločnej budúcnosti. Čiernický rechtor sa v prospech obľúbeného pomocníka, nastávajúceho zaťa, vzdáva miesta, a tak rodina môže po svadbe ostať pokope.

V expozícii je nastolený protikladný obraz minulosti a prítomnosti, ktorý sa zmenil, pretože pôvodnú zhodu medzi školou a farou vystriedalo napätie. Nielen starý slovenský rechtor Lemjak, ale aj ľud sa stále viac vzdáľoval od pomaďarčeného farára Vrankayho, ktorého nechtí ani povrchný prístup k farským povinnostiam. K posunu dochádza až v závere, a to voľbou nového učiteľa, ktorý si s farárom vytvorí tolerantný, nie však priateľský, vzťah. Úvodný kontrast sa teda v priebehu dejá pritlmuje, stráca anticipované ostrie a národný aspekt netvorí zdroj epického konfliktu, pretože v jadre prózy ho nahradí téma lásky a vydaja.

Situácia v škole sa príchodom pomocníka postupne mení. Slovák Pavel Mikuš, pôvodom z remeselnickej rodiny, si získava priazeň rechторa. Do **patriarchálnych poriadkov**, kde ženy uznávajú duševnú zvrchovanosť muža, bez výhrad zapadne. Hlava rodiny jasne určuje **androcentrickú líniu** a nikto mu neodporuje: „*Už je to tak vo svete, že mužský má vždy väčší význam, dievča vo všetkom má sa učiť čím menej si osobovať!*“ (ibid., s. 444) Podobné stanovisko zaujíma Mikuš k Johankinej túžbe po vzdelení: „*Pravde najpodobnejšie je, že by ste sa prv vydali, než by ste vôbec preparandiu vychodili!*“ a potom ešte ostrejšie: „*[...] ja by som vás ináč rád učil, ale mi je odporno vymyslieť si vás do tej úlohy. Hovorím vám: dajte tomu pokoj – pre vás to nie je!*“ (ibid., s. 457). Johanka sa podriaduje vôle oboch **mužských autorít**, ktoré **rolu vydatej ženy** považovali za nezlučiteľnú so vzdelením. Vzorne napĺňa súdobý **obraz cnostnej slečny**, teda úslužnej, poslušnej, úctivej, pracovitej a milujúcej dcéry. Z ustálenej normy sa vymyká svojou túžbou po vzdelení, no autorka aj tú pritlmila, keď ju Pavol cibrí len (či aspoň?) v pravopise.

Zápletku do dejá vnesol Hutterov záujem o Johanku, no ostáva neopäťovaný. Mikuš, na rozdiel od názoru na vzdelenie žien, reaguje na situáciu už pokrokovejšie: „*Rodičia vás iste nebudú nútiť; tu môže byť platná iba vaša vôle – lenže musíte ju prejaviť.*“

(ibid., s. 476). Novým impulzom do dejovej línie je Johankin návrat z výletu domov, keď po ceste kočom vychádza najavo vrúcný vzťah medzi mladými. Autorka pritom učinok dejovej krízy a namiesto následkov či dôsledkov riskantnej jazdy (po páde z voza) nechala vyniknúť vzájomnej obetavej opatere Johanky a Pavla. Kulmináciu epického napäťa tak suplovalo sentimentálne „unisono“.

Odhalenie vzťahu pred rodičmi je obratom, po ktorom Pavol hľadá vhodné existenčné zázemie. Napokon aj Johankino vnútorné napätie, že bude musieť opustiť rodičov, sa rozplynie. Lemjak sa vzdáva miesta a priaznivý postoj dedičanov nedokážu zvrátiť už ani intrígy farára.

Pred záverom, ktorého šťastné vyústenie autorka priamo a vopred potvrdzuje, je vložená svadobná epizóda, ktorej výnimkočnosť dotvárajú prvky folklórnej tradície. Úlohou epizodickej vsuvky bolo zvýrazniť vzájomnú úctu a dôveru medzi párom, ktorý opäť znie jednohlasne. Vzájomne sa spoznávajú aj obohacujú, avšak Pavol je pre Johanku určujúci. Uznáva jeho autoritu, prispôsobuje sa mu, primkýna sa k nemu. Otázka **hierarchizácie** v **patriarchálnom manželstve** rezonuje aj v rozhovore Pavla s priateľom Zárubským: „*A ja si vaše manželstvo neviem ináč predstaviť, ako že tvoja Johanka utonie v tebe, bude sa správať tvojím duchom – ty budeš stále vývodiacou stranou*“ (ibid., s. 542) Pavol mu však odpovedá už v duchu pokrokovej **rovnocennosti**: „*Ja nie tak, lebo lepšie poznám Johanku. Ona nepotrebuje žiť mojím duchom, lebo má svoj vlastný. Má neklamný cit, ktorý spravuje, a medzitým rastie aj jej rozumová súdnosť. Ja jej rozvoj budem napomáhať v zmysle jej individuality, lebo len tak môže byť zdarný.*“ (ibid.). Muž je tu iniciátorom **emancipácie žensko-mužských vzťahov**.

Popri tom autorka nechala vyniknúť aj **duševnej krásu** nevesty (spanilosť, duševný pôvab), prežívajúcej náročné chvíle pomyselného zjednotenia: „*Celým srdcom, celou dušou našla sa uňo.*“ (ibid., s. 545) Opäťovne status vydatej ženy sa potvrdzuje symbolikou čepca.

Zvolené odbočenie opäť pritomuje dynamický spád deja a nahrádza ho idylliciou atmosférou. Zodpovedá tomu aj rozprávkovosť v závere: Johanka vníma životné nástrahy akoby mimo jej vlastného sveta, čo explicit v podaní Pavla len spečatí: „*Dobrú noc! Spi sladko, moja Zlatovláiska!*“ (ibid., s. 555). Rozprávkový prvok v realistickom príbehu pôsobí sentimentálne, čo potvrdzuje predchádzajúcemu techniku práce autorky, ktorá nevenovala dostačnú pozornosť rozvíjaniu kontrastu a stupňovaniu napäťa ani v dejovej líni, ani v pásme postáv. Problémová zložka ostala nevykryštalizovaná, čo vo výraznej miere zasiahlo do žánrových kvalít prózy, ktorá inklinuje viac k realisticko-rozprávkovej črete než k poviedke.

Bez následkov neostalo ani modelovanie ženskej postavy ako vzoru. Počiatočné rysy **cnostnej devy**, poznačenej túžbou po vzdelaní a profesii učiteľky, sa sobášom menia na obraz princeznej, ktorá sa ocítá v rozprávkovej ilúzii šťastia a realita jej kamsi uniká. Dôsledkom chýbajúceho kontrastu aj protikladu v pásme postáv dochádza k „splošteniu“ ich umeleckého zobrazenia, ktoré smeruje až k sentimentálnej prvoplánovosti.

Próza E. Maróthy-Šoltésovej svojimi postupmi potvrdzuje, že práve práca s kontrastom/protikladom a problémovosť v sujete sa podieľajú na rozvinutí umeleckej kvality textu.

Poslednou ukážkou autorkiných umeleckých postupov a formovania ženských postáv je črta **Za letného večera**, ktorá bola pôvodne publikovaná v Letopise Živeny III. (online).

V introdukcii sú prítomné impresívne ladené motívy vykreslujúce atmosféru letného podvečera. Na prírodnom pozadí kontrastuje pochmúrna náladovosť mladého pána: zá-dumčivý, ustarenosť a popudlivý. V tomto prípade je to muž, kto je sužovaný problémom ženby. Borí sa však s dlhmi, no odmieta im podriadiť svoju budúcnosť a pristúpiť na

Maroš Gárdos, 2019

výhodnú ženbu z rozumu, aj keď ho na to matka so sestrou navádzajú. Svoj **ideál krásy** našiel v Maríne, farárovej dcére, ktorú uvidí na prechádzke v prírode. Skrytý pozoruje výjav, ako sa Marína so súrodencami kúpe v hati na potoku. Chúlostivá situácia podčiarkuje cudnosť devy, ale aj čestnosť úmyslov mladého pána Koreňa, ktorý zápasí s pokušením a so svedomím. Sprevádzajúc Marínu domov, najprv vysvetlí rozporné konanie a potom sa postupne vyznáva zo svojich citov, ktoré ona nesmelo opäťuje. Ani vzájomné chudobné pomery ich už neodradia, lebo ich city sú obojstranné. Rozhovor speje k vytúženému ideálu, k spriaznenosti. Tá však nie je uspokojivo zavŕšená, čím sa do príbehu vnáša napätie. Emocionalitu výrazu striedavo pretkáva tenzia s detenziou a tvorí podložie na budovanie protikladnosti postáv.

Záverečnému obrazu nechýba ani mesiac, ani vánok, voda, mlyn, poľné kvety či verbaličovaná emocionalita mužského prežívania, takže explicit vyznieva jednoznačne sentimentálne: „*Celý svet skvie sa mu v odblesku blaženosťi, ktorá rodí sa mu v srdeci*“ (ibid., s. 14).

Napriek kvalitatívному umeleckému posunu sa Elene Maróthy-Šoltésovej nepodarilo sentimentalitu v podaní témy úplne odstrániť.

■ Komparácia a syntéza:

Po analýze štyroch krátkych próz môžeme naše zistenia spoločne sumarizovať. Pozrime sa na ne cez umelecké stvárnenie ženských postáv:

1. Uvažujte o ženských postavách na základe otázok:

- ✓ Aké charakteristické vlastnosti majú ženské postavy v prázach?
- ✓ Ako vplýva folklórna a kresťanská tradícia na formovanie postáv?
- ✓ Aký vzor ženy uprednostňujú mužské postavy?
- ✓ Akú funkciu má rola manželky a matky?
- ✓ Aký je obraz vzťahu muža a ženy?
- ✓ Akú úlohu v ich modelovaní zohráva rozprávkovosť?
- ✓ Narúšajú ženské postavy ustálené patriarchálne hodnoty?
- ✓ Sú ženské postavy nositeľkami pokrovových zmien?
- ✓ Čo je charakteristické pre Šoltésovej ženské príbehy?

- o **Zovšeobecnite** svoje zistenia vo výstižnej charakteristike ženských postáv E. Maróthy-Šoltésovej.

2. Porovnajte umelecké stvárnenie ženy s publikovanými názormi E. Maróthy-Šoltésovej:

E. Maróthy-Šoltésová v jednom liste T. Vansovej radila: „... a to urovnoprávnenie a emancipáciu nespomínať, aby sa strachu nenanrobilo“ (zo 14. 2. 1897; in: Bosáková, 1978, s. 542), no v článku **Ženská otázka a mravnosť** v časopise *Žívena* z r. 1913 (Šoltésová, dokončenie, s. 198 – 208) už ženám postavila vysokú métu:

„*Zdravé ženské hnutie nekáže ženám spúštať sa mravnosti, ale naopak, snaží sa o jej utuženie a sebavedomie, aby trvala z presvedčenia, vlastnou vnútornou silou, nielen pre príkaz a strážne oči od vonku. Ked' ženy vo všeobecnosti dospejú k tejto výške chápania svojej mravnostnej úlohy, až vtedy padne záhubná, licomerná dvojaká morálka [...] Tú druhú*

*vždy sa vytáčajúcu stranu priviesť k uznaniu a uplatňovaniu rovnakej mravnej zaviazanosti je práve úlohou mravne čistých a silných žien, ktoré sú schopné i odporu i kontroly voči druhej strane, keďže pre čistotu mravov tie dve strany takrečeno musia stať na stráži voči sebe,“ a uzatvára, „*Mravnú čistotu teda vo všetkých okolnostiach a v akomkoľvek účinkovaní nech verne zachovávajú a napomáhajú i naše slovenské ženy, lebo ona vedie k pravde, všetkému počinaniu ona dáva schopnosť života a trvania. Kto si ju osvojí s čistým srdcom, v úprimnosti duše, ten ide po ceste plnenia božského zákona. A božský zákon plniť je i na vždy ostane najvyššou schopnosťou i najvyšším vyznačením človeka*“ (ibid., s. 207 – 208).*

3. Konfrontujte vlastné zistenia s nasledujúcim záverom a kriticky **prehodnotte**. Svoj súhlas/nesúhlas zdôvodnite:

■ Záver

Krátke prózy E. Maróthy-Šoltésovej od tvorivých počiatkov svedčia o autorkinom zámere: morálne prítážlivými vzormi formovala čitateľky a prostredníctvom literatúry tak **kultivovať ideálny obraz ženy**.

Na margo umeleckej presvedčivosti možno konštatovať, že autorkou využívaná rozprávkovosť nie je podopretá adekvátnymi kompozičnými postupmi, ktoré by prvoplánové prozaické „obrázky“ poznačené sentimentalitou formovali viac ako plastické realistické reliéfy.

Šoltésovej „ideálny realizmus“, ako ho sama označovala, je teleologicky zdôvodniteľný a svojím formatívnym potenciálom aj dobovo opodstatnený a primeraný.

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Umelecká literatúra ponúka postavy ako **ideálny model**, t. j. **(pred)obraz kultúrnych vzorov**, ktorých formatívny potenciál zasahuje do sociálnej sféry, a tak sa spolupodieľa na zmene aj ustaľovaní rodových stereotypov (napr. ideál rodovo motivovaných stereotypov, femininity/maskulinity).

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Na základe práce s textom vytvorte vlastnú tézu, v ktorej obsiahnete rodo-vú problematiku.
2. Porovnajte uplatnenie rodového modelu v prázach E. Maróthy-Šoltésovej s M. Kukučínom a J. Čajakom.
3. Na základe záveru z 1. úlohy posúdte adekvátnosť vyjadrenia a vyslovte hypotézu o potenciáli rodového modelu:
 - o *Napriek svojej „tradičnosti“ nosí v sebe zárodok novej modality – kultúrnej emancipácie žien.*
4. Porovnajte Šoltésovej obraz femininity s obrazom, ktorý tvorili mužskí autori. Charakteristické atribúty doplňte do porovnávacej tabuľky (Kukučín, Jesenský, Urban).
5. Využite získané poznatky na zdôvodnenie názoru literárneho vedca J. Gbúra, ktorý na adresu Šoltésovej napísal:
 - o *„Medzi prozaikmi literárneho realizmu hrala len druhoradú úlohu“* (2009, s. 483).
6. Napíšte esej *Literárny a spoločenský pohľad na profesiu učiteľky v minulosti a v prítomnosti*. Vychádzajte z príspevku M. Bahenskej (in: Hajdučeková, 2015b, CD).

Terézia VANSOVÁ

V prípade Terézie Vansovej (1857 – 1942), rovnako ako pri Elene Maróthy-Šoltésovej pláti, že chcela ženám ukázať cestu morálneho zušľachťovania. Tento cieľ napĺňala tak v časopiseckej produkcií na stránkach ženského časopisu *Dennica* (1898 – 1914), ktorého bola zakladateľkou a dlhoročnou redaktorkou, ako aj v umeleckej spisbe (bližšie: Hučková, 2011). V tomto rodovo motivovanom zámere si boli obe spisovateľky vzájomne blízke. Ani hodnotový rozmer ich próz neboli náhodný, o čom svedčí Šoltésovej list B. Slančíkovej-Timrave (zo 6. 11. 1930), v ktorom sa stáže: „Teraz už ukončieva sa slovenská ženská beletrie, písaná farárskymi dcérmi a farárkami, a nastupuje nová, svetská, nuž rozdielnosť ducha medzi obojimi musí byť zrejmá.“ (in: Bosáková, 1978, s. 586).

Terézia Vansová formovala ženské vzory, ktoré svojou morálou silou a autonómnosťou príťahovali čitateľky. Takýmto vzorom boli Viola Podhradská z románu *Sirota Podhradských* (1889) a tiež „svetlonoska“ Lucia Lužinská z prózy *Humoreska* (1885). Podobným príkladom ženy, lež v role matky, bola aj pani Demková z novely *Chovanica* (1922), ktorú Vansová venovala Šoltésovej, pretože ju považovala za „vzor slovenskej ženy“. Odlišnou, a predsa podobnou, vo svojom ženskom údele bola Eva Ponderová z poviedky *Evin priestupok* (1933).

Pripomeňme, že v rubrikách *Dennice* nezabudla ani na praktické rady pre gazdinky. Súbor viac ako 900 receptov uverejnených v desiatich ročníkoch časopisu vyšiel pod názvom *Nová kuchárska kniha* (1914). Vďaka digitalizácii vieme v nej zalistovať ešte aj dnes... [Online/QR]

Kliknite alebo skenujte:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/91/Terezia-Vansova>

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-amkdtv?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk-cair-do3okv7

- ▶ **V interpretačnom postupe** sledujeme: konfiguráciu postáv a ich sociálnu a rodovú charakteristiku, eticko-morálny aspekt tvarovania postáv, penetranciu rol, dejovú líniu sujetu, postupy tenzie – detenze, konflikt a jeho riešenie, problémovosť témy, žánrové postupy.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** patriarchát ako mocenská štruktúra, rodový stereotyp: predstava – ideál – vzor ženy-matky/muža-otca, „antivzor“, maternálna línia, paternálna línia, rodová identita, reaktualizácia rodového stereotypu, maskulinita, femininita, her-story, intencionalita literatúry

Postava ženy – prototyp ušľachtilosti

V románe Terézie Vansovej sa tematizuje **vzor ideálnej ženy** reprezentujúcej obdobie dievčenstva. *Sirota Podhradských* (Vansová, 1997, s. 7 – 219) v osude zemianskej siroty Violy ponúka ženským čitateľkám príbeh s romanticko-sentimentálnymi prvkami, ktorý zobrazuje na pozadí tragickej osudu morálneho krásu mladej slečny. V konfigurácii mužských a ženských postáv možno na osi etické – neetické/morálne – amorálne vymedziť nielen sujetom rozvíjaný konflikt, ale aj rozdielnosť typov postáv (napr. nezrelej, povrchnej a rozmarnej Hermíny, málo charakterovo vykryštalizovanej pani Vilinskej a úprimnej detskej duše malej Emky), medzi ktorými sa Viola charakterovo vyníma: nadovšetko si ctí pamiatku svojho otca i rodiny, v pokore znáša krivé obvinenie otca i seba, obetavo sa stará o chorých členov Vilinských (o Emu a o Lazára), prejavuje prirodzenú úctu tútorskej rodine, hrdo čeli Lepáryho nemorálnym návrhom, čestne odriekne návrh Daniela Milockého na sobáš atď. Na opačnom póle, reprezentujúc antagonistickú amorállosť, sa ocitajú výlučne mužské postavy: zhýralý Aladár Lepáry (v závere zavrhnutý rodinou), ktorého obeťou je pomátená Veronka, a podpač Mikulčík, ktorý sa v posledných okamihoch života priznáva k zločinu.

Výnimočnosť ženskej postavy Violy (aj voči charakterovo nevykryštalizovaným ženským postavám, aj v opozícii k mužským) vďaka svojim pozitívnym **morálnym atribútum** – prioritne hrdosť, čestnosť – , ale aj emancipovanej autonómnosti v rozhodovaní o svojom osude mohla byť pre dobové čitateľky **normotvorným príkladom**, ktorý nielen esteticky zaujal, ale aj formatívne pôsobil.

Nie všetky postavy Vansovej však majú rovnako vážny literárny „naturel“. V próze *Humoreska* (Vansová, 1885, s. 160 – 166) vyzdvihla v postave Lucie Lužickej ženský dôtvip. Cez prizmu situácie komiky v nej autorka spochybnila znevažujúce **patriarchálne postoje** mužov k ženám. V krátkej epickej situácii predstavila mladú slečnu-intelektuálku, ktorá si nielenže získala priazeň budúceho svokra, ale prešla cez rozum aj svojmu nádejnemu mužovi.

Scítaná aj finančne sebestačná slobodná učiteľka predstavuje ženu, ktorá si vie zastať svoje miesto aj v domácnosti, aj v práci. Nepredvídaneho hosta, otca svojho nápadníka, dokáže ponúknutú vlastnoručne pripravenou chutnou večerou a na jeho lesť – z lásky k jeho

synovi Viliamovi si dať vytrhnúť zub – nájde rovnako ľstivú odpoved: vo fingovanej scéne trhania zubov dá vytrhnúť zub svojmu psovi. Nerozumná žiadosť o nezmyselnú obetu je nakoniec príučkou samotnému Viliamovi.

Starý pán Vesnický je typickým príkladom patriarchálne zmýšľajúceho muža, zemana, ktorý svojho syna varuje pred ženou staršou od neho, aj neobyčajne krásnou a najmä módnejšou, napr. spisovateľkou. Učiteľky sú podľa neho najnebezpečnejšie, lebo sú „prefíkané, na všetkých čertovských kolesách prebíjané“ (ibid., s. 161). Podľa neho žene prislúchajú len vareška, vretienko a kuchárska kniha.

Viliam Vesnický si ctí autoritu otca, no nestotožňuje sa s jeho **patriarchálnou predstavou** o budúcej neveste. V istom momente sa prejaví ako **moderný muž** – chce Lucii pomôcť s prípravou večere, no otcov nesúhlas ho zastaví. V skúške obetavosti rovnako trpí, a to až natoľko, že slúbuje Lucii doživotnú lásku a vrúcnu oddanosť.

Záver je didaktizujúci: Viliam si predsa vzal, že radšej bude dôverovať, než skúšať ženskú lásku.

Autorka s vtipom načrtla v krátkej *Humoreske* podobu modernej ženy, ktorej ambície prekračujú **patriarchálne konvencie**. Jej osobitý spoločenský status predstavila v úvode takto: „Lucia Lužinská zastávala úrad učiteľky na mestskej dievčenskej škole v N. Jej plat obnášal 600 zlatých ročite, s ktorými vedela si ona dobre hospodáriť, že si každoročne mohla niečo odložiť na „staré dni,“ lebo jej najmilší plán bol ten, že ked’ nashromaždi si toľko, aby mohla bez cudzej pomoci sriadíť si dievčenský ústav, oddá sa tomu tažkému údelu: výchove dievčat.“ (ibid., s. 160)

Paradoxne, vzdelená, samostatne zarábajúca učiteľka, snívajúca o profesionálnej kariére, namiesto slečien vychovávala mužov.

V novele ***Chovanica*** (1973, s. 9 – 92), ktorá je umeleckým spojovníkom medzi dvoma výnimočnými osobnosťami nášho ženského hnutia, predstavuje Vansová vzor ženskosti v **role matky**.

V romanticko-sentimentálnom príbehu novely *Chovanica* autorka rozvinula osud pani Demkovej, ktorá ešte pred smrťou syna Fedorka prichyli ovdovenú matku s dcérou Aničkou. Po smrti syna a potom aj vdovy prijme spolu s manželom sirotu za chovanicu. **Obetavosť** jej **materinskej lásky** vrcholí v momente, keď sa po rokoch, už ako vdova, po druhý krát vzdá svojej životnej lásky – Janka Litvana v prospech šťastia chovanice.

V romantickom príbehu obetavej a obetovanej lásky autorka pracuje s výraznou prevahou tragickej, ktorou je poznačená každá zo zúčastnených postáv. Pani Demková sa vydala pod tlakom matky, aj keď prisahala lásku študentovi Jankovi. Jeho matka, tetka Lízika, kedy odlákala milého jej mame, no ten sa po čase z neštastného zväzku zastrelil. Teraz nepraje ani synovmu vzťahu a nahovára verenicu na sobás s bohatým pánom Demkom, čo sa jej napokon podarí. Manželstvo Demkovcov umocnilo dieťa, ktoré však priskoro zomrelo. Medzitým prichylená chovanica sa im stala náhradou. Láskavá výchova, prioritne zameraná na vedenie domácnosti, ale aj vzdelená boli „výbavou“ dievča do budúcnosti.

Predzvestou zápletky bola cigánkina veštba a ženina predtucha, že sa naplní. Sčista-jasna sa na scéne vynára Janko, ktorý sa po smrti pána Demka opäť uchádza o svoju dávnu milú. Peripetie sa vyhrotia do krízy. Neprajnosť jeho matky, tetky Líziky, ale aj jeho prísny učiteľský postoj k Aničke sa stupňujú. Intrigy pani Litvanovej bezcitne zasahujú ženskú hrdosť a vrcholia v potýcke s Annou. S utrápenou dušou, s podlomeným zdravím hľadajú útočisko na salaši.

Život ich načas rozdelil. Anička rástla do krásy, odmietla prvého nápadníka, lebo nezodpovedal stereotypnej predstave o **ideálnom mužovi**: „Dežka nemilujem. A potom, veď sa ma on boji! Nuž akýže by to bol muž? Veď by som ho okolo prsta obkrútila. [...] Ďakujem za takého muža. Muž nech nie je ako trstina.“ (ibid., s. 81) Epickým umocnením sentimentálneho príbehu je návšteva Aničkinho deda, hrdého zemana, ktorý kedysi odmietol jej matku ako nevestu. Emocionálne vypäté stretnutie graduje aj nečakaným stretnutím s Jankom. Zapletená iskra lásky ho spojila s Aničkou. Autorka rieši tichú, v pokore znášanú žiarlivosť matky a bezradnosť citového vzplanutia dcéry ich útekom, ktorý sa prekazí akoby osudovo na „krížnych cestách“. Napokon zaľúbenci, Janko a Anička, spoločne odchádzajú, aby žili šťastne v cudzine. Odchádzajú s požehnaním matky: „Zbohom, dieťa moje; moje požehnanie bude ťa sprevádať na tvojej púti. Si šťastná, nuž bud', bud' a zachovaj si ho naveky!“ (ibid., s. 92). Nad všetkým tak rozprestrela klenbu obetavá láska milujúcej matky, ktorej Vansová vzdala záverečným gestom príbehu autorský hold.

Patetickým zavŕšením romanticky koncipovaného príbehu sentimentálna os kulminuje. Aj keď **emocionálnosť** v téme má svoje úskalia, tu dostala priamočiare (až šablónovité) vyústenie. Je však zjavné, že autorka sa snažila pracovať s kontrastnými postavami, ktoré svojím konaním vnášajú do dejá napätie, zauzlenie, iniciujú konflikt a autorka ho rozvetvovaním príbehu posilňuje.

Obraz ženy-matky, ktorý autorka v ženskej postave vytvorila, nesie odlesk posvätnej obetavosti. Je vzorom bezhranične milujúcej ženy-matky. Cesta, ktorou rástla až k ideálu, mala svoje úskalia: viedla od šťastne zamilovaného dievča cez poslušnú dcéru a potom oddanú manželku, milujúcu matku, ktorú tragický údel doviedol k **role matky-macochy**, až k obete lásky. Materinská láska prekonávajúca vlastné ego, strácajúca samu seba v šťastí (nie vlastného) dieťaťa, tak nadobudla vyšší, duchovný rozmer, zodpovedajúci (ženskému) **vzoru kresťanských cností**. Jej rola matky sa vyznačuje vysokou mierou penetrancie.

V poviedke ***Evin priestupok*** (1977, s. 363 – 392) sa rodičovská **rola matky** zámerne problematizuje. Aj keď umelecky nie je táto próza veľmi prepracovaná, svojou invenčnosťou je čitateľsky príťažlivá. V príbehu Evy Ponderové autorka predstavila mladú ženu v krízovej životnej situácii, v ktorej sa vyrovnáva s osudovým zlomom. Hrdé a sebavedomé dievča, v očiach dediny „kráľovná“, sa zaľúbi do Štefana Endela, ktorého všetci spájajú s Markou Svetlíkovie, prezývanou „pekná“. Keď Evu zvedie a ona otehotnie, so sobášom aj pod vplyvom matky otála. Až v strachu o život syna, ktorý umiera na šarlach, dospeje k zásadnému rozhodnutiu: neodkladne privezie lekára, ktorý Števka vytrhne zo spárov smrti a potom, uvedomujúc si svoju nerozvážnosť, sám dohodne sobáš.

Príbeh Evy ponúka viaceré námetov na uvažovanie o umeleckom stvárnení rodového aspektu, a to s dosahom na **maternálnu aj paternálnu líniu** v pásme postáv. **Obraz matky** a jej obetavosti v prospech dieťaťa má až tri podoby. Jednou z nich je vzor Evinej matky, vdovy Alžbeta Ponderovej, ktorá v neľahkej životnej situácii eticky ani morálne nezlyháva. Jej príkladné konanie je motivované náboženským postojom praktizujúcej kresťanky. Pre dcéru je neochvejnou morálou oporou: karhá ju za to, že sa previnila proti Božím prikázaniam, ale jej chybu odmieta odstrániť ďalším hriechom – potratom. Obetavo pomáha dcére s výchovou dieťaťa.

Eva, ktorá sa z vášnej lásky oddáva Štefanovi, no napriek morálnemu poklesku si zachováva ženskú hrdosť. Nepokorí sa pred pýchou Štefana, ale obetavo nesie údel **slobodnej matky**.

Tretím príkladom matky, nie však už vzorovým, je Štefanova matka Mariša. Podporuje syna v nezodpovednom konaní, lebo sa hnevá na Ponderovcov. Synovi vybraла lepšiu nevestu, bohatú gazdovskú dcéru Marku Svetlíkovie. Jej rodičia však nečestného a nepoctívého Štefana rázne odmietajú. Až na podnet muža, nevládneho Štefana Endela, ktorého **patriarchálnu autoritu** žena rešpektuje, sa Mariša odhodlala spor urovnati. Pri pohľade na malého vnúčika, v emocionálne vypätej situácii, sa v nej pohnie svedomie, rozcitlivie sa a v úprimnej kajúcnosti prosí o odpustenie.

V paternálnej línii tvoria mužskú trojicu Štefan so svojím nevládnym otcom, tiež Štefanom, a sváko Kolík. Štefan je príkladom nezrelého mládenca, ktorý si v povýšeneckej pýche dokazuje svoju **mužskú**, sexuálne potvrdzovanú **nadvládu – patriarchálnu moc** – nad pokoreným dievčaťom. Prejavuje sa ako panovačný zvodca, ktorý odvrhne svoju **ženskú obet** podľa ľubovôle, čo vyjadruje slovami: „Už si nie viac kráľovnou, už spadla tvoja koruna do blata“ (to opakoval matkine slová). „Teraz som ja tvojím pánom. A keď budem chcieť, zodvihнем ťa k sebe“. Nič nedá na dohováranie sváka Kolíka, ani na farárove slová. Váhu nadobúda len hlas svedomia a najmä rozhodné slová jeho vlastného otca, ktorý predstavuje v očiach syna autoritu. S otcom ako so **vzorom rodovej identity** sa Štefan bez odporu stotožní.

Otec Štefan, po úraze pripútaný na lôžko, sa nezapájal do aktívneho života rodiny. Prostredníctvom modlitby bol ponorený do duchovnej sféry, uvedomujúc si bližiaci sa koniec svojej životnej púte. Do diania vstúpil až v rozhodujúcej chvíli s autoritatívnym príkazom, aby žena so synom previnenie napravili.

Sváko Kolík je v príbehu svorníkovou postavou. Zastupuje záujmy vdovy Ponderovej a jej dcéry, alternuje hlavu rodiny, a preto dohovára Štefanovi, aby svoju ľahkomyselnosť odčinil. Jeho mužská autorita však nemá potrebnú váhu.

V poviedke *Evin priestupok* vystupuje do popredia funkcia biologicky podmienenej **rodovej identity**, ktorá je pre rolu muža-otca alebo ženy-matky rozhodujúca. Kým Eva mala vzor v matke, Štefanovi otec chýbal.

V prázach T. Vansovej sa prenáša ťažisko problémovosti z rodového modelu na formovanie **rodových rolí**. Poukazujú na to, že inšpirácia ideálnymi vzormi je v procese **sebaidentifikácie** nevyhnutná. A to nielen v literárnych príbehoch žien a mužov, ale aj za hranicami textu, na strane čitateľiek, príp. čitateľov, ktorí si na prelome storočí hľadali svoju novú „tvár“.

V prázach T. Vansovej sa potvrzuje, že spoločensky podmienená zmena ženského **stereotypu** a narúšanie **patriarchálnej mocenskej štruktúry** bola účinne presadzovaná aj prostredníctvom **intencionálne** zameranej literatúry.

Mariša Gárdová, 2019

► NÁMET NA KOMPARÁCIU

Ľudmila PODJAVORINSKÁ

Ľudmila Podjavorinská (1872 – 1951) je pravou ženskou autorkou v slovenskej literatúre, ktorá vydala básnickú zbierku *Z vesny života* (1895). Zaujala aj poetikou počiatočných próz, ktoré publikovala ešte pod pseudonymom, a tak boli považované za dielo M. Kukučína.

V poviedke *Žena* (1910) nechala autorka vyniknúť ženskému dôvtipu aj materskej obetavosti. A naopak, v poviedke *Ondráš* (1897), v ktorej sa inšpirovala nielen Kukučínovým „neprebudeným“ Ondrášom Machuľom (*Neprebudený* z r. 1886), ale aj evolučnou teóriou darvinizmu, sa odklonila od dobového vzoru obetavej matky. Stvárnenie roly matky v jej prázach sa tak vyznačuje rozporom, ktorý oslабuje ideálne predstavy o matke, a to vlastnej (biologickej) či náhradnej („macochy“).

Zaujímavé je, že aj jej postoj k otázkam ženského hnutia bol poznačený váhavou nejednoznačnosťou. Dochované archívne materiály totiž svedčia o Podjavorinskej nesúhlase s modernými trendmi. V článku *O čistom rodinnom živote* (rukopis datovaný 28. 12. 1918; Slovenská národná knižnica, Literárny archív, signatúra 124 C 34.) nadšene písala o rodine ako o „rodinnej svätini“:

Stvoriť si ju zo svojho okolia, kde žena – manželka panuje so svojimi čiste ženskými vlastnosťami: nehou, zmierlivostou – láskou...! Nie je to dačo úchvatne krásneho?! A rod, v ktorom pod kráľovským žezlom lásky srdcom kraluje žena múdra – a ako ju Písмо Svätej nazýva, žena statočná. Jej cena je väčšia nad perly!

V súvislosti s postavením Sloveniek uvádza: „A treba uznať že náš národ dnes veľmi potrebuje ženy na tom mieste, na ktoré ju predurčila sama príroda. Ako dobré manželky – vytvárať čistý, šťastnejší rodinný život. Ako matky hojnejšieho a lepšie vychovávaného dorastu. A ako

gazdiné. Žena rozhľadená i v iných oboroch, so správnymi názormi, s ostrým umom bude vedieť správnejšie gazdovať s príjmami...“

V závere s úctou spomíala na povznášajúce slová s. H. Vajanského, ktorý vyzdvihoval vyššiu intuiciu a zduchovnenosť žien.

Pri hľadaní odpovede na otázku, aká je Podjavorinskej žena, bude ju možné charakterizovať v porovnaní a v konfrontácii s literárnymi obrazmi žien u iných dobových autoriek.

■ Kliknite alebo skenujte:

próza *Ondráš* online nedostupná → vyhľadajte v knižnici...

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvay?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do3ssfl&page=10

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvaz?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do3sscd&page=2

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122071/view?search=Dennica&page=19&p=separate&tool=search&view=0,0,3017,4217>

■ Hypotéza:

Pred vstupom do interpretácie a analýzy prozaických textov Ľ. Podjavorinskej stanovte na základe jej osobného postoja k dobovým ženským aktivitám vedecký predpoklad, t. j. predvídajte umelecký profil ženských postáv.

Rekonštrukcia/dekonštrukcia vzoru patriarchálnej matky

Ústredná postava z poviedky *Žena* (Podjavorinská, 1987, s. 494 – 514), Iva Zat'ková, vydatá za vdovca s piatimi deťmi, vychováva aj šieste – ich otca. Charakteristika postáv muža a ženy, založená na kontraste, miestami vybočuje z ustálených predstáv o **maskulinité a femininite**. On lenivý, nedvížný, ona pracovitá, energická, on fatalista, ona príčinlivá, on ustráchaný, ona smelá, on emotívny a ona rázna, on nezodpovedný, ona starostlivá a navyše „roba“, žena vyššia ako muž, nielen fyzicky zdatnejšia, ale aj v zabezpečovaní obživy schopnejšia, ako zvyčajne býva chlap. Pod **vládou ženy** sa však binárne usúvzaženie manželov zmení. Detinská **podradenosť muža** sa vytráca a vďaka morálnym atribútum čestnosti a statočnosti nadobúda muž v očiach ženy autoritu. Postupne si zvyká na každodennú prácu, ktorá prináša všetkým osoh, no predovšetkým zo Štefana robí spoľahlivého **živiteľa rodiny** – patriarchu, ktorý si je vedomý svojho postavenia: „*Ale Štefan si nedá húst za ušami. Zakríkne ju energicky – lebo on je pánom v dome.*“ (ibid., s. 513) Prvotnú asymetriu v rodovom modeli – nadvládu „**zmužilej**“ ženy nad nezrelým, **detinským mužom** vystrieda obraz, v ktorom je muž hlavou rodiny, no jeho múdrost pramení zo ženy:

„Ženu statečnou kdo nalezne? Nebo nad perly dražší jest cena její. Důvěruje se jí srdce muže jejího...“ (ibid., s. 514)

V ideálnej podobe **patriarchálneho modelu**, ako ho zobrazila autorka, tvoria muž a žena vzťah založený na rovnocennosti. V záverečnom citáte z Biblie dostáva navyše **spirituálny rozmer**.

V poviedke **Ondráš** (Podjavorinská, 1926, s. 7 – 35) autorka zachytila netradičný obraz matky. Otec Ondráša, psychicky zaostalého mládenca, bol neznámy a matka sa oň od narodenia nestarala. Ešte ako dieťa Ondráš osirel. V próze sa jeho **outsiderstvo** zachytáva ako proces postupného vyčleňovania „slabého jedinca“ zo života. Najprv je „vyhostený“ z rodinných väzieb, potom zo vzťahov v dedinskej societe, napokon ho vypudí aj samotná príroda, keď sa utopí pri povodni a zmizne z prúdu života. V **dekonštrukcii** rodinných pút zohráva signifikantnú úlohu nielen chýbajúca rola otca, ale aj devalvovaná rola matky:

„Nikým nežiadany, ba ako výčitka zjavil sa v jedno ráno v pustej sluhovskej chyži, pläčom prihlasujúc sa k životu. Neprijal ho vrelý bozk matky, ani radostný úsmev otca: jeho matka, pánska slúžka, skoro s nenávistou hľadela na toho drobného mrzáčika, čo trepotal sa na perinke... Bol malý a slabunký; zdalo sa, že nedozije večera. No, akoby napriek neláskavému prijatiu, biedne tielko živorilo a živorilo ďalej.

... umrela mu matka a on zostal v pustej sluhovskej sám a sám... Nedali mu sice zahynúť, ale úbohé, sotva päťročné a už cele osirale chlapča potíkalo sa ako zlý peniaz, každému bolo v ceste, od všetkých odstrkovane.“ (ibid., s. 13 – 14)

Podjavorinskej obraz matky, ktorá vedome odmieta prijať svoju rolu, je v slovenskej literatúre obdobia realizmu výnimkou. Oproti Kukučínej matke Ondráša Machuľu, ktorú po smrti nahradí obetavá totka, je záporným príkladom – **antivzorom**, na pozadí ktorého možno sledovať škálu atribútov charakterizujúcich dobovo akcentovaný **ideálny vzor ženy-matky**.

V krátkom úryvku môžeme sledovať odlišný postoj matky v Kukučínej novele *Ne-prebudený* (online), ktorý je v príkrom rozpore s postojom muža. Ten zanevrel na svoje nevydarené dieťa a odmietol rolu otca:

„Machuľa zúfal, jeho žena mala životom zaplatiť pohľad na vlastné dieťa. No, chudinka, oddala sa pokorne do vôle božej a tým väčšou láskou privinula k srdcu dieťa svoje. Väčšmi ho milovala takto, než keby bolo bývalo takým, akým si ho predstavovala.

Jano podvihol dieťa z plachty a držal ho v náručí. No nedíval sa naň s láskou. Jeho tvár vyrážala skôr surovosť, jed – bôľ. Matka, tušiac nebezpečie, skočila k nemu a vychytila mu ho z rúk. On sa potočil až k stolu, zadivený hľadiac za ňou: ona, ako bola, prostovlasá, bosá utiekla s dieťaťom k staršej sestre.“ (online).

Kým osud sirôt je v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia s obľubou spracovávaný, obraz rodičov, **penetrancia roly** (jej očakávané naplnenie) matky či otca, ktorí neprijím/odvrhnú vlastné dieťa, je v jej kontexte ojedinelý.

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Literatúra, reflektujúca na prelome 19. a 20. storočia meniaci sa sociálny status žien, iniciovala na pozadí ustáleného patriarchálneho vzoru nový obraz ženy. Prozaická tvorba ženských autoriek ponúkla **estetický ideál** ako prototyp novej socio-kultúrnej predstavy o modernej žene.
2. **Atributívny deficit** v umeleckom stvárnení rodovo ustálených vzorov zvyšuje estetický účinok (dynamicky) zobrazeného ideálu, ktorý môže z kultúrnej sféry späť prenikať do sociálnych vzťahov spoločenského života a axiologicky ho ovplyvňovať, tzn. formovať, reformovať aj deformovať, resp. konštruovať, rekonštruovať či dekonštruovať rodovo ustálené vzory.
3. Literatúra písaná pre ženy mala na zreteli svoju **spoločensko-formatívnu funkciu**.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Zoznámte sa s interpretáciou románu *Sirota Podhradských* a novely *Chovanica* z príspevku literárnej vedkyne M. Mikulovej (in: Hajdučeková, 2015b, CD), v ktorej poukazuje na Vansovej dvojité kódovanie estetickej informácie. Uvažujte o jeho dosahu na formovanie ženských vzorov.
Charakterizujte „her-story“ T. Vansovej v porovnaní s E. Maróthy-Šoltésou.
2. Vyhľadajte informácie o časopisoch *Živena* a *Dennica* (napr. Hučková, 2014; Kodajová a kol. 2019), zhodnote ich koncepciu a porovnajte s feministickým časopisom *Aspekt* (pozri príspevok J. Cvikovej, in: Hajdučeková, 2015b, CD).
3. Porovnajte rolu ženy-matky v patriarchálnom modeli rodiny v tvorbe ženských autoriek s Tajovského divadelnými hrami *Hriech* a *Statky-zmätky*. Uvažujte o jej dobovej (ne)ustálenosti.
4. Porovnajte odlišné umelecké zobrazenie biologicky (ne)podmieneného patriarchálneho modelu rodiny v prázach M. Kukučína – *Prvá zvada*, J. Čajaka – *Zuza*, T. Vansovej – *Evin priestupok*, *Chovanica*, Ľ. Podjavorinskéj – *Žena*, *Ondráš*.

Božena SLANČÍKOVÁ-TIMRAVA

Božena Slančíková-Timrava (1867 – 1951), v slovenskej literatúre zaradená do generácie neskorého realizmu (Gbúr, 2009, s. 503 – 505), je známa svojzrásnymi ženskými postavami, ktorých svet je poznačený modernisticky ladenou neistotou, vnútorným nepokojom, rozporom medzi spoločenskými konvenciami a vlastnými predstavami. Adekvátne vyjadrenie si našiel v podobe kompozičného kontrapunktu budovalého na opozícii vonkajšieho a vnútorného sveta postáv. Ten umelecky účinne zasahuje aj do rodového aspektu stvárneného cez priezor žien v poviedkach *Za koho íst?* (1893), *Zvrchovaný čas* (1894), *Pomocník* (1896) a v novele *Bez hrdosti* (1905).

Pri čítaní práz B. Slančíkovej-Timravy môžeme využiť podnety zo súdobej kritiky J. Menšíka [online/QR] alebo z aktuálneho literárnohistoického výskumu M. Mikulovej (2010):

- o „.... Timravina subjektivita spočíva paradoxne v špecificky objektívnom, nezatajovanom obraze citových tráum svojich hrdiniek. Jej metóda však spôsobuje, že čitateľ môže zostať na pochybách, či sa stretáva s provokatívne subjektívnu interpretáciou reality, alebo s jej maximálne objektivizovaným podaním.“ (tamže, s. 58).
- o „Nevydaté ženy sa stávajú nielen pozoruhodnými hrdinkami jej najvýznamnejších noviel, ale aj mediátorkami dramatických situácií i životných skúseností autorky. Za najautenticejšie zdôvodnenie Timravino starodievoctva sa dá považovať novela *Bez hrdosti* (1905).“ (tamže, s. 59).
- o „Timravina tvorba presahuje realizmus nie len zachytením novej pocitovosti hrdiniek, ale i nastolením tém, s ktorými sa neskôr môžeme stretnúť u modernistických spisovateľov.“ (tamže, s. 54).

■ Kliknite alebo skenujte:

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvcr?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do2f0hc&page=28

prózy online nedostupné⁵ → vyhľadajte autorku v knižnici...

- ▶ **V interpretačnom postepe** sledujeme: konfiguráciu postáv a ich tvarovanie, umelecké stvárnenie charakteristiky mužskosti a ženskosti, problémovosť témy, novoromantickú podobu lásky, sujet: konflikt a jeho riešenie, kompozičné postupy.
- ▶ **Kľúčové pojmy:** *androcentrizmus, rodový stereotyp, rovnocenosť, polarizácia postáv, antagonizmus, „boj pohlaví“, antiláska, maskulinita, femininita, starodievocvo, misandria, her-story*

O nekonvenčnej ženskosti

Už Timravin prozaický debut *Za koho íst?* (Timrava, 1997, s. 7 – 18) s podtitulom **Z deníka dievčaťa** naznačujúcim dominanciu subjektívnosti v žánrových postupoch, t. j. zážitky sú podané cez prizmu dievčenskej **optiky**, predstavuje dilemu mladého mestského dievčaťa túžiaceho po vydaji. Zúfalo hľadá vo svojich dvadsiatich piatich rokoch záchrannu pred **starodievocvom** na dedine, a preto si vyberá z miestnej inteligencie. Tú tvoria traja muži: ujec – farár, učiteľ – mastičkár a podučiteľ – šuster. Autorka už v introdukcii poviedky nastolila kontrast mesta a dediny práve na rodovom princípe: kým mestskí mládenci sú plní galantnosti, no aj dvorenie berú ako príjemnú a nezáväznú hru, tak dedinskí sú nielen pragmaticí: „... neobletujú, nedvoria, nezaľubujú sa, ale – berú.“ (tamže, s. 7), no aj hrdí bez zbytočného afektu. Lujza postupne v životnej situácii dospieva. Jej nerozvážne očakávanie prejavov lásky od Rudolfa Mišova a Samuela Búta (Lujzina radosť z duelu sokov) sa postupne mení na rozhodnutie vydať sa za rovnako nepoddajného a hrdého Rudolfa Mišova. Stupňovitá klimatická nástojčivosť otázok v liste rodičom svedčí o počiatočnej poslušnosti a podriadenosti dcéry: „Dali by ste ma za dedinského učiteľa, či by ste ma nedali?“ (tamže), „Ci dáte ma za starého ujca, či nie?“ (tamže, s. 17), ktorá sa do tretice mení na prejav vlastnej vôle: „Ci dáte, či nedáte ma za učiteľa, pôjdem zaň!“ (tamže, s. 18). Ženská postava Lujza sa tak oslobodzuje od zaužívaných konvencí vydaja predurčovaného rodičovskou zmluvou a volí si ženicha sama. V tematicky ladenom epilógu prejavuje už voči svojmu manželovi oddanosť. Problém hroziaceho starodievocvta je uspokojivo uzavretý a potvrdený sentimentalitu explicitu: „No žijeme všetci v úplnej zhode.“ (tamže).

Dievčenská postava, pragmaticky zoberúc osud do vlastných rúk, si nájde manžela, ktorý je jej roveň – dokáže odolávať vrtochom ženy sebe vlastnou mužskou hrdostou. Autorka tak už vo svojej prvotine naznačila, akou cestou sa bude uberať jej ženská hrdinka:

⁵ Poznámka: Božena Slančíková - Timrava (†1951), digitalizovať a na internete uverejniť jej dielo bude možné v roku 2021 (70-ročná ochrana). Čítajte viac: <https://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/#ixzz6E6i31tq7>.

partnerský vzťah bude **bojom o rovnocennosť pohlaví**, v ktorom i ženská bytosť dáva jasne najavo vlastnú vôľu, právo na sebaurčenie.

Uvedené tendencie potvrdzuje aj poviedka **Pomocník (Z denníka dievčata)** (Timrava, 1998, s. 9 – 22) z prostredia dedinskej inteligencie dvoch učiteľských rodín. Do oboch prichádzajú pomocníci, ktorí sú nádejnymi pytačmi dcér. Problém vydaja rozohrala autorka medzi dvoma dvojicami mladých ľudí: rozprávačkou príbehu (postava dievčaťa bez konkrétneho mena), ktorej sa ušiel na pohľad „špatný“, no osobnostne zrelý a hrdý Ivan Somoš, a jej rovesničkou Estou Krasnovskou, ktorej gavaliersky dvorí pomocník Ľudovít. Prvotné trucovanie mladej slečny napokon vyústi do súhlasu so sobášom s pomocníkom Ivanom. Manželstvo dohadované medzi rodičmi je pre nich aj pre dcéru existenčnou zábezpeku: „*Či ty nevieš, že ťa samu máme a že čakáme len na to, žeby si sa vydala, aby sme potom mohli ísť k tebe?*“ (tamže, s. 22). Mladá slečna sa však nepoddáva svojmu nastávajúcemu bez boja. Aj v tomto príbehu sa stret hrdostí muža a ženy (najprv pytača nezdvorilo odmieta: „*Nech sa teda neodpovie.*“; tamže, s. 21) stáva zdrojom epického konfliktu, ktorý sa symbolicky vyrieši ich stretnutím na moste spájajúcom dva „protiľahlé brehy“ – muža a ženu. Epilóg tematicky potvrdzuje **rovnocennosť pohlaví**. Mladej žene, už spokojnej manželke, autorka umožnila **narúšať rodové stereotypy**, keď namiesto konvenčnej poslušnosti voči mužovi dáva otvorene najavo aj svoju nevôľu a trucovitosť: „*Dni idú dobre a hladko, len mne zavše napadne, že nemusím byť vo všetkom poslušná mužovi. Tu začнем vzdorovať, odvrkovať chladne, bočiť od neho, čo trvá niekedy aj tri týždne.*“ (ibid., s. 22) No i v tejto prebojovávanej ženskej rovnocennosti, ako to potvrdzuje explicit, ešte stále víťazí **androcentrická perspektíva**: „*Muž zíva, napráva pyšne rovné plecia, tvári sa čo najflegmatickejšie a – zvíťazí naveky*“. Autorka aj v tomto prípade potvrdila, že predstavuje lásku ako **boj pohlaví**, pričom naznačuje smer protipohybu – od subordinatívnej binarity k rovnocennej, no polarizovanej diferencií (mužská rozvážnosť verus ženská emocionálnosť).

Ďalší variant ženskej svojskosti prináša próza **Zvrchovaný čas** (Timrava, 1997, 19 – 34), takisto z prostredia dedinskej inteligencie. Nastolený problém vzájomnej podradenosť a nadradenosť muža a ženy nadobúda v závere znaky rodovo **diferencovanej polarity**.

Paleta ženských typov sa rozširuje. Popri mladých koketných dievčatách a egocentrickej slečne Otílii, egoisticky majetníckej dcére kňaza, vystupuje v próze aj postava nevydatej ženy, **stará dievka** Ida. Mužské postavy sú reprezentované starým kňazom, ovládaným rozmari dcéry, kaplánom Jánom Závadom, hrdým mladým mužom, ktorý sa odmieta nechať manipulovať Otu, a pomocným učiteľom Kolomanom Drozdom, s ktorého citmi sa Ota zahráva, aby vyvolala Závadovu žiarlivosť. Situácia sa zauzluje počas meninových osláv starého kňaza, na ktorých sa pánska spoločnosť nevie umiernene zabávať. Ota sa dostane s kaplánom do rodovo motivovaného konfliktu, keď nechce dovoliť, aby šiel do krčmy po ďalšie víno. Kaplán, chrániac pred vládou ženy svoju mužskú hrdosť, nerešpektuje jej žiadosť. Po rušnej noci starý kňaz ochorie. Dcérinej starostlivosti sa nedočká, lebo tá odíde trucovať k Ide, ktorá ju pri vzbure proti mužskej nadvláde najprv podporuje, no potom sa sama neubráni empatii. Otília prichádza domov, až keď je neskoroo. Otec zomiera. Zotrvávajúc v detinskej vzdorovitosti, porušoval príkazy lekára. Ota si uvedomuje, že aj ona bola nerozumná.

Žensko-mužský boj sa však smrťou otca nekončí. Naďalej sa vyostruje medzi Otíliou a kaplánom. Ten ešte za otcovho života vyjadrí svoj názor: „*zvrchovaný čas, aby slečna skrotla, teda nech príde sama!*“ (tamže, s. 31). Závada prijíma po smrti kňaza farnosť

Mario Gardoš, 2019

a usiluje sa, aby Ota čo najskôr faru opustila. Jej sťahovanie navonok považuje za svoje víťazstvo, aj keď cíti, že v skutočnosti len potláča city k nej:

„Teraz už jasno chápal, že ten rozčlujujúci hnev, čo cítil proti nej, nebolo iné ako dusená ľúbost, ktorú sa zdráhal poznáť. Teraz ona odstala sa na povrch, hnev minul. Však on nedá seba zdoliť, to už nie, a bude sa obraňovať. I vystrie postavu ako do boja.“ (tamže, s. 34). Vnútorný boj mladého muža voči žene sa vyhrocuje: „Vidí: zvrchovaný čas, jestli poddá sa, zase nič jeho nebude. I zostal opretý na chodbe, nútiať sa k veľkej ľahostajnosti; medzi tým si v duchu opätoval: „Neutrať seba! Neutrať seba!“ (tamže). V poslednej chvíli sa zo svojich citov vyznáva a dostáva rovnocennú odpoved: „Vy mňa ľubite, ste môj, môj, môj!“ (tamže).

Neustály žensko-mužský súboj o nadvládu sa v explicite končí ženským víťazstvom. Timrava tak v próze *Zvrchovaný čas* poukázala nielen na neživotnosť individualistického egoizmu (Ida, farár), ale do problematiky rodovosti vniesla aj obraz **antinómie**.

Neopakovateľná ženskosť Timraviných postáv je rozvinutá aj v novele *Bez hrdosti* (Timrava, 1997, 104 – 201). V spoločenstve dievčenských postáv vyniká Milina Adamčíková, ktorá svoje city k pohľadnému Samovi Jablovskému nedokáže ovládať. Pre lásku odporuje vôli rodičov aj brata, prekračuje hranicu dievčenskej zdržanlivosti, **narúša konvencie**, keď sa v pánskej spoločnosti pohybuje bez garde. Odmieta aj pozornosť Michala Jablovského, pre ktorého je žena, na rozdiel od brata-záletníka, nie kratochvíľou, ale vyššou, posvätnou bytosťou. Chorobnou láskou zničená Milina je napokon ľahkovážnym a prelietavým mladíkom ohrdnutá. Vzájomná prítážlivosť, oscilujúca medzi **náruživosťou** a **vz dorovitosťou**, meniacia sa v Miline na utrpenie z lásky, dostáva v záverečnej scéne neočakávanú podobu. Milina po zábave, na ktorej si v plnej mieri uvedomila stav vlastného poníženia, pri poohľade na spiaceho Sama pocituje odpor a pohrdanie: „I zdal sa jej taký biedny a mizerný, najmä tie ovisnuté nohy v topánkach, že sa odvrátila s odporom. „Teraz mohla by ho i zabit!“ myslí, nad ním stojac, a pozrie po izbe na ostatných driemajúcich. Zrazu, vidiac ho v blízkosti, vzbúrila sa jej zase všetka horkosť. Aspoň ten pohár keby mu mohla hodíť do hlavy, lebo zdá sa jej, že mu je dlžná jedno zaúcho, ktoré i musí mu dať.“ (tamže, s. 201). Napokon vyslovuje kliatbu: „Bodaj si viac nebol nikdy milovaný!“ (tamže).

Boj Miliny s láskou prechádza nezvyčajnými peripetiami. Od chorobne väsnivej, nekontrolovanej **emocionality** sa lomí do trpkého pohádavého odporu. Vedome vyslovená kliatba je prejavom odvrátenej strany lásky – **antiláska**. Jej rub skrýva náznak rodovo orientovaného odporu – **misandrie**.

B. Slančíková-Timrava priniesla do slovenskej literatúry svojrázne prepracovanú paletu ženských postáv, ktoré si vo vzťahu s mužom vybojúvajú svoju rovnocenosť, pričom v antagonistickom postavení vyhrocuje ich vz dorovitosť až k misandrickému odporu.

Na záver ešte uvedieme názor literárnej vedkyne D. Hučkovej (s odvolaním sa na M. Mikulovú):

- o „Z hľadiska estetického hodnotenia literárnej tvorby žien z prelomu 19. a 20. storočia v procese vývinového formovania slovenskej literatúry získala zásadnejšiu pozíciu iba tvorba B. Slančíkovej-Timravy, ktorá patrí do kánonu modernej slovenskej literatúry.“ (in: Hučková, 2014, s. 91; porov.: Mikulová, 1993, 2010).

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. **Ženská optika** narátorky, psychologizujúci prístup k tvarovaniu postavy v súhre so subjektívnosťou žánrovej formy (deník, list) umožňuje pôsobivo rozvinúť introspekcii a vhľad do zákutí ženského sveta – **ženskosti**.
2. **Princíp antinómie** kompozične uplatnený vo vzťahoch mužských a ženských postáv a kontrapunkticky aj v stvárnení ich vnútornej a vonkajšej reality znásobuje estetický účinok **rodového aspektu**, ktorý sa stáva v prípadoch na rozhraní 19. a 20. storočia jedným z dominantných problémov.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Porovnajte ženskú a mužskú optiku B. s. Timravy a J. Jesenského s prihliadnutím na kompozičné postupy a výraz komického. Sledujte pritom funkciu vnútorného monológu a typ narátora.
2. Do tabuľky prehľadu stvárnenia mužskosti a ženskosti vpíšte atribúty Timraviných postáv a zhodnote ich originalitu na pozadí konfrontácie s literárnovedným názorom M. Mikulovej:
 - o „Motívy v prvých pokusoch veršovania „predznamenali základný tematický okruh neskorších Timraviných poviedok z prostredia dedinskej inteligencie s dominantnou téhou vzťahu ženy a muža, v ktorých už zaznievali trpké tóny citového rozčarovania nad ľubostnou disharmóniou.“ (Mikulová, 2005, s. 33)
 - o Novely s autobiografickou hrdinkou „boli až prekvapujúco originálne, formálne nesúviseli s ostatnou prázrou slovenského realizmu, a tak provokovali nielen obsahom, ale aj úsilím o rozrušenie realistického klišé.“ (Mikulová, 2005, s. 34)
3. Napíšte esej na tému: *Literárne premeny ženského sveta na prelome storočí (19. – 20. versus 20. – 21.).* Využite pritom stat... s presahom na osi času.

Hana GREGOROVÁ

Už pri vstupe do literatúry bola Hana Gregorová (1885 – 1958) pre svoje názory a aktivity v prospech ženského hnutia prijímaná kontroverzne. Ako sa v scenári jednej relácie v Bratislavskom rozhlase (pri príležitosti 50. narodenín) dočítame, Gregorová na to spomínała veľmi živo: „Keď som vydala roku 1912 v Liptovskom Sv. Mikuláši knížku ‚Ženy‘, vtedy vzbúrili sa proti mne takmer všetci, nielen muži – páni spokojní so smutným vzdelanostným stavom a sociálnym postavením slovenskej ženy, ale aj – a to bolo tým bolestnejšie – slovenské ženy.“ (Slovenská národná knižnica, Literárny archív, signatúra č. 43 Z 12, s. 2). V inej relácii zas hľadala príčinu odmietavej reakcie: „Asi úvodné slovo ju urobilo revolučnou. Ved’ postavy sú pasívne a trpežlivé, že to až bolest budí. Zobudíť ich k ľudskejšiemu sebavedomiu bolo túhou knihy.“ (Slovenská národná knižnica, Literárny archív, signatúra č. 43 Z 17). Pôvodný autorský zámer zreteľne vpísala do obrany na kritiku v článku **Ženská otázka**, kde vysvetľuje, že jej snahou bolo, „aby sa žena vychovala k samostatnému duševnému životu, aby: ‚prestala bojazlivá poslušnosť k mužom – pánom.‘ Kde tej bojazlivej poslušnosti niet – načo sa rozčuloval, ctení páni?“ (in: Slovenská národná knižnica, Literárny archív, signatúra č. 43 Z 9, s. 2) a ďalej apelovala: „Kto si knížku ‚Ženy‘ rozumne prečíta, pochopí, že odvraciam ženy od práznej mŕtvosti a učím národnej práci.“ (tamže, s. 8) a navyše: „V knižke povzbudzujem, aby žena nehlivela pri mužovom boku.“ (tamže, s. 9).

Ako o tom svedčia dochované rukopisy či strojopisné koncepty článkov Hany Gregorovej z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine, priodvážne a otvorené formulovala kritické názory na degradujúce postavenie žien, ktoré oproti spoločenskému zvýhodneniu mužov bolo na prelome storočí už neúnosné a neakceptovateľné. Napr. v článku **O výchove ženy** píše: „Ideál pasívnej, krotkej ženy, bez vlastnej mienky, je už nie ideálom, ale

zaostalošťou a necnosťou.“ (Slovenská národná knižnica, Literárny archív, signatúra č. 3 Z 10, s. 1).

Jej zbierka próz **Ženy** (1912) nebola výnimočná z hľadiska umeleckého zobrazenia. Mimoriadny záujem však vyvolala nezvyčajným tematizovaním ženskej túžby po slobode a autonómnej sebarealizácii. Zámerom interpretácie jej textov je preto zoznámiť sa s autorkinou umeleckou optikou, poukázať na estetickú kvalitu jej prozaickej koncepcie a na impulzy vedúce k zmene rodového stereotypu, t. j. dobového myslenia žien, ale aj myslenia o ženách.

Kliknite alebo skenujte:

zbierka online neprístupná → vyhľadajte v knižnici...

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122018/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122019/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

► **V interpretačnom postepe** sledujeme: kompozičné postupy (kontrast, paralela a pod.), vzťah témy a problému, konfiguráciu postáv, mieru antinómie postáv, problémové stvárnenie postáv, ich mužskosti a ženskosti, typizáciu postáv, obraz patriarchálneho rodového modelu, postup od explicitnosti k implicitnosti estetickej/umeleckej výpovede.

► **Kľúčové pojmy:** patriarchálny rodový model, humanistický model diferencie, rodový stereotyp: rola matky, emancipácia, feminismus, žena-intelektuálka, rodová rovnocenosť a rovnoprávnosť, femininita, her-story

Literárny profil modernej – emancipovanej ženy

Prozaickú zbierku **Ženy** (1912) venovala H. Gregorová svojmu manželovi J. G. Tajovskému so slovami: „Môjmu mužovi z lásky a úcty za porozumenie pre vyššie snahy a povzbudenie k spisovateľstvu“ (Gregorová, 19466, s. 11). V interpretačnom čítaní zo súboru jej textov predstavíme štyri prózy, v ktorých bude možné zhodnotiť prínos autorky do estetického modelovaného sveta žien.

Slečinka a slúžka. Oproti sebe v nej stoja dve spoločensky odlišné slečny, bohatá gazdovská dcéra Mariška a chudobná slúžka Hanka.

Mariška, poloslečna, polosedliačka s lákavým venom je sice mužmi obletovaná, ale na postup po spoločenskom rebríčku jej chýba patričné vzdelanie, aby mohla **reprezentovať** vyššie postaveného **manžela**. Na to však ani jej rodičia, ani ona nepomysleli. Autorka ju

6 V interpretácii vychádzame z druhého vydania zbierky z roku 1946, ktoré je oproti prvému vydaniu prepracované.

charakterizovala ako povrchné, plytké dievča, ktoré pre svoju nevzdelenosť nedosiahne šťastie. Slúžka Hanka, „od prírody nadaná“ (Gregorová, 1946, s. 18), túži popri robote byť **sčítanou**, chce pozdvihnuť svoj duševný život na vyšiu úroveň, no naráža na neprajnosť a vyhrážky panej, od ktorej je existenčne závislá.

Stav nenaplnenej túžby a krvidy a ani **spoločenský status** autorka umelecky nevyhrocuje. Stačí jej konfrontácia uzavretá paradoxom: rovnako ako Mariška je „*za gazdu nerobotná, za pána nesúca*“ (s. 24), ani Hanka nemá na výber: „*I jej osud je spečatený. Ak ostane v službe, bude otrokom cudzích, – ak sa vydá, otrokom svojich*“ (tamže). Napätie nastolených rozporov sa napokon prenáša na čitateľa. Otázka „*Bude niekomu ľúto?*“ (tamže) má v príjemcovi vyvolať empatiu, ktorá sa tak stáva „zatextovo“ situovaným problémom. Explicit si vyžaduje reflektovať a (roz)riešiť Hankino beznádejné položenie až v mimoestickom priestore.

Prvá charakterová črta ponúka obraz slečien, ktoré tvoria kontrastívnu dvojicu: obe majú svoju túžbu, Mariša vydať sa za pána a Hanka vzdelávať sa. Mariša však môže byť len bezobsažnou **ozdobou muža** a Hanka zas len jeho duševne ubitým **otrokom**.

Prvá obeť. Próza zachytáva životnú situáciu osemnásťročnej slečny, Oľgy Bielych. Problémom je, že sa Oľga nevie prispôsobiť **konvenciám**: chystať si výbavu a čakať na vhodného ženicha sa jej prieči. Sníva o živote vzdelanej a finančne sebestačnej, zamestnanej ženy. Pre rodičov a priateľky sa stáva nepochopenou čudáčkou. Život v malom meste ju nudí a rozhovory o receptoch či dvorenie a lichotenie mládencov vníma ako márnenie času. V očiach potenciálnych nápadníkov sa javí ako lenivá, zlá, protivná, smiešna a nedomácka (Mladenci inak súdili: – „*Zaujímavá, milá, ale nesúca do manželstva, čo s ňou v rodine?*“; s. 55), ale vo svojich očiach bojovala za **ideál slobodnej voľby**. V obšírnych úvahách kriticky prehodnocuje sprofanované manželstvá, otopenosť a ponižujúcu zatŕpknutosť žien, ale upozorňuje aj na prajné pomery pre chlapcov, ktorým sa slobodná voľba ani vzdelenie neodopiera. Rovnako túži po sebaurčení, po výnimcočnosti medzi ženami – chcela by zmaturovať, byť učiteľkou, vychovávateľkou alebo prvou slovenskou lekárkou. Napokon rodičov žiada aspoň o obchodný kurz. Autorka dala postave Oľgy na jej pomery prehnané ambície.

Odpor rodičov narastá a takisto aj Oľgin vzdor proti vydaju za muža, s ktorým si „nezodpovedá“. Oľga, nerešpektujúc ustálené spoločenské konvencie, odmieta **vydaj-predaj**, existenčnú závislosť a otročenie. V mužovi chce nájsť priateľa, duševne s ním sympatizovať alebo radšej sa nevydať: „*Nechcem byť poníženou, akou si ty bola celý život, chceme byť svojím človekom!*“ (s. 61).

Rozporuplnosť Oľginej psychiky, vykreslená prostredníctvom motívov ako vnútorný nepokoj, roztrpčenie, sklamanie, náladovosť či exaltovanosť, vedú k modernisticky rozkoľsanej postave inklinujúcej k novoromantickej vzbure: „*Nech už i pre mňa začne život nepredpojatý, nezávislý od rodiny. Slobodný! Žiť! Žiť! – volalo oslobođene jej vnútro a s týmto slovom prebehla záhradou pred domom [...].*“ (s. 72) Neskúsená, málo ostražitá podľahne lákadlám bohémskeho života a zo smelých ilúzií klesá do morálnej pripasti. Z úspešnej pestúnky je obeť povrchnej lásky muža, ale aj diktátu ustálených **rodových stereotypov**.

Tragickosť jej osudu je následkom väšivej túžby žiť inak, než to mladej žene určovali spoločenské konvencie: mať **právo na sebaurčenie** ako chlapci, byť nezávislá od muža ako oni. Oľginou mérou bola **autonómna rovnoprávnosť** ženy, rovnocennosť jej spoločenského statusu.

Mariš Garabč, 2019

Sny. V tejto próze prevažuje reflexívna zložka, ilustratívne doplnená replikami ženskej postavy pani Uličnej. Estetické predpoklady textu sa oslabujú už v úvode, kde je problém priamo pomenovaný ako žiaľ sklamanej ženy, s ktorým sa stotožnila už aj jej dcéra Elenka. Naznačená **maternálna línia** dostáva v texte osobitné atribúty.

Úvahy **ženy-matky** odkrývajú trpkú dezilúziu, zmarený sentimentálny sen o rozprávkovej manželskej láske, s ktorou do manželstva vstupovala. „Sen zdedený od pramatky“ ako mýtu sa rozpadá a ostáva sklamanie a nešťastie ženy, ktorá nevie nájsť spoločnú reč s mužom a prepadá nude. Jediné, čo jej v peripetiách života a chvíľkových záchvevoch lásky ostáva, je dieťa a rola matky.

Odcudzené manželské vzťahy ženy a muža autorka predstavuje ako dva kontrastne odlišné svety: on je chladný, nevšíamavý, ona nepochopená, rozorvaná. Dôsledok: kým žena túži po duševnom priateľskom dotyku, tak muž túži po usmievavej, veselej žene, ktorá žije jeho životom. Do opozície tak autorka stavia problematizovaný **patriarchálny model**, v ktorom sa žena stráca v mužovi a trpí, a rodiaci sa koncepcia **humanistickej rovnocennosti** a autonómnosti. Pomenováva aj príčinu: stereotypy vo výchove ženy, ktorej nikto nepovedal, že mužova hodnota nie je len v láske k nej, ale aj v jeho účinkovaní vo verejnem živote. Pre túto nevedomosť žena verí sentimentálnej ilúzii o živote, z ktorej ju môže vytrhnúť len rola **sebaobetavej matky**. Perspektíva zmeny je v jej pôsobení na dcéru: „*Či nie je veľký údel života inak vychovať dcéru, než ako vychovali mňa?*“ (s. 88).

V závere prózy opäť naznievajú bezútešné motívy večného kolobehu – stereotypy maternálnej línie. Sen s prírodnou paralelou tiahnúcich oblakov a padajúceho súmraku je však už predzvestou nových čias: „*Ale dcéra jej dcéry bude už ženou novej, chápajúcej, sveta skúsenej generácie.*“ (s. 89). Po romanticko-sentimentálnych ilúziach, realistických dezilúziach a skepse anticipuje nástup moderny, v ktorej sa skrýva **zmena rodových stereotypov**: v inej materinskej výchove dcér. Rola ženy-matky dostáva nové zadanie, a to výchovu **modernej ženy**.

Svetlonos. Je to posledná zo súboru jedenástich „her-story“, ktorá uzatvára zbierku zameranú na obrazy príbehov žien. V umeleckom priestore autorka rozohrala kontradikčné, kontrastné aj protikladné dvojice postáv: Horský – jeho manželka, Horská – Dubská, Horská – autentická rozprávačka. Umelecký účinok posilnila aj prácou s náznakom a dejom, ktorý vedie v dvoch líniach, a to v súkromnej a verejnej (manželského života a ženských aktivít).

Citatel' sa v úvode bezprostredne ocítá uprostred dialogicky rozvinutého konfliktu muža a ženy, v ktorom je muž vychovávateľom nedokonalej manželky. Jeho traumatisujúca autoritativná reakcia zmenila pohľad Horskej na manželstvo. Fyzicky trestaná v detstve a teraz verbálne napádaná manželom stráca ilúzie o rozprávkovej **harmónii v manželstve**, ktoré je pre ňu zatvoreným kruhom. Horská si uvedomuje svoju inakosť: nezypadá do **patriarchálneho modelu** vzorovej ozdoby žijúcej v závese muža, pre jeho šťastie a pohodlie. Má odpor k domácim prácam, nepopiera, že prachovka a vareška sú jej nemilé, a poukazuje na nerovnoccenné postavenie žien pri sebaurčení. Má výšie, intelektuálne potreby, iné vzory: vzdelené ženy – spisovateľky, vedkyne, revolucionárky. Hľadá sa, vnútorné sa búri, smúti, pohŕda sebou, t. j. vyvíja sa, klesni si cestu k novej, spoločensky prospešnej role, minimalizujúc pozíciu dokonalej gazdinej.

Do diania prostredníctvom rozhovoru Horskej s rozprávačkou príbehu vstupuje pani Dubská. Tá je, ako rozvedená **žena a radikálna feministka**, názorovým protikladom pani Horskej, ktorá je za **emancipáciu žien**, ale v umiernenej forme. Horská s ňou súhlasí, ale

nie bezvýhradne. Súdobé radikálne postoje voči manželstvu, ktoré jej autorka vložila do úst, súce odmieta, no v istej miere s nimi aj súhlasí: „*Mrvnejšie je rozísť sa, ako žiť s niekým, s kým si nezodpovedáme.*“ (s. 184) alebo: „*Kým muž bude panovačný, bude merat dvojakou morálkou, kým žena nebude pre neho ničím iným len ženou, bude finančne závislá, duševne nesamostatná, šťastné manželstvo u nás nenájdete. [...] Treba, aby v láske bolo i priateľstvo, rovnoprávnosť ducha a nielen poddanstvo so strany ženy a moc so strany muža. Pán a slúžka je dnešné manželstvo, taká lepšia slúžka, ktorú si „povýšil“ na milenu, ale i tu bez ohľadu na to, či je disponovaná alebo nie.*“ (s. 185 – 186). Vďaka revolučnej horlivosti „svetlonosky“ našla Horská vlastnú cestu. Namiesto tvrdej radikálnosti presadzovala **umiernenosť**. V procese sebauvedomenia ju autorka formuje ako ženu, v ktorej dozrieva rozvážnosť, odmieta bezstarostnú, naivnú detinskosť a chce bojovať proti prázdnote života, za jeho duchaplnosť. Dokáže si priznať aj pred mužom, že sa jej nechce, či zabudla urobiť to či ono, lebo domáce práce považuje za malicherné a podružné. Jej métonou je intelektuálna aktivita a spoločenský prospech. Narastajúce konflikty ostriá hrany, rozdeľujú, ale menia postoje: kým ona citovo otupieva, odcudzuje sa a v duchu pripúšťa rozvod, tak aj muž prechádza vnútorným zrením. Napokon obaja našli jeden v druhom cenu človeka, s ktorým kedysi osudovo spojili svoj život. Zásadným impulzom je otázka: „*A toto všetko by mali teraz potrahať pre nedokonalosť či svoju, či manželstva?*“ (s. 196). Zameriava ňou pozornosť na inštitúciu manželstva, formu spolužitia muža a ženy, ktorá smeruje k jej reaktualizácii: „*Hoci si boli vedomí toho, že sa púšťajú do nového boja, nebáli sa, cítili sa silnejšími, bojať ho nielen so sebou, ale i s pomermi. Rozchodom by sa nič nenapravilo a naprávať treba. Budovať.*“ (tamže) Svetlonosný lúč uskutočňovaných túžob vo finále roztvára perspektívu nádeje, ale už nič nevyslovuje, len esteticky účinne naznačuje.

V próze sa nastoľujú závažné dobové spoločenské problémy: rozklad inštitúcie manželstva, ktoré zodpovedalo zastaranému **patriarchálному modelu a národné ženské hnutie**, ktoré vytvorilo podmienky na jeho **reaktualizáciu**. Aj keď samotné riešenie tohto závažného problému vyznieva na ploche poviedky prvoplánovo, naznačuje, že umelecká literatúra mala ambície byť „svetlonosom“, ktorý nielen ako účinná zbraň v boji za **„moderné“ postavenie žien**, ale aj ako nástroj klesnú ženám cestu z privátneho do verejného života. Verejná sféra, pre **ženy-intelektuálky** dovtedy nedostupná, umožnila zaujať popri mužoch zrovnocenčujúce (aj zrovнопrávňujúce) postavenie.

Autorka v zbierke **Ženy** predstavila ženu-intelektuálku, ktorá si spontánne, umiernene alebo miestami aj radikálnejšie vydobýa autonómne postavenie v spoločnosti, no nechce byť radikálnou feministkou. V emancipačných snahách ženské postavy H. Gregorovej dozrievajú, menia životné postoje a vymaňujú sa z ustálených stereotypov. V role ženy autorka etablovala nový **mód** – sčítanú, vzdelenú/vzdelaniachtívú, profesijné sa angažujúcu ženu, ktorým otvorila v slovenskej literatúre problém jej súdobého **spoločenského postavenia** a verejného pôsobenia. Pod jeho vplyvom sa však dáva do pohybu aj **rodový model**, ktorý v binárnej schéme patriarchálnych vzťahov už na začiatku 20. storočia neobstál.

Umelecká tvorba Hany Gregorovej odrážala modernizačné procesy, v ktorých sa presadzovala, aj vďaka ženám aktivistkám, párová dualita, vo feministickom diskurze zodpovedajúca **humanistickému rodovému modelu**. Zbierkou próz **Ženy** zároveň potvrdzuje, že jej primárnu ambíciu bolo prebojovať sa svojbytným „ženským“ chodníčkom k novej **sebaprezentácii žien**, nasmerovanej k obzoru so spoločnými žensko-mužskými, t. j. ľudskými životnými métami.

■ Estetické profilovanie modernej – emancipovanej ženy:

Sledujte postupné formovanie ženských postáv v intenciách rodového aspektu a doplňte chýbajúce položky (indície sú v zátvorke) na základe sprostredkovanej aj vlastnej čitateľskej skúsenosti:

- o **1. Slepčinka a slúžka** – (slúžka verus spoločenský status)
- 2. **Žiarlivý** – nešťastný vydaj obmedzí žofkino vzdelenanie a kultúrny rast, má však v sebe potenciál budúcich zmien, ktorý sa rodí z výbojních impulzov utláčanej ženy;
- o **3. Prvá obet** – (individuálna túžba po autonomite verus rodové stereotypy);
- o **4. Sny** – (rodové stereotypy verus výchova);
- 5. **Kam?** – spoločenský systém neponúka náhradnú alternatívu za rolu matky a nepočíta s finančne nezávislou ženou, z jej rezignácie sa vynára nová alternatíva – revoltujúca priebojnosť;
- o **6. Mužovi** – prečítajte si prózu a doplňte: (iniciácia ako cesta k rovnocennosti);
- 7. **Odpoved priateľke** – postupne desentimentalizovaná láska, demýtizované materstvo, devalvácia roly ženy, emocionálna anestetika sú obrazom úpadkovej, dekadentnej tendencie, ktorú v perspektíve budúcnosti zmení až potomstvo;
- 8. **Z manželstva** – strata zmyslu života bezdetnej ženy, ktorej náhradnou alternatívou je rola vychovávateľky mládeže, otvárajúca ženám verejnú sféru spoločensky prospešného účinkovania.
- 9. **Kapitánka** – žena degradovaná na gazdinú-milenku sa vymaňuje z područia egoistického muža a sebavedomo si volí nezávislosť.
- 10. **Po žobrani...** – prehodnotenie glorifikovanej ženy-matky, ktorá má nedôstojné miesto v spoločenskom systéme. Jej aktuálnu pozíciu reprezentuje profanovaný obraz žobráčky.
- o **11. Svetlonos** – (patriarchát verus emancipácia a feminismus).

■ Zhrnutie:

Doplňte chýbajúce klúčové výrazy:

V jedenástich prázach zbierky (?) H. Gregorovej sa moderné (?) ženy odhodlávajú k sebavedomým činom: prenikajú do (?) sféry, aktivizujú sa za svoju (?). Sú postavami formovanými na priesiečníku tzv. reálneho realizmu a moderny. Ich ženskosť je charakterizovaná atribútmi: (?)

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Emancipáciou žien vo **verejnej sfére** sa mení ustálený rodový stereotyp a s ním aj ich pozícia v patriarchálnom rodovom modeli, ktorý sa reštruktuруje v prospech **egalitárskeho modelu diferencie**.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Diskutujte o osobných názoroch H. Gregorovej, aj na pozadí autority s. H. Vajanského, a konfrontujte ich s jej uměleckou výpovedou:
 - o Zo spomienok na prednášku v Živene: „*Dokazovala som v nej, ako je slovenská žena kultúrne zaostalá, ako v manželstve má „právo“ iba mlčať, podriadať sa vo všetkom mužovi, s ktorým božechráň o niečom polemizovať; napokon, kde by na to vzala nielen odvahu, ale vôbec um? Pokladala som za nemravné mrhanie mladosti nekonečným hák-kovaním čipiek do výbavy a poníženým čakaním ženicha. Práve také nemravné bolo bohatstvo a prázdný luxus, ktorý bez protestu našich mrvavárcov vnášali bohaté ženy do svojich rodín. Naproti tomu som vysmiala spojitosť pojmu pravého vzdelenia ženy s ohrozovaním jej dobrých mrvavov.*“ (Gregorová, 2007, s. 101)
 - o „*Svetozár Hurban-Vajanský nazýva nezávislé úsilia žien „mužskými prostriedkami“ a ako také ich odsudzuje. Ideál ženy sa má vraj vznášať ako „duchovný obraz nad bojujúcimi, ako posila, ako prameň oduševnenia duchovnej opory“.* Aké sú to falošne vzletné slová! Bez skutočného podkladu. Akáže posila a duchovná opora sa dá čakať od ženy pasívnej a vo všetkom závislej od muža?“ (ibid., s. 100)
2. Prečítajte si prózu I. Kraska *Naši* a porovnajte jeho zobrazenie emancipácie a feminismu s H. Gregorovou. Ich pohľad konfrontujte s prózou *Emancipovaná!*, ktorá vyšla v časopise *Dennica* (1902):

► NÁMET NA KONFRONTÁCIU

Ľudmila GROEBLOVÁ

Ľudmila Groeblová (1884 – 1968) ako jediná autorka zaradená medzi predstaviteľov slovenskej literárnej moderny napísala jedinú prózu *On* (1907). Rodová motivácia prezrádza námet: umelecky transponovať látku čerpanú zo životnej reality, ktorou sa autorka v sebavýpovedi vysporadúva so vzťahom k básnikovi Ivanovi Kraskovi, tiež predstaviteľovi literárnej moderny. V umelecky ladenom dialógu odpovedá na jeho prózu *Naši* (1907). [Online/QR]

■ Kliknite alebo skenujte:

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/121896/view?search=Dennica&page=10&p=separate&tool=search&view=0,2455,4061>

- **V interpretačnom postupe** sledujeme: oslabenie epického a posilnenie lyrického princípu, kompozičné postupy, emocionálnosť v téme lásky, typizáciu postáv, stvárenie mužskosti a ženskosti.
- **Kľúčové pojmy:** rodový stereotyp, maskulinita, femininita

Od stereotypu k modalite: „prepólovanie“ femininity a maskulinity

Ľudmila Groeblová vo svojej modernisticky ladenej próze *On* (in: Gáfrik, 2007, s. 118 – 126) prináša už v titule rodový impulz odhaľujúci zameranie na **pól maskulinity**. V príbehu Janka Marušiaka a Milice kontrastívne uplatňuje princípy paseizmu a realizmu. Janko sa snaží obnoviť minulosť lásky, oživuje spomienky a vo svojich predstavách snuje budúlosť. No prítomnosť, v ktorej má Milica nový vzťah, nevníma. Prítomná realita má aktuálne ohnivká zrežazenia, retroaktívnosť v introspekcii nepripúšťa, a preto lyrické impulzy ostávajú bez ďalšej perspektívy. Aj napriek snahe Janka Marušiaka spejú k vzájomnému odpuzovaniu: „*Tú som bozkával – napadlo mu a hrozná túžba zopäla sa v ňom, privinúť ju k sebe. Ale zarovno cítil, že mu Milica akosi uniká, že ju snáď už nikdy nedosiahne. Stávala sa mu tým len drahšou – ako to už býva.*“ (ibid., s. 123). Vyznanie lásky ukončí Milica rázne: „*Tak sa nepozerala Milica nikdy na neho, ako hľadela teraz na fotografiu Ivanovu. ,Toho mám rada!', zaznelo vážne, určito v tichej izbe.*“ (ibid., s. 126).

Novoromantizmom poznáčená mužská postava Janka Marušiaka žije v zajatí iluzórnych predstáv. V nich minulosť a budúlosť sa spája mimo reálnej prítomnosti. V stvárení mužskej postavy dominuje **lyrický princíp** smerujúci k sentimentálnemu afektu, ktorý poukazuje na asymetriu v rodovom stereotype a emocionalite výrazu. Ženská postava Milice je ukotvená v racionálnej realite a efemérnej ilúzii sa vzpiera: „*A podivné! Čím vrelšie hovoril doktor, tým chladnejšou sa stávala Milicina hlava.*“ (ibid., s. 125 – 126).

V próze *On* predstavila autorka postavu muža, ktorej atribúty psychózy (depresívne stavvy striedané s eufóriou) problematizujú **maskulinitu**. V jej stvárnení absentujú predispozície na funkčné naplnenie ideálnej **mužskej roly** v rámci rodových stereotypov. V umeleckej literatúre však práve tzv. atributívny deficit posilňuje estetický účinok tvarovania postáv, v tomto prípade postavy mužskej.

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Problémový záber na rodový aspekt v psychologickej rovine je podložím na narúšanie ustálených predstáv o **maskulinite** a **femininite** a iniciuje prechod od ich polarizácie k diferencovanej modalite.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Zhodnoťte literárne posuny rodového aspektu na osi času v prízach ženských autoriek/mužských autorov a vyslovte vlastný názor na funkciu **literatúry pre ženy** v procese sociálno-spoločenských zmien. Vyberte si tému:

- o *Emancipácia ženy na prelome 19. a 20. storočia v slovenskej literatúre.*
- o *Rodový aspekt v optike žien a mužov v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia.*

Využite pritom informácie z knihy *Hana Gregorová – Slovenka pri knihe* (Cviková – Juráňová, 2007, napr. z kapitoly s. 98 – 114).

... s presahom na osi času:

Uršula KOVALYK Zuska KEPPOVÁ

Prostredníctvom porovnania vybraných próz zo zbierky *Travesty šou* (2004) od feministicky orientovanej autorky Uršule Kovalyk (nar. 1969) s knižným debutom Zusky Kepplovej (nar. 1982) *Buchty švabachom* (2011) sa pokúsime priblížiť aspekt rodovosti v súčasnej literatúre. Ponúkame tým presah z obdobia formovania rodovej perspektívy na pomedzí 19. a 20. storočia k jej aktuálnej podobe v súčasnosti [online/QR]:

■ Kliknite alebo skenujte:

úplné znenie próz online nedostupné → vyhľadajte autorky v online katalógu knižnice podľa ISBN: 8085549557 a 9788081080296 alebo EAN: 9788097277772.

ukážka poviedky Z. Kepplovej Trianon z knihy *Buchty švabachom*:

<http://www.aspekt.sk/content/aspektin/ukazka-z-knihy-buchty-svabachom>

- **V interpretačnom postupe** sledujeme: tematicko-problémové stvárnenie rodového aspektu s dôrazom na špecifické modelovanie mužskosti a ženskosti, protiklad emocionálnosť – anestetickosť.
- **Kľúčové pojmy:** *rod, pohlavie, frigidita, queer, rodový stereotyp: archetypálna rola, maternalita, maskulinita, femininita, animalita*

Ženskosť v ohrození

Do užšieho výberu sme vybrali štyri prózy U. Kovalykk: *Júlia, Samovražda, Obyčajný mŕtvy otec a Dažďový Jo*.

V próze *Júlia* (Kovalykk, 2004, s. 84 – 89) sa autorka sústredí na problém manželskej intimity, ktorá ani zdaleka nezodpovedá ideálu (posvätnej) jednoty muža a ženy, naopak, je deformáciou (religiózneho) **archetypu**. Ona a on sú ako dve samostatné bunky rozdielnych organizmov, sú vzdialení neporozumením, oddelení komunikačnou bariérou. Devalvácia vzťahu má však hlbšie príčiny. Jeho ideálna podoba je nahradzana živočíšnou paralelou dravca a koristi, ktorá sa zmieta v pocitoch úzkosti a strachu o „prežitie“. **Intimita** poňatá ako **biologická potreba** je zredukovaná na povinnosť, splnenie slibu: má dať – dala.

Exponovaná postava ženy už od začiatku poviedky nesie znaky zámernej synekdochickej redukcie. Žena je bielym telom, povrchnou prázdnotou bez duše. Symbolické zastúpenie bielej farby predznamenáva problém – emočný chlad, poruchu ženskej sexuality, **frigiditu**. Absentujúci emocionálny hlbkový rozmer autorka zakódovala do symboliky namaľovaného obrazu oka v pohári, ktorý sa Júlii na ceste do obchodu mihol spoza záclony okna jedného bytu. Z jej podvedomia sa však opäť vynára vo chvíli intímneho aktu. Aj ona je ako oko uviaznuté v pohári – trpiaca a zúfalá, skrytá pred očami iných. Jej vlastná záclona zastierajúca poryvy zranenej duše nesie stopy po prachu dlhodobého nezáujmu, ľahostajnosti, zabudnutia. Príbeh „Júliinho“ obrazu aj naprieck jej snahe zaujať ním muža, ostáva v intímnych chvíľach bez odozvy. Ten netuší, že jeho žena napokon rezignovala na volanie o pomoc. Pre manžela sa tak stala zatvorenou knihou. V týchto súvislostiach nie je znecitlenie – **anestetickosť** (Welsch, 1993; porov. Burdová, 2012) – ženy prejavom nepochopiteľného odmietania, ale podmieneným obranným mechanizmom, „obalom“, ktorým sa ohrozená ženská duša chráni.

Napokon ani periférny motív opilca, zakomponovaný v úvode aj v závere príbehu, nepreniká do problémovosti témy náhodne. Následok zraňujúcej skúsenosti tvorí začarovany kruh, v ktorom je žena obeťou **mužskej animálnosti**.

V poviedke *Samovražda* sa ocitáme za tragicou hranicou života a spoločne so ženskou protagonistkou konfrontujeme prežité na pozadí vžitých **rodových schém**. Životný príbeh predstavený cez povrchnú prizmu telesnosti popiera emocionálnu hlbku. **Deviáciemi** zdeformovaný obraz rodiny obracia tradičný model naruby. Domov nie je útočiskom, mama nie je láskavým pilierom rodiny a otec nie je ochrancom ani autoritou. Dieťa nie je darom, ale stáva sa obeťou rodičov. Incestom poznačená detská duša vstupuje do života vo veku ženy s deprívaciou, ktorej dôsledkom je emocionálny chlad – anestetika. Umŕtvená **ženskosť** je devalvovaným odleskom rodového vzoru, roly, ktorú nevie, nemôže, nedokáže zastúpiť. Samovražda je obraznou tragédiou ženy-milenky. **Deštrukcia archetypálnej roly ženy** je evolučne podmienená devalváciou rodovej schémy. Obrazne povedané – je ako „mutácia“ v maternálnej línií rodu.

Tretia poviedka *Obyčajný mŕtvy otec* zachytáva problém ženy, ktorá sa s otcovým nepriatím nedokáže vnútorne vyrovnať. Bráni sa pred jeho alkoholizmom, agresivitou, ale najmä pred nezáujmom o ňu, a zároveň potláča nutkanie iniciovať stretnutie s ním. Navyše v sebe odmieta zdedenú genetickú výbavu po otcovi, a preto nedokáže prijať ani samu seba. Dlhodobá a neriešená predpojatosť dcéry voči otcovi, ktorý v rodovej schéme chýbal a vo svojej mužskej úlohe zlyhal, prehlbuje **frustráciu ženy**, ktorú vyrieši až pohreb otca.

Povedka nastolila naliehavý problém – vplyv otca, jeho mužskej roly na formovanie roly ženy.

V poviedke **Dažďový Jo** sa ženská protagonistka prenáša od ilúzie cez konfrontáciu s reálou k dezilúzii. Z frustrujúcej osamotenosti nachádza východisko – vlastnú predstavu muža, aj keď z nej vzišiel ideálny gýč – trpaslík vhodný iba ak do záhrady. Je ale prítluný, odovzdaný ako dietá, hravý ako mača a ešte aj bezchybne prítážlivý. Osamotená žena sa vyrovnáva s deficitom partnera kompenzáciou, aby tak nadobudla stratenú duševnú rovnováhu a aspoň ilúzorne naplnila rolu matky a milenky.

Akoby si **ženskost** v túžbe po sebarealizácii sama žiadala niektorú z funkčných form spoločensky akceptovanej **ženskej roly**.

■ Queer ako alternatíva

Debut Z. Kepplovej **Buchty švabachom** (2011) pozostáva z dvoch častí: *Môžeš sa nebáť a Trianon – Delta*. Tematicky sú spojené osudom žien – (i)migrantiek, ktoré z rôznych dôvodov odišli zo svojho domova a usadili sa za hranicami vlasti v niektoej z európskych metropol (Paríž, Londýn, Helsinki, Budapešť). V prvej pätici epizodicky ladených príbehov autorka postupne reaktualizuje mýtus domova. Jeho fókus tvorí **archetypálny model ženy** – matice. Jej prislúcha aj rola gazdinej, aj strážkyne pamäti rodu, ktorá prežíva v podobe rodinných historiek – „slovných amuletov“. Škála ženských rol podmienených spoločenským fenoménom migrácie sa postupne rozvetvuje na ďalšie varianty: žena-hráčka – karyatída – varovkyňa – feministka a „emigrantka“.

V príbehoch žien nezaostáva ani rozvíjanie protikladu **ženskost** – **mužskost**. Tvoria jeden z komplementárnych atribútov rodovosti, vychádzajúcich z diferencovanej škály sexuality. V nej popri **heterosexualite** má svoje miesto aj **homosexualita a bisexualita**, ktoré sú základnou zložkou rodovo uchopenej problémovosti.

Druhá časť knihy *Trianon – Delta* prostredníctvom obrazu moderne poňatej mýtickej iniciácie (cesta do pomyselného lona Európy k najmladšej Delte Dunaja, predstavujúcej rajské prostredie) patrí návratu žien k biologickej determinácii, k heterosexuálnej orientácii v páre. Reaktualizáciu mýtu (fázu iniciačného prerodu) umocňujú aluzívne antické inšpirácie (únos Európy, Pygmalion), obohacujúce problematiku rodovosti o kultúrno-axiologický rozmer, v ktorom má určujúce postavenie duchovné (kresťanské) a literárne (mýtické) dedičstvo.

V dvoch častiach knihy *Buchty švabachom* je možné dekódovať vzájomne podmienený reťazec: pohlavie – rod – národ. „Genotyp“ ženy je však zasadený do kultúrnej tradície, determinujúcej výslednú podobu – „fenotyp“ modernej ženy – Európanky.

■ Porovnanie

Po analyticko-interpretačnom pohľade na štyri prózy U. Kovalyk a prozaickú prvotinu Z. Kepplovej (podrobnejšie: Hajdučeková, 2013) môžeme v nich porovnať tendencie rodovosti. Vybrané prózy U. Kovalyk naznačujú, že časť **feministicky** orientovanej literatúry zvädza **boj o samotnú ženskost**, ktorá sa sama v sebe problematizuje. Zároveň poukazuje na **de(kon)štrukciu rodového modelu**, ale aj na narušenú penetranciu ženských postáv, neschopných, ale aj túžiacich naplniť model rolového správania sa. Tematicky nastolená problémovosť je výrazom ohrozenia **maternálnej línie** v genéze rodu. Odhaluje fundamentálnu disproporciju – mat(r)icu v ohrození (obrazom matice/metrice vyjadrujeme funkciu ženy v duálnom rodovom jadre), pričom sa biologický aj sociálny aspekt rodovosti zúčastňuje na vzájomne podmienenej párovej determinácii muža a ženy. Ako naznačuje výber z próz U. Kovalyk, samotná ženskost z nej volá o pomoc. V súčasnej literatúre sa tak ženská problematika začleňuje do širšieho spektra reflektovaných javov – do tematiky **genderu/rodovosti**, tvoriac v nej **feminínnu alternatívu**.

V prozaickej knihe Zusky Kepplovej *Buchty švabachom* sa biologický a sociálny aspekt rodovosti vzájomne ovplyvňujú a miestami odpudzujú. Popri tom nadobúda determinatívne postavenie aj kultúrny rozmer rodovosti. Dôležitú úlohu pri jeho formovaní zohráva reaktualizovaný mýtus rodu/rodiny kódujúci (determinovanú) mnohorozmernosť sociokultúrneho fenoménu – **archetypu**.

Obe autorky prispievajú do literatúry žien (pre ženy), rozvíjajú jej **ženskú a feministickú líniu**.

ZÁKLADNÉ TÉZY

1. Na základe získaných poznatkov (pozri: s. Repar a L. Heczková, in: Hajdučeková, 2015b, CD), slovníka pojmov v časopise *Aspekt-in* (online: Glosár rodovej terminológie) a slovníka literárnovedúcich pojmov (napr. Valček, 2006) sa pokúste samostatne vymedziť a diferencovať pojmy:

- o **feministická** literatúra,
- o **ženská** literatúra,
- o **feminínna** literatúra.

NÁMETY NA UVAŽOVANIE

1. Zhodnoťte tendencie stvárnenia rodovosti vo vybraných prózach slovenskej literatúry po roku 1989, konfrontujte ich s literárной tradíciou na prelome 19. a 20. storočia. Overte/potvrďte/revidujte tézu:

- o *Rod a rovnako aj pohlavie stvárnené ako dynamické kategórie umožňujú rozvinúť alternatívne formy duálneho rodového modelu – queer modalitu, ktorá v rámci rodového diskurzu zodpovedá myšlienкам postštrukturalistického feminismu.*

2. Porovnajte zobrazenie queer alternatív v súčasnej slovenskej literatúre s jej náznakmi v prózach literárnej moderny (I. Krasko, H. Gregorová) a potom s americkou literatúrou na prelome 19. a 20. storočia (využite podnety z príspevku Z. Burákovej, in: Hajdučeková, 2015b, CD).

3. Realizujte vlastný bádateľský zámer s problematikou rodového aspektu:

- a) Vytvorte literárnohistorickú časovú os a heslovite do nej vpíšte kľúčové informácie o vývine rodového aspektu v slovenskej literatúre.
- b) Chýbajúce etapy nahradte hypotézou a stanovte si bádateľské ciele.
- c) Vyhladajte odborné publikácie a vedecké štúdie, ktoré by ste mohli využiť vo svojej argumentácii.
- d) Po selekcii získaných informácií navrhnite koncepciu práce a výstižný názov.
- e) Napište teoretickú časť práce. Využite v nej poznatky z analyzovaných prozaických diel slovenskej literatúry.

III. kapitola

RODOVÝ ASPEKT V UMELECKEJ FOTOGRAFII

(Didaktická transformácia)

Úvod

Presah výsledkov vedeckého výskumu do praxe, ich didaktická transformácia je nielen pre začínajúcich učiteľov, ale veľakrát aj pre skúsených pedagógov problémom, s ktorým sa len ťažko vyrovnávajú. Najmä vtedy, keď ide o zosúladenie kognitívnej zložky s afektívou a psychomotorickou zložkou vyučovania. Možnosti, ako na to, je viacero, veď výber inovatívnych metód je bohatý. No azda najväčší priestor pre zážitok z poznávania s ohľadom na osobnosť každého žiaka ponúkajú tzv. komplexné metódy, resp. stratégie, ktoré podporujú otvorené formy vzdelávania.⁷ V rámci nich sa totiž otvára priestor na spoluprácu „bez bariér“. Školské vyučovanie prekračuje svoje hranice a usmerňuje aktivity aj do mimoškolskej sféry, prebúdza záujem žiakov o spoluprácu nielen medzi sebou či s učiteľom, ale aj s inými odborníkmi a zaujímavými ľuďmi. Takéto vyučovanie nepozná limity štyridsiatich piatich minút, využíva potenciál každého, pretože podporuje tímovú prácu, pri ktorej je jednotlivec zodpovedný za svoj podiel na spoločnom výsledku a učiteľ poradcom. Na konci krátkeho alebo dlhodobého úsilia je konkrétny produkt, ktorý je aplikovateľný do životnej praxe, funkčný, a teda užitočný a efektívny.

Ked' sme vstúpili v rámci projektu KEGA č. 008UPJŠ-4/2017 s príznačným názvom *Veda bez bariér* (Interdisciplinárne inšpirácie literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ) – do spolupráce so Školou úžitkového výtvarníctva v Košiciach (ŠÚV/Škola umeleckého priemyslu od šk. roku 2019/2020) na jar v školskom roku 2018/2019 so súhlasom (zastupujúceho) riaditeľa školy: Mgr. ak. sochára Štefana Michalka a potom (menovaného riaditeľa) Mgr. art. Zsoltu Lukácsa, bolo naším cieľom otvoriť akademický priestor stredoškolákom, mladým výtvarníkom, podnieť ich zvedavosť aj túžbu po ďalšom vzdelávaní. Návrh spolupracovať sa stretol s priaznívou odozvou u vyučujúcich, ako aj s ústretovosťou na úrovni vedenia školy. Tak vznikol projekt, na konci ktorého je vytvorený Literárny salónik v študentskej kaviarni Minerva, situovanej v areáli Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Vzájomný dialóg umeleckej literatúry a fotografického dizajnu potvrdzuje, že interdisciplinarita vo viacúrovňovom vzdelávaní má osobitý potenciál.

Zvolená inovatívna stratégia bola zameraná na prepojenie stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania v tvorivom dialógu. Mala ambície preniesť výsledky aktuálneho vedeckého výskumu do stredoškolskej praxe. Východiskovým zdrojom odborného štúdia a umeleckej inšpirácie bola bilingválna vysokoškolská učebnica **Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia (Interpretačné etudy)** (Hajdučeková, 2015).

7 Petlák, 2004, s. 128.

PROJEKTOVÉ VYUČOVANIE

Projektové vyučovanie žiakov 3. a 4. ročníka ŠÚV, pod vedením vyučujúcej slovenského jazyka a literatúry PaedDr. Jany Valicovej a vyučujúcej fotografického dizajnu Mgr. Renáty Novotnej Markovičovej, bolo tematicky zamerané na rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia. Sledované výskumné zameranie ponúkalo inováciu obsahu – nový pohľad na známe literárne prozaické diela. Nadviazalo síce na školské vzdelávanie vymedzené inovovaným Štátnym vzdelávacím programom, ale kedže sledovalo špecifické ciele, resp. zámery v intencích konštruktivizmu, výrazne ho prekračovalo:

- Kognitívnym cieľom bolo rozšíriť vedomostný obzor žiakov o živote a tvorbe slovenských spisovateľiek a spisovateľov v období realizmu a moderny, oboznámiť ich s kontextom ženského hnutia na Slovensku za rámec obsahových štandardov (polytematickosť).
- Afektívnym cieľom bolo oboznámiť sa s estetickou aj spoločenskou a (in)formatívou hodnotou literárnej tradície, v ktorej sa rodilo hnutie za emancipované postavenie žien.
- Psychomotorickým cieľom bolo posilniť interpretačné zručnosti a popri tom rozvinúť aj požadované komunikačné kompetencie žiakov (vyhľadávať a spracovávať informácie, transformovať ich do vlastného originálneho produktu, riešiť problémy, spolupracovať v tíme, využívať moderne informačné technológie atď.) v prosociálnom procese učenia sa.
- Metakognitívnym zámerom bolo rozvíjať kritické čítanie a mysenie, získané poznatky aplikovať v konkrétnej situácii a aplikovať v konkrétnej životnej situácii.

■ Etapy projektového vyučovania⁸

V ďalších krokoch nazrieme do jednotlivých etáp prípravy, realizácie a výsledkov projektového vyučovania, ku ktorým pripojíme komentáre vybraných študentov a v rámci prezentácie aj fotodokumentáciu. Táto metodika sa môže stať inšpiráciou v pregraduálnej príprave študentiek a študentov FF UPJŠ, ale aj pre aktívnych učiteľov literatúry.

■ Podnet

Prvotný podnet vznikol ešte v čase príprav projektu KEGA, v roku 2016, keď sa tím budúcich spoluriešiteľov – vyučujúcich Katedry slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie, Katedry aplikovanej etiky a Katedry politológie – stretol na pracovnej porade v priestoroch študentskej kaviarne Minerva, kde nevľúdne prázdne steny nadštandardne priestranných

⁸ Metóde projektového vzdelávania sa venuje napr. I. Turek vo vysokoškolskej učebnici Didaktika (2014, s. 384 – 388), z ktorej sme čerpali. Projektové vyučovanie však možno chápať širšie, napr. v prepojení s problémovým, konštrukčným alebo činnostným vyučovaním.

miestností pritiaholi pozornosť a v očiach zainteresovaných vyvolávali otázniky. To bol počiatočný impulz na uvažovanie ako priložiť ruky k dielu. Myšlienka podať návrh na projekt dostala ďalší tvorivý podnet – ako skrášliť priestor a dať mu zmysel? A nápad bol na svete – chcelo to umelecký počin, zároveň literárny aj výtvarný produkt. „Čas ukáže“, vedeli sme si.

Po prvom roku riešenia schváleného projektu Veda bez bariér sa tvorivý podnet presunul do priestorov Školy úžitkového výtvarníctva v Košiciach. Prvý rozhovor s vyučujúcou slovenského jazyka a literatúry potvrdil zanietenie a ochotu spolupracovať na oboch stranách. Spojiť umeleckú literatúru a umeleckú fotografiu do pôsobivého celku odobrila aj vyučujúca odborného predmetu a napokon aj vedenie školy. Mohlo sa začať plánovať.

■ Plánovanie

Nasledovala príprava na úrovni pedagógov, v ktorej sa bral do úvahy zreteľ na potreby edukácie a na zámerné rozšírenie vedomostného obzoru žiakov strednej odbornej školy v literárnom vzdelávaní. Druhou podmienkou, ktorú bolo potrebné zohľadniť, boli možnosti sebarealizácie žiakov, ich odbornej spôsobilosti v predmete umelecká prax a tiež konkrétny zámer projektu: vytvoriť umelecký produkt, ktorý oslovi vysokoškolákov a prebudí v nich záujem o čítanie.

Po úvodných rozhovoroch vyučujúcich aj vedenia školy sa stanovilo, že projektové vyučovanie aj s prvkami činnostného vyučovania bude prebiehať v dvoch súbežných líniach, a to v rámci ročníkového projektu a individuálneho projektového zadania. Odlišný bol ich úžitkový cieľ – estetický produkt:

- A: v ročníkovom projekte mali žiaci pripraviť plagát vybranej autorky alebo autora a ilustráciu k jednému z prozaických diel,
- B: v individuálnom projekte mali žiaci pripraviť ilustrovanie bilingválnej učebnice *Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia (Interpretačné etudy)*:
 - a) ilustrovanie obálky a predelov vnútornnej kompozície,
 - b) ilustrácie k vybraným próзам ženských autoriek a mužských autorov.

Edukačný cieľ bol teda dvojúrovňový: podnietiť záujem o literatúru medzi stredoškolákm, zvýšiť ich zaangažovanosť pri získavaní nových poznatkov, odborných aj praktických skúseností a medzi vysokoškolákm posilniť estetický rozmer vo voľnočasovom priestore, a tak iniciovať uvedomenú recepciu slovenskej literatúry. V oboch prípadoch išlo o spojenie školy so životom. K slovu sa tak dostala interdisciplinarita v medzipredmetových vzťahoch, ale aj viacúrovňové vzdelávanie (diskurzivnosť v praxi).

- Súčasťou plánovania boli:
 - o téma spracovaná vo vysokoškolskej učebnici – rodový aspekt v slovenskej literatúre,
 - o stanovenie cieľov – so zámerom spojiť zájvitok z poznávania a čítania umeleckej literatúry s metainterpretáciou v umeleckej fotografií,

- o konkretizácia priestoru a konzultácia so zadávateľkou – návšteva žiakov v študentskej kaviarni v univerzitnom areáli a rozhovor s mentorkou projektu; v tejto etape obhliadky priestorov vznikla aj myšlienka zorganizať verejnú prezentáciu obrázov – vernisáž,
- o voľba postupu v literárnej zložke – od životného príbehu autora alebo autorky ku konkrétnemu výberu diela ako východiska pre vlastné originálne spracovanie,
- o tvorivé postupy v odbornej zložke – od literárnej inšpirácie k výberu metód fotografického spracovania dizajnu.

■ Realizácia

Stredoškoláci dostali príležitosť regulaovať vlastný proces učenia sa, spoločne aj individuálne plánovať potrebné aktivity. Orientácia na produkt posilnila zmysluplnosť vynaloženého úsilia a možnosť aktívne prepojiť teóriu s praxou, školu s konkrétnou životou situáciou. Práca v rámci jednotlivých ročníkov (A časť) pod vedením vyučujúcich umožnila konzultovať nápady, názory aj problémy vo viacčlennom tíme (Foto č. 1). Vyhľadávanie materiálu z rôznych zdrojov, orientácia v odbornej a umeleckej literatúre si vyžiadali návštevu knižníc (napr. aj konzultáciu v Slovenskej národnej knižnici v Martine) alebo cielenú prácu s internetom. Individuálne zadanie sa riadilo osobitným režimom (B časť).

• Priebeh ročníkového projektu (A):

- o zadanie konkrétnych úloh – keďže išlo o náročnú fázu vyhľadávania, zbierania a spracovávania informácií, štúdium literatúry si vyžadovalo, usmerňovanie a konzultácie s vyučujúcou slovenského jazyka a literatúry, osobitne v 3. a 4. ročníku,
- o diskusia o získaných poznatkoch – vyhodnotenie informácií a zdôvodnenie výberu autora, ale aj konkrétnej prózy určenej na (meta)interpretáciu prebehla sčasti na vyučovacích hodinách, no najmä formou individuálnych či skupinových konzultácií,
- o formulácia literárnych záverov – prebiehala v podobe konfrontácie odbornej literatúry a vlastných zistení;
- o zadanie úloh k zhotoveniu fotografického výstupu – voľba techník, programu a pod., opis pracovného postupu a konečné vyhotovenie bolo usmerňované vyučujúcou odborného predmetu v rámci odborného vyučovania a na osobných konzultáciách,
- o technické spracovávanie výstupov – v tejto fáze sa riešili čiastkové odborné problémy, prehodnocoval sa zvolený postup a hľadalo sa riešenie vo vzájomnej spolupráci s viacerými vyučujúcimi,
- o selekcia výstupov – výber vhodných návrhov a konzultovanie koncepčných zásahov a úprav sa realizovalo na stretnutí s mentorkou projektu,
- o dokončenie a odovzdanie ročníkových prác,
- o finalizácia a tlač fotografických výstupov.

Z priebežnej dokumentácie realizačnej fázy ponúkame komentáre vyučujúcich a vybraných študentiek a študentov, ktorí zachytili svoje interpretačné reflexie aj prístup k ich umeleckému spracovaniu. Celkové vyznenie tvorivej inšpirácie dotvárajú fotozábery.

■ ... z komentára vyučujúcich:

Literárna zložka – PaedDr. Jana Valicová: Určujúcim tematickým rámcom pre nás bola vysokoškolská učebnica Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia (Hajdučeková, 2015). Pri spracovaní teoretických literárnych východísk žiaci pracovali vo veľkej mieri samostatne, riešenie čiastkových úloh bolo väčšinou konzultované individuálne. Literárna príprava v sebe zahŕňala najskôr získavanie a spracovanie relevantných informácií o vybraných autorkách a autoroch a ich tvorbe: životopisné údaje s cieľom spoznať spisovateľa ako osobnosť, vystihnuť jeho charakter, vlastnosti, osobnostný profil; prehľad literárnej tvorby a jej základných znakov, charakteristiku autorskej poetiky. Po tejto príprave si žiaci vybrali konkrétnie literárne dielo danej autorky alebo autora a s týmto textom ďalej pracovali. Text si vyberali podľa vlastných preferencií a na základe získaných informácií. Po prečítaní literárnych diel nasledovala ich analýza a interpretácia. Počas individuálnych konzultácií boli korigované prípadné nejasnosti a odchýlky v chápaní textu. Najčastejšie sa týkali zastaraných slov v texte, historicky podmienených reálií a spoločenských zvyklosťí.

Jednotiacim prvkom individuálnej práce žiakov s textom bolo upriamenie pozornosti na ženský a mužský aspekt vnímania reality, napäťe vo vzťahoch medzi mužom a ženou, psychológia mužských a ženských postáv a ich osobité vykreslenie v tvorbe jednotlivých autoriek a autorov.

Fotografická zložka – Mgr. Renáta Novotná Markovičová: Teoretická príprava bola východiskom ku konkrétnemu fotografickému stvárneniu témy, na ktorom žiaci súbežne pracovali v rámci odborného vyučovania. Fotografickú predlohu upravovali do výslednej podoby v rôznych počítačových programoch. Výtvarné riešenie výsledných stránok knihy spolu s titulnou stránkou a celkovým grafickým riešením sú vizuálne prezentované na plagáte veľkosti 100 x 70 cm (je nutné poznamenať, že nie všetkým žiakom sa podarilo splniť obe zadania v dostatočnom rozsahu a kvalite, preto sa pre potreby projektu urobil výber tých najkvalitnejších snímok).

Celý proces tvorby fotografických diel žiaci priebežne dokumentovali v tzv. postupoch práce: vývin návrhu, práca s nadobudnutými informáciami, náhľadovky, skice a jednotlivé návrhy. Keďže pracovali aj s literárnym textom, súčasťou dokumentácie boli aj interpretačné náhľady žiakov na text. Z pohľadu literárneho (ale aj didaktického) sú pre nás cenným materiálom, pretože dokumentujú proces porozumenia textu, jeho objektívno-subjektívnu analýzu, interpretačné „sondy“ do textu na úrovni žiaka strednej školy až po tvorivé zavŕšenie tohto procesu. Práca s textom (umeleckým i literárnovedným) tu nekončila porozumením textu alebo interpretáciou, ale sa stávala inšpiráciou k vytvoreniu nového autentického diela, ktoré je sice metatextom vo vzťahu k zadaniu, ale zároveň interdisciplinárny presahom zo slovesného do výtvarného umenia a nepochybne je dielom novým, originálnym, autorským.

■ ... z komentárov študentiek a študentov:

Eva VRESILOVIČOVÁ:

Hana Gregorová – plagát, Matka – ilustrácia

Novela Matka z knihy Cudzím dvorom zobrazuje rozpor hlavnej hrdinky – utýranej ženy, medzi záchranou seba samej a láskou k deťom. Žena, bojujúca už 10 rokov s opilcom, to vzdáva. Dostáva sa na pokraj svojich síl. Pri kŕmení dieťaťa príde domov opäť opitý muž, ktorý jej vytrhne dieťa z rúk, hodí bezcitne do kolísky a ženu zbijie. Tá uteká pred tyranom a úplne zabúda, že svoje deti necháva napospas osudu. Nikto ju nechce prichýliť, až kým sa nad ňou nezľutuje neznáma žena. Ubitá žena sa zrúti a pláče, všetku svoju zlosť dostáva na povrch. Neznámej povie všetko, čo sa u nich doma dialo. Keď začne hovoriť o deťoch, spomenie si, že ich nemôže nechať trpieť, musí ich chrániť, postarať sa o ne, aj keby mala trpieť ona. Materinská láska je schopná ísť aj cez hranice síl, len aby ochránila vzácný život dieťaťa. Láska matky k deťom prekoná všetko aj napriek nespravodlivosti vo svete, aj napriek tomu, že stále musí trpieť doma s opilcom. No nemá na výber, jej láska k deťom víťazí.

Je smutné, ako bola žena týraná už v minulosti. Aj napriek tomu, že je žena ochotná pre svoju rodinu, pre svoje deti obetovať všetko. Deň čo deň pracuje, stará sa o deti, varí, upratuje... Aj napriek tomu všetkému ju tyranizuje jej muž a ona s tým nemôže nič spraviť. A to všetko len pre alkohol, ktorý zmenil človeka na nepoznanie. A čo je ešte horšie, je to, že všetko, čo je opísané v novele Matka, je aj súčasťou prítomnosti. Aj v pokročilej dobe, v 21. storočí je na svete týranie, opilstvo, otroctvo...

Clovek si možno pri čítaní diel od Hany Gregorovej môže povedať, že ide o feminismus. Aj ja som to tak prv vnímala. No ako som začala čítať, viac rozoberať jej život a diela od nej, pochopila som, že hoci boli písané v minulosti, sú aktuálne aj dnes. Mali by sme sa poučiť z minulosti a neopakovať tie isté chyby. Lenže ľudia sa boja zmeny, a tak stále ostávame zaseknutí medzi minulosťou a prítomnosťou, bojíme sa budúcnosti. (Foto č. 2)

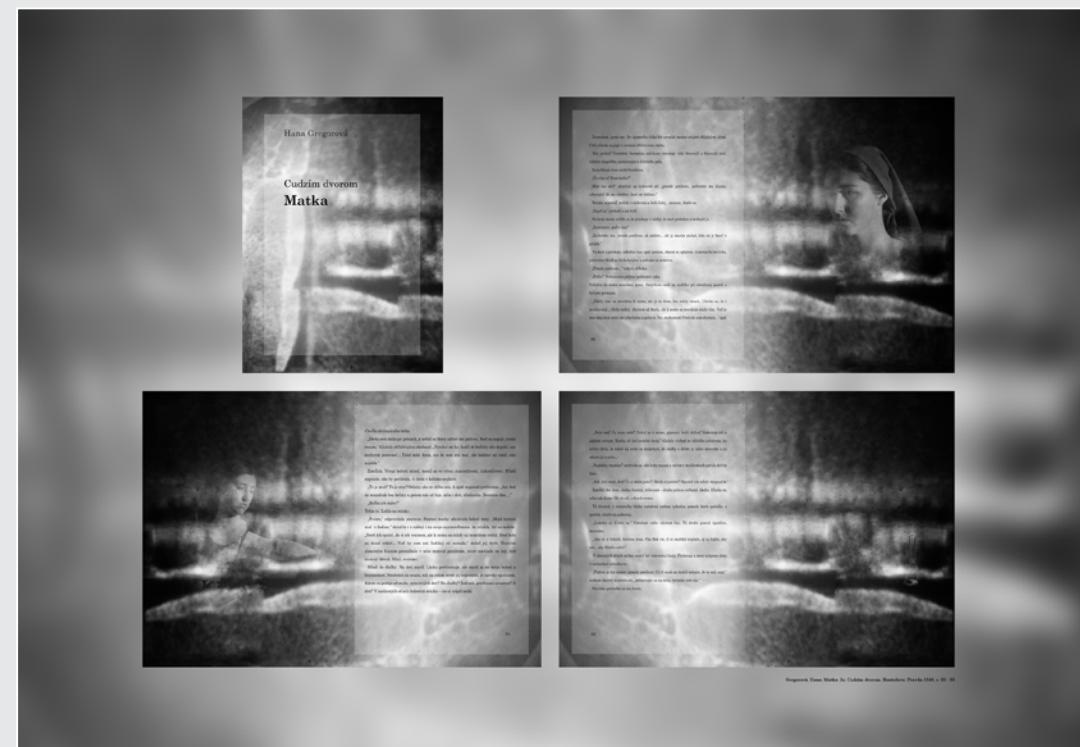

Foto č. 2

Marcela VELČKOVÁ:

Elena Maróthy Šoltésová – plagát, Moje deti – ilustrácia

Ja som si vybraла knihu *Moje deti* od Eleny Maróthy-Šoltésovej. Kniha ma veľmi zaujala a s radostou som sa chopila novej témy. Po prečítaní knihy som vedela, kde a aké deti budem fotografovať. Spravila som si rýchle náčrty scény, no ako to už býva pri fotení detí, akýkoľvek scenár sa nakoniec aj tak zmení. Po nafotení som fotografie vytriedila a upravila. Výber textu bol trochu komplikovanejší. Vedela som, ktoré časti z knihy by som chcela spracovať, no musela som ich aj nájsť. Následne som si poznačila strany a text skopírovala z elektronickej knižnice. Text som skontrolovala, aby presne sedel s knihou. Vybrala som si strany 118, 128 a 320.

Fotografie mali rozprávať príbeh matky dvoch detí a následne stratu jedného a potom aj druhého dieťaťa. Na titulnú stranu som umiestnila fotografiu, detail oboch detí ako obíjmajú svoju matku. Na prvej dvojstrane je fotografia opäť dvoch detí, no teraz sa k mame tlačí už iba dievčatko. Úryvok z knihy hovorí o tom, ako sa deti zhovárajú s matkou a premyšľajú, aké je to v nebi pri Ježiškovi. Na druhej dvojstrane sa nachádza už iba sám chlapec, ktorý na konci ostane jedináčikom. Na poslednej dvojstrane sa nachádzajú iba opustené hračky po deťoch autorky. K fotografií som priradila poslednú stranu z knihy, kde malá Elenka zomiera. Ilustráciu som prvotne chcela urobiť tak, že pod fotografie dám štruktúru tečúcej vody, ktorá mala naznačovať slzy. No potom mi napadlo spraviť to ako stránku v starej knihe. Spravila som si kávový papier, nafotila ho a dala ako štruktúru pod fotografie. Fotky som taktiež prerobila do hnedej farby a jemne ich rozmažala, aby som vytvorila dojem starej fotografie. (Foto č. 3)

Zábavno-poučný časopis, orgán spolkov Živeny a Lípy

Nášmu veľaletenému obecenstvu.

Ked' dnes zasa ideme k našim čitateľom s prvým číslom nového rečasopisu, znači to viac, ako keď sme to isté robievali v riadnych článkovania tu netreba, lebo všetkým sú nám známe obťahujúce okolnosti, hafou staviajú sa v ceste každému podnikaniu, a najmä tažko zafahly na stvo a tým i na časopisectvo. I my pri Živeni videli sme, že bez mimoriadneho výťažku z nevývlastnenia s ľhou, a príšlo nám voliť medzi dvojím: alebo prestať, alebo hľadať pre ūn mimoriadnu pomoc. A teda viedzíme, že vtedy sú časti našeho obecenstva, bolo by neskutočne ľahšie zastavieť činnosť, ale nedopustilo nám svedomie, že vtedy by sme vydalo i našmu obecenstvu také výťažky, ktoré by nám pomohli viesť časopis v ešte lepšom duchu. A i ukázalo sa hned, že všetky tieto výťažky sú vysoko vysoké, a to týždenov vyše polpiatu a nových predplatiteľiek i Česf a vďaka im zato!

A takto išli príčinením, lež vždy skutkom dotvárania života. I cheme ju všetky (16. stranach) cheme atiteliať sošbierku, toľko, iným dvom hárkom dakejte, tak vydavateľstvo, i udržovateľom každého združenia len výpomocou v nôzdi. Česf a vďaka im zato! Slovenské ženy týmto udržaním, dožijú sa i dobrých výsledkov, neustávaly, aby i nadálej, žiať, na malý počet upadli, zdanlive sice nepatrňa, a národné povedomie je vyspelému životu — **ELENA MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ**
1855 - 1939

Foto č. 3

Dávid MARCIN:

Terézia Vansová – plagát, Kar – ilustrácia

Po zadaní témy som hned začal premýšľať, ako by sa spisovateľka Terézia Vansová dala znázorniť a ako by som spracoval to, čo znamenala pre spoločnosť. Začal som si čítať o jej živote, čo vykonal a čomu sa venovala. Hned som sa chytil toho, že písala časopis Dennica, ktorý dával rady mladým, ale aj starým ženám. Môj prvotný nápad bol nafotografovať súčasné ženy, a to ako nejaký znak formovania ženského postavenia v spoločnosti, ale tento nápad sa mi až tak nepozdával, tak som premýšľal ďalej. Napadlo mi, že by som mohol nafotografovať písací stroj ako znak toho, že písala do časopisu, ale nevedel som, kde by som zohnal písací stroj z podobných rokov. Spolužiačka mi povedala, že u babky majú podobný písací stroj, aký som potreboval, tak som sa cez víkend vydal ho nafotografovať. Potreboval som ešte získať povolenie na použitie jej diel, tak sme ako skupina volali do archívu, kde nám povedali, že ak od smrti autorky prešlo viac ako 70 rokov, môžeme používať jej prácu. To ma veľmi potešilo, tak som si na internete vyhľadal jej diela z časopisu a priobil ich vo photoshope do fotografie písacieho stroja.

Dielo Kar je poviedka, ktorá má ukázať cítenie ženy, postihnutej nejakou tragédiou. Poviedka je o ceste na otcov kar. Počas tejto cesty autorka podrobne opisuje pocity ženy, ktorá je v zlom psychickom stave. Ukujuje nám aj jej mužský protiklad – manžela, ktorý je racionálny a nenechá sa pocitmi ovládať. Autorka sa spolieha na to, že sa ženy budú vedieť presne vcítiť do situácie hlavnej hrdinky, zameriava sa na ženskú krehkosť a citlivosť. V diele sa vcítim do kože ženy, s ktorou prežívame jej pocity, bolest, ale aj vtipné momenty každodenného života obyčajnej ženy (napr. keď si hlavná hrdinka počas stretnutia so švagrinou všíma jej nový kabátik, ale aj záver diela). Myslím si, že autorka chcela týmto dielom poukázať na to, ako ženy zvládajú kritické situácie a aj keď majú veľký zármutok, nikdy nezapráť to, čo ich robí ženami. (Foto č. 4)

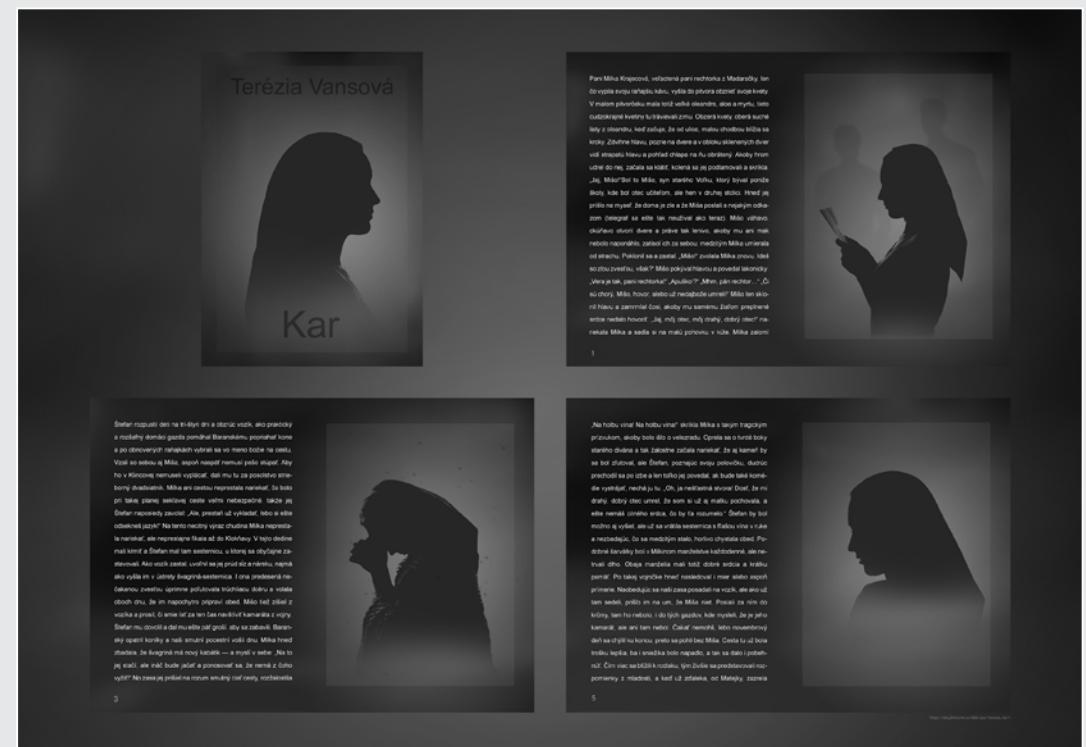

Foto č. 4

Tobiáš PÁRAL:

Ľudmila Groeblová – plagát, On – ilustrácia

Pre zadanie „poster a ilustrácia“ alebo „informácie o autorovi a ilustrácia knihy“ som si zvolil Ľudmilu Groeblovú (1884 - 1968) a jej prózu *On* (1907). Toto dielo je jediným verejne dostupným a pravdepodobne Groeblovej jediným prozaickým dielom vo všeobecnosti. Napriek tomu sa Ľudmila Groeblová radí k predstaviteľom slovenskej literárnej moderny. Dielo *On* je akousi sebabýpovedou autorky a jej vysporadúvaním sa so vzťahom k básnikovi Ivanovi Kraskovi. Zároveň je i odpoveďou na jeho prózu *Naši*. Všímame si typizáciu postáv, alebo teda rodovú stereotypizáciu – stvárnenie feminity a maskulinitu. Taktiež emocionálnosť v téme lásky a snahu o emancipáciu pri ženských postavách, rovnako ako aj pri ženských postavách v dielach iných autoriek slovenskej literárnej moderny. Tieto autorky sa snažili o emancipáciu v tvorbe i osobnom živote, rovnako ako ich postavy. Tak aj postava v diele *On* sa stavia proti svojmu bývalému milencovi.

Inšpiráciou pri tvorbe plagátu mi boli secesné plagáty, negatívny priestor a abstrahujúce zobrazenie figúry. Vo finálnom výstupu mi išlo o čistotu a efektívne využitie negatívneho priestoru. Pri ilustrácii som sa venoval abstrakcii a akémusi náčrtu emócie, ktorý vo mne daný text vyvolával. Jednotlivé obrazy sa priamo textu nedotýkajú, iba sa mu približujú. (Foto č. 5)

Foto č. 5

Diana RICHNAVSKÁ:

Terézia Vansová – plagát

Pri tvorbe plagátu konkrétneho autora pre projekt Veda bez bariér som spoznala výnimočnú autorku z dejín slovenskej literatúry. Môj výber autorky Terézie Vansovej bol na úplnom začiatku náhodný. Pani spisovateľku som si vybrala z toho dôvodu, aby som sa pri práci dozvedela niečo nové. Túto autorku som doposiaľ nepoznala a jej tvorba mi bola neznáma. Avšak už po prvých prieskumoch a po prečítaní si viacerých článkov sme si s paní Vansovou „padli do oka“. Veľmi sympatickým prvkom v jej tvorbe pre mňa bolo to, že jej myšlienky, postrehy aj tematika diel sú nadčasové.

Pri pohľade na môj plagát vám ako prvé udrie do očí to, že má viacero častí, z ktorých je poskladaný portrét autorky. Tento prvak je spracovaný zámerne. Jednotlivé pásy znázorňujú autorkine vlastnosti, rôzne odvetvia, ktorým sa venovala. Sú časťami jej osobnosti, ktoré tvoria celok. Ved' aj každý z nás je iný, má iné „súčasti“, preto je aj naša osobnosť dokonale odlišná.

Jednotlivé pásy majú rôznu viditeľnosť, rôznu intenzitu, pretože máme charakteristické vlastnosti, ktoré sú u nás viditeľnejšie a iné menej. Tak isto aj naše skutky. Najvýraznejším pásom na portréte autorky je ten, ktorý prechádza cez oko. Z môjho pohľadu sú oči najdôležitejším orgánom spisovateľov. To, čo okolo seba vidia, obohatia svojím talentom a zapíšu do knihy. A my máme tú česť si po nich prečítať knihy a predstavovať si to, čo oni niekedy videli svojimi očami.

Typografické riešenie je minimalistické. Najväčší dôraz kladiem na meno autorky, aby ste si ho podvedome zapamätali. Ďalším textom už len dopĺňam umelecké smery, v ktorých autorka tvorila a staviam ich proti sebe. Realizmus a idealizmus. Autorka písala v oboch, preto som použila skratku vs. (verzus), aby som naznačila mierne napätie, rozdiely medzi oboma smermi.

Farebnosť som udržala v čierno-bielej verzii, čo bol môj zámer, pretože fotografia autorky nejestvuje vo farebnej verzii, a tak som nemala dôvod to meniť. (Foto č. 6)

Alžbeta HAZUGOVÁ:

Ľudmila Podjavorinská: Žena – plagát

Žena je spoločenská novela, ktorej tému je život Ivy Zaťkovej a rodiny, do ktorej sa vydala. Ide najmä o muža, ktorého si vzala a z ktorého sa stane pracovitý a starostlivý manžel, takže opak toho, aký bol na začiatku ich manželstva. Ideou je poukázať na to, že človek sa vplyvom prostredia a vplyvom ľudí, ktorí ho obklopujú, dokáže zlepšiť a obmedziť alebo sa zbaviť svojich negatívnych návykov.

Próza má názov Žena a podľa mňa sú takým jej bežným symbolom šaty. Rozhodla som sa preto, že na plagáte chcem mať šaty, pretože som si tam nič iné nevedela predstaviť. Keďže dielo bolo písané niekedy okolo roku 1900, rozhodla som sa dať plagátu „vintage“ nádych. Za šaty som umiestnila stranu z novely Žena, aby priestor za nimi neboli taký prázdnny a aby bolo jasné, že plagát súvisí s dielom spisovateľky. (Foto č. 7)

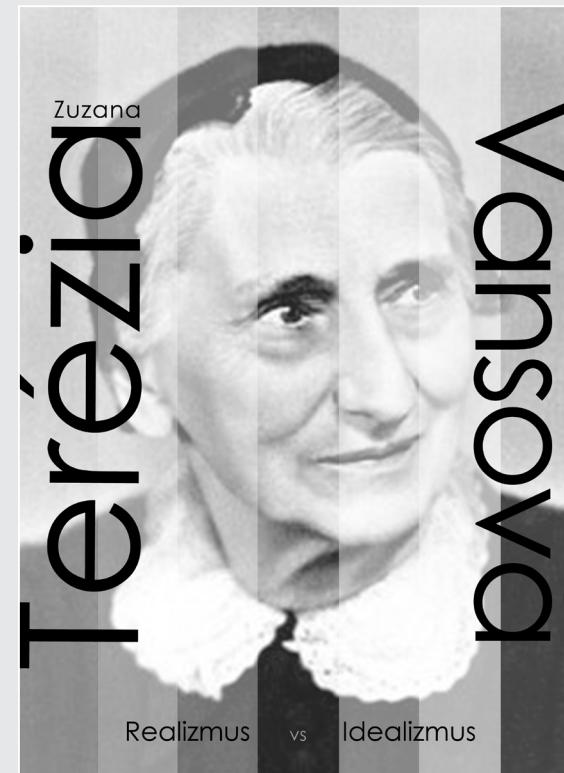

Foto č. 6

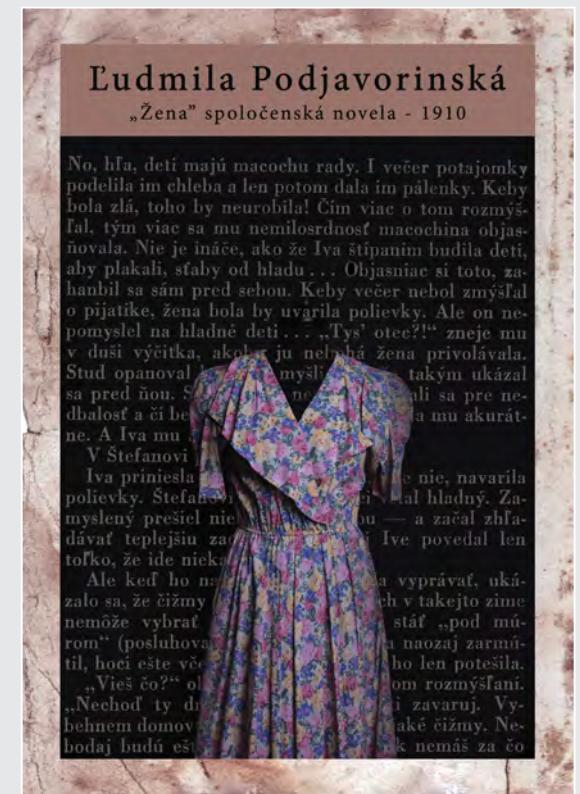

Foto č. 7

- Priebeh individuálneho zadania (B):
 - o výber ilustrátorov učebnice prebehol:
 - a) losovaním, v ktorom bola vyžrebovaná študentka poverená individuálnym zadáním – Diana Richnavská,
 - b) výber na základe prezentovaného maturitného portfólia – Maroš Gardoš,
 - o konzultácie s autorkou učebnice – úvodné individuálne rozhovory mentorky so študentmi aj s vyučujúcou boli zamerané na koncepciu učebnice a možnosti jej dizajnových úprav, a to osobitne v rámci kompozičného členenia a tiež v rámci ilustrovania vybraných próz;
 - o vo viacerých etapách sa realizovali osobné stretnutia, po ktorých pripravené návrhy prechádzali technickými úpravami až ku konečnému výberu z vytvorenej ponuky.
 - o Študentka D. Richnavská popri návrhu obálky a vstupných fotografií k dvom kapitolám vytvorila aj dvojstranný interaktívny prebal na knihu, ktorý je na rube farebne rozčlenený na protipól ženskej a mužskej optiky, pričom sa zamerala na kľúčové údaje, a to na fotografiu autorky/autora, roky života a uviedla k nim myšlienky, ktoré si vybrala z prečítaných próz sama, no ponechala priestor aj pre čitateľky/čitateľov, ktorí môžu doplniť k dvom súčasným autorkám citáty podľa vlastného výberu a k autorom z učebnice môžu pripojiť ďalšieho, podľa svojho čitateľského záujmu, a doplniť k nemu fotografiu s kľúčovými údajmi; druhým výstupom bol plagát v dvoch verziách, ktorý je vhodný na propagáciu učebnice. Jedna z verzií nám poslúžila ako predel k III. kapitole učebnice (rozšíreného 2. vydania).
 - o Syntézou ilustračnej zložky M. Gardoša k vybraným prózam sa stal nástenný plagát, ktorým autor sumarizuje ilustrácie učebnice do jedného pôsobivého celku a vytvára tak funkčnú, reklamnú upútavku (s. 120).

■ Prezentácia výsledkov

Dôležitou fázou – A časti – projektového vyučovania bola príprava verejnej prezentácie dosiahnutých výsledkov podľa rámcových pokynov oboch vyučujúcich. Vernisáž sa stala jedným z kľúčových podujatí organizovaných v rámci projektu KEGA – Veda bez bariér.

- Súčasťou príprav na prezentáciu boli:
 - o nácvik rečníckeho prejavu (obsahová zložka a voľba komunikačných prostriedkov),
 - o vhodná úprava miestnosti (rozloženie stojanov a obrazov s menovkami).

VERNISÁŽ

pod názvom **Literatúra cez objektív** prebehla 7. marca 2019 v rámci sympózia Veda a umenie bez bariér, ktoré sa konalo 6. – 8. marca 2019 v priestoroch Filozofickej fakulty UPJŠ. Na podujatí sa v malej prednáškovej sále v budove Minerva za účasti vedenia Školy úžitkového výtvarníctva, organizátorov a účastníkov sympózia uskutočnilo predstavenie výsledkov projektového vyučovania v stredoškolskom vzdelávaní. (Foto č. 8) Na organizácii podujatia spolupracovali aj študenti prihlásení na povinne voliteľný predmet projektové vyučovanie (1. ročník učiteľstva akademickej predmetov). (Foto č. 9)

- Priebeh vernisáže:
 - o mentorka spolu s vyučujúcimi ŠÚV predstavili genézu spolupráce, jej ústrednú myšlienku a uviedli výsledky realizácie,
 - o študenti predstavili svoje práce – zdôvodnili výber autorov, prezradili nosnú inšpiráciu a jej technické a umelecké pretvorenie aj s úskaliami pri realizácii,
 - o diskusia – otvorila priestor na interaktívny dialóg, počas ktorého účastníci kládli zvedavé otázky a študenti pohotovo odpovedali,
 - o odovzdanie cien – v slávnostnej atmosfére zúčastnení študenti prevzali z rúk mentorky projektového vyučovania vecné ocenenia.

Literárny salónik – po skončení trojdňového podujatia sa zrealizovala inštalácia obrazov v priestoroch študentskej kaviarne Minerva, kde sú dlhodobo prístupné akademickej obci aj širšej verejnosti. (Foto č. 10a, 10b) Pri vchode do salónika je vstupná informácia o podpore z projektu KEGA:

LITERÁRNY SALÓNICK

bol vytvorený v marci **2019** po vernisáži **Literatúra cez objektív** – realizovanej v rámci sympózia **Veda a umenie bez bariér** 6. – 8. marca 2019 – v spolupráci so Školou úžitkového výtvarníctva v Košiciach pod organizačným vedením doc. PaedDr. Ivice Hajdučekovej, PhD., v rámci projektu **KEGA č. 008UPJŠ-4/2017 – Veda bez bariér** (Interdisciplinárne inšpirácie literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ; vedúci: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.).

Na realizácii sa podieľali žiaci 3. a 4. ročníka:

Alžbeta HAZUGOVÁ,
Petra KARAMANOVÁ,
Dávid MARCIN,
Marcela VELČKOVÁ,
Eva VRESILOVIČOVÁ

Viktória MASTIŠOVÁ,
Tobiáš PÁRAL,
Peter POLANSKÝ,
Diana RICHNAVSKÁ,
Dagmar VENDRÁKOVÁ

Portréty a ilustrácie k prózam autoriek a autorov slovenského literárneho realizmu žiaci vytvorili pod vedením Mgr. Jany Valicovej (vyučujúcej slovenského jazyka a literatúry) a Mgr. Renátnej Markovičovej (vyučujúcej fotografického dizajnu). Inšpirácie čerpali zo života a tvorby Eleny Maróthy-Šoltésovej, Terézie Vansovej, Ľudmily Podjavorinskej, Boženy Slaníkovej-Timravy, Hany Gregorovej, Ľudmily Groeblovej, ale aj Martina Kukučína a Jozefa Gregora Tajovského.

Ústredným projektovým zámerom bolo prepojiť najnovšie výsledky literárnovedného výskumu (z učebnice Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia, Interpretáčne etudy; 2015) s dizajnovým umením a tak nanovo roztvárať čitateľský obzor na úrovni stredoškolského aj vysokoškolského vzdelávania.

Viac sa o podujatí dozviete z článku Bc. Martiny Vangorovej, ktorý bol uverejnený na stránkach univerzitného časopisu:

<https://www.upjs.sk/public/media/3534/universitas-safarikiana-2-2019.pdf>

alebo na stránkach zborníka z trojdňového sympózia *Veda bez bariér* (Bónová – Hajdučeková – Jasinská, 2019):

<https://unibook.upjs.sk/sk/slovakistica/1239-veda-bez-bariier>

- Prezentácia – B časti – ilustrovanej učebnice:
 - o prezentácia ilustrovanej učebnice (2. vydanie, 2019), publikáčného výstupu D. Richnavskej a M. Gardoša je naplánovaná v rámci záverečného vyhodnotenia projektových výstupov KEGA 008UPJŠ-4/2017 na pôde Filozofickej fakulty UPJŠ vo februári 2020.

■ Posúdenie

Posúdenie a vyhodnotenie projektového vyučovania a vzájomnej spolupráce prebehlo na niekoľkých úrovniach:

- a) na úrovni vyučujúcich ŠÚV formou záverečného slovného hodnotenia a klasifikácie študentov;
- b) z pozície mentorky projektu bola študentom okrem odovzdaného vecného ocenenia ponúknutá verejná prezentácia dosiahnutých výsledkov v e-zborníku *Veda bez bariér*;
- c) na úrovni tímu spoluriešiteľov KEGA projektu sa konštatovalo splnenie cieľa a plánovaného zámeru;
- d) z úrovne kultúrnych príjemcov mala výpovednú hodnotu odozva publika, ktorá bola bezprostredná a mimoriadne priaznivá. Pôsobivé skrášlenie priestorov v kaviarni Mínerva vyzdvihol širší okruh užívateľov a priaznivcov, napr. študenti, návštěvníci, ale aj pracovníčky, ktoré nadšene iniciovali rozloženie obrazov v dvoch miestnostiach. (Foto č. 11)

Za všetkých zúčastnených uvedieme slová vyučujúcich Školy úžitkového výtvarníctva (t. č. Školy úžitkového priemyslu), pre ktoré bolo inovatívne vyučovanie v spolupráci s vysokou školou neopakovateľnou skúsenosťou:

Z pedagogického pohľadu oceňujeme, že aj takouto spoluprácou sme mohli aktívnejšie využívať inovatívne a zážitkové metódy vyučovania, kde sa plne podporuje osobitý prístup a individuálna práca so žiacmi, naplno sa využívajú tvorivé možnosti nielen zo strany žiaka, ale aj učiteľa. Výchovno-vzdelávací proces tak vedie k väčšej samostatnosti žiakov a výrazne prispieva k formovaniu osobnosti žiaka ako zrelého a rozhľadeného človeka, ktorý je nielen prijímateľom umeleckej literatúry, ale stáva sa aj tvorcom nových artefaktov, a tak sám obohacuje oblasť umenia a kultúry.

... a pripojme k nim ešte vyjadrenia študentov – čitateľov, bádateľov a tiež tvorcov umeleckých produktov, ktorí s odstupom času hodnotia prínos projektu takto:

► Eva VRESILOVIČOVÁ

Projekt s UPJŠ, na ktorom sme pracovali, vnímam ako dobrú skúsenosť. Na začiatku bolo ľahké rozbehnúť sa v projekte, keďže bolo to niečo nové, čo som zo začiatku brala len ako cvičenie, až postupom času som sa do toho vziaľa a považovala to za „zákazku“. Ked som sa rozbehla, už to šlo samé. Ale až na konci som si uvedomila, že napriek problémom, ktoré sa občas vyskytli, som si odnesla dobrú skúsenosť do života z praxe. Celá kombinácia slovenského jazyka s odborom ma na začiatku desila, ale na konci som za ňu rada, aj vďaka tomu, že ma obohatila aj z iných predmetov ako z praxe. Najväčšie plus dávam výstave na konci projektu. Aj napriek tomu, že som bola nervózna, mala som trému, pomohlo to prezentácii môjho mena a taktiež som nabrala skúsenosti s vystupovaním pred publikom.

► Dávid MARCIN

Vďaka zadaniu, na ktorom som pracoval pre univerzitu Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, som sa naučil niečo nové o histórii ženskej slovenskej literatúry a o spoločenskom kontexte v danej dobe. Kedže práce som prezentoval pred publikom, získal som skúsenosť aj v tejto oblasti.

Som veľmi rád, že som dostal príležitosť pracovať na projekte. Táto skúsenosť mi pomohla v ďalších príležitostiach pri prezentácii samého seba alebo mojich prác.

► Marcela VELČKOVÁ

Spoluprácu na projekte s UPJŠ vnímam ako dobrú skúsenosť. Mala som možnosť skúsiť si prácu na serióznej zákazke. Na začiatku som sa trochu bála, či dokážem pracovať s literárnym dielom a vytvoriť k nemu ilustráciu. No postupne som si našla cestu a dopracovala sa k výsledku, s ktorým som bola spokojná. Projekt ma obohatil o nové vedomosti z literatúry. Nazrela som do života autorky aj do obdobia, v ktorom tvorila a žila. Som rada, že som mohla načerpať nové skúsenosti aj z odborného predmetu. Pozitívnu pre mňa bola aj vernisáž našich prác a inštalácia v priestoroch školskej kaviarne v areáli UPJŠ, ktorá tento projekt ukončila.

► Alžbeta HAZUGOVÁ

Práca na projekte pre UPJŠ bola pre mňa prínosom aj stresom zárveň. Bolo to niečo iné ako školské cvičenie, keďže sme pracovali aj s literatúrou. Naše práce sa tlačili na iný

materiál ako papier a mohli sme si vyskúšať inštaláciu v priestore. Odprezentovali a obhajovali sme to pred inými ľuďmi ako doteraz. Prácu na tomto projekte som zo začiatku vnímala negatívne, no teraz to beriem ako malé plus a skúsenosť do budúcnia.

V závere vyjadrujeme presvedčenie, že príklady prítahujú, a preto aj naša didaktická transformácia aktuálneho literárnoviedného výskumu – realizovaná v súhre vedy, teórie a praxe – určená nielen pre študentov učiteľstva akademických predmetov, ale aj pre učiteľov z praxe bude mať svojich tvorivých nasledovníkov.

Ved' „**veda bez bariér**“, takisto ako „**škola bez bariér**“ tvoria nové poznanie znásobené praktickou skúsenosťou, ktorá „ad hoc“ pretvára kvalitu nášho každodenného života. O tomto kreatívnom zážitku svedčí – a na Vašu návštevu čaká – **Literárny salónik** v kaviarni Minerva v areáli FF UPJŠ v Košiciach, a súčasne sa na zanietených čitateľov teší ilustrovaná bilingválna **vysokoškolská učebnica**, ktorú práve čitate...

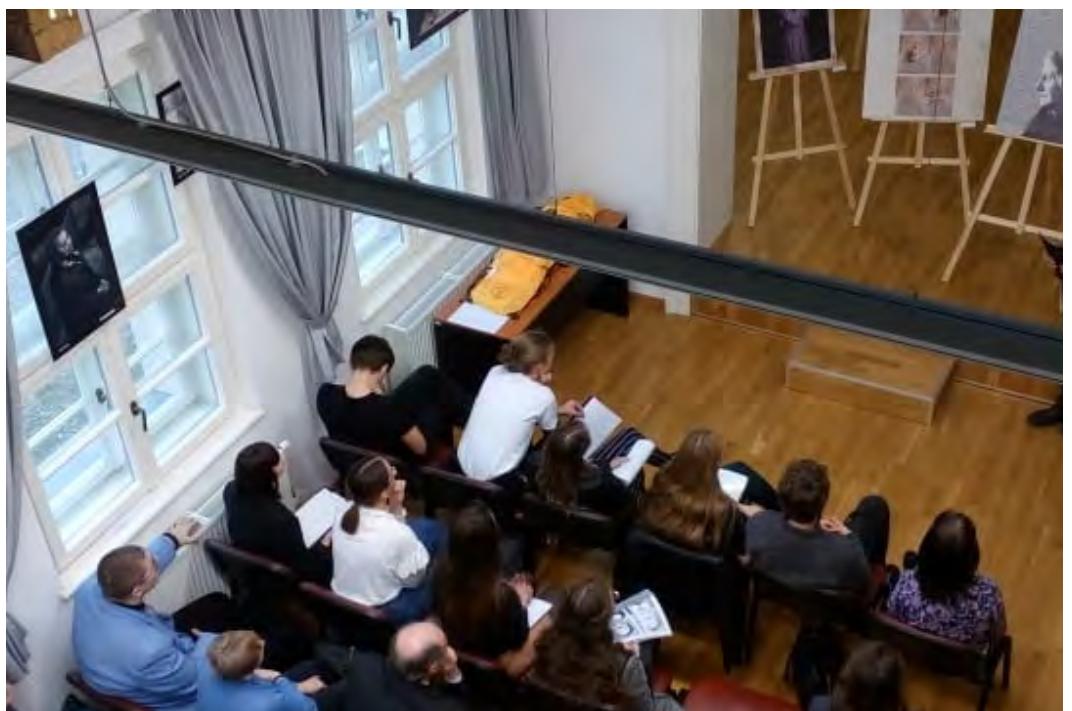
■ FOTOGRAFICKÁ PRÍLOHA

č. 1 – Projektový tím študentov, vyučujúcich a vedenia ŠUV/ŠUP

č. 9 – Tím projektového vyučovania (UAP)

č. 8 – Z vernisáže

č. 10a – Literárny salónik (pohľad do miestnosti)

■ ĎALŠIE OBRAZY ŠTUDENTOV

č. 10b – Literárny salónik (pohľad do miestnosti)

JOZEF GREGOR TAJOVSKÝ

18. október 1874 - 20. máj 1940

KONTAKT

Telefón - neexistoval
 Mail - tiež neexistoval
 Takže si mu mohol napísať list
 alebo písiť osobne na návštive
 Adresa - Tajov 86
 Tajov 976 34

RODINNÝ STAV

Ženatý - Hana Gregorová
 Deti - Dagmar Gregorová

VZDELANIE

Ludová škola v Tajove - také niečo ako základka
 1886 - 1889 mestská škola v Bardejove Bystriči
 - asi ako 8-ročné gymko
 1889 - 1890 učiteľský ústav v Kláštore pod Znievom
 - pomôcnenie na pedagogickej
 1898 - 1900 obchodnú akademiu v Prahe - výška

PRACOVNÉ SKÚSENOSTI

Popri chodení do školy aj sám učil
 Neskorá štúpolo o financii
 Venoval sa aj politike

ZRUČNOSTI

JAZYKOVÉ

Slovenský jazyk
 Niečo aj prekladal
 Tiež ovládal pravdepodobne nejaké cudzie jazyky

Počítačové

Počítač neexistoval

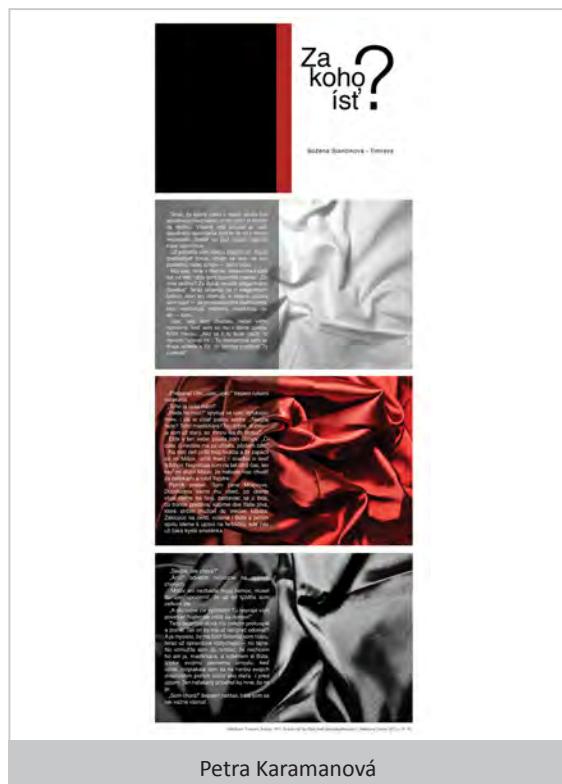
HOBBY

Trochu písal - 34 próz
 21 divadelných hier
 plus nejaké preklady a články do tlače

č. 11 – Vstupná časť kaviarne Minerva

Peter Polanský

Petra Karamanová

Viktória Mastišová

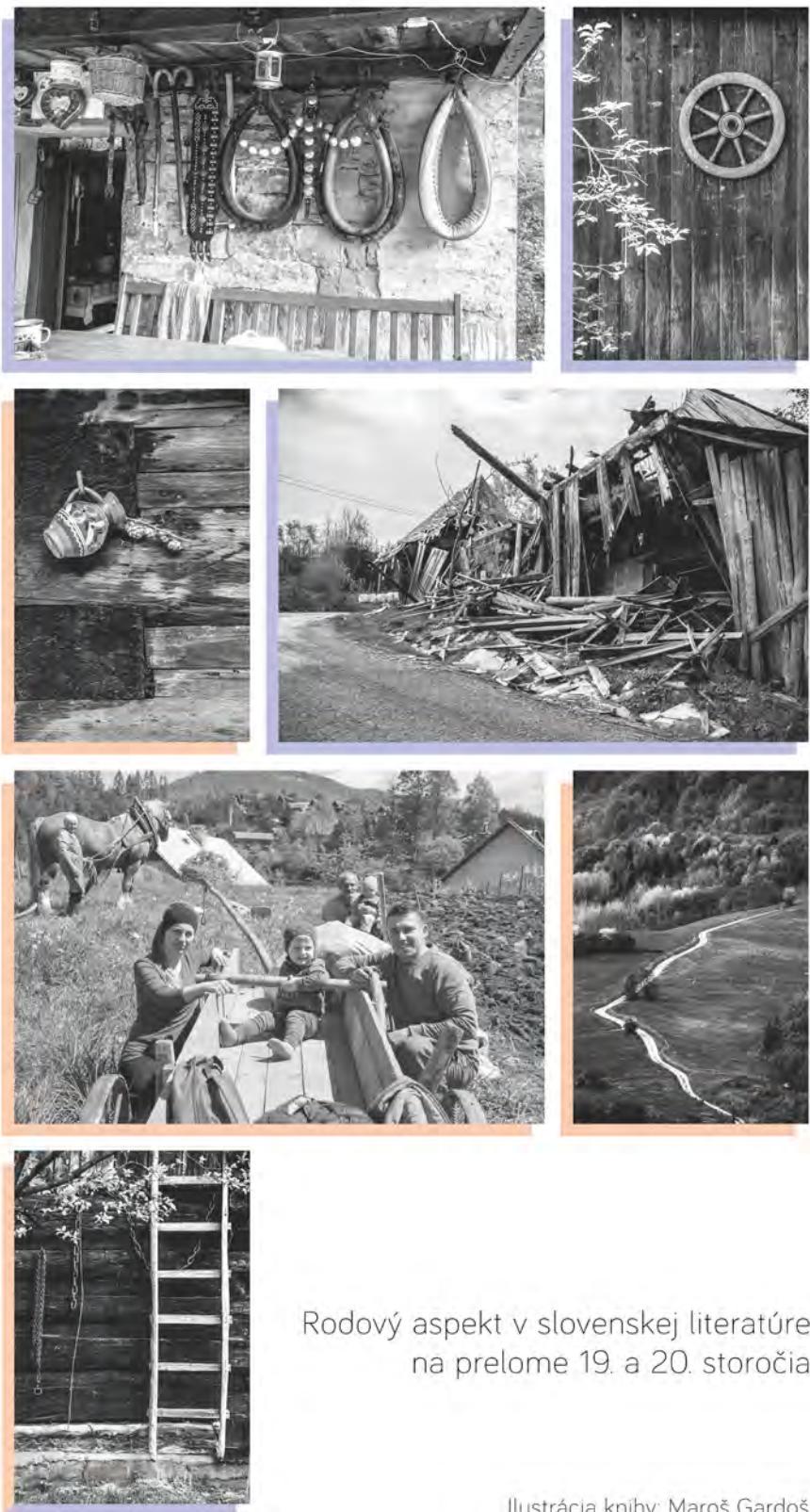

DOM V STRÁNI

MARTIN KUKUČÍN

Dagmar Vendráková

Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia

Ilustrácia kníhy: Maroš Gardoš

Príručný slovník rodových pojmov⁹

■ Kliknite alebo skenujte:

<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>

- ANDROCENTRISMUS – predstavuje nadvládu mužskej perspektívy, ktorá sa považuje za určujúcu, hlavnú a rozhodujúcu. A. rodové rozdiely zneviditeľňuje, je rodovo slepý. Kritika androcentrického prístupu vychádza z odhalenia skutočnosti, že mužské mysenie sa pokladá za reprezentáciu univerzálne ľudského a že existujú mechanizmy, prostredníctvom ktorých sa udržiava nadradenosť mužov nad ženami, pričom mužská skúsenosť sa vydáva za normatívny štandard.
- ESENCIALIZMUS – spája sa s presvedčením o existencii „pravej“ podstaty osôb alebo vecí. V kontexte feministickej kritiky sa chápe ako presvedčenie o nemeniacich sa a neredukovateľných vlastnostiach, podstatách, ktoré sú pre mužskosť a ženskosť konštitutívne.
- FEMININITA (ŽENSKOSŤ) – sociálna charakteristika, ktorá vypovedá o tom, čo je to byť „ženou“ alebo „mužom“ v danom historickom a kultúrnom kontexte. Hoci historické a rôzne sociálne výskumy hovoria o rôznosti sociálnych skúseností žien (a mužov), ktoré nepochádzajú výlučne z určenia ženských (a mužských) identít, tak predpoklad zásadnej odlišnosti mužov a žien štruktúruje naše interakcie aj chápanie seba samých naďalej. Tento predpoklad býva často založený na esencializme, ktorý prezentuje ženskosť (a mužskosť) ako univerzálné a prirodzené vyjadrenia toho, čo je to byť ženou (a mužom). Oproti tomu sociálny konštruktivizmus chápe ženskosť a mužskosť ako vplyvné sociálne koncepty, ktoré sú vytvárané a podporované spoločenskými konvenciami a inštitucionalizovanými praktikami.
- FEMINIZMUS – je teóriou a politickým hnutím. Ako teória je systémom pojmov, tvrdení, analytických prístupov, ktoré si nárokuju na opis a vysvetlenie toho, ako rod v úlohe zásadného organizačného princípu sociálneho života spoluformuje život ľudí, žien aj mužov, keď rodovo určeným bytostiam udeľuje nielen osobné identity, ale predovšetkým rôznu sociálnu moc. Cieľom feministického hnutia je odhaľovať a spochybňovať nerovnoccenné postavenie žien a mužov, hľadať možnosti a účinné prostriedky na odstránenie rodovej nerovnosti, rodových stereotypov a negatívnych aspektov spoločenských rodových konštrukcií.
- FEMINISTICKÝ DISKURZ¹⁰ – tvoria tri koncepty rodovej identity: humanistický feminismus, feminismus rodovej diferencie a postštrukturalistický feminismus. **Humanistický**

⁹ Uvádzané rodové pojmy sú upravené a skrátené. Ich podrobnejšie rozpracovanie sa nachádza v **Glosári rodovej terminológie** časopisu Aspekt-in. (Dostupné na: <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>)

¹⁰ Klúčový pojem vypracovávame samostatne, v nadväznosti na literárnovedný výskum rodového aspektu, v ktorom sme uplatnili podnetu zo štúdie Z. Kiczkovej *Problémy s rodovou identitou* (2011, s. 53 – 80; porov. 2010, s. 31 – 58).

koncept feminizmu sa zasadzoval za emancipáciu žien pod heslom rovnosti (pre ženy žia-dal rovnaké práva a príležitosti). Vychádzal z univerzálnnej ľudskej identity, preto rozdiely medzi pohlaviami nepovažoval za podstatné. Feministický **koncept diferencie** presadzoval vyrovnanie mužov a žien pri zachovaní rodových rozdielov, t. j. obhajoval zachovanie pozitívnych práv pre ženy (nechcel stratiť zo zreteľa jedinečnosť ženy). Upevňovaním rodových rol vytvára priestor pre antagonistický dualizmus. Oba koncepty odmietajú patriarchálny rodový model, ktorý muža akceptoval ako vzor a ženu ako jeho doplnok či „nedostatok“. **Postštrukturalistický koncept** bol inšpirovaný akceptovaním diferencií a pluralít, t. j. heterogenity. Chápanie rodu je v ňom založené na premenlivosti a tiež diskurzívnosti a performatívnosti, lebo taká je podľa neho aj sociálna realita. Výsledkom diskontinuity medzi pohlavím a rodom (rod nie je kauzálnym dôsledkom pohlavia) je dekonštrukcia binárneho chápania týchto kategórií. Preto rozlišovanie pohlavia a rodu sa v tomto koncepte považuje za bezpredmetné. A tak **permanentné utváranie individuality s immanentou rodovou dimensiou** malo spochybniť dopredu dané konštrukty, často zaťažené predsudkami, na ktoré ženy v procese sebainterpretácie narážali.

- **HOMOFÓBIA** – označuje iracionálny strach a negatívne pocity v súvislosti s homosexuálnymi ľuďmi, homosexualitou a všetkým, čo s ňou súvisí. Prejavuje sa od homofóbie na úrovni jednotlivca až po spoločenskú a kultúrnu homofóbiu.
- **HER-STORY/HIS-STORY** – (Na základe štúdia odbornej literatúry a vlastnej čitateľskej skúsenosti vymedzte dané pojmy.)
- **IDEALIZOVANÉ VZORY** – idealizovaná mužskosť a ženskosť sa v binárnom vzťahu (t. j. vzťahu dvoch prvkov) definujú vo vzájomnej opozícii. Nielenže sú komplementárne, teda sa navzájom dopĺňajú, ale ich opozícia je asymetrická – ženskosť je podriadená mužskosti. Charakteristiky maskulinity – racionalita, aktivita, nezávislosť, asertivita, fyzická sila – stavajú mužov do mocensky nadradenej pozície voči údajne emotívnym, pasívnym, nesamostatným, fyzicky slabým ženám.
- **MASKULINITA (MUŽSKOSŤ)** – sociálna charakteristika, ktorá vypovedá o tom, čo je to byť „mužom“ v danom historickom a kultúrnom kontexte. Hoci historické a rôzne sociálne výskumy hovoria o rôznosti sociálnych skúseností mužov (a žien), ktoré nepochádzajú výlučne z určenia mužských (a ženských) identít, tak predpoklad zásadnej odlišnosti mužov a žien štruktúruje naše interakcie aj chápanie seba samých naďalej. Tento predpoklad býva často založený na esencializme, ktorý prezentuje mužskosť (a ženskosť) ako univerzálné a prirodzené vyjadrenia toho, čo je to byť mužom (a ženou). Naproti tomu sociálny konštruktivizmus chápe mužskosť (a ženskosť) ako vplyvné sociálne koncepty, ktoré sú vytvárané a podporované spoločenskými konvenciami a inštitucionalizovanými praktikami.
- **MATERSTVO** – feministická kritika vyjadruje nesúhlas so stotožnením identity žien s materstvom. Idealizovaná predstava materskej lásky, „materského poslania“ považuje za súčasť meštianskej ideológie 19. storočia. Napr. francúzska sociologička E. Badinter v knihe *Materská láska* skúma dejiny materského správania a argumentuje, že materský inštinkt je mýtus a materská láska ako cit nie je výsadou žien. Predimenzované zdôrazňovanie

materskej a rodinnej roly ženy ako prirodzenej „danosti“ často slúži ako zámienka normatívnych nárokov na ženy.

- **MISANDRIA** – rodovo odlišený pendant mizogýnie.
- **MIZOGÝNIA** – ide o implicitne alebo explicitne vyjadrenú nenáviašť mužov voči ženám alebo tiež o prejav nenávisti voči ženským vlastnostiam u žien. Mizogýnia sa často spája so sexizmom (systematickou diskrimináciou), no na rozdiel od neho, má psychologické podložie.
- **PATRIARCHÁT** – je jedným z najdiskutovanejších pojmov, ktorý možno definovať ako „systém sociálnych štruktúr a praktík, v ktorých muži ovládajú, utláčajú a využívajú ženy“. Niektoré teoretičky ho uvádzajú ako vládu otcov nad ženami a mladšími mužmi na opis mužskej nadvlády.
- **POHLAVIE** – biologická danosť človeka, t. j. skutočnosť, či človek je z anatomického hľadiska ženou, alebo mužom. Kým pohlavie sa vzťahuje na biologické danosti žien a mužov, rod označuje sociálne rozdiely medzi mužmi a ženami, ktoré nie sú vrodené, ale sa menia v čase a priestore, v rámci spoločnosti aj medzi spoločnosťami.
- **POLARIZÁCIA** – vzťahy medzi rodmi (mužským a ženským) sa môžu javiť ako silne polarizované, hierarchizované a nerovnocenné alebo, naopak, ako partnerské, vzájomne recipročné, komplementárne, vyjadrujúce uznanie „iného“ ako plnohodnotne iného. Hodnotenie založené na nadradenosťi a podradenosťi niektorého rodu buduje logiku dominancie (nadvlády a panstva) nad tým, čo je „iné“, pretože to „iné“ je považované za nedokonalé a nedostatočné.
- **QUEER** – pojem queer sa pretransformoval na pozitívne určenie identity tých, ktorí narúšajú heterosexuálny poriadok spoločnosti. Podľa teoretičky A. Jagose by mal označovať kultúrne, historické, spoločenské formácie sexuality koncom 80. rokov a v 90. rokoch 20. storočia.
- **ROD** – rod sa chápe ako naučený, kultúrne akceptovaný a predpisovaný spôsob správania a vystupovania žien a mužov. Historicky sa mení a má rôzne podoby, a to v rámci jednotlivých kultúr, ako aj medzi kultúrami. Je to sociálne utváraná kategória, ktorá vzniká v kontexte určitej sociálnej, kultúrnej a ekonomickej štruktúry. Odovzdáva sa a reprodukuje procesom sociálneho učenia. Vymedzuje odlišné postavenie žien a mužov v sociálnych a mocenských vzťahoch, ktoré nie sú dôsledkom biologických, fiziologicko-anatomických odlišností. Rod je sociálnou konštrukciou, ku ktorej sa viažu pripisované alebo očakávané sociálne roly, správanie, ale aj predsudky, stereotypy, (seba)hodnotenia, predstavy o tom, čo je a čo nie je pre ženu alebo muža správne a vhodné.
- **RODOVÁ DEĽBA PRÁCE** – v rámci rodovej deľby práce sa oblasť starostlivosti o deti a uspokojovanie základných životných potrieb rodiny považuje za ženskú prácu. Na základe biologickej schopnosti žien rodiť deti sa činnosť žien v rámci súkromnej sféry (najmä v 19. storočí) zdôvodňuje ako súčasť „ženskej prirodzenosti“, avšak aktivity mužov súvisiac

so zabezpečovaním obživy, ochrany ako „fyzicky náročnejšie“ už nie sú interpretované ako „prirodzenosť“, ale ako dôsledok aktívneho úsilia mužov. Práca mimo domu, spájaná s mužmi, je v procese oddeľovania verejnej a súkromnej sféry hodnotená viac ako práca v domácnosti, spájaná so ženami. Rozdelenie verejnej a súkromnej sféry na „mužskú“ a „ženskú“ oblasť realizácie ďalej šíri stereotypné predstavy o mužoch a ženách, ako aj ich hierarchickú pozíciu v spoločnosti.

- RODOVÉ ROLY – sociálne roly, ktoré mužom a ženám predpisujú sociálne a kultúrne normy spoločnosti v konkrétnej sociálno-historickej situácii. Sú súčasťou všeobecnejších sociálnych rolí a sú späté s ideálmi ženskosti a mužskosti v danej spoločnosti. Nie sú univerzálne, ale závisia od konkrétnej situácie, rozličných vekových a sociálnych skupín, v ktorých sa uplatňujú. V spoločnostiach, ktoré sa usilujú o rodovú rovnosť, prestáva byť obsah rodových rolí prísně spoločensky vymedzený.
- ROLA – komplex sociálneho správania, ktoré sa v určitej sociálnej pozícii (napr. rodič, žena, muž, učiteľka, dieťa) očakáva, t. j. ide o určitý štandard správania, ktorý od jednotlivca s určitým statusom/pozíciou ostatní príslušníčky a príslušníci spoločenstva či skupiny očakávajú.
- RODOVÁ IDENTITA – sebachápanie a sebareprezentácia jednotlivkýň a jednotlivcov, tzn. identita sa chápe ako súbor stabilných a nemenných charakteristík osoby, ktoré vyjadrujú, kým táto osoba „skutočne“ je, alebo ako súbor internalizovaných meniacich sa sociálnych noriem (→ ženskosť a mužskosť).
- RODOVÁ ROVNOSŤ – súčasť koncepcie rovnosti, ktorá žiada, aby osoby oboch pohlaví mali rovnaké východiskové podmienky pre účasť na spoločenskom živote v ekonomickej, politickej a sociálnej oblasti.
- RODOVÝ STEREOTYP – rodové stereotypy sú zjednodušené, idealizované a očakávané vzory „mužskosti“ a „ženskosti“, ktoré nás sprevádzajú vo všetkých oblastiach života. Svojou reprodukciou utvárajú zdanie prirodzenosti a samozrejmosti. Štruktúra rodových stereotypov je vytvorená ostrou bipolarizačiou vlastností charakterizujúcich ženskosť a mužskosť, ktoré majú ženy a muži predstavovať. Sformované stereotypy mužskosti a ženskosti, t. j. čo robí muž „pravým“ mužom a ženu „pravou“ ženou, sa pociťujú ako dané a spoločensky záväzné. Priať to, čo od nás hierarchicky utvorené hodnoty a vzorce správania požadujú, znamená reprodukovať ich.
- SEXIZMUS – kritický pojem emancipačného ženského hnutia, ktorým sa označujú formy znevýhodňovania, diskriminácie a útlaku žien zo strany mužov. Pojem sexismus prvýkrát použili aktivistky feministického hnutia na opisanie foriem moci uplatňovaných mužmi voči ženám.

Namiesto doslovu

(k 1. vydaniu)

Učebnica **Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia** vo svojich dvoch kapitolách – *Kategória rodu v optike mužov* a *Kategória rodu v optike žien* – ponúka príklady na interpretačný vstup do prozaickej tvorby piatich autorov a ôsmich autoriek. V obidvoch kapitolách bola výberovo zastúpená aj vývinová os, ktorá naznačila dynamiku zmien v umeleckom stvárnení rodu v slovenskej literatúre.

Na jej konci si spolu s príjemcom nášho literárneho záberu môžeme položiť otázku, ktorú sme nastolili v kompozično-tematickom rámci:

Aká je optika mužov – aká je optika žien?

Čím je ich umelecký záber špecifický?

Prvým v reťazci autorov bol *M. Kukučín*, ktorého **obraz patriarchálneho sveta** ponúkol muža predstavujúceho hlavu rodiny, jej živiteľa, a ženu ako jeho ozdobu alebo „vestálku“, ktorá v role matky stráži rodinný kozub a plní úlohu vychovávateľky potomstva. Popri tom sme naznačili kultúrny rozmer rodových stereotypov. Dotvorenie záverečnej syntézy sme ponechali na diskurzívneho interpretátora – spolutvorcu významu.

Nadväzujúc na obraz Kukučínej dalmátskej dediny, predstavili sme vojvodinský dolnozemský svet *J. Čajaka*. Tým sme chceli podciarknuť sociokultúrny rozmer rodového aspektu. Zamerali sme sa však na rodovo motivované epické a lyrické postupy v sujete, na ich umeleckú pôsobivosť. Výsledkom bol pohľad na patriarchálnu dedinu s prvkami **modelu rodovej diferencie**, kde ženská sféra je autonómna a zároveň rovnocenná s mužskou. V osvojovaní si netradičného uhla pohľadu sme dali priestor riadenej diskusii, ktorá by sa mala odvíjať od ustálenej predstavy o biologicky podmienenom rode k jej narúšaniu, a to v prospech sociálneho chápania danej kategórie.

J. G. Tajovský v dominujúcej sociálnej tematike rozvinul „her-story“. Ukázal, ako sa v istých existenciálnych podmienkach oslabuje patriarchálny androcentrizmus, čoho nevhnutným dôsledkom je **autonómnosť žien**. Tie, najmä v role matky, sú nositeľkami mravného ideálu. V rámci ďalšieho porovnávania autorského záberu sme posilnili samostatnosť uvažovania, a to aj prostredníctvom citácií z odbornej literatúry.

Osobitným zjavom spomedzi mužských autorov bol *J. Jesenský*, pre ktorého bol príznačný **antagonizmus** ženských a mužských postáv. Oproti sebe postavil telesnú prítážlivosť a spoločenské konvencie, aby ich esteticky pôsobivo vyhrotil. K svojskému uhlu pohľadu prispieva aj jeho narátor, ktorého záber je rodovo orientovaný. Rodový model diferencie *J. Jesenského* zaujíma odráža aj filozofický kontext doby. S prihliadnutím na študijné účely sme postupovali od podnetov z odbornej literatúry k vyjadreniu vlastného postoja čitateľa s argumentačným využitím prozaického textu.

Posledným z reťazca autorov bol *M. Urban*, ktorého **krajné póly ženskosti a mužskosti** svedčia o psychologicky prehĺbenom stvárnení rodu v medzivojnovej literatúre.

Uzatvárajúc prvú kapitolu, možno zovšeobecniť, že rod v umeleckom stvárnení mužov nadobúdal popri biologickom význame stále viac sociálno-kultúrny rozmer umocňovaný psychologickým akcentom.

V druhej kapitole sme pokračovali v nastolenej koncepcii. Oproti prvej sme však uplatnili hierarchizované radenie autoriek. Zámerom bolo prehľbiť pohľad na osobitosť rodového aspektu. Prehodnocovaním umeleckej kvality próz sme súbežne sledovali otázku viacerých funkcií literatúry.

Ako prvú sme do reťazca žien zaradili *E. Maróthy-Šoltésovú*. V jej prozaických „her-story“ sme poukázali na **morálno-etický** profil ženských postáv, ale aj na slabé miesta v autorkinej umeleckej metóde. V záverečnej syntéze sme iniciovali aktivitu príjemcu, aby sám odhaľoval úsilie spisovateľky o literárne etablovanie **emancipácie** žien, ktoré sa len ďažko vyrovňávali so stereotypmi patriarchátu.

V prázach *T. Vansovej* sme upriamili pozornosť na zmeny v spoločenskom statuse žien, na ich **eticko-morálny ideál**, ale aj na problém **patriarchálnej moci** muža a tiež rodovej identity. V námete na porovnanie sme vybrali z tvorby *L. Podjavorinskej* a *M. Kukučínovej* paralely, ktoré môžu byť vhodnou inšpiráciou na úvahy o odlišných umeleckých ambíciách pomerne častého zobrazenia roly matky.

Svojbytné miesto medzi ženskými autorkami patrilo *B. Slančíkovej-Timrave*. Od svojich prvých pokusov venovala pozornosť dievčatám zrelým na vydaj, ale netradične aj ich **stardievocvtu**. Vo vybratých prázach sme sledovali antinómu muža a ženy, typickú pre **model diferencie**, ktorú Timrava misandricky vyhrotila. Do pozornosti sme dali aj umeleckú kvalitu jej próz, ktorými prevyšovala svoje súputníčky. Motiváciou na samostatné hľadanie súvislostí je téma na napísanie eseje.

Azda najvýbojnejšia spomedzi ženských autoriek, aj keď umelecky menej presvedčivá, sa nám javila *H. Gregorová*. Snaha o profilovanie modernej ženy jej priniesla prívlastok „prvá feministická autorka“ v slovenskej literatúre. Odvážne nastolenie problémov **emancipácie a feministického hnutia** však nie je v jej tvorbe natoľko vyhranené, aby sme sa s týmto označením autorky mohli stotožniť. No posúdiť to môžu percipienti aj sami. Napokon sme do spoločného dialógu o *Ženách* vtiahli diskurzívneho čitateľa najmä preto, aby vlastným vkladom prispel do záverečnej syntézy, z ktorej vyplýva, že v ženskom svete H. Gregorovej dominancia patriarchátu ustupuje **modelu humanistickej rovnocennosti**.

Líniu ženských autoriek sme uzavtrajeli predstaviteľkou literárnej moderny *L. Groeblovou*, ktorej próza mala anticipačný náboj. Naznačila totiž prechod od polarizácie mužskosti a ženskosti k ich dynamickému chápaniu. Práve tento impulz sa v kapitole ...na osi času ukázal ako produktívny. Vybraté prózy *U. Kovalyk* a *Z. Kepplovej* sú toho dokladom.

Uzavárajúc druhú kapitolu, môžeme zhrnúť, že slovenské spisovateľky prelomu 19. a 20. storočia ponúkli vlastný uhol pohľadu na kategóriu rodu – v optike záberu zaostreného na ženu. Už v lone patriarchátu sa v ich príbehoch rodí snaha o umelecké zobrazenie emancipácie žien, a to najmä v kultúrnej sfére. Svojou autonómnosťou a narúšaním spoločenských konvencií si ženské postavy postupne razili cestu k egalitárskemu modelu rodových vzťahov. Ukázalo sa, že kategória pohlavia, rodu a rodových stereotypov v umeleckom stvárnení predstavuje **dynamickú modalitu** ako alternatívu, ktorá si našla svoje legitímne miesto v umeleckej literatúre v rámci postštrukturalisticky orientovaného feministického diskurzu na prelome 20. – 21. storočia.

V závere vyjadrujeme presvedčenie, že koncepcia učebnice zameraná na interpretačné etudy bude inšpirujúcim príkladom toho, ako sa dajú vďaka **prizme rodového aspektu** nanovo čítať diela etablované v kontexte slovenskej literárnej tradície.

Rovnako veríme, že interpretačné etudy ukážu, ako si **ženská, feministická**, tiež **feminínna a queer** alternatíva spočiatku nenápadne a potom zreteľnejšie vydobýjali svoje miesto vo vývine slovenskej literatúry. A to nielen vďaka samotným ženským autorkám, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, ale aj vďaka ich mužským kolegom, pretože ich prínos je komplementárny.

Zároveň sa tak napíše úvodný **projektový zámer**: vytvoriť vysokoškolskú učebnicu, ktorá poskytne materiál zo slovenskej literatúry na prelome 19. a 20. storočia na štúdium problematiky rodových vzťahov, a tak poukáže aj na **interdisciplinárny potenciál literárnej vedy**.

Ivica Hajdučeková
(2015)

Doslov

(k 2. vydaniu)

Druhé vydanie bilingválnej vysokoškolskej učebnice *Rodový aspekt v slovenskej literatúre 19. a 20. storočia* s podtitulom *Interpretačné etudy* dostalo svoju doplnenú a rozšírenú podobu vďaka grantovému projektu KEGA 008UPJŠ/04-2017 – Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie súčasnej literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ). Ústrednou myšlienkou projektu bolo sprostredkovať aktuálny vedecký výskum odbornej aj širšej verejnosti, sprístupniť tému rodového aspektu v slovenskej literatúre a jeho didaktickú realizáciu s využitím inovatívnych metód vzdelávania.

Presah vysokoškolskej edukácie do stredoškolskej praxe bol výzvou, na konci ktorej je viditeľný výsledok. Niekoľkomesačná spolupráca so Školou úžitkového priemyslu v Košiciach v rámci projektového vyučovania realizovaného v 3. a 4. ročníku v školskom roku 2018/2019 bola zameraná na metainterpretáčne zručnosti stredoškolákov a ich uplatnenie v medzipredmetových vzťahoch slovenského jazyka a literatúry a umeleckej praxe v obovore fotografický dizajn. Východiskovou inšpiráciou pre obe línie projektového vyučovania bolo 1. vydanie tejto učebnice z roku 2015. Študenti z nej čerpali odborné podnety, námety na samostatné štúdium života a diela autorky či autora a následné čítanie vybraných prozaických textov. Až komplex získaných informácií priviedol mladých umelcov k vlastnej umeleckej tvorbe. Pretavili ju do umeleckého prejavu – plagátu či ilustrácie alebo do série ilustrácií k textom vysokoškolskej učebnice. Práve túto knihu, ktorá ich spočiatku viedla k novým poznatkom – a potom k ďalším otázkam a hľadaniu odpovedí, sumarizácií a usúvzťažneniu nadobudnutých informácií až ku kreovaniu vlastného produktu – napokon obohatili.

Konkrétny výsledok didaktickej transformácie – projektové vyučovanie s implementáciou činnostného vyučovania – je súčasťou 2. rozšíreného a doplneného vydania učebnice. Návrh obalu, predelov k trom kapitolám, ilustrácie ženského a mužského aspektu v kompozičnom členení knihy spolu s interaktívnymi prvkami prebalu, ktoré odrážajú tvorivé čítanie a myslenie samotných ilustrátorov, sú umeleckým diskurzom s pridanou hodnotou (môžete ju sledovať v slovenskej verzii textu). V jej synergickom jadre je totiž transdisciplinarita, ktorá netradičným spôsobom spojila dva rozdielne stupne vzdelávania, aby umožnila študentom urobiť krok do neznáma a aktívne vstúpiť na pôdu univerzity.

Nie je veľa príležitostí, keď možno ukázať, ako pristupovať k implementácii vedeckého výskumu do školskej praxe, a preto veríme, že didaktická transformácia – smerujúc od vedy cez teóriu do vyučovania – je v rámci pregraduálnej prípravy študentov učiteľstva akademických predmetov nezanedbateľným prínosom. Tímová práca so stredoškolákmí a ich pedagógmi preukázala, že kreativita by mala byť neodmysliteľnou súčasťou komunikačno-zážitkového vzdelávania, ktoré pripravuje na život. Tvoríť sám seba a pretvárať svet by malo byť celoživotným zámerom každého jednotlivca, a tak aj „homo creathor“ dosiahnuťeľnou métou školskej praxe.

Z knižnej ponuky projektu KEGA – Veda bez bariér je viac ako zrejmé, že reč umenia spája. Ako sa nám to podarilo – posúdte sami...

Ivica Hajdučeková
(2019)

Použitá literatúra

- BOSÁKOVÁ, Viera (zost.): Korešpondencia. In: Elena Maróthy-Šoltésová. Výber I. Zlatý fond slovenskej literatúry. Bratislava: Tatran 1978, s. 533 – 588.
- GBÚR, Ján: Kukučinova poviedka Na jarmok! alebo lineárne epické rozprávanie ako spôsob vertikálnej diagnostiky postáv. In: Kukučín v interpretáciách. Zost. a ed. J. Gbúr. Bratislava: Literárne informačné centrum 2010, s. 44 – 49.
- GBÚR, Ján: Realizmus v slovenskej literatúre (1880 – 1918). In: Dejiny slovenskej literatúry I. Zost. I. Sedlák a kol. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2009, s. 418 – 571.
- GBÚR, Ján – HAJDUČEKOVÁ, Ivica: Aspekt rodu v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia. In: Gender in Literature. Rod v literatúre. Ed. N. P. Soler, J. Gbúr. Košice: Faculty of Arts, P. J. Šafárik University in Košice 2013, s. 315 – 354.
- GREGOROVÁ, Hana: Spomienky (z pamäti). In: Hana Gregorová – Slovenka pri knihe. Čítanka. Ed. J. Cviková, J. Juráňová. Bratislava: Aspek, 2008, s. 9 – 178.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica: Mužské postavy a kategória rodu v krátkych prózach Mila Urbana. In: Zborník Oravského múzea 2012 – XXIX. Dolný Kubín: Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne 2012, s. 407 – 414.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica: Ženy o ženách (Rodový aspekt v súčasnej slovenskej literatúre). In: K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 2000: Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej 20. – 21. septembra 2012 na FF PU v Prešove. Ed. M. Součková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013, s. 172 – 183.
- HUČKOVÁ, Dana: Kontexty Slovenskej moderny. Bratislava: Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV 2014. 360 s.
- HUČKOVÁ, Dana: Reflexia postavenia žien v časopise Dennica v rokoch 1898 – 1903 a dobový obraz ženy. In: Dudeková, Gabriela (ed.): Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku. Bratislava: Veda 2011, s. 93 – 103.
- KICZKOVÁ, Zuzana: Koncepty rodovej identity v súčasnej feministickej diskusii. In: Identita – Diferencia. Zborník príspevkov zo 4. slovenského filozofického kongresu. Ed. R. Karul, R. Stáhel, M. Toman. Bratislava: SFZ pri SAV a FiÚ SAV 2010, s. 31 – 58.
- KICZKOVÁ, Zuzana: Problémy s rodovou identitou. In: Z. Kiczková – M. Szapuová (eds.): Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2011, s. 56 – 80.
- KICZKOVÁ, Zuzana – SZAPUOVÁ, Marianna (eds.): Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2011. 512 s.
- KODAJOVÁ, Daniela a kol.: Živena. 150 rokov spolku slovenských žien. Bratislava: Slovart 2019, 304 s.
- LEŠOVÁ, Daniela: Tematizovanie násilia vo vybraných textoch a fotografiách. Interpretáčna sonda. In: Doktorandské miscelaneá I. Zborník príspevkov. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2012, s. 43 – 57.
- MIKULOVÁ, Marcela: Generácia neskorého realizmu a nástup modernistických tendencií (1890 – 1918). In: Panoramá slovenskej literatúry II. Bratislava: SPN 2005, s. 32 – 37.

- MIKULOVÁ, Marcela: Paradoxy realizmu. „Neklasickí“ klasici slovenskej prózy. Bratislava: Veda 2010. 256 s.
- MIKULOVÁ, Marcela: Próza Timravy medzi realizmom a modernou. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV 1993.
- MRÁZ, Andrej: Literárna tvorba Jána Čajaka (inc. – predhovor). In: Z povinnosti. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956, s. 9 – 22.
- PETLÁK, Erich: Všeobecná didaktika. Bratislava: Iris 2004. 318 s.
- RAKÚS, Stanislav: Medzi látkou a térou. Levoča: Modrý Peter 2011. 96 s.
- ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: Načo sú tie ženské časopisy? In: Elena Maróthy-Šoltésová. Výber I. Zlatý fond slovenskej literatúry. V. Bosáková (zost.). Bratislava: Tatran 1978a, s. 602 – 604.
- TUREK, Ivan: Didaktika. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 3. prepracované a doplnené vydanie, 2008, 620 s.
- VALČEK, Peter: Slovník literárnej teórie A – Ž. Bratislava: Literárne informačné centrum 2006. 351 s.
- VŠETIČKA, František: Stavba prózy. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého 1992. 152 s.
- WELSCH, Wolfgang: Estetické myslenie. Bratislava: Archa 1993. 168 s.

■ Zborník a štúdie

(publikované v rámci grantového projektu KEGA 020UPJŠ-4/2013)

- HAJDUČEKOVÁ, Ivica (ed.): Rodový aspekt v interdisciplinárnom diskurze. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta 2015. 166 s. [Zborník na DVD je súčasťou 1. vydania učebnice]
- Funkcia ženských a mužských postáv v epickej štruktúre krátkych próz Jána Čajaka. In: *Slovenská literatúra : revue pre literárnu vedu*; roč. 62, č. 3, 2015 s. 190 – 211.
- O aspekto rodovosti v slovenskej ponovembrovej literatúre. In: *Slovenské pohľady*, roč. IV. + 130, 2014, č. 4, s. 104 – 108.
- Pohľad na kategóriu rodu v prázach Martina Kukučína. In: *Estetické a axiologicke pohľady na slovenskú literatúru konca 19. a začiatku 20. storočia*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 173 – 179.
- Rodový aspekt v prozaickej zbierke Hany Gregorovej Ženy alebo Ženy o ženách s optikou ženy. In: *Na dlhej ceste k autorskej emancipácii žien = Auf dem langen Weg zur schriftstellerischen Mündigkeit*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 50 – 69.
- Stvárnenie ženských postáv na osi času (sondy do slovenskej prózy); In: *Studio Slovakinika*. Vypusk 15: Slovacka filologija v Ukraini. - Užhorod : Vydavateľstvo Oleksandry Harkušovej 2014, s. 161 – 170.

----- Stvárnenie ženských postáv v tvorbe Eleny Maróthy-Šoltésovej v kontexte súdobej uměleckej literatúry. In: *Slovenčinár: časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny*; roč. 2, č. 2, 2015, s. 21 – 29.

■ Archívne materiály

- GREGOROVÁ, Hana: *Odpoveď na článok „Ženská otázka“*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 9.
- GREGOROVÁ, Hana: *O výchove ženy*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 10.
- GREGOROVÁ, Hana: *Prejav v Bratislavskom rozhlase pri príležitosti 50. narodenín s redakčným úvodom*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 12.
- Rozhovor s Hanou Gregorovou o jej tvorbe. (V Radiojurnalu.). Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 17.
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: *O čistom rodinnom živote*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 124 C 34.

■ Pramenné texty

- GREGOROVÁ, Hana: *Ženy. Sobrané spisy Hany Gregorovej sväzok 1*. Bratislava: 1946, 196 s.
- GROEBLOVÁ, Ľudmila: *On*. In: Gáfrik, M.: Koniec lásky. Antológia prózy zo slovenskej moderny. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2007, s. 118 – 126
- KEPPLOVÁ, Zuska: *Buchty švabachom*. Levice: Koloman Kertész Bagala a literarnyklub s. r. o. 2011. 175 s.
- KOVALYK, Uršuľa: *Travesty šou*. Bratislava: Aspekt 2004. 174 s.
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: *Žena*. In: Ľudmila Podjavorinská. Dielo. Bratislava: Tatran 1987, s. 494 – 514.
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: *Ondráš*. In: Ľudmila Podjavorinská. Dielo. Bratislava: Tatran 1987, s. 333 – 352.
- ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: *Na dedine*. In: Elena Maróthy-Šoltésová. Výber II. Zlatý fond slovenskej literatúry. V. Bosáková (zost.). Bratislava: Tatran 1978b, s. 403 – 429.
- ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: *V čiernickej škole*. In: Elena Maróthy-Šoltésová. Výber II. Zlatý fond slovenskej literatúry. V. Bosáková (zost.). Bratislava: Tatran 1978b, s. 433 – 555.
- ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: *Ženská otázka a mravnosť (Dokončenie)*. In: Živena. Zábavno-poučný časopis. Orgán spolkov Živeny a Lipy. 1913, roč. IV, sošit 7., s. 198 – 208.
- TAJOVSKÝ, Gregor, Jozef: *Horký chlieb a iné poviedky*. Bratislava: Mladé letá 1960. 208 s.
- TIMRAVA, Slančíková, Božena: *Za koho íšť?* Liptovský Mikuláš: Tranoscius 1997, s. 216.
- TIMRAVA, Slančíková, Božena: *Ťapákovci*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1998. 154 s.

URBAN, Milo: *Výkriky bez ozveny*. Vybrané spisy Mila Urbana. Zost. J. Medveď, Bratislava: Slovenský spisovateľ 1989. 336 s.

VANSOVÁ, Terézia: *Evin priestupok*. In: *Sirota Podhradských*. Bratislava: Tatran 1977, s. 363 – 392.

VANSOVÁ, Terézia: Humoreska. In: *Slovenské pohľady*; roč. 5, zošit 2, 1885, s. 160 – 166.

VANSOVÁ, Terézia: Chovanica. In: *Chovanica*. Bratislava: Tatran 1973, s. 9 – 92.

■ Elektronické zdroje

ČAJAK, Ján: Špitál. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 8. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/391/Cajak_Spitäl/1

ČAJAK, Ján: Vohľady. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 8. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/465/Cajak_Vohlady/1

ČAJÁK, Ján: Vohľady. (Pokračovanie). In: Dennica, roč. XI, 1908, č. 1, s. 3 – 7. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 10. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121999/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>

ČAJÁK, Ján: Vohľady. (Dokončenie). In: Dennica, roč. XI, 1908, č. 3 – 4, s. 73 – 77. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 10. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122001/view?search=Dennica&page=15&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>

ČAJAK, Ján: Pytačky. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 8. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/327/Cajak_Pytacky/1

Glosár rodovej terminológie. [Online]. Aspekt-IN, [cit. 10. 10. 2015]. Dostupné na: <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>

GREGOROVÁ, Hana/T.....á: Prvá obet. (Pokračovanie). In: Dennica, roč. XII, 1910, č. 11, s. 169 – 172. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 13. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122018/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

GREGOROVÁ, Hana/T.....á: Prvá obet. (Dokončenie). In: Dennica, roč. XII, 1910, č. 12, s. 193 – 196. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 13. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122019/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

GROEBLOVÁ, Ľudmila: On. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 10. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121896/view?search=Dennica&page=10&p=separate&tool=search&view=0,0,2455,4061>

JESENSKÝ, Janko: Novely. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 31. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/12/Jesensky_Novelty

JESENSKÝ, Janko: Koketka. In: Vydrové besedy, 1914. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 5. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-asngrt?-content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3sql4&page=2

KEPPLOVÁ, Zuska: Ukážka z knihy Buchty švabachom (Trianon). [Online]. ASPEKTin – feministický webzin 2012, [cit. 10. 5. 2019]. Dostupné na: <http://www.aspekt.sk/content/aspektin/ukazka-z-knihy-buchty-svabachom>

KRASKO, Ivan/Bohdana J. Potokinová: Sentimentálne príhody. Z poznámok mladého človeka. [Svadba]. In: Dennica, roč. 11, 1908, č. 2, s. 40 – 41. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 17. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122000/view?page=6&p=separate&tool=info>

KUKUČÍN, Martin: Baldo & Comp. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/356/Kukucin_Baldo-a-Comp/1

KUKUČÍN, Martin: Neprebudený. Zlatý fond denníka SME 2009. [cit. 7. 10. 2015]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/106/Kukucin_Neprebudeny/1

KUKUČÍN, Martin: Parník. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/336/Kukucin_Parnik/1

KUKUČÍN, Martin: Prvá zvada. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 1. 3. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1006/Kukucin_Prva-zvada

MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Prípravy na svadbu. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2007, [cit. 31. 8. 2014]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/197/Marothy-Soltanova_Pripravy-na-svadbu/1

MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Za letného večera. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 16. 10. 2015]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/461/Marothy-Soltanova_Za-letneho-vecera/1

MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Načo sú tie ženské časopisy? In: Články. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 15. 12. 2019]. Dostupné na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/310/Marothy-Soltanova_Clanky/3

MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Načo sú tie ženské časopisy? In: Dennica, roč. 1, č. 2, s. 17 – 19. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 15. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121907/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2323,3767>

MENŠÍK, Ján: Črty zo slovenskej literatúry III. (Dokončenie). In: Živena, 1920, 10, 11 – 12, s. 219 – 230. [Online]. SLOVAKIANA, [10. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvcr?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do2f0hc&page=28

MENŠÍK, Ján: Bračské rukopisy Kukučíne. In: Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt, národopis a literárnu historiu, 1922, 1, 5 - 6, s. 65 – 68. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 7. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-assc2b?-content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3xiva&page=1

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Žena. (Pokračovanie). In: Živena, roč. 1, 1910, č. 1, s. 8 – 12. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 14. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvay?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3ssf1&page=10

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Žena. (Dokončenie). In: Živena, roč. 1, 1910, č. 2, s. 26 – 33. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 14. 12. 2019]. Dostupné na: <https://www.slovakiana.sk/>

- kulturne-objekty/snk-aslvaz?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:-cair-do3sscd&page=2
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Naše práva. In: Dennica. roč. 16, 1914, č. 3, s. 65 – 66. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 14. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122071/view?search=Dennica&page=19&p=separate&tool=search&view=0,0,3017,4217>
- TAJOVSKÝ, Gregor, Jozef: Hriech. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/899/Tajovsky_Hriech
- TAJOVSKÝ, Gregor, Jozef: Statky-zmätky. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 10. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/462/Tajovsky_Statky-zmatky
- TRUNEČKOVÁ, Anna: Emancipovaná! In: Dennica, 1902, roč. 5, č. 8, s. 169 – 171. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 9. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121962/view?search=Dennica&page=17&p=separate&tool=search&view=0,0,2409,4027>
- VANSOVÁ, Terézia: Sirota Podhradských. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/293/Vansova_Sirota-Podhradskych
- VANSOVÁ, Terézia: Nová kuchárska kniha. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 7. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-amkdtv?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3okv7
- ## ■ Ilustračný materiál
- M. Kukučín: <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/martin-kukucin>
- J. Čajak: <http://zlatyfond.sme.sk/obr.php?obrazok=4>
- J. G. Tajovský: <http://zlatyfond.sme.sk/autor/70/Jozef-Gregor-Tajovsky>
- J. Jesenský: https://sk.wikipedia.org/wiki/Janko_Jesensk%C3%BD
- M. Urban: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_urban-milo.jpg
- E. Maróthy-Šoltésová: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_marothy-soltanova-elena.jpg
- T. Vansová: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_vansova-terezia.jpg
- Ľ. Podjavorinská: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_podjavorinska-ludmila.jpg
- B. Slančíková-Timrava: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_slancikova-timrava-bozena.jpg
- Ľ. Groeblová: http://www.ezahorie.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=3947:groeblova-udmila-chaloupecka&catid=82:osobnosti&Itemid=14&lang=za
- H. Gregorová: <http://www.teraz.sk/kultura/spisovatelka-hana-gregorova-bojovala-z/117325-clanok.html>
- U. Kovalyk: <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/ursula-kovalyk>
- Z. Kepplová: <http://ba.regina.rtvs.sk/clanky/host/24169/zuska-kepplova>

GENDER PERSPECTIVES
IN SLOVAK LITERATURE OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES
(Interpretation Studies)

Ivica Hajdučeková

Table of Contents

Introduction (to the 1st editions) 140

Foreword (to the 2nd editions) 142

Chapter I.

CATEGORY OF GENDER THROUGH MEN'S PERSPECTIVE

Martin KUKUČÍN 146

Ján ČAJAK 152

Jozef GREGOR TAJOVSKÝ 158

Janko JESENSKÝ 164

... with a shift in time:

Milo URBAN 170

Chapter II.

CATEGORY OF GENDER THROUGH WOMEN'S PERSPECTIVE

Elena Maróthy-ŠOLTÉSOVÁ 178

Terézia VANSOVÁ 188

Ľudmila PODJAVORINSKÁ 196

Božena Slančíková-TIMRAVA 202

Hana GREGOROVÁ 210

Ľudmila GROEBLOVÁ 220

... with a shift in time:

Uršuľa KOVALYK – Zuska KEPPOVÁ 224

Chapter III.

GENDER ASPECT IN ART PHOTOGRAPHY

(Didactic Transformation) 231

Glossary of Gender Terms 261

In place of an Epilogue (to the 1st edition) 265

Epilogue (to the 2nd edition) 268

References 270

Introduction

(to the 1st edition)

The development of this bilingual coursebook evolved as part of project KEGA Nr. 020UPJŠ-4/2013 headed by prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc., and emerged from earlier research which had successfully analysed realist and modernist Slovak literature from a gender perspective. Based on initial interpretations which drew from philosophical, sociological and historiographical approaches, we were able to anticipate the issues which could be raised in other texts and thus establish a hypothesis for the subsequent literary-scientific research. Our research has also been influenced by the continually evolving nature of gender studies, and we have therefore decided to adopt a somewhat unusual approach in this coursebook and briefly examine some contemporary texts thereby creating an intentional shift in our timeline. The modern works of Z. Kepplová and U. Kovalyková have raised a number of interesting issues, and a study of the interwar work of M. Urban reveals further interpretations on the basis of gender. After this brief overview, we return to the main focus of the study: gender approaches to Slovak literature of the late 19th and early 20th centuries.

The study focuses on the complexity of male-female relationships in the work of both male and female authors of realist and modernist literature at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Works by the founding generation of realism and late realism were analysed, with particular attention being paid to the fiction of M. Kukučín, J. Čajak, J. G. Tajovský, J. Jesenský, E. M. Šoltésová, T. Vansová, Ľ. Podjavorinská and B. S. Timrava. The works of H. Gregorová and Ľ. Groeblová were also studied as prime examples of Slovak literary modernism.

The selection of inter-/transdisciplinary approaches has led us to create a key term apparatus and to establish a supporting hypothesis:

Gender as an analytical category exceeds the borders of the purely biological determination of sex and enables us to track the social relationships of men and women not only in particular social and cultural contexts, but also in their fictional portrayals.

Basic questions about the artistic representation of gender roles, gender stereotypes, fixed roles and their modalities, and attributes of masculinity and femininity were used as the key interpretation issues and these issues were examined in the thematic, personal and compositional structures of the selected texts. This novel approach has produced many interesting results which are highlighted in particular chapters of the coursebook.

The coursebook is separated into two sections which aim to demonstrate the male-female polarity on gender issues in the selected texts. This structure offers the possibility of a comparative approach to the texts and allows the further investigation of male and female perceptions in artistic representations. However, the reader is only led to that approach after discussions of interpretations which are in accordance with the main thesis and the presentation of key research terms which will serve as a study thesaurus. The reader is also offered suggestions for consideration which are intended to deepen his or her knowledge and to develop discussion and criticism, all of which will enable the uncovering of gender correlations within literary texts. These correlations can be found

not only in the compositional structure of the text, but also in the characterisation and plot development. As contemporary research confirms, gender perspectives are prevalent, and the shifts in our timeline enable to see how the phenomenon has developed over time.

We believe that these interpretation studies will open the door towards an innovative reading of classic works of Slovak literature and also to their re-evaluation within a contemporary cultural-artistic framework.

This coursebook will attempt to achieve this key aim in two main ways:

1. to make the current topic and the literary-scientific results of our research accessible to Slovak students not only in the field of Slovak language and literature, but also in that of aesthetics, cultural studies and other related disciplines.
2. to use these novel approaches to introduce Slovak literature to non-Slovak readers; to this end, the course book has been prepared in **two language versions, in Slovak and in English**.

We hope that this bilingual coursebook will allow realist and modernist Slovak fiction, and the Slovak national literary tradition in general, to receive wider critical renown beyond the borders of Slovakia and also to demonstrate its place in contemporary literary theory.

Ivica Hajdučeková
(2015)

Foreword

(to the 2nd edition)

The second (supplemented and expanded) edition of the bilingual textbook *Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia (Interpretačné etudy) / Gender Perspectives in the Slovak Literature of the Late 19th and Early 20th Centuries (Interpretation Studies)* offers to a wider range of recipients – students of Teaching of Academic Subjects and teachers in practice – a didactic transformation of current research issues (supported by e-literacy using online approaches and QR codes), which was developed in cooperation with the School of Applied Arts in Košice (since 2019/20 the so-called School of Art Industry)) in the academic year 2018/2019.

Professional cooperation within *the KEGA project No. 008UPJŠ-4/2017 – Science Without Barriers (Interdisciplinary Inspirations of Contemporary Literary Scholarship and Linguistics in Educational Practice at University)* with teacher of Slovak Language and Literature, PaedDr. Jana Valicová, and Mgr. Renáta Novotná Markovičová of ŠUP took place in project teaching. It yielded results in two interdisciplinary outcomes:

1. Creation of the Literary Lounge in the Student Café Minerva in the premises of the UPJŠ Faculty of Arts;
2. Illustrations of the 2nd edition of the textbook Gender Aspect in the Slovak Literature at the Turn of the 19th and the 20th Centuries (2019).

Project teaching took place in two phases, as a grade assignment, which resulted in the posters of the authors and illustrations of their fiction. The results of this effort of the 3rd and 4th grades students were presented at the vernissage, which took place as part of the Symposium Science and Art without Barriers on 6 – 8 March 2019 at the UPJŠ Faculty of Arts in Košice. The results of the second phase elaborated within the framework of the individual project assignment are presented in the 2nd edition of this textbook (2019) in an illustrative component included in both the Slovak and the English versions. Diana Richnavská (cover design, entries to chapters, interactive poster) and Maroš Gardoš (illustrations to selected fictional works), both of them pupils of the 4th grade (in the school year 2018/2019) participated in its implementation.

Following the results of cooperation with secondary school students and their teachers, we offer a didactic-methodological chapter dealing with the transformation of literary scholarship research and metainterpretation of fiction as a theme for school practice. We document how a particular scientific research can be linked to theory and teaching practice and thus creatively fulfill the underlying intention of experiential-communication teaching implemented in one of the open forms of education.

We believe that the third chapter on gender in art photography will contribute not just to undergraduate teacher education, but will also be a convincing inspiration for teachers in practice, so as not to hinder the use of innovative forms and methods in literature classes, not just at the second stage of secondary education education. Indeed, the possibilities of project teaching with the principles of cooperation (also self-regulation and self-evaluation) in the process of social construction of meanings correspond to the current trends of modern “learning” with the perspective of lifelong learning.

The results of the transformation of current scholarly knowledge into school practice confirm that the experience of creative reading and thinking, but especially of meta-interpretation in the creation of own art product, allow to cross the boundaries of traditional teaching, support talented pupils and create space for the ever-desired interdisciplinary discourse.

Our common project objective was that science “without barriers” enters life practice alongside with school.

Ivica Hajdučeková
(2019)

Chapter I

GENDER CATEGORY FROM A MALE PERSPECTIVE

Martin KUKUČÍN

Ján ČAJAK

Jozef GREGOR TAJOVSKÝ

Janko JESENSKÝ

...with a shift in time:

Milo URBAN

Martin KUKUČÍN

Martin Kukučín (1860-1928), one of the most distinguished founding figures of Slovak realist literature, was entering his third creative period (after the so called Jasenov and Prague periods) following his decision to move to Selce on the island of Brač (1894 – 1907) in modern day Croatia. The young doctor had only intended to stay on Brac until he had resolved his financial difficulties, but in the process of adapting artistically to his new environment, his talent for observation was developed to a full extent. Comparing the natural beauty of Dalmatia and its distinctive way of life, he portrayed the patriarchal society and its gender ties in a lively and artistically persuasive fashion. We suggest as our hypothesis that this period of transformation in Kukučín's life led him to use gender in his works as a source of identity as well as of difference; this proposal which will be discussed and critiqued thematically before being confirmed in specific texts.

Gender issues are present in a number of Kukučín's works, primarily in *Parník* (1896), *Prvá zvada* (1896) and *Baldo & Comp.* (1900), while similar approaches to gender issues can be also detected in other works such as *Svadba* (1896), *Rodina* (?), *Zadruha* (?), and also in an extract from the novel *Syn výtečníka* (?).⁵ [Online/QR]

■ Click or scan:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/58/Martin-Kukucin>
https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-assc2b?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do3xiva&page=1

5 (?) – According to the information from the individual fiction files on the Golden Fund site of the Sme newspaper, the Rodina and Zádruga pieces of fiction were not published until 1960, but the dating of their manuscripts is unknown. It is also believed that the novel Syn výtečníka was written after the year 1894. This is also confirmed by an article by J. Menšík, who wrote an article about Brač manuscripts entitled Bračské rukopisy Kukučíne (1922).

- ▶ In the interpretation process we will examine the concatenation of characters, the depiction of male-female relationships in the image of the patriarchal gender model, the use of gender stereotypes, and artistic representations of masculinity and femininity.
- ▶ Key terms: *androcentrism, patriarchal gender model, gender stereotype, masculinity, femininity, gender neutral, his-story*.⁶

Distorting the patriarchal world

Male characters such as Bore, Miče Kvočić, Luka, Pave and Jure Vapić, and Niko Berčić play central roles in the gender focused work *Parník* (Kukučín, 2009, pp. 4 – 8), although these strong figures have female counterparts: Čara, the daughter of Kvočić, and Jela Dorigina, Nikov's sweetheart. A gender neutral equivalent is also present in the character of Jakov, a child who represents an **androcentric perspective**. In the formation of the novel's characters we can observe the following traits: the use of descriptions of the male characters' homes to depict their (Bore's stone cottage, the opulent harbour-side house of Miče Kvočić and the homelessness of the sailor Luka), of attributes of masculinity (adventurousness, boldness, risk-taking) and femininity (attractive appearance, emotionality of expression), but also depictions of the **patriarchal gender model** based on the hierarchical relationship between women and men (Miče Kvočić and Čara, Niko and Jela). In each case, the woman is represented as being subordinate to her man, and her role in the relationship is reduced to that of an ornament. By implication, there is a sense that the woman can only play this role in the presence of a man; without a man, her aesthetic function is lost. This can be seen in the final scene of the farewell between Niko and Jela; Jela is left standing on the harbour bank, waving her scarf at the steamboat as it carries Niko away from her. Once the ship is out of sight, she sighs and walks home with her head bowed. The image is demonstrative: with Niko's departure, the hierarchical patriarchal model is dismissed and a new alternative of gender **differential duality** is open.

In the short story *Prvá zvada* (Kukučín, 2009, pp. 6 – 26), Kukučín introduces an attractive topic – the first disagreement between two young newlyweds, Zane Rosilini and his wife Keka. The source of the conflict is the decision of Keka's mother Klema to meddle in the business activities of her son-in-law. However, the borders between the male and female worlds are strictly maintained in the patriarchal model; while the male's sphere of interest focuses on public performance, business transactions and the development of the household, the female sphere is focused on the personal and private concerns of domestic housework and childbearing (children are portrayed as **gender neutral**, a factor which unifies the interest of parents and grandparents, as can be seen in the scene following Lukricin's fall from a mule). The conflict emerges from the distortion of this mutually balanced gender stereotype: as Klema's husband explains to her, „Word for

6 For the meaning of keywords, see the Príručný slovník rodových pojmov glossary pp. 261 – 264. [Online/QR]

word. You are the housewife of what belongs to you," explains Piero seriously, „he is the master of what belongs to him. What good is it if you talk about it? Word for word, — you won't even know only when devil's polenta is cooked. And who will gobble it?" (ibid, p. 10). Ignoring her husband's advice, Klema continues to encourage her daughter even though she knows what she is risking: „The world would laugh at him if they knew the woman is commanding him." (ibid, p. 12). Nevertheless Zane reiterates his sense of patriarchal authority when he interrupts Klema abruptly: „Remember — and keep it: forever!" And he raised his firm fist high above his head. „Mother-in-law has no right in my house!" (ibid, p. 22). Later he reveals to his wife that the reasons for his earlier silence and apparent indifference were related to his worries about fulfilling the existential needs of the family. The final scene renews the mutual understanding and harmony of the couple and serves as a precious moment for Zane's wife.

In the story Kukučín also pays attention to depicting all of the standard attributes of femininity: grace (or physical beauty, style of walking and posture), empathy, and emotional mood swings. However he also pays attention to the attributes of masculinity: decisiveness, boldness, rationality, emotional stability, characteristics which the narrator describes from a female perspective. Simultaneously, he also draws attention to the male propensity for sinfulness as an integral part of this model of gender relations: „Men are full of sins and all kinds of abominations' and woman — should just shut up. I'm telling you." (ibid, p. 17).

The relationships depicted in the novel *Prvá zvada* are a reflection of a specific form of **hierarchical gender relations** which exist in a patriarchal model; the separation and opposition of male and female's spheres of interest. In this system children play a central role as gender neutral figures who potentially continue the hierarchical lineage determined by sex bipolarity.

In contrast with the previous texts, the short story *Baldo & Comp.* (Kukučín, 2009, pp. 4 – 15) introduces two contrasting male characters: Pave Kostić a Zakarija Duplančić. Both characters are active in the public sphere to which women have no access; as members of the municipal authorities, they act as equal partners within a homogenous gender composition. Their activities complement each other and this allows them to form a functional bipolar unit. The resilience of their relationship is tested by their public service activities but also by an approaching disaster – the collapse of a newly built lime-kiln, which is only prevented by Pave's prudent intervention. Through the continuous retelling of Pave's experience it turns into a story – a memoir – „**his-story**“. It acquires the ethical-aesthetic function of the **masculine ideal** of heroes/heroism. The short story *Baldo & Comp.* thus offers a perspective on both the social and cultural dimensions of the masculine model and of gender stereotypes in general.

■ Synthesis

Fill in the missing text:

In the fictional world of southern Slavonic Dalmatia, M. Kukučín depicts a **patriarchal world**, in which the relationships between men and women are By critiquing

Mario Gardoš, 2019

this model, he opens the possibility of applying in order to balance gender relationships. Similarly, the distortion of gender can result in potential problems.

By depicting female-male relationships within an artistically depicted patriarchal gender model, Kukučín conceives **gender as category**.

BASIC THESES

1. Gender relations in which the positions of men and women are hierarchical and in which women's roles are only perceived in reference to men (predominantly as men's „aesthetic accessories“) are termed a **patriarchal gender model**.
2. **Gender stereotypes** are determined both socially and culturally.

SUGGESTIONS FOR FURTHER DISCUSSION

1. Create a chart listing the female and male attributes found in the selected works of M. Kukučín and compare them with those found in other Slovak works of fiction (e.g. *Rysavá jalovica*, *Máje*, *Na jarmok!*). Create a research proposition based on your findings.
2. Based on the reading of the selected texts, consider the following statements:
 - o *Women in the patriarchal world of M. Kukučín's fiction have no role in the public sphere. They are not equal partners of their husbands/men.*
3. Based on the story *Baldo&Comp.*, consider the culturally determined process of the origin of gender stereotypes and the process of their stabilization.
4. Compare your own reading experience with the perspective of the literary scientist J. Gbúr, who has pointed out the intersection of gender relations in the compositional process in Kukučín's story *Na jarmok!* :
 - o *The depiction of opposing social and gender roles not only forms the characterization of Turák, but also that of his wife, whom Turák considers to be inferior on account of her own social and gender roles.* (Gbúr, 2010, p. 46)

Ján ČAJAK

The literary reputation of Ján Čajak (1863–1944), an author whose work is most typically associated with portrayals of lowland Slovak lives, is by no means unanimous. While many literary critics have praised his work, others have instead pointed out the flaws in Čajak's artistic method. Further criticisms have been raised over the thematic similarities between his work and those of the first wave of realism, a movement to which, according to literary historians, Čajak did not belong. In spite of the critical voices, his short fiction still possesses a liveliness which, as the literary critic A. Mráz (1956) has emphasized, are derived from the direct observation of life. Using gender perspectives, we will examine the village world of Čajak's work, a setting which is so close and yet still so different to that depicted in Kukučín's work. Our aim is to examine female and male characters within the epic plots of two of Čajak's works, *Vohľady* (1908) and *Pytačky* (1943). It will be seen that gender relations between characters are a source of artistic appeal in the epic world of Čajak's fiction, and that while female characters are the initiators of epic motion, the male characters tend to expand and complicate the events. [Online/QR]

■ Click or scan:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/100/Jan-Cajak>
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/121999/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>
<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122001/view?search=Dennica&page=15&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>

- ▶ **The interpretation study will focus on:** complicated relationships between female and male characters, the strengthening and distorting of gender stereotypes, the spheres of influence, and artistic depictions of masculinity and femininity.
- ▶ **Key terms:** *gender model of differentiation, gender stereotypes, female and male roles, masculinity and femininity.*

Man in the sphere of women

The dominant themes in the works of Ján Čajak are marriage and gender bonds, and these two problematic topics are particularly prominent in *Vohľady* and *Pytačky*.

In the short story *Vohľady* (Čajak, online), the author deals with the issue of gender relations within in a small Slovak community living in the Banat region which straddles the borders of present day Romania, Hungary and Serbia. Although she is 60 years old and is described as "hefty", the character of Ňana Mara has attracted the attention of one of the richest farmers in the region, Mišo Sochár. His attempts at courting have not been successful so he sends his sister to „sort things out“. A proposal and betrothal follow shortly thereafter. However, as the marriage approaches, Mara becomes reluctant to leave her house and take care of a household of "strangers", and so she decides to retract her acceptance of the marriage proposal. Biological gender relations thus win out over socially determined **gender bonds**.

The characterization of the female protagonist Mara, a widow whose late husband had been an alcoholic, is initially developed through her dialogues with her potential suitor in spite of his shyness. As the widower Mišo Sochár reveals, life without a woman's care is not easy. Nevertheless, Mara is proud and she uses humour to spurn the farmer's advances. In the second part of the story, Mišo's sister Zuza Mostička intervenes in order to spare her brother from humiliation by playing matchmaker, a role to which her name⁷ alludes. She is chosen for this task of 'building bridges' because, as her brother argues, „*You women know better than us*“ (ibid, pp. 5 – 6). In the third episode Zuza visits Mara 'to sort things out' and tries to persuade her by describing the security which a rich homestead would provide her with, but even after accepting the proposal Mara remains unconvinced. Similarly, Mara's son and his wife are also not in favour of the marriage as they need Mara to take care of their children. In contrast, the merchant's wife congratulates Mara and suggests that she sign a premarital contract, another proposal which seems to be unacceptable for Mara. She believes instead that conventional family traditions will give her security without the need for legal protection:

„*And so what would happen? If a man wants to have a wife, let him pay. It is fashionable these days.*“

— *Well, I won't do it, so they won't point their fingers at me. If I marry, i will marry as it used to be in the old times.*

— *Right, you will still have your amount and your widow's right in case your husband died*“ (ibid, p. 13).

This world of established gender stereotypes embedded in family traditions continues in the third episode when Sochár comes to propose formally to Mara. He sees an **equality**

⁷ Translator's note: Mostička refers to the Slovak word „most“ which means a bridge.

of roles as the main characteristic of marriage; the woman's role or duty is to take care of her husband and the role or duty of the husband is to provide for his wife. However in their case, the marriage would not fulfil its original purpose: while Mišo is looking for a wife to take care of him, Mara is financially secure without being married. This **female-male** model also works in the case of Mara's son's family therefore it is not necessary for Mara to re-marry. In the epilogue, the marriage is annulled by the return of the bestowal.

Almost exclusively, the simple plot introduces, develops and resolves the activity of female characters: firstly Mara dominates Mišo, later his sister Zuza negotiates with her potential future sister-in-law, and finally Mara's refusal to marry is initiated by her daughter-in-law; her son can only nod his assent to the women's decision. Throughout the short story, male characters play only secondary roles in the plot.

In *Vohľady*, a seemingly attractive marriage offer is depicted as being not necessarily the most desirable form of luck for a woman. Why is this? The reason is that the model of female-male relations proposed here results in an equality of differentiation in which men and women are given separate roles not only relating to their various spheres of influence, but also in their separate roles within the household. In this particular case, a woman-caretaker is taken care of by a man-provider but she remains dominant in the emotional sphere. Metaphorically speaking in 'the heart of the household' she has a traditional right to determine her own **autonomy**.

The short story *Pytačky: Obraz z nášho folklóru* (Čajak, online) presents an episodic course of events in which young Ondro Suchár falls in love with the rather picky Kata Kušniarová. After discussions with his mother, he attempts to find a way to be a successful suitor.

The story's introduction makes it clear that the initiator and inspiration for the wedding is Ondro's mother. The object of Ondro's interest is very pretty, but she is also poor, picky and unpredictable. When Ondro's mother discovers that her son is avoiding people because of his humiliation at his unsuccessful courtship, she decides to take matters into her own hands. She is fully aware of the uses to which 'female weapons can be put' and she shares her knowledge with her son in order to gain his trust: „*It's nothing what she told you, she couldn't wrap her arms around you straight away. She needs to pretend how proud and good she is, just you wait...*“ (ibid, p. 5). The mother hatches a plan to make Kata jealous, and the ruse is successful.

Ondro's mother is well aware of what it feels like to be a master of her household: „*She caught him well, flirted with him and now she has the last word at home*“ (ibid, p. 7). On the other hand Ondro realizes that he does not want to be the victim of his wife: „*I don't want her to play with me cat and mouse, she will regret it later*“ (ibid, p. 6). Finally it is revealed that Kata's mother is also open to the idea of the marriage; in Kata's household, decisions about marriages are also made by women.

At the betrothal ceremony it is the women who have the main say, and the men play only a supporting role. Zuza does not wait for her father's signal as she sees her sister's opinion as being decisive. The expression of the women's general consent is the towel and the bestowal. Ondro decides to admit his feelings only when he learns that he won't be refused: „*Oh, you have tortured me so much, why couldn't you say it earlier. — He caught her face. — Look at me. I want you so badly*“ (ibid, p. 12).

The sharply contrasting fates of two of the female characters culminate into an unexpected paradox: while the beloved and betrothed Kata signs, the spurned Mara

is devastated and upset. She has been used as a means of causing jealousy in another woman. After the idyllic resolution of Ondro and Kata's courtship, the epilogue depicts the emotional outpourings of a wronged woman.

The main protagonists in Čajak's fiction are women who do not conform to standard stereotypes of the 'weaker' sex. The **emotional sphere** is seen as the domain of the female characters. They are clearly in charge and their authority here is also respected by the male characters.

■ Discussion

Nasledujúce tvrdenia prehodnotte a vyberte tie, ktoré sú nekorektné. Zdôvodnite ich neakceptovateľnosť:

- a) Biologické a sociálne determinanty rodu sa v Čajakových prózach vzájomne neovplyvňujú/neproblematizujú.
- b) Rodovo motivované vzťahy ženských a mužských postáv sú v Čajakových prózach zdrojom umeleckej pôsobivosti.
- c) Mužské postavy predstavujú v rodovom modeli práz J. Čajaka vzor patriarchálnej autority.
- d) Ženské a mužské postavy svojimi ustálenými rolami zodpovedajú egalitárskemu modelu diferencie.
- e) V tvarovaní postáv nenarúša autor ustálené vzory ženskosti a mužskosti.

BASIC THESES

1. Gender stereotypes are determined by cultural traditions.
2. The complementary nature of female-male spheres of influence is characteristic of the gender model of differentiation, in which the autonomy and equality of the two genders' roles are a „symmetric“ contrast to the binary hierarchical patriarchal model.

SUGGESTIONS FOR FURTHER DISCUSSION

1. Discuss the following statement:
 - o *The traditional classifications of female roles as lyrical and male roles as epic are ‘inverted’ in Čajak’s fiction. The dualistic concept of gender provides dramatic potential.* (Hajdučeková, 2015a)
2. Compare the depictions of village life in the work of Kukučín and Čajak in terms of gender perspective and show the differences. Focus on:
 - a) gender models, stereotypes and modality, male-female spheres of influence;
 - b) biological, social and cultural determinations of gender relations or the lack thereof.
3. Read Čajak’s short story *Špitál* and consider the artistic depiction of biological and social determinations of gender. Compare your findings with L. Podjavorinská’s tale *Ondráš*.
4. Evaluate the penetration of gender into the themes of both Čajak’s and Kukučín’s fiction, and discuss any problematic areas in their depiction.

Jozef GREGOR TAJOVSKÝ

Jozef Gregor Tajovský (1874-1940) was a key figure of late or critical realism, and his work is often connected with the activities of "hlasists"⁸ who believed that literature should play a didactic and education role in society. Despite these links, Tajovský never entirely succumbed to the pressure of this utilitarian approach, and his work demonstrates the artistic quality and potential of the realistic mode of representation.

Our attention will focus on the best known of Tajovský's works: *Mamka Pôstková* (1908), *Horký chlieb* (1909) and his play *Statky-zmätky* (1909); after discussing these works, we will later outline similar tendencies in the one-act play *Hriech* (1911). These works all share a specific perspective; they can be labelled as 'her-stories', in which a morally strong woman faces adversities and must take on the role of breadwinner. [Online/QR]

■ Click or scan:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/70/Jozef-Gregor-Tajovsky>

► In the interpretation study, we will focus on: the thematic and problematic portrayal of female and male characters, the gender motivated characterisation with respect to femininity and masculinity, artistic depictions of the distortion of gender stereotypes within a patriarchal model, the nature of female emancipation, the aesthetic depiction of ethical problems as contrasting conflicts of conscience in male and female characters.

⁸ Members of nationally aware Slovak intellectuals grouped around magazine *Hlas* (transl.Voice) published between 1898-1904.

- Key terms: androcentrism, patriarchal gender model, patriarchal authority, gender stereotypes, male and female roles, autonomy, „her-story“, role model of a woman-mother.

The journey towards female autonomy

One of Tajovský's most popular stories, *Mamka Pôstková* (Tajovský, 1960, pp. 96 – 106), depicts the fate of a tiny, stoic woman whose conscientiousness, honesty, humility, self-sacrifice and moral steadfastness all are contribute to the creation of a **moral ideal** despite the pressures of material deprivation. The male characters are the polar opposite; Mamka Pôstková's idle husband and aggressive son are entirely dependent on her for their existence, and their characterisation subverts the traditional patriarchal role which we would expect them to perform.

The nature of the female-male relations depicted in the story reveal some of the causes of the breakdown of the **patriarchal model**. The character of mamka Pôstková plays the dual role of the self-sacrificing **woman-mother** and of the **woman-provider**, and she thereby usurps the expected role of a man in her society. She also distorts **gender stereotypes**, in this case the tradition of the co-existence of the multigenerational family, when she decides to leave her son and her daughter-in-law in order to allow them become independent; she avoids an argument with her son and eliminates tensions in the family through her self-sacrificing decision to move out of the family house and live in a rented cottage. Her dual female roles and her gesture of self-determination are a reaction to the potential ethical-moral consequences which are raised on the part of the men in her life. In denying the male characters their role of dominant status, the binary **gender model** becomes dysfunctional and the effect of **androcentrism** is negated.

A similar dilemma can also be found in *Horký chlieb*⁹ (Tajovský, 1960, pp. 107 – 112). Here the author again places a female character in the central role of the story. Following the death of her husband, the widow Mara Turjanka must take on the dual roles of mother and breadwinner. This duality takes a heavy toll on her, and she is unable to reconcile herself to the fact that she must take care of other people's children to earn money instead of staying at home with her own. The internal conflict over female-male roles culminates in the resolution of the story when Turjanka falls ill and the wellbeing of she and her children becomes endangered.

This text appears to suggest that the loss of one of the functions of gender stereotypes can become the source of existential threat in a patriarchal gender model.

J. G. Tajovský's reputation as a playwright is based primarily on his play *Statky-zmätky* (Tajovský, 2008, pp. 3 – 64) which depicts the ways in which defects in human character can result in the overthrow of moral values and in social and ethical confusion. The elderly and childless Palčíks long to increase their wealth by using cheap labour, so with the agreement of their parents, they take a young couple, Zuzka Kamenská and Ďurko Ľavko, into their home and recognize them as their own. However, the arrangement is not a happy one. Ďuro begins to abandon his wife in favour of his lover Beta. Naturally workshy and lazy, he refuses to work for the Palčíks and demands his promised inheritance from the old couple. The conflict escalates, and old Palčík eventually drives Ďuro out of his

⁹ Transl. Bitter Bread

home with a revolver. Nevertheless, Ďuro begins to be affected by his bad conscience; he realises that by abandoning his pregnant wife, he has lost his home and his family. Despite his apologies and pleading, she refuses to take him back. Eventually he is left to ponder his actions, but ultimately nothing can be done to bring back everything which he has lost.

The conclusion of the play offers a realistic solution to ethically determined **gender problems**. The ultimate cause of the disruption of the family was the failure or inability of an immature and lazy young man to fulfil any of the masculine roles expected of him; those of a provider, a husband and a father. As a result, the female character is liberated from her expected traditional duties of obedience and subordination and begins to act autonomously; Zuza voluntarily opts for a life without her husband. She openly accepts her new role as a single mother in spite of the criticisms and negativity she knows she will face from her conservative fellow villagers who refuse to accept this distortion of typical gender stereotypes.

The author clearly identifies the cause of this **distortion of the patriarchal family model**: the non-performance of typical male roles and the weakening of the paternal family line results in the loss of androcentric perspective in a traditional gender structure. The female character of Zuza represents a new alternative – the autonomous social position of women who take on dual roles in an existentially determined form of **emancipation**.

Slightly more challenging social and ethical issues are depicted in the one-act play *Hriech* (Tajovský, 2009, pp. 4 – 20). In this play we can also observe gender relations in the male-female configuration of the characters. As the play opens, Eva Kvašková is anxiously awaiting the return of her husband after many years. She is waiting anxiously because during his absence, she has carried out the sin mentioned in the title of the play; after eighteen years of childlessness, she has had a child with their servant Jano. Eva expects her husband to reject both her and the child, and is waiting in penitence. When her husband returns finally home, he feels diminished by the loss of his **male patriarchal authority** and beats his wife. However, this brings him no sense of satisfaction, and he is forced to confront his own hitherto unacknowledged sense of failure: „*It hurts and suffocates him ... Should I confess? I will lose all my worth... By confessing to my sin I will make things easier for her. No. Suffocate until you die... What have I lived up to! Everybody will laugh, men... But I can't kill her. The other would do it...the one who is also sinful, just like me... Now, I regret that I beat her. But I had to, I had to cover for myself...*“ (ibid, p. 15) At the same time he perceives himself as a weakling: „*I would have never thought that a man can be such a weakling. (Mourns.) How could I have forgotten myself, to allow the stain marked on my forehead! (Cries) How I am — as you are — a woman — Eve!...*“ (ibid, p. 14). This introspective drama culminates when Kvaško realizes the fatal consequences of his immoral act: „*Is there no remedy so I can forget? (Looks at the picture) Oh, Lord! How could you? Do you want to get rid of my lineage. You have not given us any babies ... There was no one to protect us from a sin.*“ Eventually under the threat of the extinction of his lineage and tormented by his bad conscience, he decides to accept the child as his own and grants his wife the continued status of a master's wife, even though she had insisted that she wanted to become his servant as part of her penance for her sin. The final scene is particularly expressive: Kvaško leaves the stage with these words: „*I also don't have the courage to tell her that I'm not worth it just like her — only a servant...*“ (ibid, p. 16) The order of the characters is not coincidental but is instead a symbolic reflection of the hierarchical change which has taken place.

Mario Gardoš, 2019

The sin and its consequences on the characters' fates during Kvaško's long absence have tested the characters and complicated the typical male position of dominance in a **patriarchal family**. While the woman accepts the **male's superiority** through her submission to physical punishment, the man, the man only becomes aware of his own essential weakness as he performs this ritual act of his supposed superiority and authority (it is interesting to note that the servant Jano is also depicted as a weakling). In this ongoing conflict of conscience, the moral authority belongs to the woman. In comparison to the male characters, only the woman has the moral strength to show repentance and to accept the consequences of her act by accepting her innocent child.

In the context of gender relations, the character of Eva is the bearer of higher, spiritually embedded ideals (along the lines of Christianity), which are not given a priori but which instead develop as part of an ongoing process. The determinative nature of the patriarchal family is present in both Tajovský's and Kukučín's work; it takes on a moral aspect and a spiritual dimension. By these means, the works offer an **ideal image of a woman's role as a mother**.

■ Optional assignment

Topic 1: The depiction of the patriarchal family in the work of J. G. Tajovský

- a) Based on the synthesis from the preceding interpretation study of Tajovský's work, create a working hypothesis,
- b) read the texts discussed in Topic 1
- c) create a supplementary paper/discussion on the proposed theme,
- d) compare the given hypothesis with the results of your own research

Topic 2 : The depiction of the woman-mother in the works of Slovak realism

- a) Based on the interpretation of Tajovský's fiction, create a hypothesis about the artistic depictions of the role of a mother in the works of female authors,
- b) read the texts discussed in Topic 2,
- c) write a paper on the following themes:
 - o compare the depictions of a woman-mother in the selected texts,
 - o compare these depictions with those of female characters in Tajovský's works
 - o consider the degree of female and male perspective
 - o compare the given hypothesis with the results of your own research

BASIC THESES

1. Literature which depicts the **breakdown of the patriarchal model** and the consequent weakening of androcentrism and the increased emancipation of women demonstrates both the economic and social conditions of the process and also its ethical-moral background.

TOPICS FOR DISCUSSION

1. Compare the artistic depictions of patriarchal families in the short stories *Kosec Môcik* and *Dvanásť duší* by Tajovský.
2. Compare the expected and actual roles of a mother in the texts discussed above. Compare these differences with those found in *Ondráša Žena* by Ľ. Podjavorinská and in *Chovanica* by T. Vansová.
3. Compare your interpretation of the character of Pôstková with the critical opinion of M. Mikulová (2010, pp. 81-82):
 - o „On the one hand the text is constructed as a celebration of the honest, virtuous life of the main character and, with respect to the lack of positive traits, it can be also considered as an ode to the nobility of poverty. From this point of view we can observe similarities to the legend of 'the holy mother' (a connection which is stressed by the allusions in the title of the story; a mother who fasts“).“
 - o „.... to the author she represents the mystery of a vital feminine energy which he places at the same level as a myth – for Tajovský she represents the myth of everlasting femininity nourished by the inexhaustible ability of regeneration.“

* Translator's note: Pôstková refers to the Slovak word pôst which means a fast

Janko JESENSKÝ

Janko Jesenský (1874-1945) is an author whose work straddles the two genres of realism and modernism. He is a poet but also a fiction writer. His work is notable for its masterful depiction of the relationships between men and women, and the originality of his approach to this theme has led him to be described as the male counterpart of the female author Timrava. However, it is important to note one unique aspect of his work on the theme of love; it is written purely from a male perspective. In highly original works (online: *Novely*) such as *Slovo lásky* (1906), *Koniec lásky* (1902), *Koketka* (?)¹⁰, *Otroci* (1905) and *Olga* (1902), Jesenský makes abundant use of paradox, irony, and sarcasm to depict this one sided approach. Our interpretation study will focus on the four of these works. [Online/QR]

■ Click or scan:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/55/Janko-Jesensky>
https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-asmgrt?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDoURN:nbn:sk:cair-do3sql4&page=2

- In the interpretation study we will focus on: the sources of tension within the gender model of differentiation, the correlation of female and male characters, artistic depictions of new romantic relationships, the distortion of traditional gender models of masculinity and femininity as a reflection of unconventional characterisation.

¹⁰ (?) – The exact year of the Jesenský fiction *Koketka* is not known, but in the *Novely* set on the Golden Fund of the daily newspaper Sme it is stated that it was written approximately in the years 1900 – 1906. You may read it in the *Vydraové besedy* of 1914.

- Key terms: gender model of differentiation, gender differentiated role, sex, „the clash of sexes“, flirt, misogyny, antagonism, emancipation, masculinity, femininity.

New romantic (anti)love

The short story *Slovo lásky* (Jesenský, 2009, pp. 62 – 70) offers a remarkably introspective look at the emotions of a typical young man in love. Although the young lawyer Čurín wears the mask of a cold cynic, he is actually suffering an inner emotional torment after seeing his beloved, Elena, betray him by flirting with another man: „*He was terribly hurt. He looked pale. He stopped going to the casino and to pubs just to avoid a mocking look or a word. He would be able to beat himself up. At the same time, while at home, he was always betraying.*“ (ibid, p. 64) In his eyes, Elena was a paragon of purity, an object of holy devotion, a symbol of submissiveness; he longs for her and yet he remains unable to reveal his affection to her. His provocative statements regarding the idealism of love without a reason and about the inability of women to express their emotions are in fact the means by which Čurín avoids dealing with his own inability to express himself. His proud self-denial, which is intended to represent himself as an unbeaten hero in the eyes of a woman and at the same time to assuage the agony of his disappointment, lead Čurín to adopt an affected pose of misogyny. However it is Elena who takes the decisive step towards the renewal of the relationship, and her headstrong behaviour confirms Čurín’s ideas about woman’s emancipation: „*You are naturally shy towards men, dependent. Maybe later when you are all emancipated, you will behave differently but for now it is the man’s soul that has to talk first, yours speaks later.*“ (ibid., p. 66) Elena’s independent attitude, her request for forgiveness and also her revelation of her own emotional state of mind all contribute to free Čurín from his own emotional turmoil; he no longer fears being reduced to the position of a weakling. The struggle of the antinomic sexes is in the end resolved by a symbolic gesture – a handshake.

While *Slovo lásky* concludes with an image of female-male reconciliation, the depiction of the relationship between Miloš Krátký and Elena in the short story *Koniec lásky* (Jesenský, 2009, pp. 98 – 107) is one of fickleness and instability. The mutual attraction of this young couple is based on powerful but essentially superficial impulses without any real depth or internal understanding. Physical attraction does not create permanent bonds; it is the source of momentary infatuation, or fickle passions. Miloš’ initial infatuation with Elena fades away and gradually changes into disgust: „*And again I felt disgusted at my heart.*“ (ibd., p. 102) He is now faced with the tricky problem of how to end the relationship. Trapped in a dead end situation he eventually unmasks himself: „*Don’t take me seriously*“ (ibid, p. 107). Miloš, as with many men, sees love as a non-binding game, and this superficial, shallow and cynicism approach places the man and woman in an antagonistic position: „*I couldn’t even shake her hand. Something put me off. She was standing in front of me and I looked through her at the corner, coldly without trembling.*“ (ibid). The structural parallels of the opening and closing scenes also draw attention to the natural-psychological dichotomy of Miloš’ emotions.

This superficial or cynical approach to relationships is not an exclusively male trait in Jesenský’s fiction, and in *Koketka* (Jesenský, 2009, pp. 141 – 145) we can see how the female protagonist Marina blithely plays and flirts with men’s emotions, leaving a trail

of besotted men in her wake. Here love is portrayed as a game between a **woman-manipulator** and her helplessly trusting male victim. Any emotional arousal which results from this game is only showy affectation which is devoid of any more profound essence: „... again have I enchanted six men's heads and hearts. Today three man have declared love to me...For tomorrow I have to make Jedlovič to do so, the day after Milanovič and he has to declare it in the morning as for the afternoon it is definitely going to be the pharmacist Slávik...One has to have fun ...“ (ibid, p. 145).

This sense of the essential falseness of female-male relationships is taken to an even higher level in the short story *Oľga* (Jesenský, 2009, pp. 33 – 41). The male protagonist Rážnik hides his emotions both from Oľga and also from other people. He is acutely aware of his vulnerability and thus in social situations he always places himself in an antagonistic position; whenever somebody praises Oľga, he criticizes her, and whenever she praises someone or something, he criticizes it. However, inside he is struggling with himself: „Now it is the fight, — I was thinking on my way to the café. — Maybe I should change and turn away completely. But I will be a winner. I must be. Anyway, she is right. I like her too. Only God knows that she has an ugly soul, but I still like her. Nobody has interested me so much until now. But she cannot see nor feel nor hear it. I will get rid of that feeling. Anyway, inside of a heart, a soul, a mind, everything dies. Love dies first.“ (ibid., p. 37) In contrast Oľga takes pleasure in manipulating men emotionally. Men find themselves turning into unworthy **weaklings** in her company. In the end even Rážnik succumbs to her and a response to his affection for Oľga is her arrogant laugh: „I think about that concert very often. The small side room where she is with me longing after her. Then I hear her laugh, disgusting, awful laugh of triumph.“ (ibid, p. 41) At the climax of this love struggle, the man is left with feelings of shame and disgrace instead of self-esteem and pride.

In the short story *Oľga*, depicts a paradoxical form of male-female relationships in which cynicism and hypocrisy together with pain and spiritual suffering result in cruelty instead of love. The final result of this merciless „**clash of the sexes**“, in which a woman and a man are left in the positions of successful predator and killed trophy, is accompanied by elements of sarcasm.

■ Discussion

Formulate a response to the following opinions of the literary scientist D. Hučková (2014, pp. 78, 86). Work critically, support your opinion with evidence from specific extracts and present the results of your own interpretation:

- o „Through the gradual application of modernistic themes to the theme of relationships and the ability or inability to find love, we witness a literary transformation of the image of a woman. The plot itself is replaced by a psychological analysis of emotional states of mind, introspection, and the disillusion and disappointment with new lovers. When Janko Jesenský ironically states in his short story Koniec lásky (...): „(...) the cult of women is not fashionable anymore. Emancipation, equality...“, it means that a woman who is fully aware of her social status and who asserts herself in spheres other than her family background represents a new type of partner.“

- o „Perceptions of sentimentality were typically connected to a female element: sentimentality was perceived as a woman's vice. With the arrival of modernism it developed new meanings as it came into confrontation with cruelty or the lack of emotion. One form of this was emotional grief stemming from the inability to achieve emotional fulfilment. It is this sense which can be seen in the works of Slovak modernism (I. Krasko, I. Gall, J. Jesenský).“

■ Synthesis

Create your own synthesis in which you will include the following:

- o specific details of the novel depiction of romantic love between a man and a woman in Jesenský's work
- o changes in the artistic depiction of masculinity and femininity (making reference to Topic 2),
- o changes in the artistic depiction of social conventions (i.e. the fixed status of women and men) under the influence of emancipation (making reference to Topic 3),
- o comparisons of the artistic depictions of the patriarchal model of M. Kukučín and the gender model of J. Jesenský.

BASIC THESES

1. The distinction of **gender as a social category** which crosses the limits of the biological or physical determination of sex enables us to observe **gender stereotypes** at the level of social conventions. Simultaneously it allows us to observe **physicality** as a biologically conditioned determination which is independent from socially fixed gender stereotypes.
2. The **gender model of differentiation** has the potential to intensify relationships between a man and a woman in an **antagonistic** manner. The resultant „clash of sexes“ culminates in mutual disgust.
3. On the psychological level of artistic depiction, gender is expressed in a variety of attributes on the axis of (or in the tension of contrasts between) **masculinity – femininity**.

TOPICS FOR DISCUSSION

1. Study the opinions of A. Strindberg and consider their influence on the works of contemporary writers. Compare these opinions with those of J. Jesenský in *Slovo lásky* and find examples with semantically similar meanings.
2. Compare the depictions of masculinity and femininity in the works of J. Jesenský and M. Kukučín (you can use the table which was created earlier). In the final synthesis, suggest differences in the authors' use of realistic and modernistic processes.
3. Read the short story *Otroci* by Jesenský and interpret the meaning of its title. Evaluate the depictions of the male and female characters from the point of view of gender stereotypes and social conventions.

... with a shift in time:

Milo URBAN

The interwar author Milo Urban (1904-1982) is best known for his novel *Živý bič* which was later adapted into a 1966 film directed by Martin Čapák. His work is often classified as social-psychological realism and Urban was greatly influenced by the French Unanimist movement of the early 1900s. An important contribution to Slovak culture was the adaptation of his so called "drama of conscience", *Za vyšným mlynom* (1926), into an opera by a Slovak composer Eugen Suchoň (in the 40s of the 20th century). Renamed *Krútřava*, this work became the first Slovak national opera.

Our examination of Urban's work will focus on the problem of gender as it is portrayed in two short stories from his collection *Výkriky bez ozveny* (1928): *Poľovačka* (1922) and *Po pijatike* (1922).¹¹ In these stories we can observe how the author developed his expressionistic depiction of male characters.

■ Click or scan:

prózy online nedostupné → vyhľadajte autora v knižnici...

- ▶ **In the interpretation study** we will focus on the specific of artistic procedures, especially the problematic and conflicting events in the plot in which the use of comedy distorts the normative cultural ideal of the man as hero. We will also investigate how the (disproportionate) polarisation of femininity and masculinity is formed through expressionistic depictions.
- ▶ **Key terms:** *masculinity, femininity, idealized role models, polarisation, gender roles, penetration, physical desire (sexual orientation), social-cultural model of gender stereotype, animalism.*

¹¹ The year of origin of these pieces of fiction is given directly in the Collection of *Výkriky bez ozveny* (1989).

Expressionistic depiction of masculinity and femininity

Poľovačka (1989, pp. 56 – 64) depicts a typical scene from village life; a group of boys from the village of Havrania decide to go hunting for boars which have caused some damage in the district. By means of the grotesque, the author depicts a situation in which the **idealized attributes of maleness** are ridiculed. After the initial excitement, the older experienced men gradually excuse themselves from the hunt under various pretexts. Even the mayor – the official authority figure in the village – is incompetent and his job is taken over by somebody else. A series of arguments then breaks out among the remaining hunters, and this almost escalates into a physical fight. The manifestations of masculinity in situations of conflict reveal one of their extreme characteristics – heightening aggression leading to physical violence. The causes behind this are the worries, silent fears and uncertainty which form the typical male „vanity“; any insults to a man's masculinity can lead to belligerence and jealousy. However, the defining characteristic of the hunters' fight is one of cowardice, a trait which is considered childish rather than manly: „*Frowning, distraught and shamed like boys, they were leaving one by one*“ (1989, p. 62).

The use of comic impressions functions as a distortion of the fixed image of the mythic fairy-tale-like **role of the man-hero**, an ideal aesthetic norm which now becomes an unfulfilled illusion.

The overall image of this village community is achieved through the depiction of the young men of the village, a group which plays an active role in the course of events. However, it focuses on its own interests: the boys abandon the boar hunt and instead chase the local girls, a development which contributes to the creation of an erotic-lascivious undertone. Thus, the young men fulfil their natural, biologically determined role which is a prerequisite for the continuation of their lineage.

Poľovačka suggests a correlation between **gender and sex**, the biological background of gender. The masculine element plays the main role. The comically portrayed male characters are once again depicted as being far from their ideal, and they show no apparent ability to fulfil the standard behaviours expected of their gender; on the contrary, for the sake of artistic impression, they are depicted as a contrast to their ideal.

Against the background of the ideal image of a man and the **attributes of masculinity** in the fixed gender stereotype, the reader can perceive that the real purpose of Urban's deliberate „digression“ from stereotypical models (i.e. the social-cultural phenomenon) is to heighten the artistic representation of the characterization, especially in terms of the comic and expressionistic impression which this characterisation creates.

The title of *Po pijatike* (ibid., pp. 65 – 73) can be roughly translated as "After Boozing", and this signalizes the central problem of the male protagonist. Hondras Brenkus is returning home to his Mariša; he is drunk and is singing vulgar songs. His own inner monologue and the harsh words of his wife reveal that his masculine authority has a serious flaw: he is „*a drunkard*“. The stinging rebukes of his wife, reminiscent of the mentoring authority of a supreme power, reflect the **antagonism** which exists in the couple's relationship. However, Brenkus has long suffered a more general sense of humiliation, and the source of this feeling is quite different. When first courting his wife, he managed to fall from the bridge crossing the stream and was left hanging upside down over the water. This event damaged his reputation and made him a laughing stock among the villagers, an experience which he is unable to forget. The more ashamed he felt, the more he drank. Not

even his own wife was able to break this vicious circle. The constant sense of humiliation eventually awakens **animalistic urges** in him and he strangles his wife. The final impulse for this breakdown is the realization one day that he is putting on a cap instead of a hat. He attempts to redeem his damaged authority in the village and his frustration with his failed marriage in a manner which reveals the latent **dark element of masculinity**: his **unconscious animalism** is awakened and he transgresses all ethical and moral borders in the savage, uncontrolled murder of his wife.

The inversion of the ideal co-existence of a man and a woman is depicted expressionistically in *Po pijatike*, i.e. as a deconstruction of the axioms in a **dual matrix**. The inadequate **disproportion of roles** in their gender motivated **penetration** (expected fulfillment of roles, see more in Rakús, 2011, p. 53) is the source of the tragic yet cathartic resolution.

■ Comparison

1. Compare the image of the woman and the man in Urban's comic and expressionistic depiction of their relationship.
2. Compare this depiction with the socialistic realist approach which is described in the lecture by V. Mikula (in Hajdučeková, 2015b, CD).
3. Write a literary essay about the transformations of gender in Slovak literature in the late 19th and early 20th centuries. Enliven the essay with confrontations from the lectures published in *Rodový aspekt v interdisciplinárnom diskurze* (Hajdučeková, 2015b, In: CD).

Mario Gavrilović, 2019

BASIC THESES

1. A conflict arises from the extreme limits of the male-female antagonistic confrontation which reveals a gender differentiated contrast of psychically determined reactions: (male) physical **aggression** vs. (female) emotional **affectation**.
2. The view of masculinity and femininity from their extreme limits reveals a **dual matrix** of gender.
3. Gender stereotypes in fixed images of **femininity and masculinity** form part of a tradition, becoming a **social-cultural phenomenon**.

TOPICS FOR DISCUSSION

1. Compare M. Urban's approach to the contrasts between masculinity and femininity with those of M. Kukučín and J. Jesenský. Evaluate them and decide which changes can be observed in the development from realism to expressionism. Based on the continuity or otherwise of this development, create a hypothesis about the contribution of literary modernism. Analyze the short story *Svadba* (1908) by I.Krasko in order to test your proposition: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122000/view?page=6&p=separate&tool=info>

2. Examine the role which artistic depictions of gender stereotypes play in the so called attribution deficit. Discuss this in relation to the following comments (see more in : Hajdučeková, 2012, 407-414):
 - o *The ideal of masculinity can be considered as an aesthetic category in the background of which we can distinguish artistic quality in characterization.*
3. Familiarize yourself with the terms *animus* and *anima* from the psychological theories of C.G Jung and consider the possibilities of their application in the interpretation of masculinity and femininity in literary texts.
4. Read Urban's *Nesťastník* and explain the influence of Christianity on the life philosophy of the characters. Consider its impact on the gender model in the story of family Zvara. Compare it with the short story *Po pijatike*.

Elena MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ

Most Slovaks are familiar with the author E. Maróthy-Šoltésová (1855-1939) through her connection to the Živena educational club which was founded in 1869 and through her later creation of the **woman's magazine** of the same name. The magazine Živena aimed to educate women in order to allow them to raise their children in a moral fashion.

In her article **What are the women's magazines for?** (1978a, pp. 602 – 604), Šoltésová emphasized that the main role of women's magazines was to form its readers by offering them the kind of education which had thus far been denied to women. She realized that magazines allowed women to enter spheres which had hitherto only been accessible to men. [Online/QR]

She also considered publication in Slovak to be an important area which enabled women to expand their horizons and to cultivate their mother tongue.

These beliefs carried over into Šoltésová's fiction, and her writings offered her readers an attractive model for self-realization. Although her work forms a considerable contribution to the emergence of Slovak women's literature, she has never been fully accepted by literary critics (see task Nr. 4). In this chapter, we will attempt to uncover the reasons behind this general dismissal of her work by examining four stories which focus on gender aspect and the author's method of artistic depiction: *Na dedine* (1881), *Prípravy ku svadbe* (1882), *V čiernickej škole* (1891), *Za letného večera* (1902). [Online/QR]

■ Click or scan:

https://zlatyfond.sme.sk/dielo/310/Marothy-Soltesova_Clanky/3

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/121907/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,2323,3767>

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/48/Elena-Marothy-Soltesova>

► **In the interpretation process** we will examine: composition, the development of tension in the plot, the depiction of village hierarchies, characterization and its gender motivated aspect, the psychology of the characters, the use of contrast and parallel, and the function of a fairy-tale motif.

► **Key terms:** *gender model (patriarchal model, humanistic model of differentiation), femininity, masculinity, ideal role-model, male-female role, emancipation, her-story.*

„Her-story “towards the ideal...

Na dedine⁵ (1978b, pp. 403 – 429) was Šoltésová's first work of fiction and was an immediate success, winning the author a prestigious literary prize shortly after its publication. The story deals with two young couples whose plans to marry initially meet with the disapproval of their parents. However, the strong moral character of the young women change their parents' minds and the marriages go ahead.

The epigraph of the story comes from the Slovak folk song „Láska, bože, láska, kde tā ľudia berú?“⁶, and this informs the reader that the central motif of the story is love. This mood is continued in the holiday atmosphere which pervades the setting of the village of Skalná. The **patriarchal nature of the community** is depicted through the lively dialogue and there are clear separations on the basis both of gender and of generational gaps: men and women converse separately and grandmothers take care of grandchildren.

The key figure in the village community is Jano Javorovie, a farmer's son who represents the role model of a typical young Slovak man.

Once the village community and the main protagonist have been introduced, the first conflict between the mother and the son comes to the fore. Jano wants to marry Mara Klobučníkovic, the daughter of an artisan. Jano's initial reaction to his mother's concerns over the unequal union is archetypically masculine, even authoritative. From this starting point, the author develops the simple plot in two parallel subplots: in the first subplot, Jano's mother attempts to break up the relationship between Jano and Mara by persuading the young fur-maker Štefan Sirôtko to attempt to woo Mara. However, this plan is complicated by Štefan's love for the rector's daughter Málika and his attempt to thwart a wealthy widower with two children who is also interested in Málika.

Málika is depicted as an archetypal Slovak girl, and great emphasis is placed on the strength of her **feminine attributes**. Although she has been disfigured in a childhood accident, she looks pretty, dresses well and is also skilled and educated, always ready to help her father to educate others. In addition to all of these virtues, she is also a natural peacemaker, able to resolve all kinds of conflicts and squabbles, and her characterization forms a strong contrast with the divisive, plotting figure of Jano's mother Jana Javorovie.

5 Trans. In the Village

6 Trans. Love, oh God, where do people find you?

In order to increase the tension in the conflict, Šoltésová employs a fairy-tale parallel story in which Málika is telling a story about an orphan to a group of listeners. Just as Málika reaches the point in the tale where the orphan is about to be approached by a suitor, her story telling is suddenly interrupted by the arrival of a male guest. While the other women are waiting eagerly to hear which of the two suitors the orphan in the tale will choose, they are also curious to find out the dénouement of Málika's own 'real life' love story. In the background stands the fur-maker Števko, thus far in the story only a passive and shy observer of the scene.

The second subplot deals with Mara and Jano. The pressure from Jano's mother is increasing: at first she sends Mara a message in which she states that she refuses to be her mother-in-law, but she then visits Mara personally in order to make her feelings known face to face. However the genuine sadness which Mara expresses during this visit makes a strong impression on Jano's mother and she begins to feel guilty about her plotting. Mara respects her parents so deeply that she is unable to conceive of marrying without their consent. Her behaviour is used to present her as a role-model of the virtuous Slovak girl.

The turning point of the first plot is brought about through a typical romantic prop; a letter and a rose sent to Málika by Števko. Málika accepts the gifts on the advice of her father, a decision which is welcomed also by her mother and other interested parties including the local priest. Their acquiescence is suggestive of a general societal concept; a man's position and property carry more weight than his mere character. Nevertheless, the second plot contains an unexpected twist when Jano sets out to meet Mara in secret, unaware that he is being followed by his mother. The mother becomes aware of the genuine affection between Mara and her son but she is more strongly affected by the morality of Mara's unwillingness to break her promise of not meeting him. Thus she steps forward and blesses the couple's union. The almost sentimental resolution of this romantic story is enhanced by the image of the happy couples in the church the following Sunday, representatives of a moral and virtuous way of life.

The epilogue of the story, in which we return to see how everybody in the story has fared after the passing of one year, gives an idyllic depiction of family life in this realist fairy tale. Števko and his household have prospered thanks in part to Málika's involvement in building and reeducating Slovak nationhood. Meanwhile, the hardworking, kind and polite Mara is shown as a moral ideal of the virtuous wife who has even gained the acceptance of her former enemy – her mother-in-law.

In *Na dedine*, love is seen to win out thanks to the intrinsic moral strength which guides the characters' actions. In many ways, the moral simplicity of this approach mirrors those which can commonly be found in fairy tales. As is most notable in the conclusion of the story, spiritual values – such as the **ideal of virtue** – determine the process of artistic depiction, and this lends the story a „flattened“ or idealized impression.

The story *Prípravy ku svadbe*⁷ (online) reveals both the overt and the hidden details of wedding preparation in the case of two young brides-to-be. These preparations are explicitly presented as a milestone in the initiation process by which a young woman is transformed from a girl into a woman.

The initial scene draws the reader into the varied society of that most archetypal focus of the **women's sphere**; the kitchen. The kitchen, the centre of preparation, is full of

women of all social classes who are united through the shared goal of preparing young women for marriage. The first of these women is Anka, an unmarried woman who worries that she will be condemned "to the grave" of spinsterhood. The eternal symbol of the wedding is the traditional wedding bonnet, an item which represents the end of girlhood, and the loss of freedom which accompanies with the newly acquired status of a married woman. In the first part of the story Šoltésová depicts the internal and external state of a girl's mind on the verge of her new married life. Indeed, this is by no means entirely a fearful or negative process; many positive changes accrue from this great change in a girl's life such as the escape from parental supervision and the elevated social position which comes with the **status of a married woman**.

In the course of these events we can see the emergence of a new subplot. At the edge of the fevered preparations, Mr Dolský, a well-to-do man from the neighbouring village of Bahnov appears, and is seriously interested in one of the other girls, Ľudmilka. She senses his intentions and reacts with fear, and the story of this one single woman becomes that of the eternal "her-story"...

The second episode takes place in an idyllic autumnal setting which is indicative of the happy reason for the second set of preparations: the impending marriage of Ľudmila Javorská and Ladislav Dolský. Once again, the scene is in the kitchen, and the women tease each other as they go about their various preparations. Anka, now married and beaming with happiness, wants to let the future bride know something about what awaits her, and also teases young Nelka for looking at Ľudmila as if she were some kind of a princess. Suddenly this female territory is entered by Mr Janovský who feels like some kind of interloper in this environment: „Well, so what now, I see I'm not a master here anymore! When women are baking they are not to be approached by a peaceful man; it's always been like that!“ (ibid., p. 9). The women understand their baking, while he understands his wine, and both sides confirm the complementary nature of the **female-male spheres**. In the relaxed atmosphere, even the younger Nelka teases her mother about her own potential future marriage. Similarly, as with Anka before, Ľudmila withdraws from the others and comes to terms with her feeling of insecurity by crying quietly to herself. Her mother tries to soothe her before this step into the unknown by reassuring her that the upcoming transformations in her family and emotional life will be mirrored by a great change in the nature of her love too: "it is much deeper thanks to common worries and common blessings not only for you two but also for those who are coming" (ibid., p. 13). The second section of the story also shows how the wisdom of a **woman** who has already undergone the transformation into a **wife** and a **mother** can be passed down to her daughter. As Jarovská suggests at the end of the story, the process of becoming a woman is a deep and mysterious affair: „It's a well-known fact that grooms always cry at their weddings while brides never. There must a reason for that“ (ibid., p. 14). Prípravy ku svadbe⁸ is a story which focuses on weddings, a specific **emotional experience undergone by women** which marks the beginning of a new life for a woman. This fundamental change in a **woman's role** is accompanied by a deep emotional change during which something in her life ends and something new is born.

The story *V černickej škole*⁹ (1978b, pp. 433 – 555) is a tale of village life and details the story of a teacher's daughter, Johanka Lemjaková, and the various trials and tribulations

8 Tansl. Wedding Preparations

9 Transl. In Čiernica School

which lead to her marriage. She has declined the courting of the wealthy businessman Hutter, preferring instead the attentions of Pavol Mikuš, a teacher who is closer to her own social level. Pavol returns the affection and tries to find her a suitable job in order to secure their future. Johanka's father sacrifices his own job position to his future son-in-law in order that the family can stay together after the wedding.

The setting of this story is of particular interest, as it depicts a village in which the conflict of the past and the present is symbolized by the estrangement of the school from the Church. The Magyarized village priest, Vrankay, cares little for his Slovak parishioners and neglects his sacral duties. The teacher Lemjak wants little to do with him, but the conflict is resolved at the end of the story when the newly appointed teacher creates a tolerant but still distant relationship with the priest. The initial conflict fades away, the tension disappears and the potential clash of nationalities is averted through the reconciliatory theme of love and marriage.

However, the situation changes with the arrival of a new teaching assistant. The Slovak Pavel Mikuš, originally from an artisan's family, quickly gains the trust of the old teacher. He fits into the **patriarchal hierarchy**, in which women are forced to acknowledge male dominance unconditionally. The head of the family clearly determines an **androcentric line** and nobody protests: „*that's how things are in this world, a man is more important than a woman. She should demand as little as possible.*” (ibid., p. 444) Mikuš has a similar opinion when it comes to Johanka's desire to educate herself: „*The truth is that you would probably marry even before finishing the preparation course*“ and then he is even stricter: „*[...] I would like to be your teacher but I cannot imagine you being one. I'm telling: leave it. It's not for you!*” (ibid., p. 457). Johanka submits to the **male authority figures**, both of whom disagree with the idea of a **married woman** acquiring an education. She fulfills the role of the loving daughter, and also represents the **image of a virtuous woman** who is submissive, obedient and hard working. Yet she also defies the laws of tradition through her desire to educate herself, a desire which is alluded to by the author when Pavol makes the gesture of helping her to improve her spelling.

A twist is introduced to the plot when Johanka rejects the romantic advances of Hutter. However, Mikuš's opinion on the education of women becomes more progressive as the story progresses: „*Your parents certainly won't make you study. It is entirely up to your will, you need to show it.*” (ibid., p. 476). A further development is the revelation of the love between Johanka and Pavol during a carriage ride as they return from a day trip. The author neatly resolves all of the story's potential crises and instead of describing the unpleasant consequences of a risky fall from the carriage, she concentrates on the mutual affection of Johanka and Pavol. The escalation of conflict is replaced by a sentimental „unison“.

After they have announced their relationship to their parents, Pavol begins to look for a possible career through which he could provide for his new family. In the end Johanka's worries about leaving her parents' home also vanish once her father Lemjak makes a gesture of self-sacrifice and gives up his job position for his future son-in-law. Not even the plotting of the devious priest can prevent the whole village from joining in the rejoicing at the happy conclusion of events.

Prior to the resolution of the story which foreshadows the eventual happy ending, the author inserts a wedding scene the effect of which is enhanced by the many examples of folk traditions which it features. The aim of the scene is to emphasize the mutual respect

Mario Gárdos, 2019

and trust which exists between the couple. Even though they both come to know each other better and to enrich each other's lives, Pavol is the key figure for Johanka. She respects his authority and adapts her behaviour to suit him. The question of the **hierarchy in the patriarchal marriage** resonates in a dialogue between Pavol and his friend Zárubský: „*I cannot image your marriage in any other way. Johanka will die for you, she will sleep with your spirit – you will always be the decision-maker*“ (ibid., p. 542) Pavol's answer, however, is surprisingly progressive, hinting at the sense of **equality** which he feels towards Johanka: „*I don't think so, I know Johanka better. She doesn't need to live with my spirit as she possesses her own. She is sensitive and she is growing to be reasonable. I will help her to grow her individuality, only then we can be a successful couple.*“ (ibid.). The man has become the initiator of the **emancipation of female-male relations**.

Additionally, the author allows the bride's **spiritual beauty** (her grace and spiritual allure) stand out during the challenging period of the planned nuptials: „*With all her heart and her spirit did she find herself in him.*“ (ibid., p. 545). The symbol of a bonnet is once again used to confer the status of a married woman upon the bride.

The various diversions in the plot ease the dynamic development of the story and bestow an idyllic atmosphere over the tale. This can be seen in the fairy-tale like nature of the ending. Johanka perceives the challenges of life challenges as if they were something outside of her own world. Her unwillingness to confront reality is explicitly confirmed by Pavol's method of addressing her: „*Good night! Sweet dreams my Goldilocks!*“ (ibid., p. 555). As we also saw in the case of *V dedine*, this fairy-tale element is intended to lend a sentimental aspect to the story; unfortunately the author's poor characterisation and lack of contrast and tension leaves the reader with the unsatisfying feeling that they have been reading a realist fairy tale rather than a thought-provoking short story.

This problematic fairy tale approach also mars the short story's depiction of the ideal woman. Johanka is initially characterized as a **virtuous maiden** who desires to be educated and become a teacher. However, immediately following her marriage, she is transformed into a princess trapped in a fairy tale, a damsels in distress who is devoid of any connection to the harsh realities of normal life. This poor characterization and inept use of contrast result in a “flattening” of the artistic depiction, giving the reader an overall impression of sentimental superficiality.

The failings of the fiction of E. M. Šoltésová nevertheless confirm that the employment of contrast and conflict forms an integral part of the development of an artistic quality of a text. When these qualities are lacking, the reader's perception of the entire work suffers as a result.

The artistic process of the author and the formation of women characters is again the subject of our discussion of the short story *Za letného večera*¹⁰ (online), originally published in Šoltésová's magazine *Živena* III. in this will be examined.

The events of this story take place over the course of a single sunny summer evening. The atmosphere of this evening is nicely depicted through the use of many motifs, but the character of the male protagonist is in marked contrast to this mood; he seems agitated and worried, even irritated by his concerns about his marriage prospects. The young man, Koreň, is in debt but refuses to marry out of convenience even though his mother and sister encourage him to do so, largely because he has found his **ideal of beauty** in Marína,

the priest's daughter whom he has met on a hike. When Marína takes a bath in the stream with her sisters, he is unable to take his eyes off her. This peculiar situation underlines the girl's chastity but also places her into temptation when she is accompanied home by Koreň. He walks Marína home and confesses his attraction to her, a sentiment which she shyly returns. Since their affection is mutual and sincere, their poverty has no impact upon their future plans, but they are ultimately unable to ignore these practical concerns entirely, and the emotional scenes are replaced by a mixture of tension and unease which creates the basis for creation of contrasting characters.

The final image contains the moon, the breeze, water, a mill, wild flowers but also the verbalized emotions of the man's experience which results in a sentimental ending: „*The whole world is reflected in the bliss born in his heart*“ (ibid., p. 14).

Although the quality of Šoltésová's artistic depiction has improved in this short story, she remains unable to eliminate the same sense of sentimentality which mars her other works.

■ Comparison and Synthesis:

Our findings from the analysis of 4 short stories can be summarized through the artistic depiction of women's characters:

1. Based on the questions below, think critically about the female characters in Šoltésová's work:
 - ✓ What are the typical characteristics of the female protagonists?
 - ✓ What is the impact of folklore and Christian traditions on the formation of the characters?
 - ✓ Which female model is preferred by the male characters?
 - ✓ What is the role of a wife and a mother in Šoltésová's fiction?
 - ✓ How is the relationship between a man and a woman depicted?
 - ✓ What role does the fairy-tale element play in the formation of relationships?
 - ✓ Do female characters distort fixed patriarchal values?
 - ✓ Are female characters progressive in terms of the changes which they undergo?
 - ✓ What are the main characteristics of Šoltésová's female stories?
 - o Summarize your findings in a brief description of the characterization of the female characters in the stories of E. M. Šoltésová.
2. Compare the artistic depiction of women in Šoltésová's fiction with her published opinions on the emancipation of women:

In one of her letters to T. Vansová, E. M. Šoltésová gives the following advice: „... *oh by the way do not mention any equality of emancipation, it will freak people out*“ (from 14. 2. 1897; in: Bosáková, 1978, p. 542). However, in the article *Ženská otázka a mravnost*¹¹ published in *Živena* in 1913 (Šoltésová, pp. 198 – 208), she sets a high goal for women:

10 Trans. During a Summer Evening

11 Transl. Women's Question and Chastity

„A vigorous women’s movement does not tell women to give up their morality, on the contrary, it tries to make women more confident, so they want to keep their morality with their own will not because somebody told them so. When women will get to understand this morality task, only then the annihilating and double morality will cease [...] The women who are capable to resist the control of the other side of annihilating morality need to bring the real morality to the front as these two are always in opposition, “and she concludes, „The moral chastity needs to be preserved by Slovak women as it is the only thing which leads to truth, it is the only thing which gives life and survives. Those who will embrace it with all their heart will follow the road to God’s law. To follow God’s law is the highest ability of a man and his highest definition.“ (ibid., pp. 207 – 208).

3. Read the following conclusion and contrast with your own findings. Justify your agreement/disagreement:

■ Conclusion

The short fiction of E. Maróthy-Šoltésová confirms the author’s initial creative intentions: she aims to develop the consciousness of her readers and to cultivate the **ideal image of a woman** by presenting them with a series of morally attractive models.

In assessing the artistic quality of her work, it is necessary to point out that the element of fairy-tale which is typically employed by the author is unfortunately not supported by suitable compositional methods which would allow these superficial and sentimental „images“ to lead into a more realistic approach.

BASIC THESES

1. Literary characters provide **role models**, i.e. **(pre)images of cultural patterns**, whose formative potential extends into the social sphere and thus contributes towards a change in fixed gender stereotypes (for example in terms of ideals of gender motivated stereotypes, femininity/masculinity).

TOPICS FOR DISCUSSION

1. After studying the texts discussed in this chapter, try to form your own hypothesis on gender issues.
2. Compare the application of gender models in the fiction of E. M. Šoltésová with those found in the work of M. Kukučín and J. Čajak.
3. Based on the conclusions from task Nr. 1, consider the relevance of the following statement and form a hypothesis about the potential of gender models:
 - o *In spite of its “traditionalism” it contains the element of a new modality – the cultural emancipation of women.*
4. Compare the image of femininity in Šoltésová’s stories with images created by male authors. Fill in a comparative chart with the most representative attributes found in the work of Kukučín, Jesenský and Urban.
5. Explain the following statement by J. Gbúr:
„Among the representatives of literary realism she (Šoltésová) was a secondary author.“ (2009, p. 483).
6. Write an essay on the topic of *Literary and social perception of the role of a teacher in the past and today*. Look at the lectures of M. Bahenská (in Hajdučeková, 2015b, CD).

Terézia VANSOVÁ

There are a number of parallels in the lives of the realist author Terézia Vansová (1857-1942) and Elena Maróthy-Šoltésová. Both shared a desire to lead Slovak women on the road to moral refinement. They were both active not only in writing fiction but also in magazine publishing, and Vansová was the founder and editor of the women's magazine Dennica (1898 – 1914) (more details in: Hučková, 2011). Both writers took a similar approach to the promotion of gender issues, and their work is marked by a shared sense of moral didacticism; as Šoltésová's wrote in a letter to the Slovak female author B. Slančíková-Timrava (from 6. 11. 1930), „*The fiction written by priests' daughters and wives is over. This is the beginning of a new secular literature establishing the obvious difference between the two.*“ (in: Bosáková, 1978, p. 586).

In her own writings, Terézia Vansová created women role models who were morally pure in order to attract more women to Slovak literature. Her largely young female readership also reacted positively to the autonomy and independence which characters such as the character of Viola Podhradská in the novel *Sirota Podhradských* (1889)¹² or the „lightbringer“ Lucia Lužinská from the story *Humoreska* (1885) enjoyed. Her writings also regularly employed the role model of the archetypal mother, for example the character of Mrs Demková from the novel *Chovanica* (1922), which Vansová dedicated to Šoltésová as she considered her to be the „role model of a Slovak woman“. The character of Eva Ponderová from the short story *Evin priestupok* (?)¹³ also shares many of these characteristics but also offers some contrasts.

May it be reminded that Dennica remembered to offer practical advice for housewives in its columns. A set of recipes published in ten volumes of the magazine was published under

12 Transl. Podhracky's orphan

13 Transl. Eva's Mishap

the title of Nová kuchárská kniha (A New Cookbook) (1914). Thanks to digitization, we may thumb through it even today... [Online/QR]

■ Click or scan:

<https://zlatyfond.sme.sk/autor/91/Terezia-Vansova>

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-amkdtv?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do3okv7

- ▶ In the interpretation process we will examine: the configuration of characters and their social and gender characteristics, the ethical and moral aspect of characters, penetration of roles, the plot, the process of tension and de-tension, conflict and its resolution, problematic issues, genre processes.
- ▶ Key terms: patriarchy as a power structure, gender stereotype: image – ideal – woman's role model – a mother/male's role model – a father, anti-role model, maternal line, paternal line, gender identity, re-enactment of gender stereotypes, masculinity, femininity, her-story, literary intentionality

The female character in Vansová's fiction – a prototype of generosity

In Vansová's best known novel, *Podhradský's orphan* (Vansová, 1997, pp. 7 – 219), we are offered an example of the **model ideal woman during childhood**; this sentimental-romantic approach depicts how the beauty and moral purity of the orphan Viola remains unsullied by the tragic nature of her upbringing. Clear ethical and moral contrasts are drawn between the male and female characters, and this allows the author to develop both the conflicts and the differences between characters throughout the novel. When contrasted with the immature, superficial and vain Hermína or the rather flat character of Mrs Vilinská, only Viola stands out in her moral purity; she respects the memory of her parents and she humbly accepts the false accusations made against her father and herself as she takes care of the ill members of the Vilinskovi family (Ema, Lazár). Moreover, she shows respect to her foster family and proudly dismisses both Lepáry's indecent proposals and Daniel Milocký's wedding proposal. The contrast on gender lines is shown through the immoral or at best amoral behaviour of the male characters; either the debauched Aladár Lepáry (who is in the end condemned by his own family) and his victimization of the crazy Veronka, or the arsonist Mikulčík who at the end of his life confesses to his plan to kill Podhradský.

The exceptional nature of the female protagonist Viola is contrasted with the superficial female characters and the immoral male characters through her outstandingly positive **moral attributes**; she is both proud and unfailingly honest and is emancipated through her relative independence and ability to make her own decisions in life. Viola is intended to be a **norm-setting** character who is not only attractive aesthetically but also serves as an example to the women of her time.

However, not all of Vansová's characters play such a didactic role in her work. For example, the wittiness of Lucia Lužinská is the defining aspect of the short story *Humoreska* (Vansová, 1885, pp. 160 – 166). The author uses situational comedy in this work to ridicule the disparaging **patriarchal attitudes** of men towards women. In a short epic scene, she portrays a young intellectual woman who not only gains the sympathy of her future father-in-law but who also outsmarts her future husband.

Lucia represents a well-read and financially independent single woman who is able to straddle the two worlds of home and work. She shows her dual aspect when she serves her future father-in-law, a home-made dinner and then plays a trick on her future husband Viliam when he attempts to pull out her tooth. Instead of her own tooth, she lets her dog's tooth to be pulled out. By showing him the foolishness of his unreasonable request for a meaningless sacrifice, Lucia teaches Viliam a lesson.

The future father-in-law Mr Vesnický is a typical archetype of an older man who holds a strictly patriarchal view of the world. He warns his son not to fall for a woman who, although undoubtedly beautiful, is older than him and, through her profession of teacher, also smarter than him. He unfavourably compares the teaching profession with the writing profession, claiming that teachers are even more dangerous than writers as they are „*more cunning than foxes*“ (ibid., p. 161). According to him, the only skills which a woman needs are the ability to cook and to sew.

Viliam Vesnický respects his father but he does not agree with his **patriarchal image** of a future bride. Instead he behaves to some degree as a **modern man** – he wants to help Lucia with the preparation of dinner but his father stops him. In the trial of tooth-related sacrifice, he suffers so much that in the end he offers Lucia his undying love and devotion.

The resolution of a story is didactic: Viliam decides to learn how to trust rather than to test a woman's love.

In the short story *Humoreska*, the author sketches an image of a modern woman whose ambitions cross the borders of **patriarchal conventions**. Her distinctive social status is made clear from the introduction of the story: „*Lucia Lužinská works as a teacher in a girls' school in a town called N. She makes 600 golden ducats per year from which she manages to save for her pension. But her secret plan is to save up enough to open her own girl's boarding school and dedicate her life to the most difficult task: educating girls.*“ (ibid., p. 160)

Paradoxically an educated and independent woman who dreams about her professional career is forced to bring up men instead of girls.

In the later novel *Chovanica* (1973, pp. 9 – 92), a work which represents an artistic connection between two exceptional figures of the Slovak women's movement, Vansová introduces her conception of a woman's ideal role in life – **a role of a mother**.

In this romantic-sentimental novel, the author focuses on the fate of Mrs Demková, a woman who offers to share her home with a widow and her daughter, Anička. After the deaths of both the widow and Demková's own son, she and her husband accept Anička as their daughter. The self-sacrificing **devotion of her motherly love** culminates at the moment when, many years later and now widowed, she gives up the love of her life, Ján Litvan, to her foster daughter.

In this romantic story of a devoted and sacrificial love, the author uses elements of tragedy in her depictions of the main characters. Mrs Demková originally married under the pressure of her mother even though she had sworn her love to a young student, Janko. His

mother, so-called Auntie Lízika had previously attempted to seduce the partner of her own mother, and the man had finally shot himself, unable to bear the pressure of the situation. She is not pleased at her son's blossoming relationship and successfully persuades his bride-to-be to marry the rich Mr Demko instead. The marriage is strengthened with the birth of their baby son, but he later dies and thus the foster daughter Anička becomes a replacement child for the grieving couple. They offer her a loving home environment and an education, and these two priceless gifts will become the girl's “dowry” for the future.

The visit of a gypsy fortuneteller provides a short diversion from the main plot and the accuracy of the woman's prediction serves as a foreshadowing of future events. Janko returns to the village out of the blue and following the death of Mr Demko he proposes to the widow after all these years. However, the crisis gradually reaches a climax through the continued plotting of auntie Lízika and the strict didactic attitude which Janko displays towards Anka. The conflict finally reaches a head and, broken and ill, Janko and Anna decide to withdraw from the village and live in isolation on a sheep farm.

Their lives seem to be separated for a while. Anička grows into a beautiful woman and rejects her first suitor as she feels he does not fulfil her image of an **ideal man**: „*I don't love Dežko. He is afraid of me! What kind of man is that? I could twist him around my finger just like that. [...] Thank you very much for such kind of a husband. Man needs to be strong.*“ (ibid., p. 81) The story is intensified by a sentimental episode in which Anička meets her grandfather, a proud farmer who had at one time in the past had refused to marry her mother. This emotionally charged meeting escalates into an unexpected encounter with Janko during the course of which the two fall in love. The mother hides her jealousy and Anka with Janko decide to emigrate abroad. They leave with their mother's blessing: „*Farewell my child. My blessing with guide you on your journey. You are happy now, let it be forever!*“ (ibid., p. 92). Vansová ends her story with the image of a devoted mother who spreads her wings over everybody.

The pathos of the resolution of this romantically structured story culminates in a sentimental manner. Even though **emotionality** can often pose a challenge to the credibility of a story, here the issue is resolved directly. The author uses contrasting characters in order to add tension and conflict to the main plot, and the branching nature of the narration strengthens this sense of conflict further.

The image of a woman – mother is pivotal to *Chovanica*, and Vansová uses the endless and unconditional devotion which Mrs Demková displays to the other characters in the novel in order to form her conception of this idealized model. The journey towards becoming an ideal mother commences with her transformation from a happily loving girl into an obedient daughter, and her later progression into a devoted wife and mother whose tragic fate leads her to become a **step mother**.

The immensity of Demková's maternal love has overwhelmed her own ego; she abandons about her own desires and gives up everything in order to ensure the happiness to her step-daughter. Vansová's depiction confers idealized **Christian virtues** upon the main character, and the role of the mother displays many of the characteristics of penetration.

In contrast to the idealized portrayal of maternal devotion in *Chovanice*, the role of a mother is more nuanced in the short story *Evin priestupok*¹⁴ (1977, pp. 363 – 392).

14 Trans. Eva's Mishap

Although it would not be inaccurate to state that this short story is lacking in artistic quality, there is some interest to be found in the innovativeness of the work. Vansová depicts the various troubles and crises which have marked the life of a young woman named Eva Ponderovie. Eva is a proud and confident young girl who is considered to be the “queen” by the villagers but things start to fall apart after she falls in love with Štefan Endel who everybody assumes is with Marka Svetlíkovie, the prettiest girl in the village. Štefan seduces Eva who then falls pregnant but abandons her on the advice of his mother. Only when his son falls ill and almost dies does he realize the recklessness of his actions. He calls a doctor immediately which saves the life of little Števko and he decides to start arranging his wedding to Eva on his own account.

Eva’s story offers several topics for discussion about the artistic depiction of gender aspect and the impact which it has on both the **maternal and paternal line** of characters. There are three distinct depictions of the **image of a mother** in the short story and each of them is embodied by an individual character in the work. The first of these is, Eva’s mother, the widow Alžbeta Ponderová, who refuses to abandon either her strict Christian values nor her sinner daughter throughout the difficult time. Her exemplary performance is motivated by the religious motivation of a Christian woman. She offers moral support to her daughter who she blames for not keeping God’s commandments but on the other hand she refuses to allow her daughter to commit another sin – to have an abortion. Instead she agrees to help her daughter to raise the child.

The second mother, Eva is madly in love with Štefan and succumbs to his charms, unexpectedly becoming a mother in the process. In spite of her moral failure she maintains her pride and self-respect. She refuses to yield to Štefan’s arrogance and humbly accepts the fate of a **single mother**.

The third example of a mother’s role in the short story is far less exemplary. Štefan’s mother Mariša encourages the irresponsibility of her son and does little to resolve the complicated relations between the two families. She had organised a better match for her son, the rich yeoman’s daughter Marka Svetlíkovie, but her parents call off the betrothal on account of the ill repute which now hangs over Štefan. Eventually, Mariša decides to settle the dispute by respecting her husband’s **patriarchal authority**. When she finally sees her little grandchild she breaks down emotionally and asks for forgiveness.

The three symbolic representations of motherhood are matched by three symbolic representations of fatherhood. Štefan is portrayed as a typical immature young man who arrogantly proves his **patriarchal dominance** through his sexual domination of a young innocent girl. He publically disgraces Eva, stating that: „*You’re not the queen anymore, your crown has fallen into the mud*“ (*he repeats his mother’s words*). „*I’m your master now. And I will lift you up when I decide.*“ Simultaneously, he acts as a dominating seducer who can choose to reject his **female victim** on a whim. Moreover he refuses to listen to the advice of his uncle or of the village priest. However the disapproval of his father, the second image of a father figure in the story, finally stirs feelings of guilt over his behaviour; his father represents an authority figure to the son and Štefan finally identifies with the **ideal of gender identity**.

Štefan’s father is bedridden after an accident and he is largely excluded from participation in an active family life. He has immersed himself in the spiritual sphere as he realizes that his days are numbered. Nonetheless he enters events in the most decisive

Mariša Gárdová, 2019

moment and it is his authoritative imperative which makes his son and wife atone for their wrongdoings.

Uncle Kolík serves as a connecting character in the story; he represents the interests of the widow Ponder and her daughter and he acts like the head of their family. Therefore although he is not a biological father, he nonetheless carries a sense of paternal authority and he attempts to persuade Štefan to put his affairs into order. However his lack of real paternal authority hampers his entreaties and his appeal to Štefan falls on deaf ears.

In the story *Evin priestupok*, the function of biologically determined **gender identity** emerges and is revealed to play a decisive role in the formation of a man's role as father or a woman's role as mother. While Eva can perceive such a model in the character of her mother, Štefan lacks such a role model, and only in the last scenes of the story does his own father finally step up to his biologically determined role.

The main focus of Vansová's fiction is on the transition from gender models to the formation of **gender roles**. Her work suggests that idealized models of gender serve as an inspiration for the inevitable process of **self-identification**. This process is not limited to the characters of the literary texts themselves but is also intended to impact upon Vansová's contemporary readers, both male and female, who were anxiously searching for new roles or "faces" in the period of national reconstruction.

Vansová's fiction confirms that socially conditioned changes in **female stereotypes** and distortions of the **patriarchal power structure** could be achieved through the use of **literature which is specifically focused** at the target audience of educated Slovak women.

► COMPARISON

Ľudmila PODJAVORINSKÁ

Ľudmila Podjavorinská (1872-1951) was the first female Slovak poet to have her work published when her collection of poetry entitled *Z vesny života* appeared in 1895. She had earlier come to the attention of Slovak readers through her early fiction which she had published under a pseudonym and which many readers believed to be the work of the talented M. Kukučín.

Our comparison will concentrate on two of Podjavorinská's short stories: *Žena* (1910)¹⁵ and *Ondráš* (1897). In *Žena* the author depicts the wit of a woman and the devotion of a mother. On the other hand, *Ondráš* is inspired not only by Kukučín's „sleepy“ Ondráš Machuľa (Unwoken, 1886), but also by Darwin's theory of evolution. In the story the author diverts from the image of a devoted mother and depicts her in a contradictory manner.

It is interesting to note that Podjavorinská's attitude towards the issues of the women's movement is rather ambiguous. Archival materials have revealed that the author disagreed with many of the modern trends of the period. In an article *O čistom rodinnom živote*¹⁶ (manuscript dated 28. 12. 1918)¹⁷ she excitedly compares the family to a "shrine":

Isn't it amazingly beautiful to create a woman – a wife who rules with her exclusively female characteristics: tenderness, consolation – love...! And the wise woman reigns with a rule of heart – as the Scripture calls her a brave woman. Her prize is above the prize of all the pearls!

15 Trans. A Woman

16 Trans. On the purity of family life

17 Slovak National Library, Literary Archives, 124 C 34.

Commenting on the position of Slovak women in the society at that time she says: „*It is important to realize that our nation really needs women in a place which has been determined to them by nature. We need women to be good wives – so they can create a pure and happy family life. We need women who will be mothers of well behaved youngsters. We need women who take care of the households. A woman who is well-informed, witty and has the right opinions knows how to handle a household budget...*“

At the end of the article she quotes the uplifting words of S. H. Vajanský, who had underlined the higher intuition and spirituality of women.

These findings provoke an interesting question: How can we compare the female characters of Podjavorinská's fiction with those of her contemporaries? This question will be examined through a comparison of the two selected texts with the other texts of Podjavorinská's contemporaries.

■ Click or scan:

próza *Ondráš* online nedostupná → vyhľadajte v knižnici...

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslavay?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do3ssfl&page=10

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslavaz?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do3sscd&page=2

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122071/view?search=Dennica&page=19&p=separate&tool=search&view=0,0,3017,4217>

■ Hypothesis:

Prior to beginning the interpretation and analysis of the selected texts, compare the personal approach of Podjavorinská to the activities of her contemporaries in the field and attempt to predict the artistic profile of the female characters which will be found in the two texts.

Reconstruction/deconstruction of the patriarchal model of the Mother

The key character from a story *Žena* (Podjavorinská, 1987, pp. 494 – 514), named Iva Zaťková is married to a widower with five children but she is also responsible for raising a sixth dependent – the widower himself. The characteristics of male and female protagonists is portrayed through contrast and this approach sometimes diverts from the fixed images of **masculinity** and **femininity**. The widower is lazy and slow while his new wife is hardworking and energetic; he is a fatalist while she is action-oriented; he is scared and she is bold; he is emotional and she is brisk he is irresponsible and she is attentive. In addition to all of this, on a superficial, physical level, she is taller and physically fitter than her husband; in total, she is a far more able provider for the family than he can ever

be. However, under the pressure of the forceful **woman's rule**, the binary position of the husband and wife begin to shift. The habitual submissiveness of the widower gradually disappears and thanks to the attributes of honesty and boldness which his wife bestows upon him, he slowly begins to gain the respect of his wife. Štefan starts to get used to everyday useful work, but his acceptance of the role of **provider of the livelihood** begins to awaken his awareness of his natural patriarchal role within their relationship: „But Štefan can't be manipulated. He will shut her up immediately cause he is the master of the house.“ (ibid., p. 513) The initial imbalance in the gender model – the dominance of a **manly woman** over an immature **childish man** is replaced by an image in which the man becomes the head of the family. However it is never forgotten that his wisdom comes from the woman: „Who can find a bold wife? She is worth more than all pearls. Her heart trusts her husband's heart...“ (ibid., p. 514)

In the ideal image of a **patriarchal model** which Podjavorinská depicts to her readers, the man and the woman create a union which their unanimity is equal. The quotation from the Bible which closes the story also adds a **spiritual dimension** to the tale.

In **Ondráš** (Podjavorinská, 1926, pp. 7 – 35) the author offers an unusual example of the standard Mother role model. The protagonist Ondráš is a disabled young man of unknown paternity whose mother had rejected him from the moment of his birth. His outsidership is shown as part of a process through which a “weak individual” is gradually singled out and rejected by society. The young man is first „expelled“ from the family bonds, later from the village society until he is finally expelled by nature itself when he drowns during a flood and disappears from the flow of life. In the **deconstruction** of family bonds the role of the absent father but also the devalued role of the mother play important roles in the development of his fate:

“Unwanted as an accusation, he appeared one day in a bleak servant's house crying for life. He was not welcome by a tender kiss of a mother nor the happy smile of his father: his mother, the servant looked in the face of this tiny cripple fluttering in the blanket with the utmost hatred.

Small and weak, he looked like he was going to die the same day. But no... as if in spite of the unloving welcome the poor little body struggled and struggled.

... his mother died and he stayed in the servant's room alone and alone... They didn't let him die so he now almost five years old, an orphaned child wandered the streets like a bad coin, in everyone's way, poked away.“ (ibid., pp. 13 – 14)

The depiction of a mother who refuses to accept her role is somewhat unusual in the literature of Slovak realism. In contrast to Kukučín's depiction of the mother of Ondráš Machuľa who is replaced after her death by a loving step-mother, Podjavorinská's mother represents a spark of a modernist gesture based on the decadent image of a woman. It is an example of an **anti-role model** through which we can observe the mirror image of the characteristics of the **ideal role-model of a mother**. In the following extract from Kukučín's novel *Neprebudeny*¹⁸ (online), we can observe the contrast between the reactions of a man and a women when they are placed in a similar situation. The man is repelled by the sight of his son's deformity and rejects the role of father which has been assigned to him:

„Machuľa was desperate, his wife almost paid her life to look at her own child. Poor soul, she let herself be guided by God's will and embraced the child. She loved him as he was even more than she had imagined him before he was born.

Jano lifted the child from the blanket and held it in his arms. But he didn't look at him with love. His face revealed the rawness, the poison, the pain. The mother, sensing the danger, jumped up quickly and took the baby into her arms. He turned towards the table wondering, looking at her: she ran with the baby to her sister barefoot and without her scarf.“ (online).

While the fate of orphans and the depiction of parenthood were common themes in Slovak literature at the end of the 19th and the beginning of the 20th century, the **penetration of mother's or father's roles** depicted here is rather unique in this context.

18 Trans. Unwoken

BASIC THESES

1. Literature reflecting the changing status of women at the turn of the 19th and 20th centuries led to the emergence of a new image of a woman. The fiction of female authors offers an **aesthetic ideal** as a prototype of a new socio-cultural image of the modern woman.
2. In a gender fixed model, **attribution deficit** can increase the aesthetic impact of a depicted ideal. The ideal can move from the cultural sphere into social relationships and vice versa. It can influence, form but also deconstruct fixed gender models.
3. Literature written for women has typically served a **social-formative function**.

TOPICS FOR DISCUSSION

1. Read M. Mikulová's (in Hajdučeková, 2015b, CD) interpretation of the novels *Sirota Podhradských* and *Chovanica*, in which she indicates the double coding of aesthetic information. Consider its impact on the formation of female models.

Compare the depictions of „her-story“ in the work of T. Vansová with that of E. M. Šoltésová.

2. Read issues of the magazines *Živena* and *Dennica* (for e.g.. Hučková, 2014; Kodajová et al. 2019), evaluate their concept and compare them with the content of issues of the magazine *Aspekt* (look at the lecture by J. Cvíková: in Hajdučeková, 2015b, CD).
3. Compare the role of a woman-mother in the patriarchal family model in the fiction of female authors with similar depictions found in Tajovský's dramas *Hriech* and *Statky-zmätky*.
4. Compare the artistic depiction of biologically determined (or non-determined) patriarchal family models in the short stories by M. Kukučína – *Prvá Zvada*, J. Čajaka – *Zuza*, T. Vansovej – *Evin priestupok*, *Chovanica*, Ľ. Podjavorinskej – *Žena* and *Ondráš*.

Božena SLANČÍKOVÁ-TIMRAVA

The work of Božena Slančíková-Timrava (1867-1951) belongs to the period of critical realism or even to the generation of late realism (Gbúr, 2009, pp. 503 – 505), and is marked by the author's use of distinctive female characters whose worlds are marked by modernistic elements such as insecurity, inner restlessness, and personal rebellion against social conventions. Her work also makes use of compositional counterpoints built around the opposition of the internal and external world of the characters. These techniques also allow a subtle portrayal of gender aspects by the use of female perspectives in the following stories which have been chosen for our analysis and interpretation: the short stories *Za koho íst?* (1893), *Zvrchovaný čas* (1894), *Pomocník* (1896) and the novel *Bez hrdosti* (1905).

Key to any understanding of the work of Slančíková is the detailed literary-critical thesis from contemporaneous criticism of J. Menšík or from the current of M. Mikulová (2010) which offers a wide range of revealing insights into the texts:

- o „.... Timrava’s subjectivity lies in a paradoxically objective, open portrayal of emotional trauma of specific women characters. However, her method leaves the reader in some doubt over whether they represent a provocatively subjective interpretation of reality or its maximal objective depiction.“ (ibid, p. 58).
- o „Single women are the most notable characters in her novels but they are also mediators of dramatic situations and the life experiences of the author. The most authentic depiction of spinsterhood is considered to be her novel *Bez hrdosti* (1905).“ (ibid, p. 59).

- o „Timrava’s fiction crosses the borders of realism not only because it depicts the emotions of her characters but also because she establishes themes which can be found in the work of other modernist writers.“ (ibid, p. 54).

■ Click or scan:

https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvcr?content=CAIR_DIV_BOOK_1&content-Do=urn:nbn:sk:cair-do2f0hc&page=28

online not available¹⁹ → search for the author in the library...

- In the interpretation process we will examine: configuration of characters and their formation, the artistic depiction of male and female characters, the difficulty of the themes, new romantic configurations of love; plot: conflict and its resolution; compositional process.
- Key terms: *androcentrism, gender stereotype, equality, polarization of characters, antagonism, „clash of the sexes“, anti-love, masculinity, femininity, spinsterhood, misandry, her-story.*

Unconventional femininity

Timrava’s debut *Za koho íst? Z denníka dievčata*²⁰ (Timrava, 1997, pp. 7 – 18) expresses the dominant role which subjectivity plays in the genre process. The experiences and dramas of a city girl who yearns to get married are narrated entirely from her **point of view**. Already twenty-five year old, the female protagonist Lujza fears that she will be left on the shelf, and so moves to the town in an attempt to escape from the **spinsterhood** which awaits her in her home village. She seeks out a potential partner from the town’s intellectuals, and she finds three possible candidates; an uncle – a priest, a teacher – a pharmacist and a teacher’s assistant – a shoemaker. The author introduces the contrast between the town and the village based on the gender principle: the town boys are polite although they consider courting as a pleasant but ultimately non-committal experience. On the other hand the village boys are not only pragmatic: „.... they don’t court, they don’t flatter or fall in love – they just get married.“ (ibid, p. 7), but they are also proud without any unnecessary affectation. Lujza gradually matures in this situation. Her blind expectation of affection from Rudolf Mišov and Samuel Bút and her excitement over their brief rivalry makes her decide for the proud and stubborn Rudolf. The urgency of her questions in her letter to her parents suggests that initially she is an obedient and submissive daughter: „Would you marry me to a village teacher or not?“ (ibid), „Or you will rather marry me to an old uncle, right?“ (ibid, p. 17). However over time, she begins instead to express her

19 A note on the SME daily Golden Fund website: Božena Slančíková – Timrava († 1951), digitizing and publishing her work online will be possible in the year 2021 (70-year protection).

20 Trans. Who shall I marry? From a Girl’s Diary

own will, seeing herself as the main actor in her drama: „*I don't care if you marry me to a teacher, I will marry him anyway!*“ (ibid, p. 18). Lujza attempts to free herself from the conventions of an arranged marriage and decides instead to choose for herself. In the novel's epilogue she happily submits herself to her husband. The threat of spinsterhood is averted and the tale draws to a close with a sentimental statement: „*Well, we all live in harmony.*“ (ibid.).

The female protagonist takes her fate into her own hands and finds a husband who is her equal and who is able to resist her whims with his male pride. Timrava uses the travails of the female protagonist to indicate her own view of male-female relations as a struggle for gender equality in which the female characters expresses their own will and their right to self-determination.

Similar tendencies are seen in another of Timrava's stories – **Pomocník²¹ (Z denníka dievčata)** (Timrava, 1998, pp. 9 – 22). It is also set among educated village society, in this case in a pair of teaching families. Both families are joined by teaching assistants who are also seen as potential suitors. The attempts of two couples to marry are the subject of the short story: firstly the unnamed narrator of the story who is being paired with the “ugly” but mature and proud Ivan Somoš, and secondly Esta Krasnovska who is being courted by Ľudovít. The initial reluctance of the young narrator ends with an agreement to marry Ivan. The arranged marriage represents a source of financial and societal security for the young girls: „*Don't you know that we have only you and are waiting till you get married so we can move in with you?*“ (ibid, p. 22). However the young girl does not succumb to her future husband without a fight. The mutual pride of the man and the woman provokes a number of conflicts; at first she refuses her suitor impolitely („*Let him not get an answer himself.*“; ibid, p. 21) a conflict which is eventually resolved by the symbolic encounter on a bridge connecting two „opposite river banks“ –the man and the woman. The epilogue confirms the **equality of the sexes**. The author allows the now married young woman to **distort gender stereotypes** by opposing her husband, subverting the more traditional submissiveness which might be expected from literature of this period: „*Days are passing by smoothly but I sometimes think that I don't have to be obedient all the time. Sometimes I rebel or tell him back, or I shy away from him, which sometimes lasts up to three weeks.*“ (ibid., p. 22) Even though she fights for woman's equality, the **androcentric perspective** still prevails: „*Man yawns, straightens his flat shoulders, looks indifferent – he will always win*“. Timrava again confirms that love is a **struggle of the sexes** but she also indicates that this may not always be the case in the future, predicting a movement from the subordinate binary division to equality through polarized differentiation (masculine calm vs. feminine emotion).

Female individuality is again the subject of the short story **Zvrchovaný čas²²** (Timrava, 1997, pp. 19 – 34). Set once again in educated village circles, Timrava introduces a conflict of female-male dominance in which the problem of mutual subordination and dominance becomes an issue of **gender differentiated polarity**.

This work differs from Timrava's other short stories through the wider variety of female characters which it depicts. In addition to the coquettish girls and the ego-centric Miss Otília we can also encounter the egoistical and grasping daughter of the priest and the spinster Ida.

21 Trans. The Assistant

22 Trans. Just About Time

Mariš Gárdos, 2019

The male characters include an old priest who is manipulated by the whims of his daughters, the chaplain Ján Závada who is a proud young man who refuses to be manipulated and the teaching assistant Koloman Drozd whose emotions Ota is playing with in order to arouse Závada's jealousy. The situation deteriorates during the celebration of the priest's nameday where the male community lose all sense of self-control. Ota becomes entangled in a gender motivated conflict with the chaplain when she refuses to allow him to fetch another bottle of wine from the local inn. The chaplain feels the need to save face following the female disrespect and refuses to obey her.

The wild night takes its toll, and the health of the old priest begins to deteriorate. His daughter defiantly refuses to take care of him and runs away to her aunt Ida. Her aunt initially supports her act of rebellion but she starts to feel guilty and returns home; unfortunately too late as her father has died in her absence. She continues in her vein of childlike defiance by arguing that he died because he did not obey the doctor's advice, but she eventually realizes that she has made a terrible error in judgement.

However the **female-male** conflict does not end with the death of the father. It continues between Otilia and the chaplain. The chaplain had expresses his dislike for Ota even while her father was still alive: „*it is just about time for missy to be tamed, let her come herself!*“ (ibid, p. 31) Závada takes over the parish after the priest's death and he immediately attempts to expel Ota as soon as possible. When she decides to move away by herself, he pretends to be the winner even as he hides his own conflicted feelings for the girl:

„*Now he clearly understood this annoying anger he felt against her. It wasn't anything but his hidden affection for her. Now after she won, his anger disappeared. But he will not give up, no, now he will defend himself. He will even straighten up to get ready for the fight.*“ (ibid, p. 34) The internal fight of the young man against a woman continues to simmer: „*He can see: just about time whether she gives up or not. He stayed, leaning in the corridor pretending to be indifferent; while he was whispering to himself: „Don't lose yourself! Don't lose yourself!*“ (ibid) Eventually he owns up to his affection for her and he gets the same answer: „*You love me, you're mine, mine, mine!*“ (ibid).

The ongoing struggle between men and women is finally resolved through female victory. In this story Timrava depicts the ephemeral nature of individualistic egotism (Ida, the priest) but she also introduces the image of **antinomy** into the gender issues of the short story.

Original femininity of Timrava's original approach to the characterization of her female protagonists is also evident in her novel **Bez hrasti**²³ (Timrava, 1997, pp. 104 – 201). In particular, the character of Milina Adamčíková stands out; a girl who is unable to return the affection which Samo Jablovský holds for her. She revolts against her parents and **subverts conventions** by travelling around without any men to accompany. She also rejects the attention of Michal Jablovský, a man who sees women as saintly beings, a view which is in marked contrast to that of his philandering brother. Consumed by her alternating feelings of **passion** and **revolt**, the flighty and superficial Samo eventually disdains her, and by the end of the novel, Milina is left with nothing more than contempt for the object of her former infatuation. As she watches him sleeping, „*he seemed poor and miserable, when she saw the dangling legs in the shoes, she turned away disgusted. „She could even kill*

him“, she is thinking standing above looking at other napping people. Suddenly standing so close to him she felt bitter. She wished she could at least throw a glass at him since she owes him a slap in the face which she has to give him anyway.“ (ibid, p. 201), until she pronounces the curse: „*Let him not be loved ever again!*“ (ibid).

Milina's struggle with love undergoes a series of unusual twists. Her obsessive and uncontrollable **emotional** affection is eventually transformed into a bitter disgust. The curse which she utters is an expression of the opposite of love – **anti-love**. Behind this term hides the true, gender-oriented form of her disgust – **misandry**, the female equivalent of misogyny.

From this overview of Timrava's contribution to Slovak literature, we can see that her work introduced a distinctive category of female characters who are prepared to fight for their equality and who at the same time express their antagonistic revolt which at times borders on misandrist disgust. Her depiction of the psychological complexity of a woman's soul begs the comparison with J. Jesenský who attempted to depict the male soul from the same approach; indeed it would not seem inappropriate to describe Timrava as the author whose writings most resemble the critical expression of Jesenský. In conclusion, it would be difficult to agree with the following remarks by the literary scientist D. Hučková (with reference to M. Mikulová) on the artistic legacy of B.Slančíková-Timrava:

- o „*From an aesthetic point of view when it comes to the evaluation of literary works of female authors at the turn of the 19th and 20th centuries, B. Slančíková-Timrava represents the most cardinal position in the process of formation of Slovak literature.*“ (in: Hučková, 2014, p. 91; compare.: Mikulová, 1993, 2010).

23 Transl. Without Pride

BASIC THESES

1. **The female point of view** of the narrator and her psychological approach towards the formation of characters in addition to the subjectivity of the genre (a diary, a letter) allows the development of an introspective perspective onto the female world and the characters' **femininity**.
2. **Principle of antinomy** is present both in the composition of male and female characters and in the depiction of their inner and outer realities. This increases the aesthetic impact of the gender aspect and forms one of the dominant issues of literature at the turn of the 19th and 20th century.

DISCUSSION TOPICS

1. Compare the female and male points of view in the fiction of B. S. Timrava and J. Jesenský with an emphasis on the compositional strategies and the expression of comicality. Examine the function of the interior monologue and the type of narrator employed by the two writers.
2. Fill in a chart which shows the masculine and feminine attributes of Timrava's characters and evaluate their originality by comparing them to the literary-critical opinion of M. Mikulová:
 - o „*In the first attempts to write verse, the motifs used „indicated the basic thematic framework of Timrava's later stories; from the environment of educated village society in which the theme of male-female relationships was dominant and in which we can hear the bitter tones of disappointment over the amorous disharmony.*“ (Mikulová, 2005, p. 33)
 - o Novels with autobiographical heroines „*were surprisingly innovative and bore little formal relationship to other works of Slovak realism; therefore they provoked the reader not only through their content but also through their attempt to distort the realistic cliché.*“ (Mikulová, 2005, p. 34)
3. Write an essay on the following theme: *The literary transformation of the female world at the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth centuries (19. – 20. vs. 20. – 21.).*

Hana GREGOROVÁ

Hana Gregorová's (1885-1958) strong views concerning the emancipation of Slovak women meant that she was a somewhat controversial figure in the Slovak literary world. As she stated in a radio programme celebrating her 50th birthday, Hana Gregorová remembers clearly that: „After I published the book „Ženy”²⁴ in 1912 in Liptovský Mikuláš, everybody rebelled against me, not only men who were content with the level of education and the social status of Slovak women, but also Slovak women which was even more hurtful.”²⁵ In another programme she attributes the negative reactions to her work to the style of her fiction: „It may have been the introductory word which made the book so revolutionary because the characters themselves are patient and painfully passive. The task of the book was to encourage them to be more confident.”²⁶ The author defended her work in an article titled *Ženská otázka*²⁷, in which she explains that her aim was to „teach women how to have an independent inner life and to stop them from being shy and submissive towards respected men – gentlemen.‘ Why should you get upset, dear gentlemen, if there is no shy submissiveness?”²⁸ She continues her defence by arguing that: „Whoever reads the book „Ženy“ sensibly will understand that I am diverting women away from an empty vanity and that I am teaching them how to do national work.”²⁹ and in an even stronger vein: „I encourage my readers not to rot away at the side of a man.”³⁰

Other archival materials or drafts of her articles held in the Literary Archives of the Slovak National Library in Martin confirm that Hana Gregorová was brave and open in her

24 Trans. Women

25 in: Slovak National Library, Literary, Archives, 43 Z 12, p. 2

26 in: Slovak National Library, Literary, Archives ,43 Z 17

27 A Woman’s question

28 Slovak National Library, Literary, Archives, 43 Z 9, p. 2

29 Ibid., p. 8

30 Ibid., p. 9

criticism of the unacceptable and degrading position of women at the turn of the century. In her article *O výchove ženy*³¹, for example, she writes that: „The ideal of a passive submissive woman without her own opinion is no longer an ideal, but should instead be considered as backwardness and vice.”³²

While the short story collection *Ženy* (1912) may be lacking in literary quality, it more than makes up for this in the strength of the author’s desire for women’s emancipation and self-realization. Our aim is to analyse the women’s world through the author’s artistic and political perspective and to emphasize the aesthetic quality of her fiction. We will also investigate the impulses behind the author’s reversals of gender stereotypes, and also examine the depictions of women’s perception of the world and also of the world’s perception of women.

■ Click or scan:

zbierka online neprístupná → vyhľadajte v knižnici...

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122018/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

<http://digitalna.kniznica.info/zoom/122019/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

► **In the interpretation process** we will examine: compositional elements (contrast, parallel and so on), the relationship between theme and problem, the configuration of characters, the degree of characters’ antinomy, the problematic depiction of characters, their masculinity and femininity, types of characters, the image of a patriarchal gender model, the procedure from explicit to implicit aesthetic/artistic expression.

► **Key terms:** *patriarchal gender model, humanistic model of differentiation, gender stereotype: the role of a mother, emancipation, feminism, woman-intellectual, gender equality, femininity, her-story.*

Literary profile of a modern emancipated woman

The collection of stories *Ženy* (1912) opens with a dedication to the author’s husband J. G. Tajovský: „To my husband with love and respect for understanding my higher aims and for encouraging me to become a writer” (Gregorova, 1946³³, ibid., p. 11). This chapter will focus on four different stories in which we will examine the fate of the female characters. Finally the reader will evaluate the author’s contribution to the artistic depiction of the world of women.

31 Trans. On Woman’s education

32 in: Slovak National Library, Literary, Archives, 3 Z 10, p. 1

33 The interpretation is based on the second edition of the collection (1946), which is revised compared to the first edition.

The short story **Missy and servant** contrasts the fates of two very different young women – the rich farmer's daughter Mariška and the poor servant Hanka.

Mariška is a young woman with a sizable dowry. She is rather popular among men but neither she nor her parents had thought to provide Mariška with an education, a deficiency which means that she is unlikely to climb the social ladder through a favourable marriage to an upper-class husband. The author's characterization makes it clear that Mariška is a frivolous and superficial young woman who will never find true happiness in her life.

This pessimistic portrayal is contrasted with the depiction of the servant Hanka, a „naturally talented“ (Gregorová, 1946, p. 18) young girl who wants to be well-read and to improve her spiritual life but who faces jealousy and threats from her mistress, an individual upon whom she is financially dependent.

The author is unconcerned with the issues of unfulfilled desire or **social status** which we would expect fiction from this period to dwell upon. Instead she resolves the confrontation with a paradox: just as Mariška is seen as “*lazy for a farmer*” but also “*unsuitable for a gentleman*” (p. 24), Hanka is also deprived of the right to choose her own path in life: „*She also can't choose much. If she stays a servant, she'll be a slave for her masters and if she marries she will be a slave to her husband*“ (ibid). The tension of the presented conflicts is directed at the reader. The author then moves ‘beyond the text’ and directly confronts the reader in order to awaken their empathy for the conflicting fates of the two protagonists: „*Will anyone be sorry?*“ (ibid). The conclusion of the story is then left on a reflective note, and it seems that the only option for a solution to Hanka's desperate situation lies beyond the text itself.

The main characteristic of the depiction of the two young women is that the two characters form a contrasting pair: Mariška wants to find a suitable husband while Hanka wants to educate herself. Nevertheless, Mariška's only possible fate is to become a **man's ornament** while Hanka will remain a spiritually **beaten slave**.

The short story **Prvá obet**³⁴ relates the life of an eighteen year-old Oľga Bielych who is unable to adjust to the social **conventions** of her time. She has no interest in preparing herself for the arrival of potential suitors, and instead dreams of a life in which she can live as an independent, professional woman, a desire which is incomprehensible to her parents and friends. Small town life bores her, and the endless conversations about recipes, courting and flirting seem like a waste of time to her. In the eyes of her peers, Oľga is lazy, irritable, ridiculous and undomestic, and the young men of the town conclude that „*She is interesting and sweet but not suitable for marriage or family*“; p. 55). However in her own eyes she is fighting for the **ideal of free choice** in her life. Throughout the story, Oľga shares her thoughts on why she thinks of marriage as profane, and why women seems so apathic and bitter. She envies the advantage which men possess in having both free choice and access to education, and she dreams of graduating from university and becoming a teacher or the even first Slovak doctor; she even asks her parents to pay for a business course which she wants to take. Above all, Oľga wants to be independent and seen as exceptional among other women, and the author burdens her with ambitions, which are more or less impossible to fulfil.

As the story progresses, Oľga's parents unease continues to grow and Oľga herself reacts with disgust at the prospect of marrying somebody whom she can't „respond to“.

Mariš Gárdová, 2019

Oľga rejects the concept of **marriage-sale**, and the existential dependence and slavery, which comes with such an arrangement. In defiance of convention she expects a husband to be a friend with whom she can find a spiritual connection; otherwise, she refuses to array at all: „*I refuse to be a beaten woman just like you have been all your life. I want to be my own person!*“ (p. 61).

The instability of Oľga's inner world is reflected in the discontent, bitterness, disappointment, moodiness, and excitement, which she demonstrates throughout the short story, and these attributes all lead to a formation of a character whose romantic rebellion against society is so typical of modernist protagonists: „*I also want an unprejudiced life independent from my family. Free! I want to live! Live! – she hears her inner soul crying for freedom crossing the garden in front of the house [...].*“ (p. 72) Despite her claims to wisdom, Oľga's inexperience eventually leads her into an unsettled and unorthodox way of life, and she gradually falls into a moral abyss. She becomes a successful governess, but falls victim to a short-lived romance and becomes trapped by the fixed **gender stereotypes** which society assigns to her.

The tragedy of Oľga's fate is a consequence of her desire to live in conflict with societal conventions: she believes that she has the **right of self-determination** which men enjoy as their birthright. Her goal is to reach an **autonomous equality** and equality in her social status.

In the short story **Sny**³⁵, the reflexive content of the narrative is expressed through the multiple roles of the female protagonist, Mrs Uličná. The artistic ambition of the text is weakened through the unpromising nature of the subject matter revealed in the introduction; a disappointed woman burdens her daughter with the sorrows and regrets of her own frustrated life. The **maternal aspect** is developed further as the story progresses.

The **woman-mother** protagonist is deeply bitter and disillusioned because the reality of her marriage has been unable to support the sentimental and foolish dreams with which she entered her new life. „A dream inherited from her grand-grand-mother“ has crumbled away and she is left in a disappointing and loveless marriage which brings her nothing but boredom and dissatisfaction. Her only solace is the occasional pleasure she takes from her new role as a mother.

The estrangement which the husband and wife experience in their marriage is depicted through the contrasting characterization of the couple; the husband is cold, ignorant, while the wife is misunderstood and torn. The wife yearns for a spiritual friendly touch while the husband wants a woman who is cheerful and can lead him through his life. The author thus places the **patriarchal model**, (in which a woman suffers and eventually disappears) into contrast with a new concept of **humanistic equality** and autonomy. The source of the conflict lies in the misconceptions which the woman has absorbed in her early years; she had foolishly been told that a man gains his position in life through the love which he displays for his wife, not through his behaviour in the public sphere. This falsehood is naively believed by the woman, and she attempts to hide her inevitable disappointment by escaping into the role of a **self-sacrificing mother**. The shocking change in perspective which the woman has undergone is reflected in her attempts to influence her daughter: „*Isn't my greatest life challenge to bring up my daughter differently than I was brought up?*“ (p. 88).

The conclusion of the story repeats the motif of the never-ending cycle of stereotypes of the maternal line. The woman has a dream which is inspired by a natural scene in which the sky becomes clearer, and this vision appears to herald better times to come: „*But her daughter's daughter will be a woman of a new, more understanding and experienced generation.*“ (p. 89). After the romantic-sentimental illusions and subsequent realistic disillusionment and scepticism, we witness the beginning of a modernist approach which promises **changes in gender stereotypes** relating mainly to differences in the way in which daughters form the focus of a new task – to bring up a **modern woman**.

Svetlonos³⁶: This story is the last of the book's „her-stories“, and it draws a conclusion to the various depictions of women's lives which have been portrayed in the collection. The author places contradictory couples in contrast with each other: Horský with his wife, Horská with Dubská, and Horská with the omniscient narrator. The artistic effect is enhanced through the playful use of allusion and the employment of a plot which evolves in two lines; the private vs public (i.e. the life of the couple and the woman's public activities).

The story opens with the germ of a conflict between the man and woman in which the husband is tutoring his imperfect wife. His traumatizing authoritative overreaction suddenly changes Mrs Horská's opinion of marriage. She had been abused as a child and now she is being abused verbally by her husband. She begins to question the reality of the **harmonious marriage** which she had hitherto understood to be a closed cycle. This questioning leads Mrs Horská to become aware of her own otherness; her **hatred of housework** means that she does not fit into the **patriarchal model** of a woman who lives only to please her husband. She also has no qualms about making this hatred known and she also likes to draw attention to the unjust differences which exist between men and women. She has higher intellectual needs, and another role model which she wishes to fulfil: she wants to be an educated woman such as a writer, a scientist, or a revolutionary. She rebels internally, and disparages the traditional women's role as she evolves towards a new, more socially useful role.

At this point, the reader is introduced to Mrs Dubská, a radical **divorced** feminist; although she and Horská share the same basic views, the two characters are placed into contrast through the sheer strength of Mrs Dubská's convictions. Even though Mrs Horská is reluctant to accept the more radical aspects of Dubská's beliefs, she also agrees with them to a certain extent: „*It is certainly more moral to break up with somebody than to live with them without understanding.*“ (p. 184); or similarly: „*Until a man rules over the woman with his double morality, the woman won't be nothing more than a woman to him. She will be financially and spiritually dependent and you won't find a happy marriage in here. [...] For a good relationship you also need friendship, the union of spirits and not just the slavery from the woman's side and power from the man's. A modern marriage consists of a master and servant: a servant who has been upgraded into a lover.*“ (pp. 185 – 186).

Thanks to the eagerness of the „lightbearer“, Horská is able to find her own direction in life. She favours **moderation** over radicalism. During the process of self-determination, the author transforms her into a maturing woman who becomes calm and rejects her old habits of foolish and naive childishness. She no longer feels guilty about confessing her hatred of housework to her husband. Her goal is to devote more time to intellectual

35 Trans. Dreams

36 Transl. The Lightbearer

activities and to make a more active contribution to society. The conflicts increase and widen and opinions change on both sides: while she becomes emotionally dull and distant, admitting the possibility of a divorce, her husband also undergoes a process of internal maturation. Eventually they find what they are looking for in each other. The basic impulse is the question: „*And now all should be torn down just because of some imperfections?*“ (p. 196); „*Even though they realized they are starting a new fight, they weren't afraid, on the contrary, they felt stronger not only to make it better for themselves but to improve things generally. A break-up wouldn't solve anything and things needed to be changed. Yes, they need to start building something new.*“ (ibid) The positive note at the end of the story suggests a reformulation of traditional conceptions of the institution of marriage, and also a new hope which is indicated rather than defined through the artistic depiction.

Gregorová's stories discuss serious social issues of the time: they suggest that the contemporary concept of marriage is no longer able to support the archaic **patriarchal model** which has diminished in stature in light of the changes brought about by the **national women's movement**. Ironically, one of the early goals of the women's movement had been which created the platform for the **renewal** of the institution of marriage. Although the author's argument may seem somewhat trite, she genuinely believed that literature could serve as a “lightbearer” and allow the “**modern**” woman to attain a stronger position in public life. The public sphere for **women-intellectuals** had been inaccessible at this point, and the women's movement made great strides in obtaining an equal position for women in society.

Conclusion: In the collection *Ženy*, Hana Gregorová introduces the character of a woman – intellectual who, while by no means a feminist, nonetheless fights to attain an autonomous position in society either by radical or more moderate methods. In the process of trying to reach emancipation, the female characters undergo a process of maturation; they change their opinions and leave fixed stereotypes behind. Gregorová establishes a new **type** of a woman – well-read, eager to educate herself, professionally active – and this change brought the debate over the **social position** of women and their role in the public sphere into Slovak literature for the first time. The influence of Gregorová's writing thus set into motion changes to the perception of fixed **gender models** which the binary scheme of the patriarchal relationship which could not hold water even at the beginning of the 20th century.

The artistic work of Hana Gregorová reflects a process of modernization which, thanks to the efforts of women-activists, engaged a concept of paired duality with responses to the feminist designation of the **humanistic gender model**. The collection *Ženy* also confirms that Hana Gregorová' primary role as an author was to fight for the **self-representation** of women.

■ Aesthetic profile of a modern emancipated woman:

Based on either your own or a mediated reading of the following texts, follow the gradual formation of female characters in the context of gender perspective and fill in the missing sections (indications are in brackets):

- o 1. *Slečinka a slúžka* – (servant verzus social status)

2. *Žiarlivý*³⁷ – an unhappy marriage will limit Žofka's intellectual and cultural growth, but it also has the potential for future changes born out the impulses of an oppressed woman
 - o 3. *Prvá obet* – (individual desire for autonomy vs. gender stereotypes);
 - o 4. *Sny* – (gender stereotypes verzus upbringing);
5. *Kam?*³⁸ – contemporary society does not offer an alternative to the role of a mother, and a financially independent woman cannot depend on its support. The resultant feelings of frustration lead inevitably to revolt;
 - o 6. *Mužovi*³⁹ – read the story and fill in: (initiation as a road to equality);
7. *Odpoved' priateľke*⁴⁰ – the story deals with the loss of sentiment in a romantic relationship; it demystifies motherhood, and examines the devalued role of a woman. Emotional anaesthesia is a reflection of decadent tendencies which can only be changed by future generations.
8. *Z manželstva*⁴¹ – the loss of meaning in the life of a childless woman who replaces her desire to become a mother with her acceptance of the role of an educator who encourages women to enter the public sphere.
9. *Kapitánka*⁴² – a woman is degraded to the role of a homemaker. She then decides to escape from her egotistical husband and find her own sense of independence.
10. *Po žobrani*⁴³... – the author examines the glorification of motherhood, a role which has an underrated position in the society.
 - o 11. *Svetlonos* – (patriarchy verzus emancipation and feminism).

37 Trans. A Jealous man

38 Trans. Where?

39 Trans. To My Husband

40 Trans. The Response to a Friend

41 Trans. From Marriage

42 Trans. The Captain

43 Trans. After Begging

■ Summary:

Fill in the missing key terms:

In 11 stories from a collection (?) by H. Gregorová are modern..... (?) women making a bold decision: they penetrate into the..... (?) sphere, activating their (?). They are characters formed at the intersection of real realism and modernism. Their femininity is characterized by these attributes: (?)

BASIC THESES

1. The emancipation of women in the **public sphere** changes fixed gender stereotypes and questions the validity of a patriarchal gender model which is in turn restructured in favour of an **egalitarian model of differentiation**.

TOPICS FOR DISCUSSION

1. Discuss the personal opinions of H. Gregorová and S. H. Vajanský, and contrast them with an evaluation of Gregorová's artistic expression:
 - o From the memories on a lecture in Živena: „*I was trying to show how a Slovak woman, who is culturally backwards, has the only right in her marriage and that is the "right" to stay quiet and obey her husband. Why would she, God forbid, actually want to say something, how would she gather the courage? I thought it was an immoral waste of time to spend my youth on a preparation of my dowry and humbly wait for a groom. Equally immoral was the wealth and luxury of rich women who brought their wealth into families without any protest of the moralizers. I also laughed at the statements that the education of a woman threatens her good manners.*“ (Gregorová, 2007, p. 101)
 - o „*Svetozár Hurban-Vajanský calls the independent attempts of women their „men's weapons“ and he condemns them. The ideal of a woman should float like „a spiritual image over the fighters, as a support or a source of spirituality“. What nonsense! These false words are without any foundations. What spiritual support can you expect from a woman who is passive and dependent entirely on her man?*“ (ibid., p. 100)
2. Read the story *Naši* by I. Krasko and compare his depiction of emancipation with that of H. Gregorová. Confront their view with the piece of fiction entitled *Emancipovaná!* (*Emancipated!*), which was published in the Dennica magazine (1902):

► TOPIC FOR DISCUSSION

Ľudmila GROEBLOVÁ

Ľudmila Groeblová (1884-1968) is the only author featured in this study who can truly be said to belong to the Modernist period. Her only work, the short story *On* (1907)⁴⁴, examines gender motivation through the prism of the author's real life relationship with another Modernist writer, I. Krasko; indeed, the work was also written as a direct response to one of Krasko's story *Naši*⁴⁵. Leaving aside the more personal aspects of the author's motivation, we will instead focus on the representation of gender and its artistic depiction in the short story. [Online/QR]

■ Click or scan:

<http://digitalna.knihovna.info/zoom/121896/view?search=Dennica&page=10&p=separate&tool=search&view=0,0,2455,4061>

- In the interpretation process we will examine: the weakening of the epic and the strengthening the lyrical principle, composition processes, emotionality in the theme of love, characterization, and the depiction of masculinity and femininity.
- Key terms: *gender stereotype, masculinity, femininity*

From a stereotype towards modality: "Connecting" femininity and masculinity

As the title suggests, the main topic of Groeblová modernist short story *On* (in: Gáfrik, 2007, pp. 118 – 126) is the issue of **masculinity**. In relating the story of Janko Marušiak and Milica, she contrasts the perceptions of nostalgia and realism. Janko attempts to revive their former love and dreams of a shared future, but these reveries ignore the fact that Milica has a new relationship. Despite Janko's constant attempts to win back Milica's heart, there can be no way back: „*I used to kiss her here – he thought and he felt a great desire to embrace her. At the same time he felt that he is losing Milica and he will never get her back. She only became more dear to him – as it happens.*“ (ibid., p. 123). However, Milica has decisively put an end to her feelings for Janko: „*She never looked at his photograph the same way as she looks at Ivan's. ,I like this one!', she said seriously and decisively in a quiet room.*“ (ibid., p. 126).

The character of Janko Marušiak is certainly marked by a new romanticism. Janko lives in an illusionary world in which he lives out his fantasies of the past and the imagined future; the real present plays no part in his thoughts. The depiction of the male protagonist is dominated by **lyrical principles** which often veer towards sentimentality, and the effect of this approach draws attention to the asymmetrical nature of gender stereotypes and heightens the emotionality of this means of expression. In contrast, the female protagonist is very much embedded in a rational reality and she rejects the ephemeral world of illusion: „*That's so strange! The more tender the doctor spoke, the colder Milica's head was.*“ (ibid., pp. 125 – 126).

In the story *On* Ľudmila Groeblová depicts a man whose attributes of psychosis (depression mixed with euphoria) complicate the concept of **masculinity**. There is a marked absence of any of the characteristics which we would associate with the gender stereotype of the **ideal male role**. In literature, it is the **attribution deficit** which enhances the artistic effect of characterisation.

44 Trans. He

45 Trans. My parents

BASIC THESIS

1. A problematic focus on gender perspective on the psychological level functions as a background for the distortion of fixed ideas about **masculinity** or **femininity** and initiates their transition towards a differentiated modality.

TOPICS FOR DISCUSSION

1. Evaluate the changes in the depiction of gender in the fiction of male and female authors and express your opinion about the function of **literature for women** within the process of socio-cultural change. Choose one of the following topics:
 - o *The emancipation of women at the end of the 19th and beginning of the 20th century in Slovak literature.*
 - o *Gender aspects from the perspective of women and men in Slovak literature at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries.* Use information from the book Hana Gregorová – Slovenka pri knihe (Cviková – Juráňová, 2007, e.g. pp. 98 – 114).

... with a shift in time:

Uršula KOVALYK Zuska KEPPOLOVÁ

In this section of the book, we aim to examine the representation of gender issues and aspects in post-communist Slovak women's literature. The texts chosen for comparison in this analysis are the short story collection *Travesty šou* (2004) by the feminist author Uršula Kovalyková (1969) and Zuska Kepplová's (1982) debut novel *Buchty Švabachom* (2011). The analysis will show that these works represent an extension of the discussions of gender issues which had first emerged at the end of the 19th and beginning of the 20th century. [Online/QR]

■ Click or scan:

úplné znenie próz online nedostupné → vyhľadajte autorky v online katalógu knižnice podľa ISBN: 8085549555 a 9788081080296 alebo EAN: 9788097277772.

ukážka poviedky Z. Kepplovej Trianon z knihy *Buchty Švabachom*:

<http://www.aspekt.sk/content/aspektin/ukazka-z-knihy-buchty-svabachom>

- In the interpretation process we examine: the thematic depiction of gender aspects with an emphasis on the specific formation of masculinity and femininity, and the contrast between emotionality and anaesthesia.
- Key terms: *gender, sex, frigidity, queer, gender stereotype: archetypal role, maternity, masculinity, femininity, animality*.

Femininity in danger

Four of the stories in Kovalyková's collection have been chosen for analysis: *Júlia, Samovražda, Obyčajný mŕtvy otec* and *Dažďový Jo*.

In the story *Júlia* (Kovalyková, 2004, pp. 84 – 89), the author deals with the intimacy issues suffered by a young couple. Their intimacy does not correspond with the ideal of the holy union between a man and a woman; on the contrary, it functions as a deformation of this religious **archetype**. Both protagonists are depicted as wholly distinct cells of independent bodies who are emotionally and physically estranged from each other by their mutual lack of understanding and communication. However, there are several reasons behind the disintegrating relationship. The original harmonious model of the relationship has been replaced by one in which the actors behave as predator and prey, overwhelmed with feelings of anxiety and instincts for survival. Their conception of **intimacy** becomes corrupted into a **biological need** which devalues the duty and fulfilment of the promise to give and to share.

From the very beginning of the short story, the exposed character of the woman exhibits all of the signs of synecdoctic reduction. The woman is depicted as a white body, a superficial shell devoid of content. The symbolic representation of the colour white predicts a problem – the woman's emotional coldness and her psychosexual disorder of **frigidity**. The missing emotional dimension is encoded in the symbolism of the painting of an eye, which Julia briefly notices behind the curtains of a flat as she returns home. However, the act of intimacy emerges again from her subconscious. She perceives herself in this image of an eye trapped in the glass – suffering, desperate, hidden in the full gaze of others. Her own curtain hides the traces of a long-term lack of interest, ignorance and forgetting. In spite of her attempts to attract her partner during their intimate moments, the story of "Júlia's" picture holds no interest for the man. He is neither aware of her sense of resignation nor her cries for help, and her own failings in communication leave her as a closed book to him. In this case, the **anaesthesia** (Welsch, 1993; compare with Burdová, 2012) is not the expression of a rejection but of a female defensive mechanism, a "cover" by which she attempts to protect her soul.

The peripheral motif of the drunkard which is introduced in the exposition and in the resolution of the story is not coincidental. The consequence of a hurtful experience creates a vicious circle in which the woman becomes the victim of the **man's animal nature**.

In the story *Samovražda*⁴⁶ we find ourselves passing beyond the tragic border of life and, together with the female protagonist, we confront the experience through the perspective of **gender schemes**. The life story which is presented through the corporeal, physical experience, denies any sense of emotional depth. The family is deformed and ultimately entirely inverted by its own **deviations**. The home is not a haven, the mother is unable to offer any sustenance or tenderness to her family and the father is neither a protector nor an authority figure. The child is not a gift but is instead a victim of its parents. The child's origins are marked by incest and it enters life with a feeling of deprivation the consequence of which is an emotional coldness – anaesthesia. **Femininity** is left mute and becomes a degraded reflection of the original gender model, a role which can never be substituted. Suicide is the tragedy of a woman-lover role model. The **destruction of the**

archetypal role of a woman is evolutionary determined by the devaluation of the gender scheme; in other words, it forms a “mutation” in the maternal line of the family.

The third story *Obyčajný mŕtvy otec*⁴⁷ depicts a woman who is unable to cope with her father's rejection. She attempts to defend herself in the face of his alcoholism and aggression but he remains entirely indifferent to her existence. Simultaneously she attempts to suppress her urge to reconcile herself with him. She also rejects her father's genetic inheritance and as a result she is unable to accept herself.

The long-term and unresolved prejudice of the daughter towards her father stems from the father's absence from the gender scheme and his failure in the role of a father. These feelings both initiate and deepen the **woman's sense of frustration**, but these are finally resolved at his funeral. The theme of the short story is a highly significant one: the influence which a father and his masculine role plays in the development of a woman's role.

In *Dažďový Jo*⁴⁸, the female protagonist oscillates between illusions, reality and disillusionments. Her lonely frustration finally suggests a solution – she finds her ideal image of a man in a kitschy gnome which she buys for her garden. On the other hand, a dwarf can be a cuddly being, as meek as a child and as playful as a cat; furthermore he does possess a certain attractiveness. The lonely woman compensates the absence of a partner in her life, and regains her lost balance. Her feelings for the gnome allow her to fulfil the roles of a mother and a lover, however illusionary this might be.

Through her **feminine** desire for self-realization, the protagonist accepts some aspects of the socially accepted forms of a **woman's role**.

■ Queer as an alternative

The focus of his chapter now switches to Z. Kepplová's *Buchty švabachom* (2011), a book which consists of two parts, the first called *Môžeš sa nebáť* and the second *Trianon – Delta*. The two sections are thematically connected through their depictions of the fates of women who have left their home country for various reasons and moved to different European cities (Paris, London, Helsinki, Budapest). The first five stories focus on the myth of home. Their focus is on the **archetypal model of a woman** – a matrix. Her role is to take care of the household but also to guard the memory of a lineage by keeping the shared stories of their families alive. A variety of female roles emerge from the women's stories, all of which are determined by the national phenomenon of migration, develops other female alternatives: the woman as player – the caryatid – the childminder – the feminist and the “immigrant”.

Kepplová's stories also develop a contrast between **femininity and masculinity**. This contrast forms one of the attributes of gender based on the differentiated **scale of sexuality**. In addition to **heterosexuality**, the models of **homosexuality** and **bisexuality** are also of importance in this discussion, and form an essential part of gender discourse.

The second part of the book entitled *Trianon – Delta* uses a mythical initiation, the journey to the youngest Delta of Danube river, the imaginary womb of Europe, to introduce the return of women towards their biological determination and to their heterosexual

orientation within a couple. The renewal of the myth (the phase of the initiation rebirth) is enhanced by the allusions to antiquity (the kidnapping of Europa, Pygmalion), which grant gender issues a cultural-axiological dimension by forming a contrast with our spiritual (Christian) and literary (mythical) heritage.

In both parts of the book *Buchty švabachom* we can decode a mutually determined cycle: sex – gender – nation. The “genotype” of a woman is embedded in the cultural tradition by determining its final image – the phenotype – in the image of the modern European woman.

■ Comparison

After the interpretative analyses of four stories by U. Kovalyk and the Z. Kepplová's novel (more details can be found in Hajdučeková, 2013), we can compare the depiction of gender tendencies in the fiction of both authors. The selected stories by Kovalyk indicate that a considerable share of **feminist**-oriented literature deals with the struggle to define a woman's sense of her own **femininity**. At the same time it shows the **de(con)struction of gender model**, but it also depicts the distorted penetration of female characters who long to fulfil their designated roles in spite of their own inability to do so. The problem is complicated by the threat of losing the **maternal line** as they attempt to preserve their lineages. It reveals a fundamental disproportion – a **matrix (the mother)**(metaphorical meaning of a dual gender core) – which is in danger, but it also shows how the biological and social aspect of gender also contribute to a couple's determination. As Kovalyk suggests; femininity itself is calling for help. As contemporary literature integrates women's problems into a wider spectrum of events, it develops into an aspect of gender studies which creates its own **feminine alternative**.

In Zuska Kepplová's *Buchty švabachom*, the biological and social aspects of gender are contrasted and the mutuality of their interaction revealed. In addition, it also demonstrates how cultural dimensions can enrich our understanding and discussion of gender issues. An important role in gender formation is played by the renewal of myths about lineage/family coding, a process which is determined by a variety of sociocultural phenomena – an **archetype**. From the analytical interpretation of both authors, we can conclude that both writers expand woman's literature (and not only for the benefit of women) by developing a **female and feminine line**.

47 Tansl. An Ordinary Dead Father

48 Transl. Rainy Jo

BASIC THESES

1. Based on the knowledge from the glossary of terms from magazine *Aspekt-in* (online: Glosár rodovej terminológie) and the dictionary of literary terms (for e.g. Valček, 2006), try to define the following terms:

- o **feminist** literature,
- o **women's** literature,
- o **feminine** literature.

TOPICS FOR DISCUSSION

1. Evaluate the tendencies in the depiction of gender in selected post-communist Slovak literature and confront them with the literary tradition of the end of the 19th and beginning of the 20th century. Confirm/test/re-evaluate the following thesis:

- o *The depiction of both gender and sex as dynamic categories enable the development of **alternative dual forms of gender models** – such as queer modality, which responds to the ideas of poststructural feminism.*

2. Compare the depiction of queer alternatives in contemporary Slovak literature with their indications in literary modernism (Krasko, H. Gregorová) and then with American literature at the end of the 19th and the beginning of the 20th century (use the suggestion from the lecture by Z. Buráková, in Hajdučeková, 2015b, CD).

3. Realize your own research plan with the gender aspect:

- a) Create a literary-history timeline in which you briefly fill in all the key information about the development of gender aspects in Slovak literature.
- b) Replace the missing periods with a hypothesis and set up your own research goals.
- c) Consult scientific studies which can help you to establish hypotheses (look at the list of recommended literature)
- d) After the selection of information, suggest a draft of your projects and think of an appropriate title.
- e) Write a theoretical part of a study in which you will use the knowledge from the analyzed works of Slovak literature.

III. Chapter
GENDER ASPECT IN ART PHOTOGRAPHY
(Didactic Transformation)

Introduction

Translating the results of scientific research into practice, their didactic transformation is not merely a problem for novice teachers, but occasionally also for experienced educators, which they have difficulty coping with. Especially when the cognitive component is aligned with the affective and psychomotor component of teaching. There are several possibilities, because the choice of innovative methods is abundant. But perhaps the greatest space for a learning experience with respect to each student's personality is the so-called complex methods or strategies that support open forms of education.⁴⁹ They open up space for cooperation 'without barriers'. School teaching transcends its boundaries and directs activities into the extracurricular sphere, awakens pupils' interest in working not just among each-other or with the teacher, but also with other professionals and interesting people. It does not take into account the limits of forty-five minutes, exploiting the potential of everyone by promoting teamwork, in which the individual is responsible for his or her share of the joint outcome and the teacher is an advisor. At the end of a short or long term effort, there is a particular product that is applicable to life practice as functional and therefore useful and efficient.

When we joined the KEGA Project No. 008UPJŠ-4/2017 with the characteristic title Science without Barriers (Interdisciplinary Inspirations of Literary Scholarship and Linguistics in Educational Practice at a University) – in cooperation with the School of Applied Arts in Košice (ŠÚV/School of Art Industry since the school year 2019/2020) in the spring of the school year 2018/2019 with the consent of the Headmaster: Mgr. Academic Sculptor Štefan Michalko and then (appointed director) Mgr. art. Zsolt Lukács, our objective was to open the academic space to secondary-school students, young artists, to stimulate their curiosity and desire for further education. The proposal to cooperate met with a positive response from teachers, as well as helpfulness at the level of school management. Thus, a project was developed, at the end of which a Literary Lounge was created in the Minerva Student Café, located on the premises of the Faculty of Arts, Pavol Jozef Šafárik University in Košice. The mutual dialogue of fiction and photographic design confirms that interdisciplinarity in multilevel education has a particular potential.

The innovative strategy selected was aimed at linking secondary and higher education in creative dialogue. It had the ambition to transfer the results of current scientific research into secondary-school practice. The source of professional study and artistic inspiration was the bilingual university textbook ***Gender Aspect in Slovak Literature at the Turn of the 19th and the 20th Centuries (Interpretative Etudes)*** (Hajdučeková, 2015).

49 in: Petlák, 2004, p. 128.

PROJECT TEACHING

Project teaching of pupils of the ŠUV 3rd and 4th grades, led by the teacher of the Slovak Language and Literature, PaedDr. Jana Valicová, and the teacher of Photography Design, Mgr. Renáta Novotná Markovičová, thematically focused on the gender aspect in Slovak literature at the turn of the 19th and 20th centuries. The research focus of the study offered an innovation of content – a new view of well-known literary works. Although it followed the school education defined by the innovated State Educational Programme, but when pursuing specific objectives or intentions in the spirit of constructivism, it exceeded it by far:

- The cognitive objective was to broaden the knowledge horizon of pupils about the life and work of Slovak both female and male writers in the period of Realism and Modernism, to acquaint them with the context of the women's movement in Slovakia beyond the content standards (polythematicity).
- The affective objective was to become acquainted with the aesthetic and social and (in) formative value of the literary tradition in which the emancipated position of women was being formed.
- The psychomotor objective was to strengthen the interpretative skills and develop the required communication skills of the pupils (search and process information, transform it into their own original product, address the problems, cooperate in the team, use modern information technologies, etc.) in the pro-social learning process.
- The metacognitive objective was to develop critical reading and thinking, to apply the acquired knowledge in a specific situation and to apply it in a specific life situation.

■ Stages of Project Teaching⁵⁰

In the following steps, we will look into individual stages of preparation, implementation, and results of project teaching, to which we will add comments of selected students and also photo documentation in the presentation. This method can become an inspiration in undergraduate formation of students of UPJŠ FA, but also for active teachers of literature.

■ Stimulus

The initial impulse arose during the development of the KEGA Project, in 2016, when a team of future co-researchers – lecturers of the Department of Slovak, Slovak Philology and Communication, the Department of Applied Ethics, and the Department of Political Science – met at a workshop in the premises of the Minerva Student Café, where unpleasant empty walls of spatially above-standard rooms attracted attention and raised questions in

⁵⁰ The method of project education is subject to interest of I. Turek in the university textbook Didaktika (2014, pp. 384 – 388), from which we have drawn. However, project teaching may be understood in a broader sense, e.g. in connection with problem, design, or activity teaching.

the eyes of the persons involved. This was the initial impulse to consider how to put one's hands on the work. The idea of submitting a draft project got another creative impulse – how to beautify the space and give it meaning? And the idea was born – it was an artistic achievement, a literary product, and an art product. "Only time will show", we thought.

After the first year of addressing the approved project Science without Barriers, the creative initiative moved to the premises of the School of Applied Arts in Košice. The first interview with the teacher of the Slovak Language and Literature confirmed the commitment and willingness to cooperate on both sides. Combining fiction and art photography into an impressive whole was taken by the teacher of the study subject and finally also by the school management. One could start planning.

■ Planning

This was followed by training at the level of educators, taking into account the needs of education and the deliberate extension of the knowledge horizon of secondary school students in literary education. The second condition that had to be taken into account was the possibilities of self-assertion of pupils, their professional competence and also the specific objective of the project: to create an art product that will appeal to university students and arouse in them interest in reading.

After introductory interviews between the teachers and the school management, it was determined that the project teaching and the elements of active teaching will take place in two parallel lines, both of them within the grade project and individual project assignments. Their utility goal – aesthetic product – was different:

- A: In the class project, pupils were to prepare a poster of the selected author and an illustration for one of the literary works;
- B: In an individual project, pupils were to prepare an illustration of the bilingual textbook Gender Aspect in Slovak Literature at the Turn of the 19th and 20th Centuries (Interpretative Etudes):
 - a) illustrating the envelope and bulkheads of the inner composition,
 - b) illustrations of selected works by female authors and male authors.

The educational goal was thus a two-levelled one: to stimulate interest in literature among secondary school students, to increase their involvement in acquiring new knowledge, professional and practical experience and to strengthen the aesthetic dimension in leisure time among university students, thus initiating the above mentioned reception of Slovak literature. In both cases, it was a connection between school and life. Interdisciplinarity in interdisciplinary relations as well as multilevel education (discursivity in practice) came into play.

- Planning included the following:
 - o the topic elaborated in the university textbook – gender aspect in Slovak literature,
 - o setting the objectives – with the aim of combining the experience of learning and reading fiction with metainterpretation in artistic photography,

- o specification of the space and consultation with the order party – visit of the pupils in the student café in the university campus and an interview with the project mentor; at this stage of the space inspection, the idea of organising a public presentation of paintings – the vernissage,
- o choice of procedure in the literary component – from the male or female author's life story to the specific selection of the work as a starting point for their own original processing,
- o creative procedures in the professional component – from literary inspiration to the selection of methods of photographic design processing.

■ Implementation

Secondary-school students were given the opportunity to regulate their own learning process and plan the necessary activities together. Product orientation has reinforced the meaningfulness of the effort and the opportunity to actively link theory to practice, a school with a particular life situation. Working in individual grades (A part) under the guidance of teachers allowed to discuss ideas, opinions, and problems in a multi-member team (Photo 1). Searching for materials from various sources, orientation in professional and artistic literature required a visit to libraries (e.g. consultation in the Slovak National Library in Martin) or targeted work with the Internet. Individual assignment was governed by the special mode (Part B).

- Course of the grade project (A):
 - o assignment of specific tasks – as this was a difficult phase of searching, collecting, and processing information, the study of literature required guidance and consultation with the teacher of Slovak Language and Literature, especially in the 3rd and 4th grades,
 - o discussion on the knowledge acquired – evaluation of information and justification of the choice of the author, but also of a specific piece of fiction for (meta) interpretation took place partly during the classes, but mainly in the form of individual or group consultations,
 - o formulation of literary conclusions – this was carried out in the form of confrontation of professional sources wth one's own findings,
 - o assignment of tasks for the production of photographic output – choice of techniques, programmes, etc., description of the workflow and final execution was guided by the teacher of the study subject within the framework of vocational education and at personal consultations,
 - o technical processing of outputs – partial technical problems were addressed at this stage, the selected approach was reviewed and a solution was sought in cooperation with several teachers,
 - o selection of outputs – selection of suitable proposals and consultation of conceptual interventions and modifications was carried out at a meeting with the project mentor,
 - o completion and submission of grade assignments,
 - o finalisation and printing of photographic outputs.

From the ongoing documentation of the implementation phase, we offer comments from teachers and selected male and female students who captured their interpretative reflections as well as the approach to their artistic processing. The overall tone of the creative inspiration is complemented by photo footage = insert as part of the text:

■ ... from teachers comments:

Literary component – PaedDr. Jana Valicová: The defining thematic framework for us was the university textbook Gender Aspect in Slovak Literature at the Turn of the 19th and 20th Centuries (Hajdučeková, 2015). While working on the theoretical literary bases, the pupils worked largely independently, and the solution of partial tasks was mostly consulted individually. Literary preparation included first acquiring and processing relevant information on selected male and authors and their creation: biographical data in order to identify a writer as a personality, to describe his/her character, characteristics, personality profile; an overview of literary production and its basic features, characteristics of authorial poetics. After this preparation, pupils chose a specific literary work of the male and female author and went on working with this text. They chose the text according to their own preferences and information. After reading the literary works, these were analysed and interpreted. During individual consultations, possible ambiguities and deviations in the understanding of the text were corrected. Most often, they concerned obsolete words in the text, historically conditioned facts, and social customs.

The unifying element of the individual work of the pupils with the text was to draw attention to the female and male aspects of the perception of reality, the tension in male-female relationships, the psychology of male and female characters and their distinctive depiction in the work of the authors involved.

Photographic component – Mgr. Renáta Novotná Markovičová: The theoretical preparation was the starting point for a particular photographic depiction of a topic on which pupils were working in parallel in the context of vocational teaching. They modified the photographic model into the final form in various computer programmes. The visual artistic output of the final pages of the book, together with the title page and the overall graphic design are visually presented on a poster size of 100 x 70 cm the best quality imagery).

The pupils continuously documented the whole process of creating photographic works in the so-called workflows: design development, work with information acquired, previews, sketches, and individual designs. As they also worked with literary text, the documentation also included pupils' interpretative insights on the text. From the literary (but also didactic) point of view, they mean a valuable material for us because they document the process of comprehension of the text, its objective-subjective analysis, interpretative "probes" into the text at the level of secondary school pupils up to the creative completion of this process. Working with the text (artistic and literary-scholarly) did not end here with an understanding of the text or its interpretation, but became an inspiration for the creation of a new authentic work, which is a metatext as to the assignment, but also an interdisciplinary overlap into a new, original, authorial work.

■ ... from male/female students comments:

Eva VRESILOVIČOVÁ:

Hana Gregorová – poster, Matka – illustration

The novelette Matka from the book Cudzím dvorom shows the conflict of the female protagonist – a scorned woman – between saving herself and love for her children. A woman who has been fighting a drunkard for 10 years has given up. She gets to the brink of her forces. When she is feeding the baby, a drunken man comes home again, who tears the baby out of her hands, throws the baby heartlessly into the cradle and beats the woman. She runs away from the bully and completely forgets that she is leaving her children at odds. No one wants to give her a shelter until an unknown woman is sorry for her. The beaten woman collapses and cries, she is getting all her anger out to the surface. She tells the stranger everything that was happening at their home. When she starts talking about her children, she remembers that she can't let them suffer, she has to protect them, take care of them, even if she should suffer. Maternal love is able to go beyond the limits of her strength only to protect the child's precious life. Mother's love for her children overcomes everything despite the injustice in the world, even though she still had to suffer at home with a drunkard. But she has no choice, her love for her children wins.

It is sad how a woman was being abused in the past. Even though a woman is willing to sacrifice everything for her family, for her children. She keeps working day after day, caring for children, cooking, cleaning up ... Despite all this, her husband tyrannises her and she can't do anything about it. And all this is only due to alcohol, which has changed a person beyond recognition. Worse still, everything that is described in the novelle Matka, is also part of the present. Even in the advanced era, in the 21st century, there exists abuse, drunkenness, slavery in the world...

Perhaps when reading works by Hana Gregorová, one can say that this is feminism. It was the first thing I myself saw. But as I started reading, analysing her life and her works in greater depths, I understood that although they were written in the past, they are still up to date. We should learn from the past and not repeat the same mistakes. But people are afraid of change, and so we remain stuck between past and present, we are afraid of the future. (Photo 2)

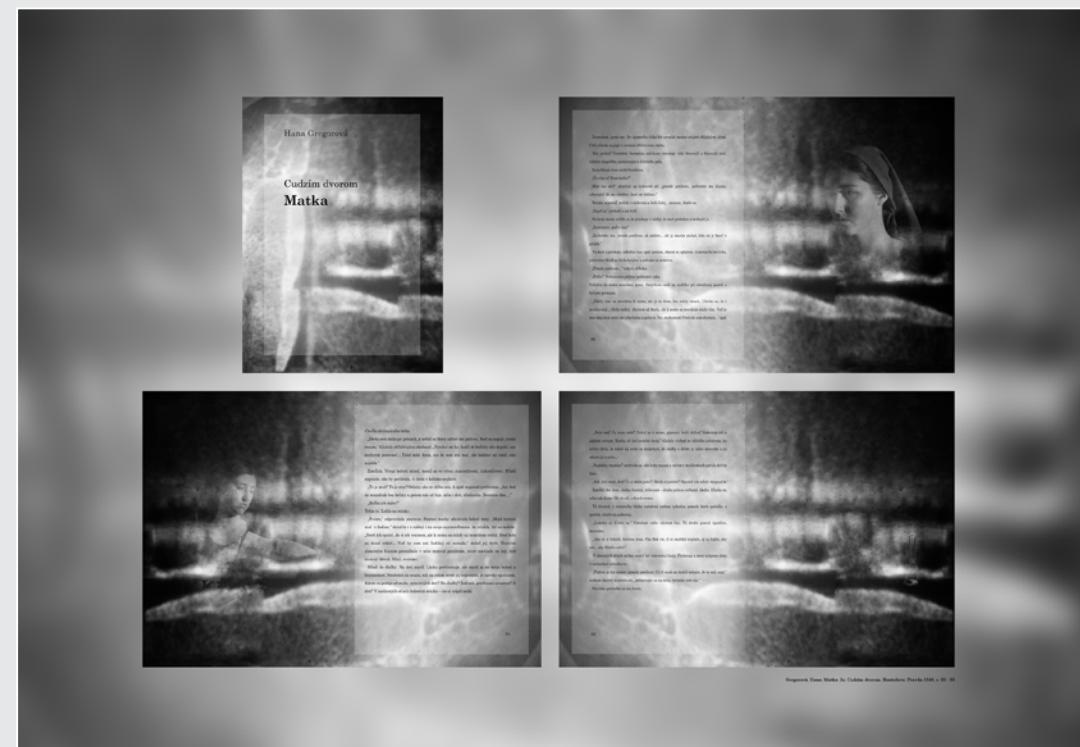

Foto č. 2

Marcela VELČKOVÁ:

Elena Maróthy Šoltésová – poster, Moje deti – illustration

I have chosen the book *Moje deti* by Elena Maróthy-Šoltésová. I was very interested in that book and was happy to take up a new topic. After reading it, I knew where and what children I would be taking pictures of. I made quick sketches of the scene, but as usual with taking pictures of children, ... any scenario will eventually change anyway. After shooting, I sorted out and edited the photos. Choosing the text was a bit more complicated. I knew which parts of the book I would want to process, but I had to find them. Then I marked the pages and copied the text from the electronic library. I checked the text to fit the book exactly. I chose pages 118, 128, and 320.

The photos were to tell the story of the mother of two children and then the loss of one and then the other child. On the front page, I placed a photograph, detail of both children hugging their mother. On the first double page, there is once again a photo of two children, but now only a little girl is pushing to her mother. An excerpt from the book tells about how children talk to their mother and wonder how it is in heaven at Jesusx'. On the other double page, there is only the boy himself, who remains the only child at the end. The last two pages contain only abandoned toys of the author's children. I attached the last page of the book to the photograph where little Elena is dying. I initially wanted to make the illustration by putting a structure of flowing water under the photographs, which was supposed to indicate tears. But then I got an idea of doing it as a page in an old book. I made coffee-looking paper, photograoahed it and put it as a structure under the photos. I also redesigned the photos to brown colour and gently blurred them to create the impression of an old photo. (Photo 3)

Zábavnopoučný časopis, orgán spolkov Živeny a Lípy

Nášmu veľačtenému obecenstvu.

Česť a vďaka im zato! A takto ich príčinením, lež vždy skutkom dotvárania ziveny. I chceme ju ih (16. stranach) chceme atíť do sôsobiera toľko, iným dvom hárkom idekie, tak vydavateľstvom i udržovateľom každého zdroja len výpomocou v nudzi, ľajskej spisbe. "A už ak kom iba v nej a skrže ťa javí sa tu Slovenské ženy týmto udržaním, dožijú sa i dobrých výsledkov, neustávaly, aby i nadal ďalej, kŕšťal, na malý počet upadali, zdanlivé sice nepatrňa, a národné povedomie dosiahol vysoko životu —

Photo 3

Dávid MARCIN:

Terézia Vansová – poster, Kar – illustration

After having been assigned the topic, I immediately began to wonder how the writer Terézia Vansová could be portrayed and how I would process what she meant for society. I started reading about her life, what she did and what she was up to. I immediately found out that she was editing the magazine Dennica, which advised young, but also older women. My initial idea was to photograph contemporary women, as a sign of shaping a female position in society, but this idea didn't address me that much, so I contemplated what to do next. I thought I could photograph a typewriter as a sign of writing for a magazine, but I didn't know where to get a typewriter of those years. My classmate told me they had a typewriter at their grandma's like I needed, so I went to take pictures of it over the weekend. I still needed permission to use her works, so as a group we called the archive, telling us that if the author's death occurred 70 years ago, we can use her work. I was very pleased about that, so I searched the internet for her works from the magazine and assigned them in a photoshop to a typewriter photo.

The text Kar (burial feast) is a short story to manifest the feeling of a woman affected by a tragedy. The story is about the journey to the father's burial feast. During this journey, the author describes in detail the feelings of a woman who is in a bad mental state. It also shows us her male opposition – the husband who is rational and will not be controlled by feelings. The authoress relies on the fact that women will be able to feel precisely in the situation of the main character, focusing on women's fragility and sensitivity. In the work, we feel empathy with the woman with whom we experience her feelings, pain, but also funny moments of everyday life of an ordinary woman (e.g. when the main character notices her new coat, but also the end of the literary work). I think the author wanted to point out in this work how women handle critical situations, and even if they experience great sorrow, they would never deny what makes them women. (Photo 4)

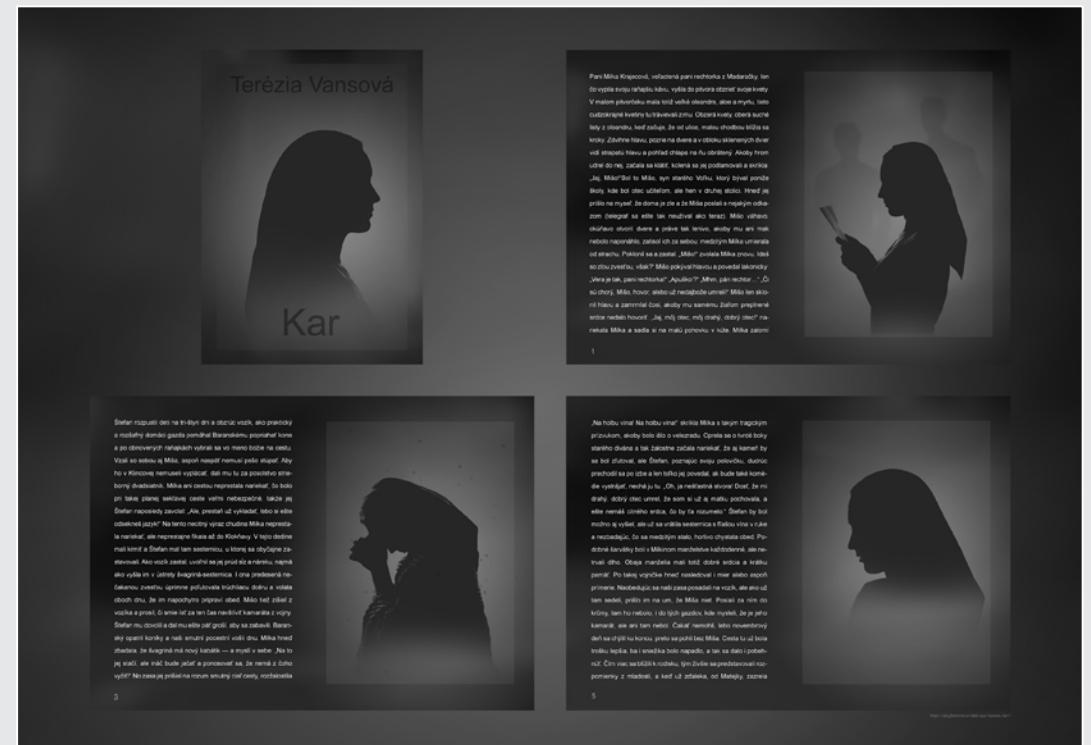

Photo 4

Tobiáš PÁRAL:

Ľudmila Groeblová – poster, On – illustration

I have chosen Ľudmila Groeblová (1884 – 1968) and her fictional piece *On (He)* (1907) for ‘poster and illustration’ or ‘author information and book illustration’. This work is the only publicly available and probably Groeblová’s only prosaic work in general. Nevertheless, Ľudmila Groeblová ranks among the representatives of the Slovak literary Modernism. The work *On* is a kind of self-testimony of the authoress and her dealing with the relationship to the poet Ivan Krasko. At the same time, it is the answer to his fictional pece *Naši (Ours)*. We notice character typisation, or gender stereotyping – the representation of femininity and masculinity. Also emotionality in the theme of love and the pursuit of emancipation in female characters, as well as in female characters in the works of other authors of Slovak literary Modernism. These authors tried to emancipate in their writings and personal lives, as well as their characters. So the character in *On* opposes her ex-lover.

I was inspired by the Art Nouveau posters in my making the poster, the negative space and the abstract illustration of the figure. In the final output, I was concerned about cleanliness and effective use of negative space. In my illustrate, I have devoted myself to the abstraction and a kind of sketch of emotion that the text evoked in me. The images do not directly relate to the text, they just approach it. (Photo 5)

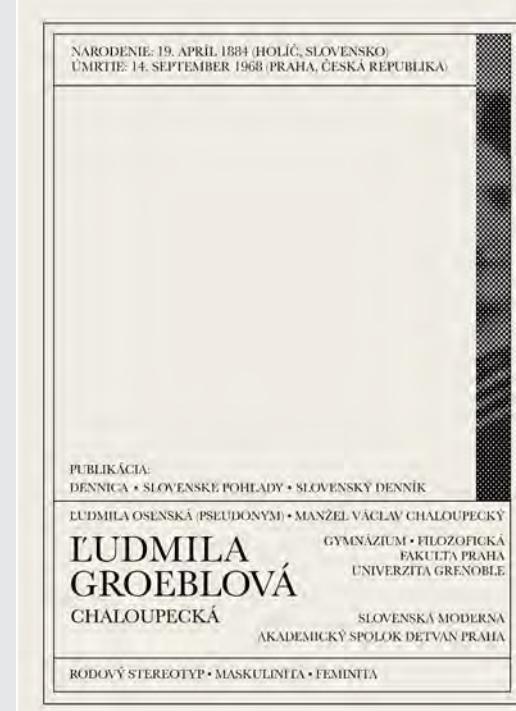

Photo 5

Diana RICHNAVSKÁ:

Terézia Vansová – poster

When creating a poster of a particular author for the project Science without Barriers, I met an exceptional author from the history of Slovak literature. My choice of author Terézia Vansová was random at the very beginning. I chose this authoress to learn something new while working. I haven't known this author yet and her work was unknown to me. However, after the first surveys and after reading several articles, Mrs Vansová and I 'saw eye to eye'. A very nice element in her work for me was that her ideas, observations and themes of the works transcend the time.

Looking at my poster, it first strikes you in the eye that it has multiple parts, from which the portrait of the author is composed. This element is intentionally processed. The individual bands show the authoress' characteristics, the various sectors in which she has engaged. They are parts of her personality that make up the whole. After all, each of us is different, has different "components", and therefore our personality is completely different from any other.

Individual belts have different visibility, different intensity, because we have characteristic features that are more visible, while some others less so. And so are our deeds. The most striking band on the author's portrait is one that passes through the eye. In my view, the eyes are the most important apparatus of writers. What they see around them, they would enrich by their talents and put down in a book. And we have the honour of reading their books and imagining what they had ever seen with their own eyes.

The typographic solution is minimalist. I put the greatest emphasis on the authoress' name so that you can subconsciously remember it. In the following text, I just supplement the artistic directions in which the authoress was writing and I put them in contrast. Realism and idealism. The authoress wrote in both of these, so I used the abbreviation vs. (versus) to indicate a slight tension, the differences between these two directions.

I have maintained colourfullness in the black-and-white version, which was my intention because the authoress' photo does not exist in the colour version, so I had no reason to change it. (Photo 6)

Alžbeta HAZUGOVÁ:

Ľudmila Podjavorinská: Žena – poster

Zena (Woman) is a social novelette whose theme is the life of Iva Zaťková and her family into which she married. The central point is her husband whom she married and who becomes a hardworking and caring husband, so the opposite to what he had been at the beginning of their marriage. The idea is to point out that man can improve and reduce or get rid of his/her negative habits due to the environment and the people around him.

The piece of fiction is called Žena (Woman) and in my opinion the dress is a common symbol. I decided that I wanted to have a dress on the poster because I couldn't imagine anything else there. Since the work was written around 1900, I decided to give the poster a "vintage" touch. Behind the dress, I placed a page from the novelette Žena so that the space behind them was not so empty and that it was clear that the poster was related to the work of the writer. (Photo 7)

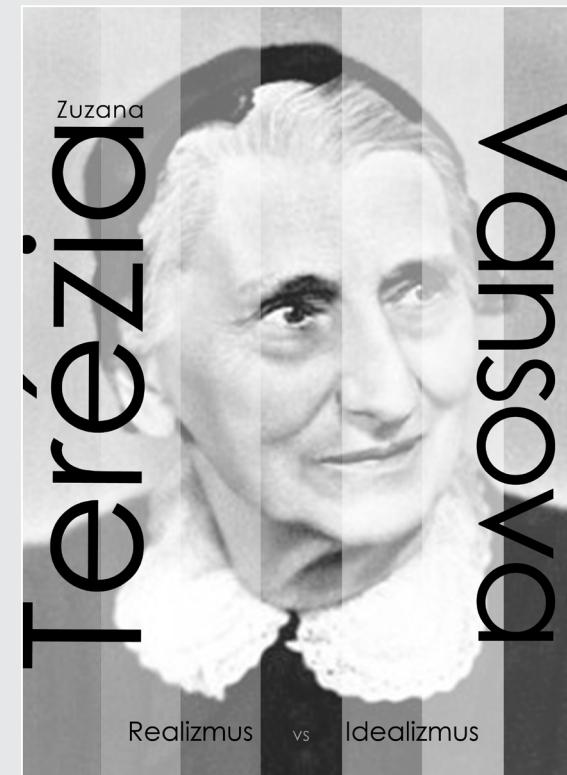

Photo 6

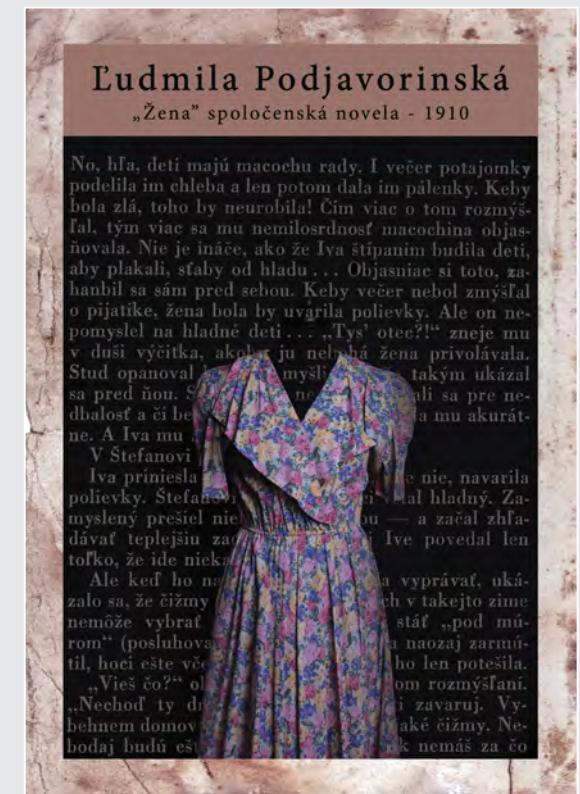

Photo 7

- Individual assignment process (B):
 - selection of textbook illustrators went like this:
 - a) by drawing lots in which the drawn female student was given an individual assignment – Diana Richnavská,
 - b) selection based on the presented graduation portfolio – Maroš Gardoš,
 - consultations with the authoress of the textbook – introductory individual interviews of the mentor with the students and the teacher were focused on the conception of the textbook and the possibilities of its design modifications, especially within the framework of composition and also in illustrating the selected writings;
 - personal meetings were held at several stages, after which the prepared designs went through technical adjustments up to the final selection from the offer created.
 - Student D. Richnavská, in addition to the design of the cover and the entry photos for the two chapters, also created a two-sided interactive book cover, which is colour-coded on the reverse to the female and male optics counterparts, focusing on key data, specifically, the author'(ess)s photo, the years of their life and her thoughts, which she chose from the writing read by herself, but she also left some room for readers who can add to the two contemporary authors some quotes of their choice and the may attach another one to the authors of the textbook, according to their readers' interest, and add a photo and key information; the second output was a poster in two versions, which is suitable for the textbook promotion. One of the versions served us as a dividing line to Chapter 3 of the textbook (extended 2nd edition).
 - The painting component of M. Gardoš to the selected fictional piece of writing was synthesized by a wall painting by which the author summarizes the illustrations of the textbook into a single impressive whole and thus creates a functional, advertising trailer (Annex No. 12).

■ Presentation of Results

An important phase – Part A – of project teaching was the development of a public presentation of the results attained according to the guidelines of both teachers. The vernissage became one of the key events organised within the KEGA – Science without Barriers project.

- Development of the presentation included:
 - speaking skills (content and choice of the means of communication),
 - appropriate room adjustment (layout of stands and label images).

VERNISSAGE

Under the title of Literature through Lens, it took place on 7 March as part of the symposium Science and Art without Barriers on 6 – 8 March 2019 in the premises of the UPJŠ Faculty of Arts. Presentation of the results of project teaching in secondary education took place at the venture in a small lecture hall in the Minerva building with the participation of the management of the School of Applied Arts, organisers and symposium participants. (Annex No. 8a, b, c) Students enrolled in the compulsory elective study subject Project Teaching (1st year of Academic Subjects Teaching) also participated in the organisation of the venture. (Annex No. 9)

- Course of the vernissage:
 - the mentor, together with the teachers of the ŠÚV, presented the development of cooperation, its central idea and the results of the implementation,
 - students presented their works – they justified the selection of authors, revealed the main inspiration and its technical and artistic remodeling with the pitfalls in the implementation,
 - discussion – this opened a space for interactive dialogue, during which the participants asked curious questions and students answering them promptly,
 - award ceremony – in a festive atmosphere, the participating students received prizes from the project teaching mentor.

Literary Lounge – after the end of the three-day venture, the paintings were installed in the premises of the Minerva Student Café , where they are accessible to the academic community and the wider public in the long term. (Annex No. 10) At the entrance to the lounge, there is input information about the support from the KEGA project:

LITERÁRNY SALÓNIK

bol vytvorený v marci **2019** po vernisáži **Literatúra cez objektív** – realizovanej v rámci sympózia **Veda a umenie bez bariér** 6. – 8. marca 2019 – v spolupráci so Školou úžitkového výtvarníctva v Košiciach pod organizačným vedením doc. PaedDr. Ivice Hajdučekovej, PhD., v rámci projektu **KEGA č. 008UPJŠ-4/2017 – Veda bez bariér** (Interdisciplinárne inšpirácie literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ; vedúci: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.).

Na realizácii sa podieľali žiaci 3. a 4. ročníka:

Alžbeta HAZUGOVÁ,
Petra KARAMANOVÁ,
Dávid MARCIN,
Marcela VELČKOVÁ,
Eva VRESILOVIČOVÁ

Viktória MASTIŠOVÁ,
Tobiáš PÁRAL,
Peter POLANSKÝ,
Diana RICHNAVSKÁ,
Dagmar VENDRÁKOVÁ

Portréty a ilustrácie k prózam autoriek a autorov slovenského literárneho realizmu žiaci vytvorili pod vedením Mgr. Jany Valicovej (vyučujúcej slovenského jazyka a literatúry) a Mgr. Renáty Novotnej Markovičovej (vyučujúcej fotografického dizajnu). Inšpirácie čerpali zo života a tvorby Eleny Maróthy-Šoltésovej, Terézie Vansovej, Ľudmily Podjavorinskej, Boženy Slančíkovej-Timravy, Hany Gregorovej, Ľudmily Groeblovej, ale aj Martina Kukučína a Jozefa Gregora Tajovského.

Ústredným projektovým zámerom bolo prepojiť najnovšie výsledky literárnovedného výskumu (z učebnice Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia, Interpretačné etudy; 2015) s dizajnovým umením a tak nanovo rozvíjať čitateľský obzor na úrovni stredoškolského aj vysokoškolského vzdelávania.

More information about the venture may be found in the article by Bc. Martina Vangorová, which was published at the University magazine website:
<https://www.upjs.sk/public/media/3534/universitas-safarikiana-2-2019.pdf>

or in the proceedings of the three-day Science without Barriers Symposium (Bónová – Hajdučeková – Jasinská, 2019):

<https://unibook.upjs.sk/sk/slovakistika/1239-veda-bez-barier>

- Presentation – Part B – illustrated textbook:
 - o presentation of the illustrated textbook (2nd edition, 2019), the publication output by D. Richnavská and M. Gardoš, took place in the academic premises as part of the final evaluation of the KEGA 008UPJŠ-4/2017 project outputs in February 2020.

■ Assessment

Assessment and evaluation of project teaching and mutual cooperation took place at several levels:

- a) at the level of ŠÚV teachers in the form of final verbal assessment and grading of students;
- b) the project mentor offered the students a public presentation of their achievements in the e-anthology of Science without Barriers in addition to the material award;
- c) at the level of the KEGA project co-researchers team, the fulfillment of the objective and the intended intent was established;
- d) at the level of the cultural recipients, the response of the audience was immediate and extremely favourable. Impressive decoration of the Minerva Café was highlighted a wider range of users and fans, e.g. students, visitors, and employees who enthusiastically initiated the arrangement of paintings in two rooms. (Annex No. 11)

We would like to mention the statements by the teachers of the School of Applied Arts (currently the School of Applied Industry) on behalf of all the participants, for whom the innovative teaching in cooperation with the University was an unrepeatable experience:

From the educational point of view, we appreciate that even through such cooperation we could more actively use innovative and experiential teaching methods, where the individual approach and individual work with pupils are fully supported, creative opportunities are exploited not just by the pupil but also by the teacher. The educational

process thus leads to greater independence of the pupils and significantly contributes to the formation of the pupil's personality as a mature and generally educated person who is not merely a recipient of artistic literature but also becomes a creator of new artifacts and thus enriches the field of art and culture.

... and let us add to the above the statements of students – readers, researchers and also creators of art products, who with the passage of time evaluate the benefits of the project as follows:

► Eva VRESILOVIČOVÁ

I perceive the project with UPJŠ that we worked on as a good experience. At the beginning it was difficult to start the project, because it was something new, which I initially took only as an exercise, and over time I got into it and considered it as a "contract". When I got underway, it was going on its own. But it was only at the end when I realized that, despite the problems that sometimes occurred, I had gained a good experience for practice. The whole combination of the Slovak language with my field scared me at the beginning, but at the end I am happy for it, also because it enriched me from other subjects than from practice. I award the biggest plus to the exhibition at the end of the project. Even though I was nervous, I had stage fright, it helped to present my name and I also gained experience in performing in front of an audience.

► Dávid MARCIN

Thanks to the assignment in which I was working for Pavol Jozef Šafárik University in Košice, I learned something new about the history of female Slovak literature and about the social context at that time. Since I presented the work in front of the audience, I also gained experience in this area.

I am happy that I was given the opportunity to work on the project. This experience helped me on other occasions in presenting myself or my work.

► Marcela VELČKOVÁ

I perceive cooperation on the project with UPJŠ as a good experience. I had the opportunity to try working on a serious job order. At the beginning I was a little worried if I could work with a literary work and create an illustration for it. But gradually I found my way and worked on the result with which I was satisfied. The project enriched me with new knowledge from literature. I looked into the author's life and the period in which she worked and lived. I am glad that I could also gain new experience from the professional subject. Positive for me was also the opening of our work and installation in the premises of the school café in the premises of UPJŠ, which completed this project.

► Alžbeta HAZUGOVÁ

Working on the project for UPJŠ was both beneficial and stressful for me. It was something other than school exercise, as we also worked with literature. Our work was printed on material other than paper and we could try out the installation in space. We

have presented and defended it to other people than before. In the beginning, I perceived the work on this project negatively, but now I take it as a small plus and experience for the future.

In conclusion, we are convinced that the examples attract, and that is why our didactic transformation of current literary-scholarly research – implemented in the interplay of science, theory, and practice – intended not just for students of Teaching Academic Subjects, but also for practicing teachers will have their creative followers.

Indeed, "**science without barriers**" as well as "**school without barriers**" create new knowledge multiplied by practical experience that "ad hoc" transforms the quality of our everyday life. This creative experience is witnessed by – and is waiting for your visit – **the Literary Lounge** in the Minerva Café at the UPJŠ Faculty of Arts in Košice, and at the same time, an enthusiastic reader may be looking forward to the illustrated bilingual **university textbook** you are just reading...

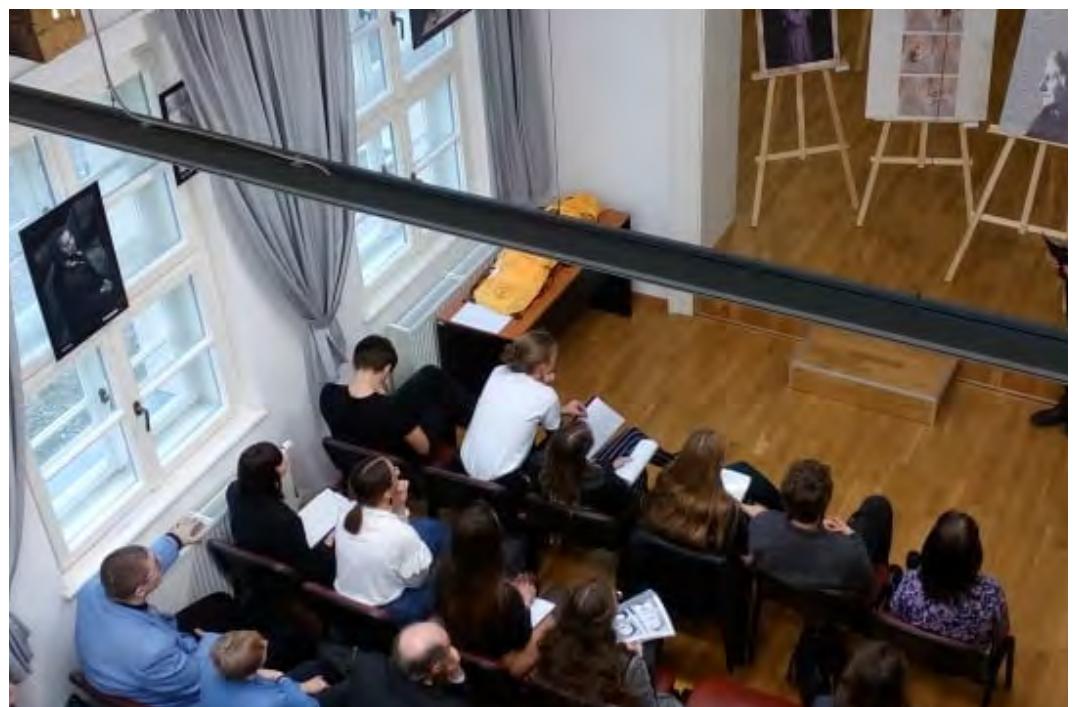
■ PHOTO ATTACHMENT

Annex No. 1 – Team of students, teachers and the ŠÚV (ŠUP) management

Annex No. 9 – Project Teaching Team (UAP)

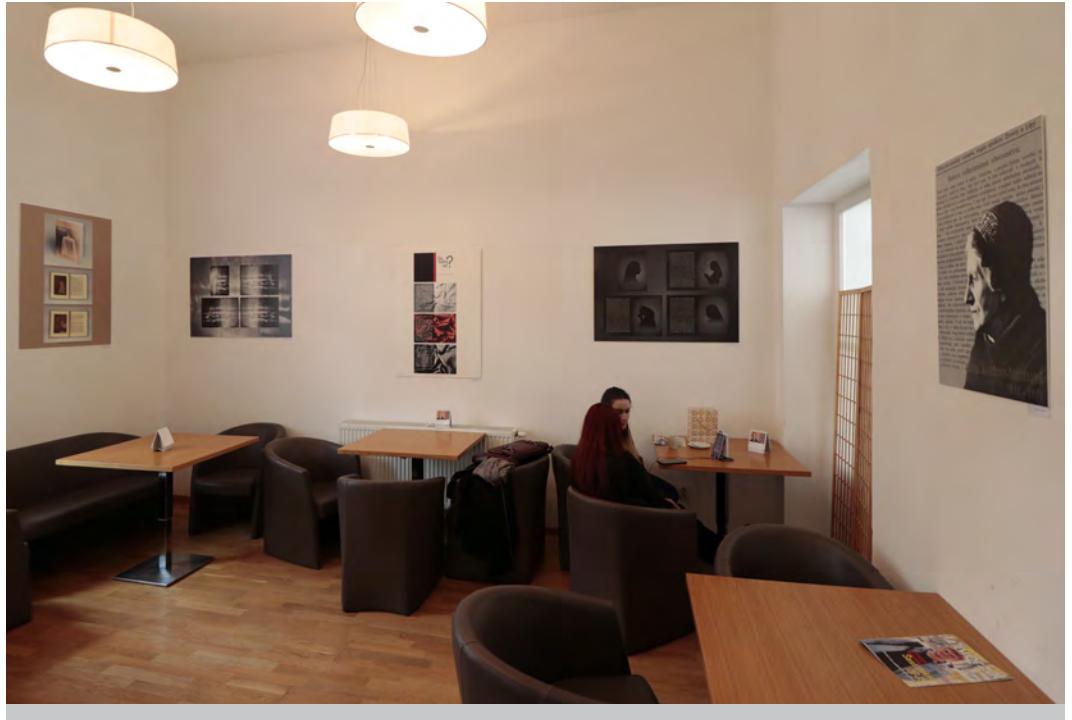

Annex No. 8 – From the vernissage opening

Annex No. 10a – Literary Lounge (view of the room)

■ STILL MORE PICTURES OF STUDENTS

Annex No. 10b – Literary Lounge (view of the room)

JOZEF GREGOR
TAJOVSKÝ

18. október 1874 - 20. máj 1940

KONTAKT

Telefón - neexistoval
 Mail - tiež neexistoval
 Takže si mu mohol napsať list
 alebo prísť osobne na návštěvu
 Adresa - Tábor 86
 Tajov 976 34

ZRUCNOSTI

RODINNÝ STAV

Ženatý - Hana Gregorová
 Deti - Dagmar Gregorová

VZDELANIE

Ludová škola v Tajove - také niečo ako základná
 mestská škola v Banských Bystrici
 - až do 8-ročné gymkó
 1889 - 1893 učiteľský ústav v Kláštore pod Znievom
 - pomaturitná na pedagogickej
 1894 - 1900 obchodná akademie v Prahe - výška

PRACOVNÉ SKÚSENOSTI

Popri chodení do školy aj sám učil
 Neskôr štrpotal do finančí
 Venoval sa aj politike

HOBBY

Trochu písal - 34 próz
 21 divadelných hier
 plus niejaké preklady a články do tlače

POČÍTAČOVÉ

Počítač neexistoval

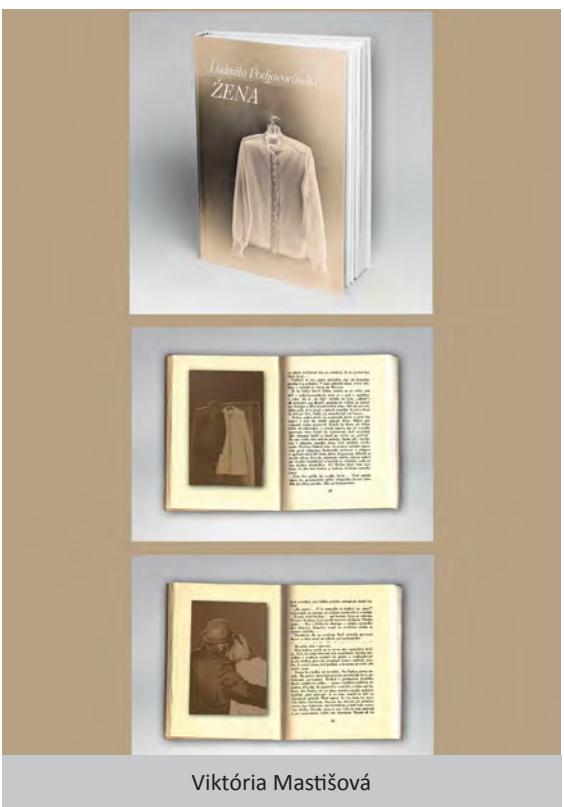

Annex No. 11 – Minerva Café entrance

Peter Polanský

Petra Karamanová

Viktória Mastišová

DOM V STRÁNI MARTIN KUKUČÍN

Dagmar Vendráková

Rodový aspekt v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia

Ilustrácia knihy: Maroš Gardoš

Glossary of Gender Terms⁵¹

■ Click or scan:

<http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>

- ▶ ANDROCENTRISM – refers to a dominance of masculine point of view which considers itself to be determining, dominant and decisive. A. does not erase the gender differences, it is gender-blind. Criticism of the androcentric approach is based on the fact that male's point of view is considered to be a representation of a universal way of thinking and there are mechanisms through which male dominance is maintained and considered to be a normative standard.
- ▶ ESSENTIALISM – refers to a concept concerning the underlying "true" nature of people or things. In the context of feminist criticism it states that there are innate, essential differences between men and women.
- ▶ FEMININITY – a set of social attributes associated with what it is like to be a "woman" or a "man" within a specific historical and cultural context. Even though historical and social research confirms the existence of a variety of female (and male) experience which do not necessarily stem from female (and male) identities, there is an assumption of a complete difference between male and female which shapes the perception of ourselves. This assumption is based on essentialism, which presents femininity (and masculinity) as universal and natural expression of what it is like to be a woman (or a man). On the other hand, social constructivism perceives femininity and masculinity as influential social concepts created and enhanced by social conventions and institutional practices.
- ▶ FEMINISM – refers to a theory and a political movement. As a theory it represents a set of terms, statements and analytical approaches which describe and explain how gender as a part of decisive organizational principle of social life, forms people's lives and assigns to both men and women not only personal identities but also social power. The goal of feminist movement is to reveal unequal position of women and men and to look for effective means of erasing gender inequality, gender stereotypes and negative aspects of social gender constructs.
- ▶ FEMINIST DISCOURSE⁵² – consists of three concepts of gender identity: humanistic feminism, feminism of gender differentiation and post-structural feminism. The **humanist concept** of feminism has been campaigning for emancipation of women under the banner

51 The terms are shortened and adjusted. More detailed definitions of terms can be found in Glosár rodovej terminológie Aspekt-in. (Available at: <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>)

52 The key term is defined separately in connection with literary-scientific research of gender inspired by the study of Z. Kiczková *Problémy s rodovou identitou* (Transl. *Problems with Gender Identity*) (2011, pp. 53 – 80; 2010, pp. 31 – 58).

of equality (women demanded equal rights and opportunities). It is based on a universal human identity therefore it does not deal with differences between sexes. Feminist concept of **differentiation** advocates the equality of men and women and defends preservation of positive rights for women (in order not to lose the uniqueness of a woman). By consolidation of gender role there is a space for antagonistic dualism. Both concepts refuse patriarchal gender model, which would accept a man as an ideal and a woman as his "ornament". **Post-structural concept** was inspired by accepting differences and pluralities, i.e. heterogeneity. The perception of gender is based on its fluidity, discursivity and performativity as a reflection of social reality. The result of discontinuity between sex and gender (gender is not determined by sex) is a deconstruction of binary perception of these categories. Therefore the post-structural concept does not distinguish between gender and sex. Thus **permanent identity formation with inherent gender dimension** questions given constructs which women encountered during their process of self-identification.

- **HOMOPHOBIA** – refers to irrational fear and negative emotions connected with homosexuals and homosexuality. It can be manifested as an individual social or cultural homophobia.
- **HER-STORY/HIS-STORY** – based on the study of specialized literature and your own reading experience, try to define these terms.
- **IDEALIZED ROLE MODELS** – idealized masculinity and femininity is defined as binary opposition. Both are complementary and their opposition is asymmetrical – femininity is subordinated to masculinity. The characteristics of masculinity such as rationality, activity, independence, assertiveness and physical strength, place a man into dominant position as opposed to emotional, passive, dependant and physically weak women.
- **MASCULINITY** – a set of social attributes associated with what it is like to be a "man" within a specific historical and cultural context. Even though historical and social research confirms the existence of a variety of male (and female) experience which do not necessarily stem from male (and female) identities, there is an assumption of a complete difference between male and female which shapes the perception of ourselves. This assumption is based on essentialism, which presents femininity (and masculinity) as universal and natural expression of what it is like to a man (or a woman). On the other hand, social constructivism perceives femininity and masculinity as influential social concepts created and enhanced by social conventions and institutional practices.
- **MOTHERHOOD** – feminist criticism disagrees with an association of a woman with motherhood. Idealized image of maternal love or "maternal mission" is considered to be a part of 19th century bourgeois ideology. A French sociologist E. Badinter in her book *Mother Love* argues that maternal instinct is a myth, not exclusively associated with women. Overestimation of a role of a mother serves as a pretext to impose normative demands on women.
- **MISANDRY** – a hatred of men

- **MISOGYNY** – is the implicitly or explicitly expressed hatred of men towards women or their characteristics. Misogyny is psychologically founded and is often related to sexism (systematic discrimination).
- **PATRIARCHY** – one of the most discussed terms which can be defined as a "system of social structures and practices" in which men control, oppress and exploit women. Some female critics define patriarchy as a dominant control of fathers over women and young men.
- **SEX** – is a biological determination of a human being, i.e. refers to the anatomy of a man and a woman. While sex refers to biological characteristics of women and men, gender refers to social distinctions, which are not inherent but are changing in time and space.
- **POLARISATION** – refers to relationships between men and women which can be polarized, hierarchical, unequal or on the contrary friendly, reciprocal and complementary. Evaluation based on dominance or subordination of either genders builds a logic of dominance above what is "other", as the "other" is considered imperfect and insufficient.
- **QUEER** – refers to positive identity determination of those who distort heterosexual order in society. According to A.Jagoes it refers to cultural, historical and social formations of sexuality at the end of the 80s and in the beginning of the 90s and 20th century.
- **GENDER** – refers to culturally and socially constructed difference between men and women. Its meaning has been changing throughout the history and it differs from culture to culture. Gender is a social construct referring to assigned or expected social roles, behaviour, stereotypes and expectations of what is right or wrong for a woman or a man.
- **GENDER DIVISION OF LABOUR** – based on the biological ability of women to bear children, the childcare and domestic work is considered as a woman's job while providing for the family is perceived as a man's job. Work outside of home is mainly related to men and is valued more than domestic work. The division between public and private spheres into "male" and "female" areas increases stereotypical perceptions of men and women as well as their hierarchical position in the society.
- **GENDER ROLES** – are roles assigned to men and women by social and cultural norms of the society. They are a part of wider social roles which are connected to the ideal models of femininity and masculinity. Gender roles are not universal, but they depend on a particular situation, age and social group. In societies trying to achieve gender equality the content of gender roles unimportant.
- **ROLE** – a type of social behaviour assigned to particular social positions (for e.g. a parent, a woman, a man, a teacher, a child). It refers to a type of behaviour which is expected from an individual of a particular status.

- GENDER IDENTITY – self-understanding and self-representation of individuals. Identity is defined as a group of stable and unchangeable characteristics of a person or is a set of internalized changing norms (→ femininity and masculinity).
- GENDER EQUALITY – a part of the concept of equality which requires both genders to have equal starting position in economic, political and social areas.
- GENDER STEREOTYPE – gender stereotypes are simplified, idealized and expected ideals of masculinity and femininity which are present in all spheres of society. Because of their reproduction, they seem natural and obvious. The structure of gender stereotypes is created by strict bipolarization of characters representing femininity and masculinity. Existing stereotypes of masculinity and femininity are represented as given and socially bound. By accepting hierarchically created values, we actually reproduce them.
- SEXISM – a critical term of women's emancipation movement which designates various forms of men's discrimination and oppression. The term was firstly used by the activists of the feminist movement in order to describe forms of power used by men over women.

In place of an Epilogue

(to the 1st edition)

The coursebook *Gender Perspectives in Slovak literature of the Late 19th and Early 20th Centuries* offers several examples of the interpretation input of five male and eight female authors. We have also created a timeline in order to emphasize the dynamic changes in the depictions of gender in Slovak literature over the examined period.

In the final pages of the coursebook we return to the same question which we had posed in the initial compositional-thematic outline:

What are male and female perspectives in literature?
How do the artistic depictions of these perspectives differ?

The first male author to be analysed was *M. Kukučín*, whose **image of the patriarchal world** depicted the man as a provider and relegated the woman to the role of ornament; her main role in his conception of society is that of a mother who guards the household and takes care of the children. At the same time we have also drawn attention to the cultural dimension of gender stereotypes. The complete picture of the final synthesis is left up to the discursive interpreter – the co-creator of meaning.

In contrast with the south-Slovak village environment of Kukučín's fiction, we introduced the lowland Slovak world of *J. Čajak*. Our aim was to underline the socio-cultural dimension of gender perspectives in his work, and we also focused on the artistic expression of the gender motivated epic and the lyrical processes of the plot. The chapter argued that the depiction of life in a patriarchal village demonstrates elements of **gender differential models** in which the woman's sphere is seen as being equal to that of the man. While we familiarized ourselves with this unusual point of view, we also gave space to a focused discussion which should discourage the reader from a reliance on fixed images of biologically determined gender, and encourage distortion for the sake of the social understanding of this category.

J. G. Tajovský developed the topic of the "her-story" within a dominant social theme. He showed how patriarchal androcentrism weakens in certain existentialist circumstances, a development which inevitably resulted in the emerging **autonomy of women**. In their role as a mother, women are seen as the bearers of a moral ideal. In order to support our independent reasoning, we compared selected works by the author with other quotations from secondary sources.

The work of *J. Jesenský* offers a unique perspective through its use of an **antagonistic** depiction of male and female characters. He contrasts physical attraction and social conventions in order to intensify their aesthetic depiction. The narrator also plays a gender-oriented perspective in his fiction. The gender model of differentiation also reflects the philosophical context of the period. For the purposes of this study, selected extracts of related theoretical literature were used to promote and encourage the reader's own argumentation.

The last male author to come under our examination was *M. Urban*, a writer whose **contrast of femininity and masculinity** demonstrates the psychological depth of the depiction of gender in interwar literature.

We can conclude that the artistic depictions of gender in male characters was initially built exclusively around biological dimensions, but this approach was gradually complemented by the introduction of socio-cultural dimensions with a psychological accent.

Our examination of the main gender issues of Slovak literature of this period was continued in the second section of the book. In comparison with the first section, a hierarchical classification was assigned to the studied authors. Our aim in this section was to deepen the perception of gender aspect. The artistic quality of the selected fiction was assessed, but the functions of the literature was also addressed.

The first author to be analyzed was *E. Maróthy-Šoltésová*. In her examples of her-story, we highlighted the **moral-ethical** profile of her female characters but also drew attention to the inherent weaknesses of her fiction. The final synthesis encouraged the reader to uncover the author's attempt to depict the **emancipation** of women from the prevalent patriarchal stereotypes of the period.

In the fiction of *T. Vansová* we highlighted the depiction of changes in the social status of women, their **ethical-moral** ideals but also issues of gender identity and the problems of **patriarchal power** in men. In the comparison of a selection of the fiction of *L. Podjavorinská* and *M. Kukučín*, we identified the parallels which exist in their writing. Additionally, the differences in these two authors' perceptions of mother figures would be an interesting topic for further research and discussion.

As was mentioned above, *B. Slančíková-Timravá* enjoys a unique place in Slovak women's literature. From her earliest literary endeavours, she focused on the preparations which girls undergo prior to their marriages and also addressed the theme of **spinsterhood**. In her selected fiction, we observed the antinomy of men and woman, a position which is typical of the **model of differentiation**. Our attention was also directed towards the artistic quality of her fiction which was much more developed than that of her contemporaries.

The most daring author in the group in terms of subject matter is *H. Gregorová*, although the artistic quality of her work is less persuasive. Her attempts to influence the formation of a modern woman has led some critics to describe her as „the first feminist author“ in Slovak literature. Her bold treatment of issues related to the **emancipation of women and feminist movement** are, in our opinion, not as categorical as the author proposed but we are prepared to allow the reader to decide for themselves. We have decided to include the reader in the dialogue about her collection of stories *Žena* primarily to expand the final synthesis which states that the prevalence of patriarchy is gradually replaced by a **model of humanistic equality**.

We concluded our survey of late 19th and early 20th century female writers with an examination of *L. Groeblová*. Her work depicts the transition from masculinity to femininity and indicated the dynamism of their perceptions. This observation proved to be important in the examination of the latter day female authors *Z. Kepplová* and *U. Kovalyk*.

After having summarized the second chapter, we can conclude that Slovak authors at the end of the 19th and the beginning of the 20th century can offer their own unique perspective on the gender issues. Even during the period of dominant patriarchy, they felt the urge to capture the emancipation of women, primarily in the cultural sphere. With their autonomy and distortion of fixed conventions, women gradually began to realize the egalitarian model of female-male equality. In addition, the category of gender and gender stereotypes is represented in literature as a **dynamic modality**, which as an alternative

found its legitimate place in the post-structural feminist-oriented discourse of the 20th and 21st centuries.

Finally, we would like to express our hope that the main concept of this coursebook will serve to convince a wider readership that Slovak literature can be examined from a **gender perspective**.

We also believe that the interpretation studies will show how **female, feminist but also feminine and queer** alternatives can be identified in Slovak literature, initially unobtrusively but later more dynamically. This contribution is by no means limited to female authors; as we have seen, the input of male authors is complementary to this process.

At the same time, we hope that we have fulfilled the main aim of our project: to create a course book which will provide stimulating study material for Slovak literature of the end of the 19th and the beginning of the 20th literature through the perspective of gender. The outcome of this research also proves beyond doubt the **interdisciplinary potential of literary theory**.

Ivica Hajdučeková
(2015)

Epilogue

(to the 2nd edition)

The second edition of the bilingual university textbook *Gender Aspect in Slovak Literature of the 19th and 20th Centuries* with the subtitle *Interpretative Etudes* got its supplemented and extended form thanks to the KEGA 008UPJŠ/04-2017 grant project – Science without Barriers (Interdisciplinary Inspirations of Contemporary Literary Scholarship and Linguistics in Educational Practice at University). The main idea of the project was to mediate current scholarly research to the professional and general public, to make the topic of gender aspect available in Slovak literature and its didactic implementation using innovative methods of education.

The overlap of higher education into secondary school practice was a challenge, at the end of which a result is visible. Several months of cooperation with the School of Applied Industry in Košice within the framework of project teaching implemented in the 3rd and 4th years in the school year 2018/2019 was focused on metainterpretation skills of secondary school students and their application in cross-curricular relations of Slovak language and literature and artistic practice in photography design. The initial inspiration for both lines of project teaching was the first edition of this textbook in 2015. The students drew from it professional suggestions, ideas for independent study of the life and work of male or female author and subsequent reading of selected fictional texts. Only a complex of acquired information brought young artists to their own creative writing. It was transformed into an artistic expression – a poster or an illustration, or into a series of illustrations of the university textbook. It was this book, which initially had led them to new knowledge – and then to other questions and to seeking answers, summarizing and correlating the acquired information to the creation of their own product – they eventually enriched.

The particular outcome of the didactic transformation – project teaching with the implementation of active learning – is part of the 2nd extended and supplemented edition of the textbook. The design of the cover, the three chapters, the illustrations of male and female aspects in the compositional structure of the book, together with interactive cover elements that reflect the creative reading and thinking of the illustrators themselves, are an artistic discourse with added value (you may follow it in the Slovak and the English versions of the text). In its synergistic core, there is transdisciplinarity, which unconventionally linked two different levels of education to enable students to step into the unknown and actively enter university.

There is not much opportunity to show how to implement scientific research in school practice, and therefore we believe that didactic transformation – from science through theory to teaching – is of considerable benefit in the undergraduate training of students in academic subjects. Teamwork with secondary school students and their teachers has shown that creativity should be an essential part of the communication-experiential learning that it prepares for life. Creating oneself and transforming the world should be the lifelong objective of each individual, and thus the “homo creathor” achievable by the school.

It is more than obvious from the book offering of the KEGA – Science without Barriers project that the language of art connects. How we succeeded in doing so – judge for yourself...

Ivica Hajdučeková
(2019)

References

- BOSÁKOVÁ, Viera (zost.): Korešpondencia. In: Elena Maróthy-Šoltésová. Výber I. Zlatý fond slovenskej literatúry. Bratislava: Tatran 1978, s. 533 – 588.
- GBÚR, Ján: Kukučína poviedka Na jarmok! alebo lineárne epické rozprávanie ako spôsob vertikálnej diagnostiky postáv. In: Kukučín v interpretáciách. Zost. a ed. J. Gbúr. Bratislava: Literárne informačné centrum 2010, s. 44 – 49.
- GBÚR, Ján: Realizmus v slovenskej literatúre (1880 – 1918). In: Dejiny slovenskej literatúry I. Zost. I. Sedlák a kol. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2009, s. 418 – 571.
- GBÚR, Ján – HAJDUČEKOVÁ, Ivica: Aspekt rodu v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia. In: Gender in Literature. Rod v literatúre. Ed. N. P. Soler, J. Gbúr. Košice: Faculty of Arts, P. J. Šafárik University in Košice 2013, s. 315 – 354.
- GREGOROVÁ, Hana: Spomienky (z pamäti). In: Hana Gregorová – Slovenka pri knihe. Čítanka. Ed. J. Cviková, J. Juráňová. Bratislava: Aspek, 2008, s. 9 – 178.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica: Mužské postavy a kategória rodu v krátkych prázach Mila Urbana. In: Zborník Oravského múzea 2012 – XXIX. Dolný Kubín: Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne 2012, s. 407 – 414.
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica: Ženy o ženách (Rodový aspekt v súčasnej slovenskej literatúre). In: K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 2000: Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej 20. – 21. septembra 2012 na FF PU v Prešove. Ed. M. Součková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2013, s. 172 – 183.
- HUČKOVÁ, Dana: Kontexty Slovenskej moderny. Bratislava: Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV 2014. 360 s.
- HUČKOVÁ, Dana: Reflexia postavenia žien v časopise Dennica v rokoch 1898 – 1903 a dobový obraz ženy. In: Dudeková, Gabriela (ed.): Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku. Bratislava: Veda 2011, s. 93 – 103.
- KICZKOVÁ, Zuzana: Koncepty rodovej identity v súčasnej feministickej diskusii. In: Identita – Diferencia. Zborník príspevkov zo 4. slovenského filozofického kongresu. Ed. R. Karul, R. Štahel, M. Toman. Bratislava: SFZ pri SAV a FiÚ SAV 2010, s. 31 – 58.
- KICZKOVÁ, Zuzana: Problémy s rodovou identitou. In: Z. Kiczková – M. Szapuová (eds.): Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2011, s. 56 – 80.
- KICZKOVÁ, Zuzana – SZAPUOVÁ, Marianna (eds.): Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2011. 512 s.
- KODAJOVÁ, Daniela a kol.: Živena. 150 rokov spolku slovenských žien. Bratislava: Slovart 2019, 304 s.
- LEŠOVÁ, Daniela: Tematizovanie násilia vo vybraných textoch a fotografiách. Interpretácia sonda. In: Doktorandské miscelaneá I. Zborník príspevkov. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2012, s. 43 – 57.
- MIKULOVÁ, Marcela: Generácia neskorého realizmu a nástup modernistických tendencií (1890 – 1918). In: Panoráma slovenskej literatúry II. Bratislava: SPN 2005, s. 32 – 37.
- MIKULOVÁ, Marcela: Paradoxy realizmu. „Neklasickí“ klasici slovenskej prózy. Bratislava: Veda 2010. 256 s.
- MIKULOVÁ, Marcela: Próza Timravy medzi realizmom a modernou. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV 1993.
- MRÁZ, Andrej: Literárna tvorba Jána Čajaka (inc. – predhovor). In: Z povinnosti. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1956, s. 9 – 22.
- PETLÁK, Erich: Všeobecná didaktika. Bratislava: Iris 2004. 318 s.
- RAKÚS, Stanislav: Medzi látkou a térou. Levoča: Modrý Peter 2011. 96 s.
- ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: Načo sú tie ženské časopisy? In: Elena Maróthy-Šoltésová. Výber I. Zlatý fond slovenskej literatúry. V. Bosáková (zost.). Bratislava: Tatran 1978a, s. 602 – 604.
- TUREK, Ivan: Didaktika. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 3. prepracované a doplnené vydanie, 2008, 620 s.
- VALČEK, Peter: Slovník literárnej teórie A – Ž. Bratislava: Literárne informačné centrum 2006. 351 s.
- VŠETIČKA, František: Stavba prózy. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého 1992. 152 s.
- WELSCH, Wolfgang: Estetické myslenie. Bratislava: Archa 1993. 168 s.

■ Anthologies and studies published as a part of a project (KEGA 020UPJŠ-4/2013):

- HAJDUČEKOVÁ, Ivica (ed.): Rodový aspekt v interdisciplinárnom diskurze. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta 2015b, 166 s. [Volume of papers at DVD is part of the textbook 1st edition]
- – Funkcia ženských a mužských postáv v epickej štruktúre krátkych práz Jána Čajaka. In: *Slovenská literatúra : revue pre literárnu vedu*; roč. 62, č. 3, 2015a, s. 190 – 211.
- – O aspekte rodovosti v slovenskej ponovembrovej literatúre. In: *Slovenské pohľady*, roč. IV. + 130, 2014, č. 4, s. 104 – 108.
- – Pohľad na kategóriu rodu v prázach Martina Kukučína. In: *Estetické a axiologické pohľady na slovenskú literatúru konca 19. a začiatku 20. storočia*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 173 – 179.
- – Rodový aspekt v prozaickej zbierke Hany Gregorovej Ženy alebo Ženy o ženách s optikou ženy. In: *Na dlhej ceste k autorskej emancipácii žien = Auf dem langen Weg zur schriftstellerischen Mündigkeit*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 50 – 69.
- – Stvárnenie ženských postáv na osi času (sondy do slovenskej prózy); In: *Studia Slovakistica*. Vypusk 15: Slovacka filologija v Ukraini. Užhorod : Vydavateľstvo Oleksandry Harkušovej 2014, s. 161 – 170.

----- – Stvárnenie ženských postáv v tvorbe Eleny Maróthy-Šoltésovej v kontexte súdobej umeleckej literatúry. In: *Slovenčinár*: časopis Slovenskej asociácie učiteľov slovenčiny; roč. 2, č. 2, 2015, s. 21 – 29.

■ Archival Materials

GREGOROVÁ, Hana: *Odpoved' na článok „Ženská otázka“*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 9.

GREGOROVÁ, Hana: *O výchove ženy*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 10.

GREGOROVÁ, Hana: *Prejav v Bratislavskom rozhlase pri príležitosti 50. narodenín s redakčným úvodom*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 12.

Rozhovor s Hanou Gregorovou o jej tvorbe. (V Radiojurnalu.). Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 43 Z 17.

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: *O čistom rodinnom živote*. Slovenská národná knižnica Martin, Archív literatúry a umenia, signatúra 124 C 34.

■ Primary Sources

GREGOROVÁ, Hana: *Ženy*. Sobrané spisy Hany Gregorovej sväzok 1. Bratislava: 1946, 196 s.

GROEBLOVÁ, Ľudmila: *On*. In: Gáfrik, M.: Koniec lásky. Antológia prózy zo slovenskej moderny. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej 2007, s. 118 – 126

KEPPLOVÁ, Zuska: *Buchty švabachom*. Levice: Koloman Kertész Bagala a literarnyklub s. r. o. 2011. 175 s.

KOVALYK, Uršuľa: *Travesty šou*. Bratislava: Aspekt 2004. 174 s.

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: *Žena*. In: Ľudmila Podjavorinská. Dielo. Bratislava: Tatran 1987, s. 494 – 514.

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: *Ondráš*. In: Ľudmila Podjavorinská. Dielo. Bratislava: Tatran 1987, s. 333 – 352.

ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: *Na dedine*. In: *Elena Maróthy-Šoltésová*. Výber II. Zlatý fond slovenskej literatúry. V. Bosáková (zost.). Bratislava: Tatran 1978b, s. 403 – 429.

ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: *V čiernej škole*. In: *Elena Maróthy-Šoltésová*. Výber II. Zlatý fond slovenskej literatúry. V. Bosáková (zost.). Bratislava: Tatran 1978b, s. 433 – 555.

ŠOLTÉSOVÁ, Maróthy, Elena: Ženská otázka a mravnosť (Dokončenie). In: Živena. Zábavno-poučný časopis. Órgán spolkov Živeny a Lipy. 1913, roč. IV, sošit 7., s. 198 – 208.

TAJOVSKÝ, Gregor, Jozef: *Horký chlieb a iné poviedky*. Bratislava: Mladé letá 1960. 208 s.

TIMRAVA, Slančíková, Božena: *Za koho íšť?* Liptovský Mikuláš: Tranoscius 1997, s. 216.

TIMRAVA, Slančíková, Božena: *Ťapákovci*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1998. 154 s.

URBAN, Milo: *Výkriky bez ozveny*. Vybrané spisy Mila Urbana. Zost. J. Medveď, Bratislava: Slovenský spisovateľ 1989. 336 s.

VANSOVÁ, Terézia: *Evin priestupok*. In: *Sirota Podhradských*. Bratislava: Tatran 1977, s. 363 – 392.

VANSOVÁ, Terézia: Humoreska. In: *Slovenské pohľady*; roč. 5, zošit 2, 1885, s. 160 – 166.

VANSOVÁ, Terézia: Chovanica. In: *Chovanica*. Bratislava: Tatran 1973, s. 9 – 92.

■ Online Materials

ČAJAK, Ján: Špitál. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 8. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/391/Cajak_Spital/1

ČAJAK, Ján: Vohľady. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 8. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/465/Cajak_Vohlady/1

ČAJÁK, Ján: Vohľady. (Pokračovanie). In: Dennica, roč. XI, 1908, č. 1, s. 3 – 7. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 10. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121999/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>

ČAJÁK, Ján: Vohľady. (Dokončenie). In: Dennica, roč. XI, 1908, č. 3 – 4, s. 73 – 77. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 10. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122001/view?search=Dennica&page=15&p=separate&tool=search&view=0,0,2699,4104>

ČAJAK, Ján: Pytačky. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 8. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/327/Cajak_Pytacky/1

Glosár rodovej terminológie. [Online]. Aspekt-IN, [cit. 10. 10. 2015]. Dostupné na: <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>

GREGOROVÁ, Hana/T.....á: Prvá obet. (Pokračovanie). In: Dennica, roč. XII, 1910, č. 11, s. 169 – 172. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 13. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122018/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

GREGOROVÁ, Hana/T.....á: Prvá obet. (Dokončenie). In: Dennica, roč. XII, 1910, č. 12, s. 193 – 196. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 13. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122019/view?search=Dennica&page=9&p=separate&tool=search&view=0,0,2803,4108>

GROEBLOVÁ, Ľudmila: *On*. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 10. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121896/view?search=Dennica&page=10&p=separate&tool=search&view=0,0,2455,4061>

JESENSKÝ, Janko: *Novely*. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 31. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/12/Jesensky_Novely

JESENSKÝ, Janko: *Koketka*. In: *Vydrové besedy*, 1914. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 5. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-asmgrt?-content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3sql4&page=2

KEPPLOVÁ, Zuska: *Ukážka z knihy Buchty švabachom* (Trianon). [Online]. ASPEKTin – feministický webzin 2012, [cit. 10. 5. 2019]. Dostupné na: <http://www.aspekt.sk/content/aspektin/ukazka-z-knihy-buchty-svabachom>

- KRASKO, Ivan/Bohdana J. Potokinová: Sentimentálne príhody. Z poznámok mladého človeka. [Svadba]. In: Dennica, roč. 11, 1908, č. 2, s. 40 – 41. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 17. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122000/view?page=6&p=separate&tool=info>
- KUKUČÍN, Martin: Baldo & Comp. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 7. 2. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/356/Kukucin_Baldo-a-Comp/1
- KUKUČÍN, Martin: Neprebudený. Zlatý fond denníka SME 2009. [cit. 7. 10. 2015]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/106/Kukucin_Neprebudeny/1
- KUKUČÍN, Martin: Parník. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 20. 4. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/336/Kukucin_Parnik/1
- KUKUČÍN, Martin: Prvá zvada. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 1. 3. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1006/Kukucin_Prva-zvada
- MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Prípravy na svadbu. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2007, [cit. 31. 8. 2014]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/197/Marothy-Soltesova_Pripravy-na-svadbu/1
- MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Za letného večera. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 16. 10. 2015]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/461/Marothy-Soltesova_Za-letneho-vecera/1
- MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Načo sú tie ženské časopisy? In: Články. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 15. 12. 2019]. Dostupné na: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/310/Marothy-Soltesova_Clanky/3
- MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena: Načo sú tie ženské časopisy? In: Dennica, roč. 1, č. 2, s. 17 – 19. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 15. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121907/view?search=Dennica&page=1&p=separate&tool=search&view=0,0,2323,3767>
- MENŠÍK, Ján: Črty zo slovenskej literatúry III. (Dokončenie). In: Živena, 1920, 10, 11 – 12, s. 219 – 230. [Online]. SLOVAKIANA, [10. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvcr?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do2f0hc&page=28
- MENŠÍK, Ján: Bračské rukopisy Kukučíne. In: Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt, národopis a literárnu historiu, 1922, 1, 5 – 6, s. 65 – 68. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 7. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-assc2b?-content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3xiva&page=1
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Žena. (Pokračovanie). In: Živena, roč. 1, 1910, č. 1, s. 8 – 12. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 14. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvay?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3ssfl&page=10
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Žena. (Dokončenie). In: Živena. roč. 1, 1910, č. 2, s. 26 – 33. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 14. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-aslvaz?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3sscd&page=2
- PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Naše práva. In: Dennica. roč. 16, 1914, č. 3, s. 65 – 66. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 14. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/122071/view?search=Dennica&page=19&p=separate&tool=search&view=0,0,3017,4217>
- TAJOVSKÝ, Gregor, Jozef: Hriech. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/899/Tajovsky_Hriech
- TAJOVSKÝ, Gregor, Jozef: Statky-zmätky. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 10. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/462/Tajovsky_Statky-zmatky
- TRUNEČKOVÁ, Anna: Emancipovaná! In: Dennica, 1902, roč. 5, č. 8, s. 169 – 171. [Online]. Univerzitná knižnica v Bratislave, [cit. 9. 12. 2019]. Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/121962/view?search=Dennica&page=17&p=separate&tool=search&view=0,0,2409,4027>
- VANSOVÁ, Terézia: Sirota Podhradských. [Online]. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/293/Vansova_Sirota-Podhradskych
- VANSOVÁ, Terézia: Nová kuchárska kniha. [Online]. SLOVAKIANA, [cit. 7. 12. 2019]. Dostupné na: https://www.slovakiana.sk/kulturne-objekty/snk-amkdtv?content=CAIR_DIV_BOOK_1&contentDo=urn:nbn:sk:cair-do3okv7

■ Images

- M. Kukučín: <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/martin-kukucin>
- J. Čajak: <http://zlatyfond.sme.sk/obr.php?obrazok=4>
- J. G. Tajovský: <http://zlatyfond.sme.sk/autor/70/Jozef-Gregor-Tajovsky>
- J. Jesenský: https://sk.wikipedia.org/wiki/Janko_Jesensk%C3%BD
- M. Urban: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_urban-milo.jpg
- E. Maróthy-Šoltésová: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_marothy-soltesova-elena.jpg
- T. Vansová: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_vansova-terezia.jpg
- Ľ. Podjavorinská: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_podjavorinska-ludmila.jpg
- B. Slančíková-Timrava: https://sk.wikipedia.org/wiki/S%C3%A1Bor:Portrait_slancikova-timrava-bozena.jpg
- Ľ. Groeblová: http://www.ezahorie.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=3947:groeblova-udmila-chaloupecka&catid=82:osobnosti&Itemid=14&lang=za
- H. Gregorová: <http://www.teraz.sk/kultura/spisovatelka-hana-gregorova-bojovala-z-117325-clanok.html>
- U. Kovalyková: <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/ursula-kovalykov%C3%A1>
- Z. Kepplová: <http://ba.regina.rtvs.sk/clanky/host/24169/zuska-kepplova>

UNIVERZITA PAVLA JOZefa ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie

RODOVÝ ASPEKT V SLOVENSKEJ LITERATÚRE
NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA
(Interpretačné etudy)

Vysokoškolská učebnica je výsledkom úloh grantového projektu **KEGA č. 008UPJŠ-4/2017 Veda bez bariér (Interdisciplinárne inšpirácie literárnej vedy a jazykovedy v edukačnej praxi na VŠ)** (vedúci projektu: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.)

Autorka: doc. PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

Ilustrácie:
© 2019 Diana Richnavská, Maroš Gardoš

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Vydavateľstvo ŠafárikPress

Miesto vydania: Košice

Rok vydania: 2019

Rozsah strán: 278

Počet AH: 12,1

Vydanie: druhé (rozšírené a doplnené)

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

Účelová publikácia – nepredajná.

ISBN 978-80-8152-825-5 (e-publikácia)

PAVOL JOZEF ŠAFÁRIK UNIVERZITY IN KOŠICE
FACULTY OF ARTS
Department of Slovak Studies, Slavonic Philologies, and Communication

GENDER PERSPECTIVES IN SLOVAK LITERATURE
OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES
(Interpretation Studies)

The development of this **bilingual coursebook** evolved as part of project **KEGA Nr. 008UPJŠ-4/2017 Science without borders (Interdisciplinary Inspirations of Contemporary Literary Theory and Linguistics in Higher Education practices)** (headed by prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc.)

Author: doc. PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

Illustrations:
© 2019 Diana Richnavská, Maroš Gardoš

Publisher: Pavol Jozef Šafárik University in Košice

Publishing SafarikPress

Place of Publication: Košice

Year of publication: 2019

Number of pages: 278

Number of author's sheets: 12,1

Second Edition (augmented and amplified)

Printed by: EQUILIBRIA, s. r. o.

Not to be sold.

ISBN 978-80-8152-825-5 (E-publication)

UNIVERZITA PAVLA JOZÉFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Filozofická fakulta

Košice 2019

RODOVÝ ASPEKT V SLOVENSKEJ LITERATÚRE NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA
GENDER PERSPECTIVES IN SLOVAK LITERATURE OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES

Ivica Hajdučeková

RODOVÝ ASPEKT
V SLOVENSKEJ LITERATÚRE NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA
GENDER PERSPECTIVES
IN SLOVAK LITERATURE OF THE LATE 19th AND EARLY 20th CENTURIES
Ivica Hajdučeková

ISBN 978-80-8152-825-5

9 788081 528255

Elena Maróthy-ŠOLTÉSOVÁ

1855 - 1939

„No, no, ved už vidím, že tu nie som ja pánom! Keď ženy koláče pečú, aby sa im pokoja milovný človek nezbliží; to vždy tak bolo, aj tak bude!"

Prípravy ku svadbe (1882)

Terézia VANSOVÁ

1857 - 1942

„Dežka nemilujem. A potom, ved' sa ma on boji. Nuž akýž je by to bol muž? Ved'by som ho okolo prsta obkrutia. [...] Ďakujem za takého muža. Muž nech nie je ako trstina.“

Chovánica (1922)

Ludmila PODJAVORINSKÁ

1872 - 1951

„Ale Štefan si nedá húšť za ušami. Zaktíneju energicky – lebo on je pánom v dome.“

Žena (1910)

Božena SLANČÍKOVÁ-TIMRAVÁ

1867 - 1951

„Či ty nevieš, že 'ta samu máme a že čakáme len na to, žeby si sa vydala, aby sme potom mohli ísť k tebe?“

Pomočník (Z dělníka dívčecat) (1998)

Hana GREGOROVÁ

1885 - 1958

„Kto si knížku, ženy rozumne prečíta pochopí, že odvraciam ženy od práznej marnivosti a učím národnnej práci!“

Ženy (1912)

Ludmila GROEBLOVÁ

1884 - 1968

„Tú som božkával – napadlo mu a hrozná tužba zopäla sa v nám, privínutú ju k sebe.

Ale zarovno citil, že mu Milica akosi uniká, žeju snáď už nikdy nedostiahne. Stávala sa mu tým len drahšou – ako to už býva.“

On (1907)

Uršula KOVALYK

1969

„Tú som božkával – napadlo mu a hrozná tužba zopäla sa v nám, privínutú ju k sebe.

Ale zarovno citil, že mu Milica akosi uniká, žeju snáď už nikdy nedostiahne. Stávala sa mu tým len drahšou – ako to už býva.“

On (1907)

Martin KUKUČIN

1860 - 1928

„Slово dás slovo. Ty si gospodarca' svojho, čo máš," vysvetluje šor Piero vážne,

„on zas gospodar svjoho. Čo za osoh, keď budeš hovoriť? Slovo dás slovo,

– ani nezvieš, len keď sa navari čertova, pulenta'. A kto ju bude chípat?“

Prvá zvada

(1896)

Ján ČAJAK

1863 – 1944

Ach, či si ma len natrápila, či si mi to nemohla skôr povedať – Chytil jej tvár. – Pozri sa na mňa. Veľmi, veľmi tă chœem.

Pytač-

(1943)

Jozef Gregor TAJOVSKÝ

1874 – 1940

„že by človek, muž, bol taký slaboch, nikdy by som nebol pomyslel. (Žiali.) Tak sa zabudnút, na celý život si škvru vypálit na čelo! (Plače a zvŕte.)

Ako, ako som – si ty – žena – Eva!“

Hniech

(1911)

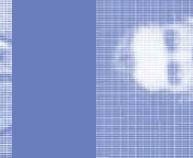
Janko JESENSKÝ

1874 – 1945

„Vy ste od prírody plaché v láske k mužskému, nesamostatné. Možno, neskôr, keď budete všetky emancipovanie, budete aj vy počínať, ale nateraz je tak, že najprv musí zahovoriť duša mužského, potom zahovoriť väsa.“

Slovo lásky

(1906)

Milo URBAN

1904 – 1982

„Zamračení, roztržití, hanbivo ako chlapci odchádzali jeden po druhom.“

Poľovačka

